

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

АРАКЕЛЯН РОЗА ФЕРДІНАНДІВНА

УДК 343.10

**ДИСЕРТАЦІЯ
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ
В КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Р.Ф. Аракелян**

Науковий керівник: **Сервецький Іван Васильович**,
доктор юридичних наук, доцент

Київ - 2019

АНОТАЦІЯ

Аракелян Р.Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»; Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2019.

Необхідність дослідження впровадження кримінальних процесуальних основ функціонування консенсуальної (як прогресивної та взірцевої) моделі інституту медіації в кримінальному провадженні зумовлена потребою в розвантаженні судових і правоохоронних органів України та зменшенням кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи).

У дисертаційному дослідженні розглядаються теоретичні та практичні аспекти впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України. Охарактеризовано теоретичні та історичні засади медіації в системі відновного правосуддя України.

Дисертантом обрані програми медіації між потерпілим та правопорушником в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії, які засновані на найбільш гуманістичній, прогресивній, дієвій консенсуальній моделі медіації як однієї із форм відновного правосуддя з огляду на такі зазначені нижче сутнісні істотні аспекти.

Здійснено правовий аналіз поняття та значення інституту медіації у кримінальному процесі, висвітлено та проаналізовано принципи і моделі медіації у кримінальному процесі. Досліджено підвалини впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

На підставі узагальнених результатів дослідження запропоновано теоретико-прикладні засади впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Медіація в кримінальному провадженні повинна поглинути все напруження та знайти баланс між необхідністю встановлення та осуду кримінального діяння без будь-яких сумнівів, з одного боку, а з другого, «надати руку допомоги» підозрюваному чи обвинуваченому з тим, щоб допомогти встановити соціальні зв'язки, які виявилися втраченими.

З огляду на різновекторний характер регламентації інституту медіації, зосереджено особливу увагу на аналізі сутності поняття та визначальних ознаках інституту медіації, що закріплені в Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та в Рамковому рішенні «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. Держава в особі прокурора або судді (суду) має змогу контролювати рефлексію кримінального конфлікту (кримінального правопорушення) та не вживати заходів контролю до певного часу. Потерпілий та правопорушник в цьому випадку мають можливості для активізації власних дій та зберігають власну автономію в системі кримінального правосуддя. Медіація в кримінальному провадженні повинна поглинути все напруження та знайти баланс між необхідністю встановлення та осуду кримінального діяння без будь-яких сумнівів, з одного боку, а з другого, «надати руку допомоги» підозрюваному чи обвинуваченому з тим, щоб допомогти встановити соціальні зв'язки, які виявилися втраченими.

Розроблено концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, які втіленні в розробленому дисертантом проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та індикаторах ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні.

Потреба у впровадженні консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні обумовлена недоліками традиційного кримінального провадження, які висвітлені дисертантом в узагальнені результатів анкетування слідчих та узагальнені результатів анкетування

потерпілих. Про необхідність впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні свідчать статистичні дані судових та правоохоронних органів України, які наведені в дисертаційному дослідженні.

Ключові слова: відновне правосуддя, медіація між потерпілим та правопорушником, моделі медіації у кримінальному процесі, інститут медіації в кримінальному провадженні, концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні.

SUMMARY

Arakelyan R. F. The introduction of the institute of mediation in criminal procedural legislation of Ukraine. – Qualification scientific work as the manuscript.

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences, Specialty 12.00.09 «Criminal Procedure and Criminalistics; Judicial Expertise; Operative and Search Activity». – Higher Educational Institution «National Academy of Management»; University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, 2019.

The need to study the introduction of criminal procedural foundations for the functioning of the consensual (as a progressive and exemplary) model of the mediation institution in criminal proceedings is conditioned by the need to unload the judicial and law enforcement agencies of Ukraine and the reduction of the number of criminal offenses (in particular, criminal offenses of small gravity, careless criminal offenses of medium severity, criminal offenses small and medium gravity against property, criminal offenses Hb small to moderate against freedom, honor and dignity).

The dissertation examines the theoretical and practical aspects of the implementation of the mediation institute in the criminal procedural legislation of Ukraine. The theoretical and historical principles of mediation in the system of restorative justice of Ukraine are described.

The draftsman selected the victim and offender mediation programs in England, Wales, Belgium, Germany, Finland, Switzerland, based on the most humane, progressive, effective consensual model of mediation as one of the forms of restorative justice, taking into account the following essential essential aspects.

The legal analysis of the concept and importance of the institution of mediation in the criminal process was carried out, the principles and models of mediation in the criminal process were highlighted and analyzed. The foundations of implementation of mediation in the criminal procedural legislation of Ukraine are researched.

On the basis of the generalized research results the theoretical and applied principles of implementation of mediation in the criminal procedural legislation of Ukraine are proposed.

Mediation in criminal proceeding must absorb all the tensions and find a balance

between the need to establish and condemn the criminal act without any doubt, on the one hand, and, on the other hand, «give the hand of help» to the suspect or accused in order to help establish social relationships , which were lost.

Given the multidisciplinary nature of the regulation of the mediation institution, particular attention is paid to the analysis of the essence of the notion and defining features of the mediation institute, as set out in the Council of Europe Recommendation No. R 19 of 15.09. 1999 "On Mediation in Criminal Matters" and in the Framework Decision «On the Place of Victims of Crimes in Criminal Proceeding» dated March 15, 2001, the state, in the person of a prosecutor or a judge (court), has the ability to control the reflection of a criminal conflict (criminal offense) and not take control measures for a certain time. The victim and offender in this case have the opportunity to intensify their actions and maintain their autonomy in the criminal justice system. Mediation in criminal proceedings must absorb all the tensions and find a balance between the need to establish and condemn the criminal act without any doubt, on the one hand, and, on the other hand, «give the hand of help» to the suspect or accused in order to help establish social relationships , which were lost.

The conceptual foundations of the innovative model of the institute of mediation in criminal proceedings, which are embodied in the draft law of Ukraine «On mediation in criminal proceedings» developed by the dissertation and indicators of the effectiveness of institutional foundations when considering mediation in criminal proceedings, are developed.

The need for implementation of the consensus model of the institution of mediation in criminal proceeding is due to the disadvantages of traditional criminal proceedings, which are highlighted by the dissertation in the generalized results of questioning of investigators and generalized results of the questionnaire of the victims. The statistics on the need for the institution of mediation in criminal proceedings are presented by the statistics of the judicial and law-enforcement bodies of Ukraine, which are presented in the dissertation study.

Key words: restorative justice, mediation between victim and offender, model of mediation in criminal proceedings, institute of mediation in criminal proceedings, conceptual foundations of innovative model of institute of mediation in criminal proceeding.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Аракелян Р. Ф. Трансформація вітчизняного доктринального тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Випуск № 11. С. 189–195.
2. Аракелян Р. Ф. Деякі історичні аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридична наука. 2015. Випуск № 2. Т. 3. С. 62–66.
3. Аракелян Р. Ф. Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Випуск № 32. Т. 3. С. 99–103.
4. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Часопис Київського університету права*. 2015. Випуск № 1. С. 240–243.
5. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя як парадигми розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Право і суспільство*. 2015. Випуск № 4. С. 203–209.
6. Аракелян Р.Ф. Пути решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в криминальном производстве. *Leges si Viata*. 2018. №. 7/2 (319). Р. 11–14.
7. Аракелян Р. Ф. Індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 4. С. 130–137.
8. Аракелян Р. Ф. Компаративний аналіз програм відновного правосуддя в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 6. С. 121–130.

9. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 11. С. 121–130.

10. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 12. С. 129–140.

11. Аракелян Р. Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2016. № 1. С. 137–147.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Аракелян Р. Ф. Вітчизняне доктринальне тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Актуальні проблеми юридичної науки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 бер. 2014 р.) Київ, 2014. С. 170–176.

13. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 берез. 2015 р.). Львів, 2015. С. 25–27.

14. Аракелян Р. Ф. Генезис інституту медіації в кримінальних справах на теренах сучасної України. *Децентралізація як основа забезпечення прав свобод людини і громадянина* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С.272 –278.

15. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридично науки у XXI столітті*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 жовт. 2015 р.). Львів, 2015. С. 140 –143.

16. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти компаративного аналізу програм відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції 17-18 жовтня 2014 р. / Громадська організація «Асоціація аспірантів-юристів». Харків, 2015. С.113 –117.

17. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 жовтня 2014 р.). Харків, 2015. С. 110 –113.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ.....	13
1.1 Поняття «відновного правосуддя» та сучасні тенденції розвитку у кримінальному процесі	13
1.2 Сутність, зміст відновного правосуддя та його співвідношення з кримінальним процесом	23
1.3 Генезис інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України	34
1.4. Концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн	54
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2 МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	84
2.1 Поняття та значення інституту медіації у кримінальному процесі	84
2.2 Моделі інституту медіація у кримінальному процесі	99
2.3 Впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України та шляхи його удосконалення	115
Висновки до розділу 2	131
РОЗДІЛ 3 ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	133
3.1 Впровадження концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні	133
3.2 Запровадження індикаторів ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні	151
3.3 Шляхи врегулювання кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації у кримінальному провадженні	163
Висновки до розділу 3	184

ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	192
ДОДАТКИ	212

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Світовою тенденцією останніх років є активне впровадження в національні правові системи процедур альтернативного вирішення спорів, найбільш поширеними серед яких є медіація.

Міжнародне визнання ефективності та дієвості медіації зумовлено закріпленням в міжнародно-правових актах необхідності застосування медіації під час кримінального провадження задля полегшення впровадження цього правового інституту в національне законодавств. Медіація в кримінальному провадженні має суттєвий економічний ефект: зменшення судового навантаження, скорочення витрат на утримання засуджених тощо.

Всі зазначені вище аргументи обумовлюють важливість та неоціненність процедур медіації для кримінального процесуального законодавства України. Нині світові тенденції впровадження в правову систему альтернативних видів вирішення спорів знайшли своє відображення у вітчизняному законодавстві лише у вигляді цивільно-правових, господарсько-правових, сімейно-правових відносин.

Після реформування системи кримінальної юстиції інститут медіації в кримінальному провадженні України не знайшов свого кримінального процесуального регулювання в Україні та обмежується нормами матеріального права, зокрема, кримінально-правовим порядком регулювання у вигляді ст. 46 Кримінального кодексу України від 05.04.2001р., Указом Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р. та Указом Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» у відповідності до яких передбачається нагальна потреба у створенні альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом врегулювання спорів визнається медіація.

Необхідність дослідження впровадження кримінальних процесуальних основ функціонування консенсуальної (як прогресивної та взірцевої) моделі інституту медіації в кримінальному провадженні зумовлена потребою в розвантаженні судових і правоохоронних органів України та зменшенням кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи).

Наразі прослідковується тенденція до збільшення кількості вищевказаних кримінальних правопорушень за період з 2014 р. по жовтень 2018 р. (в 2014 р. зафіксовано 35% виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень, в 2018 р. зафіксовано 41% виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень, за січень-жовтень 2018 р. зафіксовано 47% виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень)¹.

Отже, на сьогодні традиційне кримінальне провадження не в змозі максимально задовольнити законні інтереси учасників кримінального провадження з огляду на низький рівень довіри громадян до діяльності органів публічної влади.

Дослідження впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України обумовлено успішною практикою впровадження міжнародних стандартів інституту медіації в національне кримінальне процесуальне законодавство: США, Франції, Австрії, Бельгії, Норвегії, Англії, Німеччини, Фінляндії, Швейцарії та інших країн.

Аналіз доктринальних джерел свідчить про те, що зазначена проблема в науці не є новою. Теоретико-правові основи дослідження становлять праці таких вітчизняних вчених: О.М. Боброва, Г.П. Власової, І.А. Войтюка, І.В. Грицюка, А. О. Горова, Л.В. Головка, Е.В. Георгієвського, Т.А. Денисової, І.І. Ємельянова, В.В. Землянської, О.А. Калганової, Д.В. Ковриженка, О.М. Коваленка, Ю.І. Микитина, В.Т. Малярєнка, Л. Б. Ільковець,

¹ Статистичні дані Генеральної прокуратури України : офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 22.12.2018).

С. І. Олійника, О.В. Перепадя, В.Б. Сегедіна, І.В. Сервецького, О.В. Таран, В.М. Трубнікова, В.В. Топчія та інших вчених.

Незважаючи на проаналізовані науковцями здобутки в досліджуваній проблематиці у вітчизняній науковій літературі недостатньо системних досліджень та конкретних законодавчих пропозицій щодо впровадження міжнародно-правових стандартів консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України. Такі прогалини можуть бути компенсовані за рахунок розроблення концептуальних засад інституту медіації в кримінальному провадженні, що й обумовило вибір предмета, мети і задач наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, ґрунтується на положеннях Указу Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р., Указу Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. Тема дисертації відповідає темі науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління»: «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» державний реєстраційний номер 0114U006593 (2014 – 2019 р. р.).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Вищого навчального закладу «Національна академія управління» 12 грудня 2013 року (протокол № 8), уточнена Вченою радою 9 лютого 2017 року (протокол №1).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз наукових джерел та стану формування науково обґрунтованих заходів,

спрямованих на вдосконалення концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати поняття «відновного правосуддя», сучасні тенденції розвитку відновного правосуддя в кримінальному процесі;
- висвітлити генезис інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України;
- визначити концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн;
- удосконалити поняття та значення інституту медіації у кримінальному процесі;
- здійснити ґрунтовний аналіз моделей інституту медіації у кримінальному процесі;
- запропонувати шляхи впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України;
- удосконалити концептуальні засади інституту медіації в кримінальному провадженні за сприянням новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні;
- розробити індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні;
- удосконалити шляхи врегулювання кримінальних конфліктів за сприяння інституту медіації у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із впровадженням інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Предметом дослідження є впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використовувалися такі методи: *діалектичний метод* (використано у всіх підрозділах дисертації, у відповідності

до якого взято за основу раніше напрацьовані теоретичні позиції, які уточнено або доповнено новими доводами та аргументами). *Формально-логічні методи* дозволили з'ясувати зміст ключових понять і визначень, що використовуються в дисертації, та сформулювати авторські підходи з цих питань (підрозділ 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). *Метод аналізу* застосовувався під час аналізу сучасних моделей кримінальної процесуальної медіації (підрозділ 2.2). *Історичний метод* використовувався при дослідженні та вивченні поняття, сутності та змісту відновного правосуддя, концептуальних засад відновного правосуддя та генезису інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4). *Системно-функціональний метод* застосовувався при дослідженні та вивченні концептуальних засад інституту медіації в кримінальному законодавстві зарубіжних країн (підрозділ 1.4). *Компаративний метод* використовувався під час аналізу концептуальних засад інституту медіації в кримінальному законодавстві зарубіжних країн та аналізу моделей медіації у кримінальному процесі (підрозділи 1.4, 2.2). *Методи аналізу структури права, юридичної логіки, тлумачення юридичних норм, емпіричний* використані у таких підрозділах дисертаційного дослідження: під час вивчення та дослідження інституту медіації в кримінальному процесі; при вивченні та дослідженні концептуальних засад інституту медіації в кримінальному законодавстві зарубіжних країн; при визначенні шляхів впровадження інституту медіації в кримінальне провадження України з метою удосконалення; під час впровадження концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні; при визначенні індикаторів ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні; під час визначення шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприяння інституту медіації у кримінальному провадженні (підрозділи 1.2, 1.4, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Метод прогнозування, екстраполяції* застосовувалися під час визначення шляхів впровадження інституту медіації в кримінальне провадження України з метою його удосконалення (підрозділ 2.3) та при розробленні індикаторів ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані анкетування 87 слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві, статистичні дані про злочини, зареєстровані слідчими Національної поліції України (органами внутрішніх справ) протягом 2015-2018 рр. та зведені дані вивчення 201 кримінального провадження з метою визначення рівня дієвості (доцільності та результативності) майбутнього функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні.

Наукова новизна одержаних результатів як у постановці проблеми, так і способі її вирішення. За характером та змістом дисертаційна робота є першим комплексним науковим монографічним дослідженням теоретико-прикладних засад впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України, що ґрунтується на законодавстві України та законодавстві окремих країн світу.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції, зокрема:

вперше:

- розроблено теоретико-прикладні засади впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, які знайшли своє втілення у запропонованому автором проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»;

- на основі анкетування практичних працівників встановлено оптимальний механізм порядку провадження процедури медіації в кримінальне процесуальне законодавство, визначено підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, запропоновано процесуальні аспекти взаємодії служб медіації в кримінальному провадженні із органами досудового розслідування, прокуратури та суду;

- розроблено чотири групи індикаторів ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні;

удосконалено:

- вітчизняний доктринальний підхід до розуміння концептуальних засад відновного правосуддя. Зокрема, обґрунтовано положення щодо

термінологічного визначення поняття «відновного правосуддя» в аспекті неможливості його тлумачення через призму будь-яких процесів, які лише є процесуальною формою реалізації концептуальних начал та не є новим прийомом чи методом вирішення кримінальних конфліктів;

- доктринальне розуміння генезису інституту медіації в кримінальному провадженні на теренах сучасної України. Виявлено наявність відповідних історичних епох існування різних форм врегулювання конфліктів, які передбачали певні стратегічні заходи вирішення конфліктів, направлених на своєчасне та остаточне вирішення конфліктів у відповідній взаємоприйнятній формі, доречній для відповідної конкретно-історичної епохи, які включали деякі елементи та параметри консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні;

- вітчизняні наукові засади термінологічного та концептуального визначення інституту медіації в кримінальному провадженні в бік міжнародно-правових стандартів;

дістали подальшого розвитку:

- ґрунтовний аналіз програм відновного правосуддя в зарубіжних країнах і сучасних моделей інституту медіації у кримінальному процесі та виявлено полівалентність підходів до законодавчого конструювання моделей медіації на доктринальному рівні відносно «простої медіації» та «комбінованої медіації»;

- новаційні підходи до розуміння концептуальних засад відновного правосуддя;

- концептуально-правова основа законодавчої регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані за результатами дослідження положення і висновки використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – при подальшому дослідженні і вирішенні проблем інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України з метою його подальшого удосконалення;

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін та доповнень до КПК України, прийняття Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (лист Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України від 22.12.2015 р. №04-29/15-6732; лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 24.12.2015 р. №04-18/12-3370);

– *освітньому процесі* – для підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес у ВНЗ «Національна академія управління» від 07.04.2017 р.);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення діяльності правоохоронних органів (лист МВС України ГУ в м. Києві слідче управління від 28.10.2015 р. №12/1-16457).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Вищого навчального закладу «Національна академія управління». Результати дослідження були оприлюднені на 6 міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми юридичної науки» (м. Київ, 21 березня 2014 р.); «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 20-21 березня 2015 р.); «Децентралізація як основа забезпечення прав свобод людини і громадянина» (м. Київ, 16 травня 2014 р.); «Актуальні завдання та напрями розвитку юридично науки у ХХІ столітті» (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р.); «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 17-18 жовтня 2015 р.); Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні (м. Харків, 17-18 жовтня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено у 17 наукових працях, серед них десять статей, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; одна стаття - у зарубіжному періодичному виданні та шість тез доповідей, опублікованих у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 324 сторінки, із них основного тексту – 191 сторінка, список використаних джерел – 20 сторінок (219 найменувань) та 22 додатки на 113 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

1.1 Поняття «відновного правосуддя» та сучасні тенденції розвитку у кримінальному процесі

Доктринально-правові засади відновного правосуддя та сучасні тенденції розвитку відновного правосуддя в кримінальному процесі відіграють визначальну роль у формуванні інституту медіації між потерпілим та правопорушником та є системним, всеохоплюючим детермінантом, що засновує інститут медіації та який зіставляється з останнім як загальне (відновне правосуддя) та часткове (інститут медіації).

Термін «відновне правосуддя» (від англ. restorative justice) означає процес, під час якого сторони відповідного кримінального правопорушення зустрічаються задля колективного розв'язання питань, пов'язаних з наслідками кримінального правопорушення та їх впливом на майбутнє. Інститут медіації між потерпілим та правопорушником є формою відновного правосуддя, яка спрямована на реалізацію законних прав та інтересів, що застосовується паралельно з традиційним кримінальним провадженням та обумовлює пошук до або під час кримінального провадження взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом медіатора [22, с.5].

Концепція відновного правосуддя зародилася ще в середині 70-х років ХХ ст. як рух за зміну поглядів на кримінальне правопорушення (злочин) та покарання. Підхід, що лежить в його основі, орієнтований на надання можливості сторонам конфлікту і суспільству в цілому самим впоратися з наслідками кримінального правопорушення. Відновне правосуддя також розглядається як рух за справедливість, який доповнює традиційну форму правосуддя, залучає сторони кримінального правопорушення та громадськість до вирішення наслідків кримінального правопорушення, сприяючи таким чином соціальній реінтеграції правопорушника і зменшенню кількості кримінальних покарань [23, с.9]. На противагу більшості зарубіжних країн в

Україні 42% слідчих не володіють інформацією про можливості практичного застосування концептуальних засад відновного правосуддя, що в свою чергу є неприйнятним для демократичної, гуманістично налаштованої та правової держави (Додаток П, Т). Так, теоретико-прикладні засади відновного правосуддя в його сучасному розумінні виникли в Європі та Північній Америці в 70-х роках ХХ ст. і відродилися з вікових традицій країн Латинської Америки, Азії та національностей, що оселилися в Канаді та Новій Зеландії [40, с.16].

Перші програми відновного правосуддя виникли в Канаді в 1974 р. Англійський дослідник Г. Мастерс вбачає зародження та розвиток теоретико-прикладних засад відновного правосуддя завдяки зусиллям християнської групи менонітів, які пропагували та поширювали християнську аксіологію у систему кримінального судочинства за сприяння добровольців місцевих громад [27, с.28]. Один із менонітів, який був офіцером служби пробації, запропонував судді місцевого суду, який спеціалізувався на розгляді справ вандалізму, організувати зустріч між двома правопорушниками та двадцятьма двома потерпілими з метою обговорення можливих шляхів компенсації завданих правопорушенням збитків. Місцевий суддя підтримав ініціативу меноніта та на підставі наказу про пробацію організував таку зустріч, що мала позитивні наслідки для сторін кримінального правопорушення [181, с.144].

Наступним кроком впровадження відновного правосуддя був «Проект з примирення між потерпілими та правопорушниками», організований у межах містечка Кіченер, Онтаріо. Відповідно до положень цього проекту передбачалося поширення системи відновного правосуддя на замахы та нанесення шкоди щодо майнових кримінальних правопорушень. У цій категорії кримінальних правопорушень застосовувалися відновні процедури, які, на нашу думку, були аналогічними процедурам медіації між потерпілим та правопорушником. Такі ініціативи набули значного поширення в Канаді та США [212, с.68].

На європейському континенті теоретико-прикладні засади відновного правосуддя впроваджувалися в обхід програмно-цільового методу, який був популяризований у Північній Америці на початку 80-х р. р. ХХ ст., у Норвегії

та Австрії. Хоча спостерігається значний вплив північноамериканських програм відновного правосуддя в Англії та Уельсі [1, с.33].

Теоретико-концептуальні засади відновного правосуддя закріплені в працях Х.Д. Алікперова, Х. Бесемера, Р. Буша, Л.В. Головка, Г. Зера, Г. Мате, Р.Р. Маскудова, М. Райта, Е. Ешуорта та інших дослідників. Науковий доробок цих науковців має неабияке наукове та практичне значення та є «підвалинами» відновного правосуддя. Концептуальні засади відновного правосуддя засновані на визнанні того, що кримінальне правопорушення є порушенням в першу чергу інтересів потерпілого та його соціального оточення, а не держави як суб'єкта права [26, с. 11]. У контексті визначення суб'єктного складу осіб, потреби та інтереси яких повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України, думки слідчих та потерпілих мають розрізнений характер. Так, 13% слідчих вважають, що інтереси та потреби держави повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України; 20% слідчих відповіли, що інтереси та потреби суспільства (людей) повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України; на думку 55% слідчих, інтереси та потреби кожного окремо узятото потерпілого повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України; 5% слідчих відповіли, що інтереси та потреби безпосередніх керівників повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України. При цьому, проанкетовані нами потерпілі дотримуються іншої позиції, зокрема, 31% опитаних вважають, що інтереси та потреби суспільства (людей) повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України, 68% потерпілих вважають, що інтереси та потреби кожного окремо узятото потерпілого повинні мати першочергове значення для правоохоронних органів України (Додатки П; Р; Т). Думки більшості потерпілих свідчать про нагальну потребу впровадження в національне кримінальне процесуальне законодавство концептуальних засад відновного правосуддя.

Втім, протягом останніх трьох десятиліть спостерігається диференційоване тлумачення сутності, природи відновного правосуддя, яке засноване на множинних концептуально-методологічних засадах, які мають розрізнений неуніфікований характер. Така ситуація зумовлена відсутністю

консенсусу між поглядами теоретиків та практиків щодо розуміння відновного правосуддя в розрізі процесу чи кінцевого результату.

Землянська В. у своїй праці погоджується із Т. Маршалом, що відновне правосуддя є процесом, згідно з яким сторони кримінального провадження здійснюють колективний розгляд кримінального правопорушення та визначають його подальші наслідки»[178, с.22]. також вона зазначає, що дослідник Дж. Брейтвейт виступив з критикою такого визначення та зазначив: «... визначення відновного правосуддя, надане Т. Маршалом, не пояснює, що необхідно відновлювати, а також не встановлює основні цінності відновного правосуддя, які полягають у зціленні, а не у завданні моральної шкоди..» [139, с.39]. На противагу цим визначенням нею розглядається канадський підхід до розуміння відновного правосуддя зводиться до того, що «відновне правосуддя є добровільною відповіддю на злочинну поведінку та яка спрямована на те, щоб зібрати разом жертву, правопорушника та громаду задля того, аби залагодити шкоду, спричинену кримінальною поведінкою»[158, с.48].

Заслуговує на увагу думка науковця П.М. Колда, який зазначив, що метою відновного правосуддя є залагодження шкоди. В його наукових працях спостерігається тенденція та прагнення до впровадження «пуристичної» моделі, яка є формою вираження «холістичного підходу до відновного правосуддя, оскільки такий підхід приділяє велику увагу до потреб потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого та територіальної громади, а також максимального задоволення потреб усіх учасників» [183, с.15].

В свою чергу, Г. Бейземор та Л. Волгрейв є прибічниками максималістського підходу відновного правосуддя, який розглядає останнє як дієвий інструмент розв'язання кримінального конфлікту. [140, с.46]. Прибічники «максималістського» підходу наголошують на тому, що пуристичний підхід рестрикціонує переваги відновного правосуддя.

Заслуговує на увагу позиція Британського Консорціуму з відновного правосуддя в питанні термінологічного визначення та сутності відновного правосуддя, яке надано в 1998 р. На думку представників Британського Консорціуму, відновне правосуддя спрямоване на гармонізацію інтересів потерпілих та місцевої громади, а також на ефективну участь всіх сторін

процесу правосуддя [142, с. 21]. В продовження цього визначення сучасний дослідник Г. Зер зазначає, що відновне правосуддя сприяє ліквідації наслідків кримінального правопорушення для потерпілого, правопорушника та представників громадськості, наголошуючи на тому, що «кримінальне правопорушення (злочин) – це насильство людей та їхні власні правовідносини. Правосуддя включає процес залучення потерпілого, правопорушника та громади». Прихильники відновного правосуддя стверджують, що традиційне кримінальне правосуддя неспроможне задовольнити потреби, законні інтереси потерпілого, правопорушника та громади повною мірою [55, с. 79].

На противагу поглядам зазначених науковців, англійський вчений Е. Ешуорт здійснює понятійне розмежування «парадигми покарання» та «відновної парадигми». На його думку, сутність «відновної парадигми» полягає в тому, що визначальним завданням кримінальної юстиції має бути не покарання правопорушника, а відновлення прав та інтересів потерпілого від кримінального правопорушення [206, с. 79].

При цьому, виокремлення «відновної парадигми» не є простим підтвердженням наявності відповідної філософсько-правової категорії чи спеціальних прийомів, методів врегулювання кримінальних конфліктів, а є відокремленою концепцією, яка має власну концептуально-методологічну основу, схематичну постановку спрямовану на вирішення відповідної наукової проблеми яка має кримінально-правовий характер.

Відповідно до положень Віденської декларації про злочинність та правосуддя «Відповіді на виклики ХХІ століття», що прийнята Десятим Конгресом ООН 15.04.2000 р., основним призначенням відновного правосуддя є відшкодування завданої шкоди та якнайшвидше відновлення порушених позицій, в яких перебували потерпілий та правопорушник [138]. При цьому, відновне правосуддя матиме належний ефект при наявності двох складових: процесу та кінцевого підсумку, результату. Визначальне значення має сам процес пошуку взаємоприйняттого рішення, під час якого потерпілий та правопорушник активно та сумісно взаємодіють при вирішенні кримінального конфлікту за участю нейтральної, неупередженої третьої сторони (посередника). На цьому етапі розкривається сутність відновного правосуддя –

активної форми діяльності сторін кримінального конфлікту, спрямованих на безпосереднє вирішення кримінального конфлікту. Діалог сприяє зміні відношення: від конфронтації, упередженості, агресії у бік позитивних взаємовідносин, пошуку консенсусу на взаємовигідних умовах. Важливим результатом процесу відновного правосуддя є відновні дії (відшкодування завданої моральної та/або матеріальної шкоди), які сприяють виправленню наслідків кримінального конфлікту [143, с. 166].

В основу відновного правосуддя закладена система аксіологічних цінностей та переконань, зокрема, якість соціального оточення, яка є важливим аспектом соціальної поведінки, якість соціального життя залежно від мотивації та обов'язків всіх тих, хто бере в ній участь. При наявності відповідних, сприятливих умов більшість людей схильні до обговорення та пошуку конструктивних рішень відносно конфліктних ситуацій, що виникають між ними. Кримінальне правопорушення в першу чергу розглядається як замах на якість суспільного життя, а вже потім як порушення закону. Реагування на такий замах спрямоване на всебічне збереження та відновлення якості суспільного життя [173, с. 528].

На нашу думку, термінологічне поняття «відновного правосуддя» не може тлумачити виключно через призму будь-яких процесів, які є лише процесуальною формою реалізації концептуальних начал, та не є новим прийомом чи методом вирішення кримінальних конфліктів. Концепція відновного правосуддя має зводитись до відновлення належного психічного, емоційного, фізичного стану потерпілого та правопорушника. Сутність відновного правосуддя є предметом дослідження норвезького кримінолога 70-х р.р. ХХ ст. Н. Крісті, якому належить наукова праця «Конфлікти як власність». За результатами проаналізованої західної моделі правосуддя він зробив висновок «... держава вкрала у людей можливість самим вирішувати власні конфлікти. Головними фігурами судочинства стали не жертви та правопорушники, а держава та правопорушник. Конфлікти стали власністю юристів. Це підкреслюється організаційною структурою судів, які спрямовані виключно на досягнення принципу змагальності сторін» [147, с.10].

Міжнародно-правове тлумачення відновного правосуддя засноване на визначенні, яке у 2002 р. надано Організацією Об'єднаних Націй, зокрема, «відновним правосуддям визнається будь-яка програма, в межах якої використовуються відновні процеси та які мають на меті досягнення відновного результату» [180, с.69]. Дане визначення синтезувало визначальні ознаки відновного правосуддя, які засновують процесуальні та результативні начала.

Таким чином, розкривати зміст термінологічного поняття «відновне правосуддя» необхідно через призму термінів «відновний процес» та «відновний результат», які у когезійному взаємозв'язку закладені в основу концепції «відновного правосуддя».

Англо-американська правова думка зводиться до тлумачення відновного правосуддя через призму зазначених вище двох когезійних зв'язків, зокрема, «...відновне правосуддя має на меті збалансувати зацікавлення жертви та громади щодо інтеграції правопорушника в суспільство [149 с. 1-2; 209, с. 5]. Відновне правосуддя спрямоване на зцілення жертви та забезпечення можливості для всіх сторін учасників процесу правосуддя брати у ньому повноцінну участь» [189, с.79].

Викладений вище аналіз терміну «відновне правосуддя» та двох когезійних зв'язків, які пояснюють концептуальні засади відновного правосуддя, зводиться до апріорних елементів, які окреслюють сучасне розуміння сутності відновного правосуддя.

Відновний процес:

1. процес у будь-якій формі;
2. активна взаємодія потерпілого, правопорушника, громади, медіатора або іншого фахівця;
3. спрямований на розв'язання, врегулювання конфлікту.

Відновний результат у свою чергу є угодою, досягнутою за підсумками відновного процесу, спрямовану на задоволення потреб кожної особи, групи осіб і на реінтеграцію жертви та правопорушника.

Варто зазначити, що сучасне розуміння сутності відновного правосуддя викладено в Рекомендації №R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи. Відповідно до положень Рекомендації №R (99) 19 існують різні форми

відновного правосуддя «практика відновного правосуддя може набувати різноманітних форм, найчастіше комбінованих, наприклад: потерпілий та правопорушник висловлюють свої погляди (думки) щодо вчиненого кримінального правопорушення для того, щоб краще зрозуміти один одного; щире каяття та добровільна участь в досягненні спільного консенсусу – способи, за допомогою яких правопорушник намагається компенсувати заподіяну шкоду; здійснити будь-які інші дії, зокрема, зробити певний вагомий внесок на користь громади чи участь в реабілітаційній програмі (побічна реабілітація); вирішення будь-якої конфліктної ситуації між потерпілим та правопорушником або між їхніми сім'ями та друзями; програма узгоджених санкцій та рішень, які можуть бути запропоновані суду в якості рекомендованого вироку або судового рішення» [105].

Програми відновного правосуддя в різних модифікаціях застосовуються та впроваджуються у 100 країнах світу. Деякі з них мають експериментальний характер та діють на рівні окремих територіальних одиниць, а інші мають визначальне стратегічне значення, спрямоване на боротьбу зі злочинністю на національному рівні. Слід звернути увагу на те, що 72% слідчих обізнані відносно деяких модифікацій програм відновного правосуддя, що в свою чергу засвідчує їх інтерес до інститутів відновного правосуддя [Додаток Г]. Кількість установ регіонального, національного та міжнародного рівнів, які використовують інститути відновного правосуддя в межах європейського континенту, США, Канади, Нової Зеландії, Австралії, Південної Африки, щороку збільшується [69, с.10].

Правовий режим закріплення та функціонування програм відновного правосуддя в цих країнах є відмінним, але дотримання концептуальних засад відновного правосуддя має позитивний результат. Статистичні дослідження свідчать про те, що потерпілі та правопорушники, які брали участь в одній із програм відновного правосуддя за посередництва третьої незацікавленої особи позитивно оцінюють результати її проведення. Програми відновного правосуддя впроваджують (використовують) багатовекторність підходів, включаючи, але не обмежуючи судовий порядок реституції чи грошового відшкодування. Багатовекторність підходів полягає у залученні сторін до

безпосереднього процесу переговорів (обличчям до обличчя) та застосуванні прямих і непрямих комунікативних прийомів за посередництвом медіатора [75, с.35].

Теоретико-концептуальні засади відновного правосуддя покладені в основу програм відновного правосуддя, які є формами прояву останньої. До сучасних форм прояву (інститутів) відновного правосуддя належать:

- «медіація між потерпілим та правопорушником» або «медіація в кримінальному провадженні», яка є безпосереднім предметом дисертаційного дослідження та висвітлюється в наступних розділах цієї дисертації;
- «кола правосуддя» – провадяться переважно в Північній Америці;
- «сімейні конференції» – виникли в Новій Зеландії та засновані на традиціях корінного населення маорі. Така форма відновного правосуддя широко використовується і в Австралії [102].

В 1989 р. у Новій Зеландії був прийнятий Закон «Про дітей, підлітків та їхні сім'ї». Відповідно до положень цього законодавчого акту у випадку вчинення неповнолітньою особою кримінального правопорушення (крім вбивства) таке кримінальне провадження направлялося на сімейну конференцію [150, с.98]. Крім представників найближчого соціального оточення, в них беруть участь соціальні працівники, представники правоохоронних органів та адвокати. Рішення на таких конференціях приймаються за підсумками обговорення та при досягненні консенсусу. «Кола правосуддя» та «сімейні конференції» передбачають залучення представників місцевих співтовариств та соціального оточення сторін, зокрема, родичів, друзів [50, с.40].

Медіація між потерпілим та правопорушником є найкращою моделлю відновного правосуддя за останні 30 років та з-поміж 300 програм відновного правосуддя в США й численних аналогічних програм країн Європи і є прикладом для наслідування [151, с.19]. При цьому, передбачається можливість різної модифікації форм відновного правосуддя, головним є дотримання концептуальних засад відновного правосуддя. Так, у Бельгії впроваджено програми відновного правосуддя щодо особливо тяжких кримінальних

правопорушень, які орієнтовані не стільки на юридичні наслідки, скільки на зцілення жертв кримінальних правопорушень [141, с.59].

Інститути відновного правосуддя на протигагу традиційному кримінальному судочинству засновують інший підхід до відповідальності правопорушника. Відновна відповідальність правопорушника включає:

- конструктивне обговорення кримінального конфлікту та допомогу найближчого оточення, яке залучається задля розв'язання кримінального конфлікту;

- належну організацію процедур відновного правосуддя, що скеровуються третьою особою та передбачають самовизначення сторін кримінального конфлікту, наявність повноважень на пошук та прийняття взаємоприйняттого рішення, прагнення до порозуміння з боку обох сторін [101, с.11].

На сьогодні відновне правосуддя є новаційним підходом реагування на кримінальні правопорушення та його наслідки, спрямованим на відновлення справедливості та збалансування потреб сторін кримінального конфлікту і суспільства в цілому.

1.2 Сутність, зміст відновного правосуддя та його співвідношення з кримінальним процесом

Сутність та зміст відновного правосуддя розкривається через призму негативних рис традиційного кримінального судочинства. Так, на сьогодні існує багато теорій, за допомогою яких обґрунтовується роль застосування покарання в кримінальному провадженні. Таки теорії, як правило, спрямовані на захист традиційного кримінального правосуддя. Кількість справ традиційного кримінального правосуддя превалює над справами відновного правосуддя. Теорія так званого традиційного кримінального правосуддя засновується на неминучості та обов'язковості застосування покарання до правопорушника, який його заслуговує та є мірою виправлення. Сучасне суспільство вважає за доцільне застосовувати покарання тому, що вірить в

дієвість цього інституту та вважає його справедливим з точки зору аксіологічних та моральних чинників і засад [161, с.9].

На сьогодні кримінальне правопорушення (злочин) розцінюється як насильство не проти особи, а проти держави і тому передбачає застосування покарання не з боку потерпілої особи, а держави. Така позиція є не новою та бере свої витoki ще з часів норманського вторгнення Великої Британії в XII ст. [186, с.22].

Кримінальне правосуддя не передбачає застосування відновних механізмів щодо наслідків кримінального правопорушення для потерпілих.

Функціонування інституту традиційного кримінального правосуддя передбачає застосування покарання до правопорушника з боку держави, але тим самим держава не компенсує, не відновлює втрати та страждання в яких та від яких потерпає постраждала особа. Цей інститут «не відповідає на запитання потерпілих осіб, не допомагає їм звільнитися від страхів, не сприяє їм у їх трагедії та заліковуванні їхніх ран» [183, с.10].

Інститут традиційного кримінального правосуддя є незадовільним не тільки для потерпілої особи, а й для правопорушника, який мало чого (вигідного для себе) отримує від застосування цієї процедури. Будучи засудженим, правопорушник звільняється від можливості прямого відшкодування збитків за шкоду, яку він завдав потерпілому.

На думку більшості спеціалістів в галузі відновного правосуддя, потерпіла особа одержує подвійну шкоду, зокрема, від кримінального правопорушення та від карального характеру організації традиційного кримінального правосуддя, що перешкоджає всебічному вирішенню проблем потерпілого [195, с.59]. Каральний характер спрямування кримінального правосуддя обумовлений вітчизняним ретроспективно-доктринальним трактуванням кримінального правопорушення як порушення кримінальних законів держави, а не як завдання шкоди відповідній особі.

Так, відповідно до положень кримінального процесуального законодавства, яке регулює порядок традиційного кримінального правосуддя, потерпілий позбавлений можливості впливати на захист правопорушника, а правопорушник не має можливості повною мірою зрозуміти аморальність своїх

дій та прийняти (активна форма відшкодування, яка не обмежується виправними роботами, позбавленням або обмеженням волі, поверненням незаконно одержаного чи набутого майна) відповідальність за наслідки своїх дій [126, с.37].

Потерпілим здебільшого невідома подальша доля кривдника, оскільки вони не завжди беруть участь під час судового провадження в кримінальному провадженні у зв'язку із побоюванням одержати додаткове хвилювання. Існує тенденція до ігнорування потерпілого з боку оточуючих його осіб після вчинення кримінального правопорушення. Позиція суспільства має різні модифікації поведінки, більш поширеною є уникнення спілкування з ним, відкриті прояви агресії щодо нього [121, с.55].

Органи кримінального правосуддя зосереджені певним чином на кримінальному процесуальному порядку кримінального провадження, що обумовлено сферою службових повноважень, не маючи при цьому змоги врахувати загострений психічний та емоційний стан потерпілого, який може мати непередбачуваний характер прояву у майбутньому [119, с.73]. Найбільша психічна, моральна, соціальна шкода завдається насильницькими кримінальними правопорушеннями. Жертви грабежу, розбійного нападу, зґвалтування, викрадення, затримання в якості полонених зазнають істотного психічного шоку та як їх наслідок серйозних психічних тяжко виліковних розладів і захворювань [120, с.7]. Заслужують на увагу вивчені та узагальнені нами статистичні дані відносно вітчизняного порядку взаємодії слідчих із потерпілими під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого відносно потерпілого. Так, 97% слідчих зазначили про те, що вони мали можливість взаємодіяти із потерпілим під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого відносно потерпілого, при цьому, лише 47% потерпілих зазначили про те, що вони мали можливість взаємодіяти із слідчим, працівником оперативного підрозділу під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого відносно них, а 52% потерпілих відповіли, що їм не була надана можливість взаємодіяти із слідчим, працівником оперативного підрозділу під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого відносно них (Додатки Р, Т).

Наведені нами статистичні дані свідчать про небажання уповноважених співробітників правоохоронних органів України враховувати потреби потерпілого під час досудового кримінального провадження та про їх зосередженні виключно на кримінальному процесуальному порядку провадження.

Після розкриття кримінального правопорушення органи кримінальної юстиції не переймаються подальшою долею потерпілих, оскільки основним критерієм оцінювання їхньої діяльності є показники розкриття кримінальних правопорушень, розшук та притягнення до кримінальної відповідальності правопорушників. Потерпіла особа найчастіше залишається наодинці із своїм нещастям, що нерідко призводить до суїциду [24, с.87].

Щодо правопорушників, то більшість криминологів схиляються до того, що чим більша кількість населення відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, тим більше це сприяє поширенню правового нігілізму та терпимого відношення до кримінальної поведінки, посилення ворожнечі та ненависті до правоохоронних органів, подальшій орієнтації населення на кримінальні авторитети як приклади для наслідування, а також орієнтації на силові методи врегулювання конфліктів [21, с.46].

Стосовно ролі громади, то інститут кримінального правосуддя зменшує її значення як дієвого інституту в аспекті здійснення розгляду кримінального провадження навіть на фрагментальному рівні. Якщо держава має виключну компетенцію в сфері розгляду та вирішення кримінальних проваджень, то громада, що складається із існуючих наразі та потенційних майбутніх потерпілих і правопорушників та інших осіб, які сприймали факт кримінального правопорушення або відчували на собі наслідки злочинних діянь, – стає віддаленою від безпосереднього процесу та впливу на учасників кримінального провадження як на стадіях розгляду кримінального провадження, так і на етапі виникнення та подальшого розвитку конфліктної ситуації (превентивний, запобігаючий аспекти) [25, с.95]. Крім того, караючи, відокремлюючи, відділяючи правопорушників від потерпілих, держава також відокремлює громаду від безпосередньої участі в процесах кримінального

провадження та виховного впливу на правопорушників і потерпілих від злочинного діяння [4, с.58].

Відновне правосуддя на протигагу традиційному кримінальному провадженню має своїм наслідком: визнання законного інтересу потерпілого до можливих наслідків віктимізації, до діалогу з правопорушником для одержання вибачень та відшкодування шкоди; пробудження відчуття відповідальності у правопорушника та надання йому можливості виправити ситуацію, відшкодувати завдану шкоду з можливістю подальшої реінтеграції та реабілітації; сприяння посередництву й залученню представників громадськості з метою запобігання кримінальним правопорушенням та різного роду конфліктам, що може призвести до нових, більш конструктивних та менш репресивних наслідків тієї чи іншої справи [3, с.4; 30, с.16].

Також відновне правосуддя порушує питання щодо необхідності задоволення потреб потерпілої особи в аспекті відновлення реакції на кримінальне правопорушення. На думку Г. Зера, потерпілі проходять через три кризи та три цикли, які відображають одна одну: що я за людина, чи є я володарем свого життя, чи здатен я любити, якщо я є злою людиною? Існує криза взаємовідносин: кому я можу довіряти, чи можу я довіритися друзям, сусідам? Наступна криза – це криза розуміння: що це за світ, в якому я живу? Стан потерпілого характеризується дуже глибокою кризою. У потерпілого є потреби, які мають бути задоволені системою правосуддя. Однією із них є відчуття безпеки. Потерпіла особа бажає дізнатися, які кроки будуть здійснені для недопущення рецидиву кримінального правопорушення. Йдеться також й про емоційну безпеку. Друга потреба потерпілого, яка очікується від системи правосуддя, – це відшкодування шкоди, компенсація втрат. Найчастіше потерпілі розуміють, що втрати мають невідворотний характер, але іноді достатньою буде символічна компенсація, розуміння того, що хтось узяв на себе відповідальність з відшкодування шкоди. Третя потреба потерпілого – це відповідь на питання що сталося насправді. Потерпілі особи бажають дізнатися, чому був обраний саме їхній дім, чи має правопорушник що-небудь проти нього особисто? Четверта потреба потерпілого – розповісти про всі обставини справи, свої переживання, страждання, почуття. П'ята потреба потерпілого – це

необхідність повернення влади над своїм власним життям. Правопорушник відняв у потерпілого цю владу, вчинивши кримінальне правопорушення. Він відняв його владу фізично шляхом незаконного вторгнення у приватне володіння потерпілого, взявши його в полон та його владу емоційно, так що потерпілий не може подолати та контролювати власний гнів. Потерпіла особа потребує повернення цієї влади, хоча б символічно» [55, с.13].

Усвідомлення зазначених вище проблемних аспектів породжує пошук альтернативних механізмів кримінального провадження. Альтернативою традиційному кримінальному провадженню є відновне правосуддя. Останнє є новаційним, дієвим інструментарієм, спрямованим на врегулювання кримінального конфлікту справедливими, демократичними, гуманними методами та шляхом дієвого збалансування потреб потерпілого, правопорушника і суспільства.

Задля розуміння істинного співвідношення між кримінальним процесом та відновним правосуддям, ми вважаємо за доцільне здійснити компаративний аналіз тлумачення «злочинного діяння (кримінального правопорушення)» та «правосуддя» як з боку відновного, так і кримінального (традиційного) правосуддя, які засновані на теоретико-практичних орієнтирах Г. Зера [53,с.2] (див. Таблиця 1.1., Таблиця 1.2.). Такий компаративний аналіз тлумачення злочинного діяння (кримінального правопорушення) пов'язаний з тим, що злочинне діяння (кримінальне правопорушення) тісно переплітається з визначенням концептуальних засад відновного правосуддя та допомагає розкрити сутність останнього.

Таблиця 1.1.

Тлумачення злочинного діяння (кримінального правопорушення)*

ТЛУМАЧЕННЯ ЗЛОЧИННОГО ДІЯННЯ (КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ)	
<i>Кримінальне правосуддя</i>	<i>Відновне правосуддя</i>
<i>Кримінальне правопорушення визнається протиправним порушенням закону у відповідності до якого завдана шкода має</i>	<i>Кримінальне правопорушення визнається злом, яке заподіюється особам, охоронюваним суспільним відносинам. Шкода за наслідками</i>

<i>абстрактний характер</i>	<i>такого діяння є персоніфікованою</i>
<i>Кримінальне правопорушення розглядається як щось істотно відмінне від інших протиправних караних діянь жертвою якого є держава</i>	<i>Кримінальне правопорушення визнається пов'язаним з іншими протиправними діяннями жертвою якого є особи та охоронювані суспільні відносини</i>
<i>Основними учасниками визнаються суспільство та держава, потреби та права жертви ігноруються</i>	<i>Основними учасниками визнаються потерпілий та правопорушник, потреби та права жертви пріоритет (на першому місці)</i>
<i>Конфліктна природа кримінального правопорушення нечітко виражена, прихована</i>	<i>Чітко виражена конфліктна природа кримінального правопорушення</i>
<i>Законні інтереси правопорушника мають другорядне значення</i>	<i>Законні інтереси правопорушника мають визначальне значення</i>
<i>Кримінальне правопорушення визнається та вимірюється з використанням юридично-технічної термінології</i>	<i>Кримінальне правопорушення розглядається як полівалентна якість в сукупності моральних, соціальних, економічних, політичних аспектів</i>

* Джерело: авторська розробка на підставі теоретико-практичних орієнтирів Г. Зера [53, с.2].

Таблиця 1.2.

Тлумачення правосуддя*

ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	
<i>Кримінальне правосуддя</i>	<i>Відновне правосуддя</i>
<i>Модель поля бою, пошук відмінностей</i>	<i>Модель діалогу, пошук спільних рис та інтересів</i>
<i>Відшкодування збитків має фрагментарний характер, спостерігається активна поведінка</i>	<i>Відшкодування шкоди має обов'язковий, визначальний характер, правопорушник бере активну участь</i>

<i>держави, пасивний статус правопорушника</i>	<i>у вирішенні конфлікту</i>
<i>Держава займає монопольне становище в реагуванні на кримінальний конфлікт</i>	<i>Гарантується активна участь потерпілих, правопорушників за сприянням громадськості та професіоналів (медіаторів)</i>
<i>Зусилля спрямовані на викриття та засудження злочинця</i>	<i>Зусилля спрямовані на викриття та засудження кримінального правопорушення</i>
<i>Конвергенція за рахунок пониження злочинця</i>	<i>Конвергенція за рахунок визнання статусу потерпілого та правопорушника</i>
<i>Стосунки між потерпілим та правопорушником ігноруються</i>	<i>Стосунки між потерпілим та правопорушником в центрі уваги</i>

* Джерело: Розроблено на підставі теоретико-практичних орієнтирів Г. Зера.

Сутність та зміст відновного правосуддя пов'язані із доктринальною юридичною конструкцією терміну «кримінальне правопорушення». Західна доктрина права розглядає кримінальне правопорушення (злочин) як конфлікт, який підлягає вирішенню між потерпілою особою та правопорушником. Ще за часів Вільгельма Завойовника злочинність почала позиціонуватися як порушення миру короля. Модель відновного правосуддя, яка передбачає застосування процедури медіації між потерпілим та правопорушником задля узгодження та врегулювання конфлікту спільними зусиллями сторін, виникла як реакція на модель традиційного кримінального правосуддя, що певною мірою повертає людство до норманських часів [199, с.34].

Ознаки кримінального правопорушення, як свідчить історія, не мають перманентного характеру. Заслуговує на увагу позиція Джеймса Ван Несса, фахівця в галузі відновного правосуддя, в аспекті визначення сутнісної ознаки відновного правосуддя, яка відрізняє останню від кримінального процесу та полягає в розрізненому сприйнятті кримінального правопорушення. На його думку, кримінальне правопорушення насамперед є конфліктом між індивідами, за наслідками якого шкода завдається потерпілому, суспільству та самому

правопорушнику, та як похідний аспект є порушенням закону. Метою кримінального процесу є примирення сторін кримінального конфлікту, яке супроводжується відшкодуванням шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Кримінальний процес має сприяти активному залученню до нього потерпілого, правопорушника та представників громадськості [212, с.23].

Таким чином, Джеймс Ван Несс розглядає відновне правосуддя як форму правосуддя, метою якого є створення умов для відновлення порушеного становища між потерпілим та правопорушником, а також ліквідація негативних наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням.

Слід погодитися з думкою дослідника Джеймса Ван Несса, який охарактеризував поняття «злочин» (кримінальне правопорушення) в контексті досліджуваної проблематики, зокрема, «... злочин – це набагато більше ніж просто порушення закону. Злочин завдає болю жертві, громаді і, навіть, самому правопорушнику» [211, с.37].

З огляду на це визначення, відновне правосуддя не є специфічною формою реагування на протиправну, кримінально карану поведінку правопорушника, а є принципово новим поглядом на те, як слід реагувати та оцінювати кримінальне правопорушення. В цьому аспекті категоріальна одиниця «відновлення» підлягає тлумаченню не з виключно формально-юридичної позиції (відновлення порушеного неперсоніфікованого, абстрактного правопорядку чи прав потерпілих шляхом притягнення до кримінальної відповідальності правопорушників), а з ширшої соціальної точки зору («зцілення» потерпілого, відшкодування нанесеної йому шкоди, визнання правопорушником своєї винуватості та відновлення порушених соціальних зв'язків в межах як окремої спільноти, так і суспільства в цілому).

Слід також погодитися з позицією американського криминолога Г. Зера, який зазначив: «Процес відправлення правосуддя не ставить своїм завданням примирення жертви і злочинця, оскільки їх відносини не розглядаються як істотна проблема» [54, с.38]. В межах кримінального процесу правопорушник демонструє безвідповідальну поведінку та у разі призначення покарання займає позицію жертви обставин кримінального судочинства, не усвідомлюючи, при

цьому, наслідки вчиненого кримінального правопорушення для потерпілої особи та можливості надання яких-небудь репарацій [42, с.34].

На думку кримінологів, існують діяння, які жодна осудна особа, перебуваючи в здоровому глузді, ніколи б не кваліфікувала як кримінально карані, хоча формально-юридична конструкція яких може містити всі ознаки кримінального правопорушення.

З огляду на це, заслуговує на увагу думка Н. Крісті щодо тлумачення юридичної конструкції кримінального правопорушення: «Для порівняння візьмемо приклад із дітьми (власними та чужими). З більшістю з них трапляються випадки, коли їхня поведінка з точки зору закону може бути кваліфікована як злочинна. Наприклад, зникнення з гаманця грошей. Дитина приховує дійсні обставини, де вона була ввечері, знущається над своїм братом чи сестрою. Однак в цих випадках ми не застосовуємо категорій кримінального права, не називаємо дітей правопорушниками (злочинцями), так само й їхні діяння не кваліфікуємо як кримінальне правопорушення. Виникає запитання – чому? Тому що це здається нам несправедливим. Чому несправедливим? Тому що ми знаємо більше, ніж треба. Ми володіємо ситуацією в цілому – дитині потрібні були гроші, він закохався вперше у житті, брат чи сестра перші почали знущатися над ним (нею) в дуже жорсткій формі, тим самим спровокували негативну, агресивну поведінку останнього – таким чином вчинки дитини підлягають поясненню і не підлягають кримінально-правовій кваліфікації. Тим паче, що власну дитину батьки знають набагато краще, ніж хто-небудь. Батьки пам'ятають багато випадків того, коли їхня дитина з радістю та щедрістю ділилася своїми речами з іншими, як сердечно втішала та захищала власних братів та сестер. Дитина насправді скривдила брата чи сестру, але частіше втішала та захищала їх. Дитина ввела в оману батьків, але відповідно до природних якостей та рис є глибоко щирою та правдивою особою. Однак такий підхід не обов'язково є правильним по відношенню до дитини, яка саме зараз переходить вулицю. Діяння не здаються, а стають тими чи іншими. Аналогічною є й ситуація із кримінальними діяннями. Кримінального діяння як такого не існує. Деякі діяння стають злочинними, кримінально караними в

процесі довгого осмислення, переосмислення надання сутнісного виміру таким діянням» [147, с.36].

Точка зору Н. Крісті породжує наступне питання – якщо кримінальне правопорушення є нічим іншим як лише юридичною конструкцією того чи іншого діяння, закріпленого в кримінальному законодавстві, то чи існують інші, крім закону, еталони розуміння того, що кримінальне правопорушення є поганим, шкідливим, негативним діянням для людини, суспільства та держави? Відповідь на це питання надає австрійський криминолог Дж. Брейтуейт, який, спираючись на численну емпіричну основу, стверджує, що більшість людей мають схожі критерії оцінювання ступеня тяжкості різноманітних кримінальних правопорушень. Таке оцінювання стосується насильницьких кримінальних діянь, в яких правопорушник, як хижак, «полює» на жертву (потерпілого) кримінального правопорушення [139, с.28].

Після того як винуватість доведена та встановлена обвинувальним вироком суду, настає стадія виконання призначеного покарання.

Г. Зер, погоджуючись з такими наслідками кримінального діяння, зазначив: «коли традиційне кримінальне правосуддя має справу із кримінальним правопорушенням, то обґрунтовує останнє наступними твердженнями: винуватість повинна бути встановлена; правопорушник підлягає покаранню; справедлива відплата передбачає страждання правопорушника; критерієм правосуддя є належна правова процедура; діяння підпадає під ознаки кримінального правопорушення у випадку наявності формально-юридичного порушення кримінального законодавства. В юридичній доктрині кримінальне правопорушення та винуватість мають спеціальну правову форму, інтерпретацію та не завжди відповідають суб'єктивному сприйняттю сторін кримінального правопорушення [218, с.18].

Таке відмежування призводить до того, що правопорушник шукає собі подібне оточення, так звану референтну групу однодумців, які виправдовують девіантну, протиправну поведінку. Наслідком застосування традиційного кримінального правосуддя є відокремлення законслухняних громадян від правопорушників та поміщення останніх в пенітенціарні установи. З огляду на

це, головним завданням місць позбавлення волі є організація та приведення до єдиного знаменника неоднорідної групи осіб [216, с.44].

В контексті відновного правосуддя мова не йде про тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення. Слід погодитися з думкою російського вченого та практика в галузі кримінального правосуддя С.А. Пашина, який зазначив, що врахування усіх невідворотних наслідків кваліфікації кримінального діяння повинно призвести до того, що діяння може бути оголошене кримінальним лише після судового аналізу усіх обставин справи, які свідчать про необхідність застосування репресивних кримінальних заходів [112, с.248].

Каральний характер традиційного кримінального судочинства тим самим створює бар'єри на шляху до соціальної реінтеграції правопорушників, наголошуючи на тому, що нести відповідальність за наслідки свого діяння означає бути покараним [109, с.93]. За таких умов правопорушник вважає себе жертвою обставин, кримінального правосуддя та не усвідомлює характер завданої потерпілому шкоди і практично ніколи не здійснює сатисфакції потерпілій особі. Причиною більшості кримінальних правопорушень є відсутність порозуміння, черствість та нездатність до співчуття, відсутність навичок позитивної самореалізації й прагнення до одержання поважного статусу в референтній групі тощо [110, с.27].

При цьому усвідомлення того, що існують випадки, коли застосування кримінального покарання та репресій є не тільки марними, але й шкідливими, призводить до іншого змістовного наповнення поняття «кримінальне правопорушення». Кримінальне правопорушення як порушення кримінального закону переплітається з різними аспектами кримінальної ситуації, зокрема, із самими потенційними спроможностями сторін кримінального правопорушення, котрим презентується можливість спільного пошуку взаємоприйняттого вирішення складної ситуації. Таке бачення та сприйняття кримінального правопорушення засновані концепцією відновного правосуддя.

1.3 Генезис інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України

Генезис (становлення та розбудова) інституту медіації та інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві своїми коріннями сягає у сиву давнину. У відповідні історичні епохи існували різні форми врегулювання конфліктів, які передбачали певні стратегічні заходи щодо розв'язання конфліктів, спрямовані на своєчасне та остаточне вирішення конфлікту у відповідній взаємоприйнятній формі, доречній для відповідної конкретно-історичної епохи суспільства. При цьому, історичні дані відносно випадків застосування відновного правосуддя в кримінальному провадженні на теренах сучасної України відомі лише 30% слідчих на противагу 69% слідчих та 83% потерпілих, яким взагалі невідомі такі дані відносно випадків застосування відновного правосуддя в кримінальному провадженні на теренах сучасної України (Додатки П, Р, С, Т).

Процедура медіації, яка полягає у відновному врегулюванні спорів, застосовувалася ще з часів існування первісного суспільного ладу. Необхідність залучення третьої нейтральної сторони задля розв'язання конфліктних ситуацій було, насамперед, особистим бажанням та прагнення до виживання. У первісному суспільстві найбільший розвиток процедури медіації набув в регіонах з розвинутими торговельними зв'язками.

Слід погодитися з думкою зарубіжних дослідників які стверджують, що інститут медіації виник раніше за писане право та був реакцією на нескінченні чвари і конфлікти в суспільстві, прототипом соціально-цивілізаційного регулятора суспільних відносин. Становлення інституту медіації переплетене із паростками зародження права, за допомогою якого здійснювалося врегулювання відносин між ворогуючими громадами [159, с.13-14].

Так, ворогуючі клани укладали мирові угоди, за наслідками яких провадилися переговори процеси та визначалися правила його провадження, встановлювалися заходи контролю над дотриманням та виконанням договірних зобов'язань. Доказами на користь цієї теорії є висновки юридичної антропології, що підтверджує наявність процедур примирення у традиційних

спільнотах ще до існування держави як територіальної організації суспільства. Матеріали етнографічних досліджень XIX ст. свідчать про те, що в народів Півночі існувала судова організація, яка розглядала справи з метою врегулювання конфліктних ситуацій і без застосування засобів примусу та покарання. Витоки відновного правосуддя простежуються з найдавніших часів [201, с.10; 174, с. 47].

Історичні дані свідчать про корені сучасної медіації у фінікійській цивілізації, в якій превалювала морська торговельна діяльність, та в Стародавньому Вавилоні. Значного розвитку інститут медіації набув у Китаї та Японії. В цих країнах й досі збереглися норми моралі, що регулюють питання примирення сторін за посередництвом медіатора, превалюють над розв'язанням конфліктних ситуацій, спорів судовою системою. Подальший розвиток інституту медіації простежується в Стародавній Греції, де медіатори були відомі як *prohetas*. У Стародавньому Римі, починаючи з Дигестів Юстиніана, виникло законодавче закріплення статусу медіаторів. У римському праві вони термінологічно мали різне позначення: *internuncius*, *medium*, *intercessor*, *interpolator*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres*, остаточною назвою – *mediator* [187, с.39].

На теренах сучасної України перша згадка про інститут медіації закріплена у найдавнішому руському літописі «Повісті врем'яних літ», до складу якого входять положення договору 911 р. між Київською Руссю та Візантією. У договорі 911 р. між Київською Руссю та Візантією закріплені положення про право родичів вбитої особи на одержання відшкодування від злочинця. В постановах, договорах 944 р., міждержавних договорах Київської Русі з іноземними державами відшкодуванню підлягала особиста образа у вигляді побоїв та матеріальна шкода у вигляді викрадання чужого майна [83, с.21, 29; 84, с. 313]. Елементи інституту медіації були закріплені в більшості варварських правових актів, зокрема, у «Правді короля Іне», «Салічній правді», «Рипуарській правді», які є аналоговою типізацією «Руської Правди». На думку науковця Н.В. Нестора, положення «Руської Правди» закріплювали можливість зміни кровної помсти грошовим викупом за образу [36, с. 165]. Слід погодитися з думкою дослідника Д.Л. Давиденка, який стверджує, що сам факт

встановлення у давньоруському праві грошового еквіваленту злочинів полегшив проведення переговорів щодо врегулювання спорів [43, с.60].

Тогочасне розуміння інституту медіації та відновного правосуддя, відповідно до положень «Руської Правди», зводилося до надання компенсацій за завдану правопорушенням шкоду, при цьому потерпіла особа отримувала грошове відшкодування за заподіяні їй моральні та фізичні страждання, зокрема, побиття, спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень, словесну образу. Такі компенсаційні санкції застосовувалися за рішенням суду як загальна санкція за протиправне злочинне діяння. На нашу думку, в «Руській Правді» закріплений компенсаційний характер санкцій, при цьому відсутні матеріали, які б визначали процедурні форми примирення сторін. Цей аргумент є свідченням прогресивного розуміння та тлумаченням відновного правосуддя, яке не зводилося виключно до процедур примирення, що є одним із можливих позитивних кінцевих наслідків однієї із форм відновного правосуддя.

Писане право Київської Русі передбачало співправління князів та князівські з'їзди, які передували встановленню, ініціюванню співправління, що мали превентивний характер договірних відносин сторін в розрізі відновного правосуддя, який доцільно було б розглядати як запобігання конфліктним ситуаціям. Під час завершального етапу правління Володимира Великого між його синами точилася ворожнеча, яка характеризувалася братовбивчою війною. Однак така конфліктна ситуація закінчилася досягненням компромісу між Ярославом та Мстиславом. Нестор Літописець так описав це перемир'я: «І послав Мстислав услід за Ярославом посла, говорячи: «Сиди ти на столі своїм у Києві, оскільки ти єси старший брат, а мені хай буде ся сторона. Та не одважувався Ярослав у Київ йти, допоки вони оба не замирилися. І сидів Мстислав у Чернігові, а Ярослав – у Новгороді, а в Києві сиділи мужі Ярославові». У 1026 р. «Ярослав зібрав воїв многих, і прийшов до Києва, і вчинив мир із братом своїм Мстиславом коло Городця Пісочного. І розділили вони по Дніпру Руську землю: Ярослав узяв сю сторону, а Мстислав – ту. І стали вони оба жити мирно і в братолюбстві, і перестали усобиці й заколот, і була тиша велика в землі Руській» [67, с. 87]. У зазначеному вище уривку з літопису описується пошук взаємоприйняттого рішення між сторонами та як

позитивний наслідок, консенсус – укладення мирової угоди, ініціатором якої був князь Мстислав. Ця мирова угода мала силу закону, виконувалася аж до смерті Мстислава та була наслідком першого князівського з'їзду.

Превентивний характер договірних відносин передбачав: попередню домовленість про проведення князівського з'їзду; обґрунтування, аргументування власних доводів, позицій щодо обставин конфлікту, що виник; місце проведення зустрічі на нейтральній території, яким було невелике місто; обговорення обставин конфліктної ситуації та пошук взаємоприйнятної рішення; укладення угоди (в найкращому випадку мирової угоди) або не винайдення шляхів вирішення конфлікту та, як наслідок, відмова від укладення угоди. Способом забезпечення виконання договірної зобов'язання в Київській Русі було хресне цілування як свідчення дотримання укладеної угоди, обіцянки, обітниць та розглядалося як символ миру і любові між князями й ритуал відвернення ненависті [111, с. 88]. У «Повісті врем'яних літ» наводилися приклади порушення договірної зобов'язання та як санкція за це – наведення прокляття за цей тяжкий гріх, що підлягав беззаперечному покаранню. Таке порушення договірної зобов'язання не завжди розглядалося як вчинення злочинного діяння, воно мало вибіркового характеру та не перешкоджало його невиконанню. Слід погодитися з думкою науковця О.С. Щавелева, що така процедура склалася стихійно та є типовою для сучасного переговорного процесу й відповідає стадіям процедури медіації в сучасних правових системах [132, с.298].

Простежується правонаступництво в питанні інституціоналізації князівського співправління за посередництвом заповідального права, впровадженого Ярославом Мудрим. В заповіті Ярослава Мудрого міститься заклик до князів жити в мирі та злагоді і дотримуватися встановленого принципу старшинства у випадку виникнення спорів щодо розподілу політичної влади та земель.

Так, ієрархічно всі «столи», за заповітом, були закріплені за Ізяславом, у разі звільнення престолу в одному із князівств, кожен із князів мав сходити на щабель вище, доки кожний по черзі не досягав вершини всієї системи київського престолу. Такий спосіб запобігання виникненню міжусобиць між

князями має надати можливість правити в Києві та зменшувати ризик кровопролиття між князями, але неусталений заповідальний механізм запобігання виникненню конфліктів та чвар між князями не сприяв досягненню поставленої мети та зумовив суттєві труднощі порядку заміщення вивільнених столів. Як показує історія, починаючи з 1067 р., між синами Ярослава Мудрого Ізяславом, Святославом і Всеволодом розпочалася міжусобна боротьба, вони навіть вдалися до порушення хресного цілування та узяли в полон половецького князя Всеслава [83, с. 105]. Здоровий глузд старших братів – Ізяслава, Святослава та Всеволода – взяв верх і був укладений союз спільного управління державою задля запобігання негативних наслідків для Київської Русі в майбутньому. Союз спільного управління державою між цими князями мав ефективні наслідки та завершився Вишгородським з'їздом 1072 р. за участю представників духівництва [83, с. 111-112]. Більшість дослідників схиляються до думки, що на цьому з'їзді був ухвалений загальноруський кодекс юридичних норм – «Правда Ярославичів», який продовжував відстоювати традиції відновного правосуддя та передбачав компенсаційні санкції на противагу каральним механізмам за майже всі види правопорушень.

Наступна хвиля протистояння між князями спостерігається в 1073 р., у зв'язку із розпадом тріумвірату та загостренням міжусобиць з приводу розуміння та тлумачення принципу родового старшинства в заміщенні княжих столів та його невідповідності принципу спадкоємства. Племінники князів вважали себе обділеними та почали відстоювати свої права щодо заміщення спадкових княжих столів, в протилежному випадку виключалася можливість заміщення княжих столів аж до смерті всіх дядьків. Внутрішньодержавні чвари послаблювали могутню Київську Русь та зумовили набіги половців. Зовнішня половецька загроза стала приводом до подальшого винайдення шляхів вирішення внутрішніх міжусобиць та закінчилася з'їздом у Любечі на Дніпрі в 1097 р. На цьому з'їзді київський князь Святополк Ізяславич та переяславський князь Володимир Всеволодович Мономах узяли ініціативу в свої руки і намагалися віднайти шляхи вирішення суперечливих питань. Консолідовані спільні зусилля шести князів – учасників з'їзду – були спрямовані на протистояння, боротьбу проти спільного ворога – половців та сприяли

припиненню міжусобної князівської боротьби і завершилися прийняттям взаємоприйняттого косенсуального рішення щодо поділу земель руських. «І на цім вони цілували хреста: «А якщо відтепер хто на кого встане, то проти того будемо ми всі і чесний хрест». І сказали вони всі: «Хай буде проти нього хрест чесний і вся земля Руськая» [67, с. 147].

Така домовленість мала тимчасовий характер, спрямований на протиборство із спільним ворогом, але в подальшому не слугувала запобіжним заходом та гарантією від амбітних посягань князів. Так, волинський князь Давид Ігорович узяв у полон теребовлянського князя Василька Ростиславовича, вимагаючи від нього його князівство. Ця подія слугувала поштовхом до наступних міжкнязівських чвар та боротьби. Задля припинення міжусобної війни Володимир Мономах виступив ініціатором скликання другого з'їзду в 1100 р. в місті Витичеві, на якому розглядалися питання, аналогічні питанням першого князівського з'їзду, зокрема, об'єднання спільних зусиль проти половців. На цьому з'їзді, крім питань спільної оборони, розглядалися та вирішувалися питання міжусобної князівської боротьби у вигляді княжого суду, за підсумками якого було прийнято рішення про позбавлення князя Давида Ігоровича Володимир-Волинського князівства, у зв'язку з тим, що він порушив положення, ухвалені на попередньому з'їзді, які стосувалися хресного цілування. При цьому, щодо правопорушника не застосували жорстких каральних санкцій, рішення княжого суду мало компенсаційний характер, заснований на сучасних принципах функціонування відновного правосуддя, медіації та передбачало компенсацію наступного характеру – надання у володіння Давидові Ігоровичу земель: Бузьк, Острог, Дубно, Чорторийськ, Дорогобуж та 4 тисячі гривень срібла [52, с. 66-67].

В 1101 р. відбувся наступний князівський з'їзд в Золотчі поблизу Києва, на якому вирішувалися питання, пов'язані із виробленням стратегії спільної зовнішньої політики стосовно половців, які за посередництвом послів клопотали про укладення миру. Князі погодилися на укладення миру та у якості заходу забезпечення виконання договірних зобов'язань виступив обмін заручниками у місті Сакові [83, с. 156]. Але такі поступки з боку князів обумовлені Саківським миром виявилися марними, тому що навесні 1103 р.

біля Долобського озера поблизу Києва відбувся князівський з'їзд, на якому розглядалися питання спільних походів проти половців. Ініціатором таких походів був Володимир Мономах, який закликав князів до оперативного консолідованого походу проти половців. Певні занепокоєння щодо такого походу висловила дружина Святополка, яка мотивувала це рішення неможливістю відволікання селян від весняних польових робіт. Переконливі промови Володимира Мономаха спонукали до прийняття рішення про спільний похід проти кочівників [83, с. 158-159].

Наприкінці XI – на початку XII ст. був заснований новий підхід до вирішення будь-яких питань державного ґатунку, внутрішньодержавних чвар та конфліктів князів, який передбачав впровадження нового інструменту – з'їздів та сеймів, до яких досить часто вдавалися князі. Незважаючи на прагнення князів до припинення міжкнязівських війн та конфліктів, які підкріплювалися рішеннями, ухваленими на Долобському озері 1103 р., на Золоті 1101 р., на князівських нарадах у Витичеві 1100 р. та постановами Любецького з'їзду 1097 р., намагання були марними. Внутрішньодержавні мирні періоди мали місце у разі наявності зовнішньої загрози у вигляді половців та мали характер уявної тимчасової консолідації князів за медіаторства авторитетних особистостей, якими були Святополк та Володимир Мономах, котрі організовували та проводили дієві на той час княжі з'їзди. Таке медіаторство мало тимчасовий позитивний ефект – встановлення на Русі на початку XII ст. мирних князівських взаємовідносин без чвар та конфліктів до середини XII ст. [36, с.15]. Епоха феодальної державності мала значний вплив на внутрішньодержавне політичне становище Київської Русі та не позбавляла від внутрішньодержавних заколотів, хоча тогочасний інститут медіації сприяв суттєвому зниженню ризиків послаблення державності [132, с.119].

У другій половині XII ст. спостерігається переорієнтація поглядів на княжі з'їзди, вони перестають бути дієвими механізмами запобігання та вирішення міжкнязівських чвар, нездорові амбіції князів не піддаються такому конструктивному врегулюванню та, як наслідок, таких чвар – істотне послаблення політичного життя Київської Русі. Можливо така ситуація була

зумовлена відсутністю харизматичної, авторитетної особистості, яка б узяла на себе функції медіатора – що є більш ймовірним.

Аналіз історії Київської Русі свідчить про існування інституту медіації та відновного правосуддя в тогочасній системі права, правосвідомості українського народу. Цей інститут був заснований на компенсаційному характері санкцій, що застосовувалися до правопорушника в обхід каральних механізмів покарання. У Київській Русі мирова угода не ототожнювалася з компенсаційними санкціями (визначальною складовою відновного правосуддя), застосування компенсаційних санкцій як альтернатива каральних санкцій не переслідувала мети – примирення конфліктуючих сторін, а у випадку примирення сторін за таких умов розглядалася як один із позитивних наслідків процедури медіації. Вітчизняний генезис інституту медіації заснований на публічно-правовій, політичній практиці відносин між різними носіями державної влади та непов'язаний із тогочасною судовою системою.

Процедура медіації в Київській Русі зводилася до проведення князівських з'їздів, княжих судів, які провадилися за посередництвом авторитетних державних діячів, котрі сприяли вирішенню конфліктних міжособницьких війн князів. Тогочасні правові акти інституту медіації в публічних спірних правовідносинах передбачали синтез правових та релігійних норм, що знайшли свій вияв в процедурі хресного цілування, яким завершувалося та скріплювалося укладення угод в системі відновного правосуддя та інституту медіації зокрема [37, с.51].

Розуміння «інституту медіації» та «примирення» в Київській Русі співвідносилися як загальне та ціле, що розглядає перше як процес пошуку взаємоприйняттого рішення, а останнє – як позитивний, бажаний результат. Інститут медіації та примирення мали в своїй основі єдину нормативно-правову основу, спрямовану на припинення ескалації соціальних, публічних конфліктів в Київській Русі. Інструментарієм відновного правосуддя було грошове та інше матеріальне відшкодування (компенсація) завданої правопорушенням шкоди та націлювало основну увагу на потреби жертви конфлікту. Інструментарієм примирення було вирішення та запобігання конфліктній ситуації мирним шляхом, примирення ворогуючих князів.

На думку деяких науковців, зокрема, І.М. Гайворонського, Н.В. Нестора, Д.Л. Давиденка, князівські з'їзди є процедурою інституту примирення. Таке твердження є хибним з огляду на те що, на князівських з'їздах провадився процес пошуку взаємоприйняттого рішення, який передбачав винайдення спільного консенсусу, який оформлювався у вигляді домовленості. Наслідки проаналізованих рішень, ухвалених на Долобському озері 1103 р., на Золотчі 1101 р., на князівських нарадах у Витичеві 1100 р. та постанови Любецького з'їзду 1097 р. свідчать про недосягнення мети примирення, яка й не була покладена в основу прийняття цих актів, але у разі виникнення мирних відносин між сторонами конфлікту – схвалювалося та розглядалося як найкраще вирішення конфлікту. Один із складових елементів інструментарію примирення – запобігання виникненню конфліктних ситуацій, завжди не досягався. Ми вважаємо, що князівські з'їзди необхідно розглядати як процедуру тогочасного інституту медіації, який в позитивному ефекті передбачав досягнення примирення конфлікуючих сторін.

Після розпаду Київської Русі значна частина території сучасної України потрапила під владу Литовського князівства, а згодом – Польського королівства. Основним джерелом права цих держав були «Литовські статuti» 1529, 1566, 1588 р. р., що діяли на більшій частині території України протягом XVI–XVII ст. і ґрунтувалися на «Руській Правді». Відповідно до положень «Литовських статутів» мета покарання полягала у відшкодуванні потерпілому заподіяної йому шкоди за рахунок злочинця. При цьому, основний акцент зроблено на залякуванні, про що свідчить жорстокість і болючість покарання, а також публічність його виконання. Так, у «Статуті» 1529 р. [108, с.79] передбачалася необхідність сплати матеріальної компенсації за вчинення злочину як родичам загиблого, так і на користь князівської скарбниці. Наприклад, за вбивство шляхтича шляхтич платив 100 коп. грошей «головщини» родині вбитого і стільки ж «вини» – великому князю [83, с.166]. Аналізований документ передбачав можливість примирення в таких кримінальних провадженнях, як зґвалтування (ст. 6 розділу 7) [67, с. 178] та розбій (ст. 21 розділу 7) [67, с. 182].

У «Литовському статуті» 1566 р. значна увага приділялася порядку провадження судочинства. Поряд із державними та статутовими судами, серед українського й білоруського населення утворювався народний (громадський) суд, відомий під назвою «копи» [83, с. 50–69]. Копний суд був тісно пов'язаний зі старим вічевим зібранням. У разі вчинення злочину потерпілий міг скликати «копу», тобто віче всіх правоздатних осіб своєї громади. Вчинений злочин та його наслідки обговорювалися привселюдно [83, с. 69]. Кожна особа, яка вважала, що злочин порушує її інтереси, могла висловити свою думку, щодо нього запропонувати покарання для злочинця. За своєю структурою копні суди поділялися на «гарячу копу», в якій брали участь найближчі родичі, сусіди потерпілого й кривдника, та «велику копу», до якої входили вже всі члени громади, що приймали остаточне рішення про покарання злочинця, відшкодування шкоди потерпілому. Такий різновид судів аналогічний за процедурною формою та сутнісним змістом до сучасного порядку кримінального провадження на кшталт тубільців в Новій Зеландії та сімейних конференцій в Австралії.

Відповідно до положень «Статуту» 1588 р. (розділи IV, XI) [83, с. 165] передбачено порядок кримінального судочинства, який ініціюється за заявою зацікавленої сторони – потерпілого або його родичів, припинення кримінального провадження можливе на будь-якій стадії процесу шляхом відмови від позову та укладення мирової угоди, а щодо найтяжчих злочинів слідство й суд були обов'язковими.

За часів козаччини (Гетьманської держави 1648-1782 рр.) починає зароджуватися козацька правова система, яка мала форму нормативного вираження в окремих документах, вирізнялася звичаєвим характером правового регулювання та була, на думку Д.І. Яворницького, «стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом» [49, с. 154]. Д.І. Яворницький зазначав, що «акти судових козацьких справ вказують на визнання запорожцями права договору між товаришами» [49, с. 1156]. Так, сторони кримінального конфлікту могли завершити судову справу шляхом примирення й укладенням відповідного договору про це. У разі завдання тілесних ушкоджень або спричинення майнових злочинів передбачалася можливість використання

договірному порядку компенсації заподіяної шкоди. Така процедура була аналогічною сучасному розумінню сутності та порядку провадження інституту медіації і заохочувалася, віталася представниками козацької судової системи. Паланкові судді, курінний отаман та суд, кошовий отаман як остання інстанція намагалися примирити конфлікуючі сторони, фактично виконуючи роль медіаторів. Безпідставна відмова однієї зі сторін від примирення могла призвести до застосування покарання щодо «непокірного» [83, с. 165].

У 1654 р. був підписаний Переяславський договір. Ця подія є визначальною з огляду на формування української державності та національної правової системи. Внаслідок укладання цього Договору значна частина українських земель на тривалий час потрапила під владу російського царату. На ці землі були поширені положення «Соборного уложення» 1649 р. та інших законодавчих актів, які здійснили свій вплив на тогочасні правовідносини Українського Народу. «Соборне уложення» 1649 р. мало репресивний характер та обмежувало позитивні права сторін кримінального провадження щодо примирення та медіації. В пункті 31 «Соборного уложення» 1649 р. декларативно зазначалося про примирення сторін у випадку вчинення злочину, яке блокується можливістю його практичного втілення: «а которые исцы с разбойники или с приводными людьми с поличным в разбойных делах, не дожидаяся указа, учнут мирится, и мировые челобитные учнут в приказ приносить, и тот их мир ставит не в мир, и разбойником указ чинити, по государеву указу, кто чего доведется. А исцом за то пеня чинится смотря по делу, не мирися с разбойники» [83, с. 166]. З огляду на це положення, примирення в обхід державної влади не тільки не допускалося, а ще й каралося. «Мирова чолобитна», назва тогочасного інституту примирення, застосовувалася щодо злочинів невеликої тяжкості та була можливою на таких стадіях кримінального провадження: 1) до звернення сторін до суду; 2) після звернення до суду, однак до початку виступів сторін у суді; 3) до винесення вироку [137, с.3]. Потерпілий і правопорушник могли вирішити кримінально-правовий конфлікт у досудовому порядку, а також під час майже всього кримінального процесу – до прийняття судом остаточного рішення у справі [137, с. 9].

На українських землях на той час діяли правові акти Петра I, зокрема, «Артикул військовий» Петра I, затверджений у 1715 р., в якому примирення розглядалося як пом'якшуюча обставина при призначенні покарання. Правовідносини українців у XVIII ст. регулювалися збірником «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), що був розроблений з метою правового регулювання суспільних відносин саме на українських землях [137, с. 10].

Ми погоджуємося з думкою науковців В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка про те, що у зазначеному вище збірнику не розмежовувались цивільний і кримінальний процеси. Форма процесу була обвинувально-змагальною, в якій вирішальну роль відігравала ініціатива сторін [112, с. 353]. Так, п. 12 арт. 12 передбачалася можливість припинення провадження у справі у випадку примирення сторін і звернення до суду з відповідною «мировою чолобитною, зокрема: «а якщо під час суддівського розслідування та розгляду часом спірні сторони примиритися добровільно з собою захочуть, те їм вчинити вільно, тільки повинна бути з об'явою про таке своє примирення в той же суд мирова чолобитна, так і вище, у розділі 7, в арт. 25, про добровільне примирення сторін в п. 7 зображено» [71, с. 2]. За вказаним артикулом 25 передбачалося два способи досягнення примирення:

- за сприяння посередника, який обирався сторонами. Його називали «мирителем»;
- безпосереднє досягнення згоди конфліктуючими сторонами.

Залежно від ступеня тяжкості злочину, досягнення примирення одним із вказаних способів могло слугувати підставою для звільнення від покарання або розглядалося як обставина, що пом'якшує покарання.

Інститут примирення в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» передбачав наявність визначального принципу відновних процедур, як-то добровільність. У разі порушення цієї вимоги примирення сторін не визнавалося, а відповідна мирова угода не бралася до уваги [71, с. 13]. Важливою умовою дійсності примирення сторін за участю мирителя була наявність підписів сторін або уповноважених на це осіб у тексті мирової угоди. «Права, за якими судиться малоросійський народ» і, зокрема, інститут

примирення, у тому числі за допомогою посередників, мали широке застосування на українських землях наприкінці XVIII і на початку XIX ст. [71, с. 46].

Демократичний характер приписів, які засновані на сучасному розумінні принципів кримінального процесу, були закріплені в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., в якому передбачалася можливість скасування вже призначеного покарання у випадку примирення сторін, зокрема: «наказание вовсе отменяется вследствие примирения с обиженным» [71, с. 26]. Однак правова природа цієї норми права мала обмежений характер та застосовувалася лише щодо справ приватного обвинувачення, зокрема, п. 162 даного «Уложення»: «когда преступления или проступок такого рода, что оные на основании законов не иначе могут подлежать ведению и рассмотрению суда, как вследствие жалобы обиженным или оскорбленным чрез то противозаконное деяние частным лицом приносимой, то приговор о наказании виновного отменяется, если принесший жалобу помириться с виновным прежде исполнения приговора» [71, с.26].

Відповідно до положень аналізованого акту, примирення у випадку вчинення тяжких злочинів не було підставою для звільнення від призначеного покарання. Слід погодитися з думкою науковця Г. Ткача, який зазначив, що «примирення усувало можливість порушення кримінальної справи або зупиняло порушене провадження, а також слугувало основою для звільнення від покарання й навіть унеможлиблювало виконання винесеного вироку» [122, с. 168]. «Уложення» 1845 р. на перший план висувало приватно-правовий інтерес сторін кримінально-правового конфлікту під час провадження кримінального судочинства та передбачало можливість примирення в кримінальному процесі на будь-якій стадії провадження.

Наступним етапом розвитку аналізованого інституту медіації були історичні джерела права, викладені у таких документах 1864 р.: «Уложення про судові установи», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, які накладаються мировими судами». «Уложення про судові установи» передбачало існування мирових судів, а «Статут кримінального судочинства» визначав, що справи приватного обвинувачення та справи, де

можливе примирення (злочини, за вчинення яких максимальна санкція — ув'язнення до одного року), підсудні мировим судам. Цей факт підтверджується п. 19 «Статуту кримінального судочинства»: «мировим судьям подсудны дела о преступлениях и проступках, о коих производство, начинаясь не иначе, как по жалобам лиц обиженных или потерпевших вред, может быть прекращаемо примирением...» [73, с. 86].

Також пунктом 16 «Статуту кримінального судочинства» передбачалося, що «судебное преследование в отношении к уголовной ответственности обвиняемого не может быть возбуждено, а начатое подлежит прекращению... за примирением обвиняемого с обиженным в указанных законом случаях» [73, с. 87]. Визначальним є те, що підставою для звільнення від кримінальної відповідальності була виплата сатисфакцій потерпілому, в іншому випадку потерпілий мав право подати цивільний позов, зокрема, пункт 20 «Статуту кримінального судочинства» закріплював таке: «примирение в таком деле, которое по закону может быть прекращено миром... признается с тем вместе за отречение от вознаграждения, если обиженный не оставил за собой право на гражданский иск» [73, с. 22]. Але примирення у справах приватного обвинувачення могло бути обмежене наявністю публічного інтересу, у цьому випадку кримінальне провадження не закривалася на підставі примирення сторін. Функції медіатора у справах приватного обвинувачення виконував мировий суддя, який вживав заходів щодо примирення сторін. Слушно характеризує цей процес науковець Н.В. Несторов: «у тих справах, які могли бути закриті у зв'язку з примиренням, суддя повинен вживати заходів для його досягнення» [83, с. 168]. Так, «Статутом про покарання, які накладаються мировими судами» передбачалося, що право припинити кримінальне провадження на підставі примирення мав не тільки потерпілий, а також його законний представник або уповноважені на це особи, якщо сам потерпілий був недієздатним [83, с. 168].

Наслідки судової реформи 1864 р. вплинули на демократизацію кримінального процесу та сприяли розширенню здобутків «Уложення» 1845 р. в аспекті примирення в кримінальному процесі. Деякі правові норми в розрізі досліджуваної проблематики були закріплені в австро-угорських нормативно-

правових актах, що діяли на західноукраїнських землях до середини 1918 р., до об'єднання ЗУНР та УНР, відповідно до Закону ЗУНР «Про тимчасову організацію судів і судової влади». Так, Закон «Про компетенцію суду» 1852 р. визначав, що у разі вчинення злочинів, за які передбачалося покарання до п'яти років позбавлення волі, «мужі довір'я», що виконували функцію мирового судді, були зобов'язані вживати заходів щодо примирення сторін [71, с.32].

З огляду на зазначене вище, ми вважаємо, що інститут медіації як одна із форм відновного правосуддя та сама практика відновного правосуддя на теренах сучасної України мають давні традиції, хронологічні межі яких простежуються з X ст. н.е. до першої третини XX ст.. Починаючи з другої третини XX ст., система відновного правосуддя зникла з приходом радянської влади та запровадженням радянської системи права.

Початок XX ст. ознаменувався для України політичними змінами (Жовтнева революція 1917 р. та, як наслідок, утворення СРСР), що мали визначальний вплив на правову систему в цілому та кримінальний процес зокрема. В 1922 р. був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс УСРР, відповідно до якого передбачалася можливість закриття кримінального провадження, яке порушується за скаргою потерпілого (справи приватного обвинувачення), зокрема, справи про самоуправство, умисні легкі тілесні ушкодження, умисне нанесення удару, побої чи інші дії, що спричинили фізичний біль, усну чи письмову образу, усний чи письмовий наклеп [123]. Так, якщо примирення в цих категоріях справ було досягнуто до набрання обвинувальним вироком законної сили, то кримінальне провадження закривалося. При цьому функціонував механізм обмеженого використання інституту примирення за заявою потерпілої особи у випадку фігурування публічного інтересу та, як наслідок, відмова від звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін. В 1927 р. був прийнятий новий Кримінально-процесуальний кодекс, який закріплював аналогічні підходи в питаннях відновного правосуддя, а про інститут медіації у вітчизняній юридичній доктрині навіть не було і згадки. Так, стаття 4 Кримінально-процесуального кодексу 1927 р. передбачала таке: «кримінальне переслідування не може бути порушено, а порушене не може бути продовжено

і підлягає закриттю на будь-якій стадії процесу за примиренням обвинуваченого з потерпілим у справах, що порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого...» [124].

В 1958 р. були прийняті «Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік», у статті 33 якого були передбачені обставини, які пом'якшували покарання, «запобігання винним шкідливих наслідків вчиненого злочину, а також добровільне відшкодування шкоди, спричиненої злочином» [88]. У 1960 р. був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР [57]. Цим процесуальним актом не був передбачений процесуальний порядок провадження процедур примирення, медіації та взагалі не розглядалися та не визнавалися будь-які форми відновного правосуддя. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р. передбачав примирення в провадженнях, що порушувалися не інакше як за скаргою потерпілого. А в 2001 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» була передбачена можливість закриття кримінального провадження на підставі примирення обвинуваченого, підсудного з потерпілим, а також звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням [57]. Такі зміни були зумовлені прийняттям Кримінального кодексу України 05.04.2001 р. та закріплюють підстави звільнення від кримінальної відповідальності у статтях 45, 46 [58].

На сьогодні спостерігається відверте нівелювання Україною покладених на неї міжнародно-правових зобов'язань в розрізі досліджуваної проблематики. Так, виявили свою недієвість та декларативність Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р., яким передбачалося створення альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом врегулювання спорів визначена медіація [125]. Приреченим на фіаско є й Указ Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», яким передбачено реформування кримінальної юстиції України у напрямку впровадження програм примирення між потерпілим і правопорушниками,

створення системи ювенальної юстиції та служби пробації [97]. Лише 61% проанкетованих слідчих відомі нормативно-правові акти національного законодавства, які регулюють питання відновного правосуддя в Україні. 20% слідчим невідомі нормативно-правові акти національного законодавства, які регулюють питання відновного правосуддя в Україні, а 17% слідчих взагалі ухилилися від відповіді це питання. При цьому, національні законодавчі ініціативи в сфері відновного правосуддя невідомі 74% слідчих (Додатки Н, С). Висвітлені статистичні дані свідчать про декларативний характер реформування національної кримінальної юстиції в бік впровадження програм відновного правосуддя, при цьому, спостерігається нагальна потреба з боку 87% потерпілих та 81% слідчих, що були проанкетовані відносно реформування національної системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів, відносно впровадження програм медіації між потерпілим та правопорушником, створення систем ювенальної юстиції й служб пробації (Додатки П, Р, Т).

Після реформування системи кримінальної юстиції інститут медіації не знайшов свого процесуально-правового (кримінального процесуального) регулювання в Україні. В новому Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р. закріплений розділ VI «Особливі порядки кримінального провадження» [59]. В Главі 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» цього розділу передбачено процесуальний порядок провадження таких видів угод в кримінальному провадженні: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. У ст. 474 КПК України визначено загальний порядок провадження на підставі угод, де ключову роль відіграє суд, зокрема, «Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду...» [59]. В ч. 1 ст. 475 КПК України зазначено: «якщо суд переконується, що угода може бути

затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання...» [59]. Так, 55 % слідчих зазначають про існування проблем (вад), пов'язаних із кримінальною процесуальною (законодавчою) регламентацією питань відновного правосуддя на національному рівні, зокрема, на стадії притягнення особи до кримінальної відповідальності з метою пом'якшення покарання (Додатки П, Р, Т).

Відповідно до зазначених вище положень кримінального процесуального законодавства провадження цих двох видів договорів здійснюється виключно юрисдикційним шляхом та жодним чином не пов'язується з концепцією відновного правосуддя, яка заснована на міжнародно-правових стандартах, практиці регулювання основних сутнісних параметрів відновного правосуддя та не може тлумачитися, розглядатися як форма відновного правосуддя.

На жаль, вітчизняне доктринально-правове розуміння відновного правосуддя в контексті досліджуваної проблематики зводиться до радянської інтерпретації інституту медіації. Так, у «Науково-практичному коментарі до Кримінального процесуального кодексу України» від 2013 р. за загальною редакцією В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова в коментарі до ст. 468 КПК України зазначена така теза «... запровадження цих угод має на меті забезпечення принципу процесуальної економії, зменшення витрат на ведення процесу, а також забезпечення потерпілому права на швидке і повне відшкодування заподіяної шкоди. Крім того, закріплення на законодавчому рівні чіткої і детальної процедури примирення між сторонами є виконанням Україною вимог Рамкового рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р., згідно з яким кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації в кримінальних справах...» [60, с. 327]. Ми вважаємо дану тезу хибною та такою, що підлягає спростуванню з огляду на нижчевикладену аргументацію.

Так, відповідно до положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. медіація в кримінальному провадженні визначається як «процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятного рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора» [104].

Положення Глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» КПК України не містить жодної згадки про посередництво третьої особи – медіатора та про процедурні аспекти відновної процедури, які апріорі проводяться поза межами кримінального провадження, виступаючи в якості альтернативи традиційному кримінальному правосуддю. Радянське тлумачення інституту медіації зводиться до ототожнення останнього з примиренням. Прибічниками такої позиції є: І.А. Войтюк, Т.А. Денисова, Ємельянова, В.Д. Каневська, О.В. Коваленко, Р.Г. Коваль, І.М. Козьяков, М.В. Костицький, В.Т. Маляренко, Ж.В. Мандриченко, Н.М. Прокопенко, О.Є. Соловйова, Н.М. Ярмиш, А.М. Яценко та інші науковці, які є прихильниками формування вітчизняної моделі відновного правосуддя. Серед вітчизняних науковців-правників, які підтримують консенсуальну модель інституту медіації, яка заснована на наведеному вище концептуальному, міжнародно-правовому доробку є – В.В. Землянська, В.І. Галаган, В.К. Грищук, В.М. Куц, Ю. І. Микитин. Але на сьогодні у вітчизняних дослідників бракує як системних досліджень, так і конкретних пропозицій щодо впровадження істинної сутності параметрів інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Міжнародно-правові стандарти інституту медіації засновані на консенсуальній моделі аналізованої інституційної основи та в межах європейського континенту представлені у вигляді низки рекомендацій і рішень Ради Європи, зокрема, в Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. [105]. Ця Рекомендація є одним із основних документів Ради Європи, що спрямований на реалізацію програм відновного правосуддя та передбачає використання медіації в кримінальному провадженні як гнучкого та всеохоплюючого інструмента з метою створення альтернативи традиційному судовому провадженню.

В розділі III Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. зазначені правові засади впровадження інституту медіації, наголошується на необхідності для країн-членів Ради Європи створення законодавства, що сприятиме розвитку медіації в кримінальному провадженні, звертається увага на те, що «мають існувати норми, які б регулювали застосування медіації в кримінальному провадженні,

характеризували умови передачі проваджень на медіацію, висвітлювали підходи до вирішення питань, які можуть виникнути після застосування процесу медіації; мають дотримуватися певні застереження; бути забезпечені права сторін медіації на правову допомогу та, у разі потреби, на тлумачення, роз'яснення норм права» [105].

Рекомендація Ради Європи № R 19 закріплює наступне: «Комітет Міністрів у відповідності із положеннями статті 156 Статуту Ради Європи надає рекомендації країнам-членам Ради Європи щодо врахування принципів, визначених в додатку до Рекомендації, під час розбудови системи медіації в кримінальному провадженні...» [105]. Принципи розпочинаються із визначення терміну «медіація між потерпілим та правопорушником» як «...будь-якого процесу, під час якого потерпілий та правопорушник мають можливість, при наявності добровільної згоди сторін, активно брати участь у вирішенні питань, пов'язаних із злочином за посередництвом третьої сторони (медіатора), який займає позицію нейтралітету» [105]. Дане визначення складається з двох основних понять: участь (participation) та відновлення (restoration). На основі цих понять засновані загальні (спільні) принципи, викладені в документі, які відверто нівелюються на національному рівні, зокрема, автономність служб медіації в системі кримінальної юстиції, добровільність, конфіденційність та неупередженість: загальнодоступність послуг медіації, її застосування на будь-якій стадії кримінального провадження.

Про необхідність впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство країн також наголошується в: «Рекомендації №R(85) 11 Комітету міністрів державам-членам «Щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р. [106]; Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів державам-членам «Щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р. [107].

Зазначеними вище рекомендаціями державам-членам Ради Європи пропонується переглянути своє законодавство з метою забезпечення можливості позасудового врегулювання спорів, особливо щодо кримінальних правопорушень невеликого та середнього ступенів тяжкості. Україна ратифікувала Статут Ради Європи 31.10.1995 р. та є повноправним членом

Ради Європи. Таке членство передбачає відверте та ефективне співробітництво в досягненні спільної мети, визначеної у розділі 1 Статуту Ради Європи та в контексті досліджуваної проблематики здійснення спільних дієвих заходів в правовій сфері.

1.4 Концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн

Концепція в широкому розумінні – це система поглядів, спосіб розуміння та трактування тих чи інших процесів, явищ. Під правовою концепцією (від лат. *conceptio* – сукупність, система) розуміють провідну ідею, точку зору на те або інше правове явище, що є важливим засобом розвитку як юридичної науки, так і науково обґрунтованого державно-правового будівництва. Концепція, схвалена в установленому порядку, береться за основу відповідних законодавчих актів. Класична традиційна концепція кримінального права та процесу завжди визнавалася публічною галуззю права, відповідно до якої кримінальне переслідування здійснюється незалежно від бажання потерпілого притягнути до кримінальної відповідальності правопорушника. Останні роки характеризуються зміною парадигми та акцентуванням уваги на активну роль потерпілого в кримінальному судочинстві та значну диспозитивність норм кримінального процесуального законодавства. Сутнісний аспект медіації як альтернативи традиційному кримінальному судочинству полягає в заміщенні акцентів з покарання правопорушника на відновлення порушених кримінальним правопорушенням суспільних відносин [112, с. 389].

Концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн знайшли свій прояв в програмах відновного правосуддя. Нині програми відновного правосуддя впроваджені в багатьох країнах світу: Австрії, Бельгії, Німеччині, Великій Британії, Нідерландах, Новій Зеландії, Франції, Чехії та в інших державах й спрямовані на гармонізацію відповідних процедур медіації відповідно до Рекомендації №R (99)19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах». Успішна практика застосування програм відновного правосуддя у вказаних вище країнах відома 32% слідчих

(на противагу 67% слідчих) та 35% потерпілих (на противагу 65% потерпілих), які вірять в дієвість та адаптивність відновного правосуддя в цілому та концептуальних засад інституту медіації в національному кримінальному провадженні (Додатки П, Р, Т).

Нами на засадах бенчмаркінгу було обрано програми медіації між потерпілим та правопорушником в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії, які засновані на найбільш гуманістичній, прогресивній, дієвій консенсуальній моделі медіації як однієї із форм відновного правосуддя з огляду на зазначені нижче сутнісні істотні недоліки.

1. В нормах кримінального та кримінального процесуального законодавства Російської Федерації, Білорусі, Монголії, Румунії, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану, Казахстану, Литви, Молдови, Азербайджану, Вірменії, Грузії інститут медіації асоціюється та ототожнюється з радянським розумінням інституту примирення між потерпілим і правопорушником та суперечить всім сутнісним концептуальним параметрам інституту медіації між потерпілим та правопорушником, який заснований на міжнародно-правовій доктрині права та успішній практиці його застосування.

2. Інститут медіації між потерпілим та правопорушником у наведених вище країнах або взагалі законодавчо не закріплений, або зводиться до примирення сторін за таких умов: а) кримінальне правопорушення має бути середньої тяжкості при цьому, можливим є звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення середньої тяжкості (КК Вірменії, Казахстану, Литви, Молдови, Монголії, Російської Федерації) [112, с. 390]; б) кримінальне правопорушення вчинено вперше (Азербайджан, Грузія, Киргизстан, Монголія, Російська Федерація, Туркменістан, Узбекистан); в) визнання вини; г) укладення угоди про примирення; г) відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди або інший порядок відшкодування наслідків кримінального правопорушення (Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Монголія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) [117, с. 14].

3. Кримінальне законодавство Молдови, Румунії передбачає наявність відповідних законодавчих умов, якими суд зобов'язаний керуватися з метою

звільнення від кримінальної відповідальності. Кримінальне законодавство інших постсоціалістичних країн передбачає право не застосовувати відповідні норми права, навіть якщо угоду про примирення досягнуто [112, с.391].

4. Звільнення від кримінальної відповідальності, як правило, має безумовний характер. У Литві можливе скасування рішення, якщо особа протягом року після звільнення від кримінальної відповідальності вчинить нове кримінальне правопорушення або без поважних причин не виконає умови відшкодування шкоди, визначеної відповідним договором між потерпілим та правопорушником [112, с. 392]. В кримінальному законодавстві Польщі примирення з потерпілим є пом'якшуючою обставиною, яка суттєво впливає на призначення покарання. Тільки країни романської правової сім'ї (Іспанія, Мексика, Панама, Сальвадор, Чилі та інші) законодавчо закріплюють інститут прощення потерпілим правопорушника в справах приватного обвинувачення [112, с. 391].

Відповідно до результатів досліджень, проведених вітчизняними та зарубіжними вченими, застосування медіації в кримінальному провадженні має різні рівні правової регламентації та суттєво різняться за способами їх реалізації. У Німеччині, Фінляндії процедура медіації регламентована окремими законодавчими актами в сфері ювенальної юстиції та ініціюється суддею або прокурором й визнається альтернативою традиційному кримінальному правосуддю. Кримінально-правові норми про медіацію між потерпілим та правопорушником закріплені в кримінальному процесуальному кодексі Бельгії, Фінляндії та в кримінальному кодексі Німеччини [92, с. 25].

На нашу думку, на європейському континенті більш поширена процедура медіації між потерпілим та правопорушником, яка ініціюється прокурором, який в межах своєї компетенції може прийняти рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації та сприяє забезпеченню подальшого кримінального провадження з урахуванням наслідків медіаційної процедури. Медіаційні процедури засновані на програмах медіації між потерпілим та правопорушником в аналізованих країнах та мають загальні та особливі риси. Загальними практично для всіх аналізованих країн є те, що програми медіації між потерпілим та правопорушником провадяться щодо

кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності або щодо насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками [100, с. 11].

В кожній аналізованій країні спостерігається спільний інтерес та прагнення до розширення кримінально-правових сфер застосування медіації й поширення її на більш тяжкі кримінальні правопорушення. При цьому, обмеженість матеріальних, фінансових, людських ресурсів свідчить про певні перешкоди та ризики на шляху до ефективного провадження медіаційних процедур, які при вмілому та дієвому управлінні можуть бути зменшені або навіть подолані. Задля зменшення ризиків, пов'язаних з людськими ресурсами, відновне правосуддя провадитися незалежними (неурядовими) організаціями та добровільними об'єднаннями (*freir Truger, associations sans but lucrative*), якими керують ради з представників територіальної громади й до складу яких входять декілька фахівців [35, с.31].

Основною метою створення таких організацій є надання послуг з медіації: така організаційна форма відповідає та не суперечить цілям системи кримінального правосуддя. Місцеві неурядові організації належать до загальнонаціональних асоціацій, які надають послуги навчального спрямування та забезпечують систему акредитації задля забезпечення вищого рівня якості наданих послуг.

Досвід аналізованих зарубіжних країн свідчить, що у разі підпорядкування служб медіації органам кримінального правосуддя, статус цих служб змінюється в бік організаційно-структурного підпорядкування служб медіації органам кримінального правосуддя та впливає на зменшення кількості кримінальних проваджень, які передаються на процедуру медіації. На нашу думку, така ситуація обумовлена тим, що співробітники органів кримінального правосуддя, які наділені основними повноваженнями, розглядають такий відбір кримінальних проваджень з подальшим переправленням на процедуру медіації як другорядне завдання. Також деякими дослідниками були висловлені застереження про неефективність самостійного функціонування неурядових організацій, тому що вони можуть бути витіснені системою кримінального правосуддя. Безумовно, задля ефективного функціонування неурядових

організацій їм повинна бути надана впевненість в достатньому фінансуванні їхньої діяльності та тісному співробітництві із системою кримінального правосуддя. Таким чином, державні структури та неурядові організації матимуть рівні умови залучення третіх осіб з метою сприяння процесу медіації, при цьому, в останніх є більше можливостей для такого залучення.

Позитивною практикою аналізованих країн є створення можливостей для працевлаштування правопорушника за сприянням неурядових організацій, соціальних служб з метою відшкодування завданої шкоди. Така практика зумовлена тим, що більшість правопорушників потребують задоволення мінімальних потреб, зокрема, тих, які пов'язані із реінтеграцією. Навчання грамоті, соціальним, професійним та батьківським навичкам, лікування від наркозалежності та вжиття інших заходів в аналізованих країнах провадиться неурядовими організаціями та співтовариствами в особі обраних поважних представників місцевих органів влади [40, с. 190].

Також існують програми, спрямовані на задоволення особливих потреб: наприклад, програма наставництва, відповідно до якої спеціально навчена впливова особа виступає як наставник по відношенню до слабшої людини, яка потребує взірця для наслідування, або програми кола підтримки (circles of support), відповідно до якої декілька навчених добровольців безпосередньо працюють із особами, які вчинили кримінальне правопорушення проти статевої свободи, як правило, після відбуття ними покарання [27, с. 48]. Програма кола підтримки була запроваджена у Великобританії за принципом канадської моделі. Перш ніж надавати оцінку будь-якій програмі відновного правосуддя, особливо у відношенні латентного ймовірного рецидиву, потрібно оцінити адекватність надання відповідних послуг службами підтримки, а також оцінити сам процес відновних процедур [39].

Ми вважаємо, що співтовариства мають відігравати вирішальну роль в зниженні рівня злочинності, вони повинні вживати достатніх заходів для викорінення обставин, які ймовірно можуть вплинути та сприяти вчиненню кримінального правопорушення: прикладом цього може бути програма «Надійний старт» (Sure Start) у Великій Британії, яка пропонує підтримку недосвідченим батькам дітей у віці до п'яти років [38, с. 79].

Медіація між особами, яких відокремило кримінальне правопорушення, для будь-якої особи, якій воно передане на вирішення, є одним із найбільш делікатних завдань, виконання якого потребує наявності певних навичок [188, с. 37].

Проте, як свідчать результати досліджень, проведених за сприяння Європейського форуму з медіації, між потерпілим та правопорушником й відновним правосуддям, підходи до якості і тривалості навчання медіаторів в Європі є різними.

Наразі в Європі відсутні єдині уніфіковані мінімальні вимоги щодо навчання медіаторів процесу медіації між потерпілим та правопорушником. Зокрема в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії для проведення медіації між потерпілим та правопорушником потрібні знання не тільки технічних навичок, а й володіння широким спектром особистих якостей, які мають слугувати критеріями при відборі служб медіації [95, с. 17]. В Рекомендації №R (99)19, зокрема, у параграфі 22, додатково зазначається про те, що медіатори повинні продемонструвати своє вміння до раціонального мислення та судження, така здатність свідчить про високий рівень до зрілого світосприйняття. Такі якості широко розповсюджені серед населення та не завжди залежать від рівня освіченості (наявності вищої освіти) [105]. Це свідчить про те, що склад медіаторів має формуватися із представників усіх прошарків населення.

Спільною тенденцією останніх років в цих країнах є пошук нових шляхів прискорення, спрощення та одночасна гуманізація кримінального правосуддя за сприяння експериментальних програм медіації між потерпілим та правопорушником [64, с. 75]. Наприклад, перші проекти медіації з розв'язання кримінально-правових конфліктів в аналізованих країнах почали впроваджуватися в 1983-1984 рр. та скеровувалися уповноваженими особами [96, с.83]. В подальші роки кількість подібних експериментів різко збільшилася.

Незважаючи на існування в аналізованих країнах схожих (подібних) програм медіації між потерпілим та правопорушником, існують країни, де медіаційні процедури адаптовані до місцевих, національних традицій. Наприклад, у Великобританії залежно від стадії кримінального провадження

виокремлюють судову медіацію та поліцейську медіацію. Судова медіація застосовується відносно всіх категорій кримінальних проваджень. Задля вирішення двох ключових питань кримінального переслідування, питань про винуватість та покарання передбачено тривалий проміжок часу, в межах якого здійснюється збір інформації про склад кримінального правопорушення та інформацію, яка характеризує правопорушника. Передбачено право служб пробації виступати у якості медіаторів між потерпілим та правопорушником задля мотивування останнього вчинити заходи сатисфакції. Якщо медіація закінчується підписанням відповідних угод, то суддя враховує таку угоду при винесенні вироку, яка слугує пом'якшуючою обставиною в кримінальному провадженні. Таким чином, інтереси сторін кримінального провадження задовольняються в повному обсязі, потерпілий має реальне право участі у вирішенні питання про міру покарання та подальшу кримінальну відповідальність правопорушника, а останній може одержати той розмір компенсації, який самовільно визначить, як обов'язкову умову угоди за підсумками процедури медіації [29, с. 75].

Як приклад поліцейської медіації можна навести кримінальне процесуальне законодавство Великобританії, відповідно до положень якого питання про порушення медіаційної справи віднесено до компетенції спеціальних служб медіації, до складу яких входять представники служб пробації, громадських організацій та поліції, які по чергово проводять переговори із сторонами кримінального правопорушення задля спонукання їх до компромісу. У разі досягнення сторонами спільного взаємоприйнятного рішення кримінальне провадження не порушується, а поліція відносно правопорушника виносить попередження [183, с. 11].

Вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на аналізі програм відновного правосуддя. Так, програми відновного правосуддя в Англії та Уельсі почали впроваджуватися, починаючи з 1980-1990 рр. XX ст., на рівні органів місцевого самоврядування в обхід нормативно-правовому порядку регулювання. Програми відновного правосуддя розглядалися як альтернатива традиційному кримінальному провадженню відносно кримінальних правопорушень, які вчинені неповнолітніми особами. Поліція за сприянням

соціальних служб розробила механізм реагування на кримінальні правопорушення неповнолітніх із застосуванням футурологічної складової, який мав назву – «caution plus» [198, с. 35]. Сутність цього механізму полягала в одержанні від поліції попередження, яке чітко визначало межі дозволеної поведінки неповнолітнього правопорушника та дії які він зобов'язаний був вчинити, зокрема, лікування від алкогольної, наркотичної залежності, відшкодування потерпілому завданих кримінальним правопорушенням збитків, застосування щодо нього заходів виховного характеру тощо.

Англо-американська правова система не потребувала обов'язкового законодавчого порядку регулювання питань відновного правосуддя та не перешкоджала його застосуванню з боку судових та правоохоронних органів на будь-якій стадії кримінального провадження [92, 93]. Законодавчі підвалини закріплення відновного правосуддя пов'язані із прийняттям національних актів: «Про злочини та безлади» (Crime and Disorder Act) 1998 року; «Про правосуддя у справах неповнолітніх та свідчення у кримінальних справах» (Youth Justice and Criminal Evidence Act) 1999 р. [71, с. 63].

Відповідно до положень зазначених вище актів, були запроваджені нові кримінальні заходи впливу на неповнолітніх правопорушників, які засновані на принципах функціонування відновного правосуддя, зокрема, останнє попередження (final warning), наказ про відшкодування шкоди (reparation order), наказ про план дій (action plan order), наказ про нагляд (supervision order) та наказ про передання справи (referral order). Так, всі ці заходи призначає суд за винятком попередження, яке було замінено механізмом «caution plus» [71, с. 64]. У випадку вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, яке кваліфіковано як кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, то активізується дія програми, яка спрямована на зміну протиправної поведінки. За таких обставин поліція направляє матеріали кримінального провадження Службі по роботі з неповнолітніми правопорушниками (Youth Offending Team), яка скеровує проходження програми неповнолітніми правопорушниками [76, с. 17]. Відповідно до положень такої програми передбачалася можливість прямого відшкодування шкоди потерпілому чи територіальній громаді. У разі успішного проходження цієї програми неповнолітнім правопорушником

поліція ухвалює рішення про закриття кримінального провадження, в протилежному випадку – провадження передається до прокуратури для подальшого кримінального провадження [81, с. 13].

На нашу думку, аналізовані заходи, засновані програмами, містять лише елементи відновного правосуддя та не можуть характеризуватися, визначатися як програми відновного правосуддя з огляду на те, що вони не мають ключових параметрів відновного правосуддя, зокрема, активної участі сторін у розв'язанні кримінального конфлікту. У Великобританії набула поширення медіація між потерпілим та правопорушником як одна із форм відновного правосуддя, що застосовується після порушення кримінального провадження, але досудового порядку провадження. При цьому, можливим є ухвалення обвинувального вироку, яке може передувати застосуванню щодо винного програми відновного правосуддя, що супроводжується відтермінуванням винесення покарання задля виявлення практичної поведінки правопорушника, що може вплинути на розмір призначуваного покарання. У цьому разі максимальний термін дії програми відновного правосуддя складає шість місяців, протягом якого покарання не призначається до кінця відтермінування виконання та передбачає очікування того, що воно не буде пов'язане з позбавленням волі на певний строк (95) [80, с. 36].

У червні 2003 р. Міністерство внутрішніх справ Великобританії оприлюднило стратегію подальшого впровадження програм відновного правосуддя, а в 2005 р. уряд країни ухвалив підзаконні акти з питань відновного правосуддя задля заохочення їх використання Службою, що працює з неповнолітніми правопорушниками [185, с. 66].

Починаючи з 2003 р., Королівська прокурорська служба в Англії та Уельсі на підставі акту «Про правосуддя в кримінальних справах» (Criminal Justice Act) розглядає можливості застосування альтернативи традиційному кримінальному правосуддю щодо неповнолітніх правопорушників. На сьогодні така можливість реалізується шляхом винесення умовного попередження (conditional caution). Умове попередження передбачає виконання визначених в акті умов, які, у разі успішного виконання, слугують підставою для звільнення

від кримінальної відповідальності, в протилежному випадку кримінальне провадження буде поновлено, а умовне попередження скасовано [185, с. 57].

У Бельгії набув поширення інститут медіації між потерпілим та правопорушником, перший досвід застосування цього інституту зафіксований у місті Фландрія в 1987 р. Ініціаторами впровадження інституту медіації між потерпілим та правопорушником стала неприбуткова організація Ойкотен (Oikoten), яка спільно з прокурором міста Льовена та ювенальним судом шукали нові підходи реагування на рівень злочинності серед неповнолітніх правопорушників [210, с. 36]. За підсумками такої співпраці була розроблена модель відновного правосуддя, яка передбачала визнання винуватості з боку правопорушника та відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків.

Починаючи з 2003 р., в 13 районах Фландрії впроваджується інститут медіації між потерпілим та правопорушником. Так, прокурор чи суддя у разі наявності певних підстав, які не врегульовані законодавчо щодо неповнолітніх правопорушників, вирішують питання про можливість застосування медіації між потерпілим та правопорушником та направляють справу місцевим службам медіації. В законі «Про захист неповнолітніх» 1965 р. закріплено загальне положення, яке дозволяє направити кримінальне провадження щодо неповнолітнього правопорушника під нагляд соціальної служби за певних умов. До служб медіації надходять на розгляд кримінальні провадження від прокурорів та від ювенальних суддів, питання щодо додержання законодавчих приписів в розрізі забезпечення виконання рішень покладено на фламандські районні суди [210, с. 38].

Програми відновного правосуддя, починаючи з 1980 р., впроваджуються у Валлонії. Відповідно до офіційного звернення у 2001 р. Міністерства Французької громади, що відповідає за надання допомоги неповнолітнім особам, громадські організації уповноважені проводити медіацію між потерпілим та правопорушником на вимогу судді або прокурора в кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх правопорушників. Процес провадження процедури медіації, заснований на принципах інституту медіації

та передбачає добровільність учасників і закріплює певні правові гарантії, які визначаються циркулярами [166, с. 28].

Починаючи з листопада 2000-2002 р. р., у Валлонії були реалізовані пілотні проекти медіації, відповідно до положень яких ювенальні судді передавали складні кримінальні провадження за участю неповнолітніх правопорушників на медіацію та відновну конференцію. Критерії для відбору кримінальних проваджень базувалися на визнанні правопорушником своєї вини, за таких умов згода потерпілого не бралася до уваги. За підсумками проведення однієї із форм відновного правосуддя приймається «декларація намірів» або угода, яка направлялася до відповідного суду [205, с. 30]. Якщо суддя затвердив рішення, прийняте за наслідками відновних процедур, то вирок суду слугує підставою практичного виконання договірних умов. Сумлінне виконання таких договірних зобов'язань підлягає перевірці після сплину шести місяців з моменту ухвалення вироку. У разі недієвості однієї із відновних процедур справа повторно направляється суддею на іншу відновну процедуру або застосовується інший підхід до неповнолітнього правопорушника [189, с. 57].

Статистичні дані в місті Валлонії свідчать про ефективність такої процедури відновного правосуддя, як медіація між потерпілим та правопорушником, на яку в 2009 р. було передано 400 кримінальних проваджень.

У Бельгії впровадженню медіації між потерпілим та правопорушником сприяв закон від 15.05.2006 року «Про захист молоді, переслідування молодих людей, які вчинили кримінальне правопорушення, та відшкодування спричиненої шкоди» [191, с. 17]. У Циркулярному листі Міністра юстиції Бельгії наголошувалося про широкомасштабне теоретичне та практичне запровадженні медіації з 01.04.2007 р. Відповідно до закону від 15.05.2006 р. «Про захист молоді, переслідування молодих людей, які вчинили кримінальне правопорушення, та відшкодування спричиненої шкоди» медіація ініціюється прокурором або суддею [210, с. 69].

У разі ініціювання медіації прокурором ним надсилається копія пропозиції медіатору, який звертається до сторін кримінального

правопорушення з метою одержання їх згоди на участь у процедурі медіації. Якщо відповідь на звернення медіатора не надходить протягом восьми днів, то він звертається повторно. При цьому, законодавчо визначені умови проведення медіації: якщо є серйозні ознаки вини; якщо молода особа не заперечує фактів; коли визначено потерпілого; коли сторони погоджуються взяти участь у медіації [210, с. 70].

У разі досягнення взаємоприйняттого рішення за підсумками процедури медіації прокурор не може відхилити це рішення, якщо тільки воно не суперечить суспільному порядку. Якщо всі положення угоди виконано, прокурор бере до уваги цей факт під час винесення свого рішення. Ювенальний суддя вправі запропонувати застосування медіації як на підготовчій стадії, так і на стадії прийняття рішення у випадку дотримання всіх законодавчих вимог [200, с. 22]. При цьому законодавчо не відмежовується медіація від сімейної конференції, напевно така практика зумовлена досягненням спільної мети в обох випадках – відшкодуванням шкоди. Але існують істотні підстави для відмежування цих форм відновного правосуддя – склад учасників процесу, який у разі проведення сімейної конференції передбачає участь адвокатів та поліцейських.

Наступною вагомою підставою для відмежування є оформлення наслідків проведення відновних процедур. Відповідно до закону угода пов'язується із проведенням процедури медіації, а договір та декларація намірів – із конференцією. Термінологічного розмежування (різниці) зазначених наслідків застосування відновних процедур законодавчо не передбачено, але незрозумілим залишається спрямування, кінцева мета якого обумовлена укладенням таких наслідків.

Так, якщо припустити, що угода має передбачати виключно відшкодування матеріальної шкоди, а декларація намірів – відшкодування матеріальної шкоди, відшкодування шкоди суспільству та профілактику рецидиву, то незрозумілим, суттєво викривленим залишається питання істотних параметрів інституту медіації між потерпілим та правопорушником. Тому що за підсумками процедури медіації досягається взаємоприйнятне рішення, яке може обумовлювати як відшкодування матеріальної шкоди, відшкодування

шкоди суспільству, так і профілактику рецидиву. Відповідно до положень закону, суддя може скасувати угоду, якщо вона порушує суспільний порядок. Якщо ж угода не порушує законодавчих приписів, то суд зобов'язаний врахувати її умови, наслідки під час ухвалення вироку по справі [129, с. 9].

У випадку недосягнення домовленостей між сторонами відновних процедур до правопорушника не застосовується жодних репресивних заходів. Поширення інституту медіації на кримінальні правопорушення неповнолітніх є значним демократичним кроком вперед, спрямованим на гуманізацію покарання [210, с. 56].

У 1980 р. у Фландрії був започаткований перший пілотний проект з медіації щодо повнолітніх правопорушників у 7 районних судах, які підпорядковувалися апеляційному суду міста Гент. Цей проект одержав позитивну оцінку від адвокатів, потерпілих, правопорушників і засобів масової інформації. Бельгійський парламент 10 лютого 1994 р. прийняв закон «Про регулювання процедури медіації у кримінальних справах» [195, с. 22]. Відповідно до положень цього закону передбачалося закріплення в кримінальному процесуальному кодексі Бельгії права прокурора на закриття кримінального провадження за певних обставин та активізація дії альтернативних, позасудових способів розв'язання, вирішення кримінальних конфліктів [210, с. 79].

У бельгійському кримінальному законодавстві передбачені види медіації на різних стадіях провадження, зокрема, на етапі порушення кримінального провадження поліцією, «медіація для виправлення шкоди» та медіація у в'язницях. Так, в 1993 р. була заснована дослідницька група з представників та фахівців галузі пенології та віктимології католицького університету Льовена, які розробили проект «Медіація для виправлення шкоди». Даний проект спрямований на захист та відновлення потерпілих, які потерпали від серйозних насильницьких кримінальних правопорушень. Такі дослідження стали підвалиною для практики з медіації між потерпілими та дорослими правопорушниками у Льовені ще до ухвалення судового вироку по справі. Згодом аналогічні проекти були ініційовані у 8 фламандських районах [210, с. 84].

В 2000 р. спостерігається розвиток відновно-орієнтованої системи в'язниць у Бельгії. Так, в місцях позбавлення волі функціонують координатори з питань відновного правосуддя, які сприяють у проведенні медіації по відношенню до тяжких кримінальних правопорушень таких, як зґвалтування, вбивство. У Бельгії був прийнятий закон «Про медіацію» від 22.06.2005 р., який передбачив можливість порушення питання про застосування процедури медіації за клопотанням зацікавленої особи, яка безпосередньо зацікавлена у такому порядку вирішення кримінальних проваджень на будь-якій стадії кримінального провадження [210, с. 110]. Поштовхом до прийняття цього законодавчого акту були: Рекомендація Ради Європи R(99)19 «Про медіацію в кримінальних справах» (108); Основоположне Рішення Ради Європейського Союзу від 15.03.2001 р. «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві», які сприяли, стимулювали розвиток та розбудову інституту медіації між потерпілим та правопорушником.

Правові засади медіації між потерпілим та правопорушником у Німеччині були закріплені в законі 1953 р. «Про ювенальну юстицію», а в 1990 р. до цього закону були внесені зміни та доповнення, за підсумками яких судді ювенальної юстиції та прокурори уповноважені були передавати кримінальні провадження на медіацію та вирішувати питання про подальше закриття кримінального провадження за успішними підсумками процедури медіації [210, с. 116]. Простежується єдність європейського підходу до розуміння ролі та місця інституту медіації в кримінальному провадженні як в Бельгії, так і в Німеччині. Так, в цих країнах медіація між потерпілим та правопорушником розглядається як альтернатива кримінальному переслідуванню, зокрема, в місті Бранденбург прокурори уповноважені передавати кримінальні провадження на процедуру медіації до однієї із незалежних служб медіації, або спеціальним медіаторам, які функціонують та тісно співпрацюють з ювенальними судами. Така практика має місце як до офіційного пред'явлення обвинувачення, так і після. Якщо медіація була успішною щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, то прокурор може прийняти рішення про закриття кримінального провадження [130, с. 36].

У разі вчинення тяжкого кримінального правопорушення, або за сукупністю кримінальних правопорушень прокурор зобов'язаний провести досудове розслідування та передати кримінальне провадження до суду з акцентуванням уваги в обвинувальному акті на наслідки процесу медіації [210, с. 111]. Останній варіант передбачає паралельне функціональне застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником як істотної обставини при винесенні остаточного вироку судом.

Такий німецький досвід застосування інституту медіації відносно тяжких кримінальних правопорушень сприяє гуманізації кримінального покарання. Практика направлення кримінальних проваджень на процедуру медіації з боку правоохоронних органів, зокрема, поліції в Німеччині, є незначною. Напевно така ситуація зумовлена побоюваннями з приводу допущення помилок у кожному конкретному кримінальному провадженні. Стаття 10 Закону «Про ювенальну юстицію» закріплює право судді прийняти рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в якості заходу виховного впливу на правопорушника. Такий захід має імперативний характер, виконує роль наказу про реституцію або публічного вибачення та не враховує інтереси, побажання сторін, є свідченням викривленого тлумачення й застосування інституту медіації, який втрачає всі істотні концептуальні параметри та є недієвим інструментарієм квазігуманістичного спрямування. Така практика в аналізованому випадку тлумачиться як примус до визнання своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, але з огляду на статистичні дані суди активізують дію статті 10 Закону «Про ювенальну юстицію» лише у 2% випадках, у той час як медіація застосовується набагато частіше [210, с. 112].

Поширення інституту медіації на кримінальні правопорушення повнолітніх правопорушників було зумовлено активізацією положень статті 153 та 153 (а) Кримінального процесуального кодексу Німеччини у вигляді передачі на процедуру медіації кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості в яких передбачено покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк від 1 місяця до 5 років [91, с. 19]. При цьому, медіація між потерпілим та правопорушником може провадитись і щодо тяжких кримінальних правопорушень, а відносно кримінальних правопорушень

невеликої тяжкості можливе закриття кримінального провадження прокурором за умови повного відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків потерпілому або примирення за підсумками процедури медіації [85, с. 61].

Статтею 46 Кримінального кодексу Німеччини регулюються питання призначення покарання та передбачено декілька умов для активізації положень інституту медіації, зокрема, укладення сторонами угоди, яка передбачає відшкодування шкоди та щире каяття за вчинене кримінальне правопорушення [87, с. 29]. Потерпіла особа уповноважена брати участь у вирішенні питання відносно міри покарання щодо правопорушника, але публічне вибачення є обов'язковою умовою за таких обставин. За інших обставин правопорушник зобов'язаний відшкодувати лише матеріальну шкоду повною мірою та визнати завдану кримінальним правопорушенням шкоду. При цьому, такі репарації мають бути істотними (суттєвими) та здійснені за власною волею (ініціативою) правопорушника. Надалі суд враховує результати процедури медіації при винесенні вироку, які розглядаються як обставина, що сприяє пом'якшенню покарання лише щодо кримінальних правопорушень проти особи [87, с. 20].

В цілому, інститут медіації щодо неповнолітніх та повнолітніх кримінальних правопорушників набув значного поширення в Німеччині з часу його впровадження. Так, кількість справ, переданих на медіацію з 2100 у 1989 р. збільшилася до 9100 у 1995 р. Останніми роками близько 20 тисяч кримінальних проваджень на рік передаються на процедуру медіації [87, с. 25].

Перші програми медіації між потерпілим та правопорушником в Фінляндії були впроваджені в місті Вантаа у 1983 р. Наприкінці 1990 р. такі програми провадилися на базі 25 муніципалітетів, а на кінець 1991 р. їх кількість збільшилася до 40. Таким чином, приблизно 75% населення Фінляндії мали можливість бути учасниками програми медіації між потерпілим та правопорушником [25, с. 68].

Чинниками, які сприяли поширенню інституту медіації на всі регіони Фінляндії, були: стан національної кримінальної політики; рівень соціальних послуг, пов'язаних із роботою з молоддю та дітьми, який на той період був незадовільним та не передбачав альтернативних неюрисдикційних механізмів

боротьби із злочинністю. Спочатку представники правлячої еліти розглядали можливість поширення процедур відновного правосуддя на кримінальні правопорушення неповнолітніх правопорушників [31, с. 49; 33, с.66].

Успішність програм медіації між потерпілим та правопорушником зумовлена підтримкою цього інституту з боку інститутів громадянського суспільства [160, с.113]. При цьому, інтервенції органів публічної адміністрації в регулюванні питань інституту медіації були зведені до мінімуму. Проведення процедур медіації здійснювалося волонтерами, які проходили спеціальне навчання з питань практичного, дієвого виконання завдань та функцій інституту медіації. Характер матеріальної компенсації послуг волонтерів був символічним з боку держави та, як правило, послуги волонтерів здійснювалися на громадських засадах.

У Фінляндії, на відміну від інших європейських країн, інститут медіації в кримінальному провадженні пов'язаний із соціальною роботою з молоддю. Під час провадження процедури медіації сторони кримінального правопорушення наділені правом на обговорення кримінального конфлікту з метою виявлення власних почуттів. Виявлення намірів, почуттів, образи є одним із головних та найцінніших завдань інституту медіації між потерпілим та правопорушником та запорукою успішного, позитивного проведення медіації. Лише процедури відновного правосуддя передбачають особисту зустріч з правопорушником та націлені на пояснення причин і наслідків вчиненого кримінального правопорушення [70, с. 33-34].

Тільки медіація сприяє налагодженню зв'язків та зумовлює активізацію когнітивного чинника у правопорушника, який передбачає відповідальну поведінку на наслідки своїх діянь, зокрема, намагання (спроби) залагодити заподіяну шкоду, публічне вибачення тощо [62, с. 11]. Крім того, інститут медіації зосереджує увагу не лише на потребах потерпілої особи, а й на потребах правопорушника, який, можливо, потерпає від різноманітних проблем та потребує реабілітації за посередництвом комплексу соціальних послуг. У Фінляндії медіацію розглядають як процес, що спрямований на соціальну реінтеграцію правопорушника, який сконцентрований на потребах сторін кримінального правопорушення [27, с. 68]. Медіація, з точки зору правової

системи Фінляндії, не ототожнюється із альтернативним способом розгляду кримінальних проваджень [61, с. 43].

До 2006 р. законодавство про медіацію визначало інше розуміння та тлумачення інституту медіації, відповідно до положень якого медіацію організовували місцеві органи влади, що було пов'язано із особливостями місцевих потреб та фінансових міркувань. Місцеві органи влади самостійно забезпечували надання послуг із медіації за посередництвом спеціалізованих організацій. До цього періоду більшість органів місцевого самоврядування Фінляндії не провадили жодних відновних процедур, які б засновувалися на проектах з медіації [27, с. 112]. Організація медіаційних послуг потребувала фінансування та певної організаційної структури, особливо в сільських місцевостях та з огляду на цю особливість критично сприймалася представниками територіальних громад, які розглядали медіацію як інститут, який на вибіркових засадах функціонує в державі та має фрагментарний характер. Також критично сприймалася праця волонтерів, ставилася під сумнів їх здатність до забезпечення дотримання правових гарантій у процесі медіації.

Починаючи з 90-х р. ХХ ст., органи публічної адміністрації спрямували свої зусилля на організаційно-правову систематизацію процедур медіації. При Міністерстві охорони здоров'я і соціальних справ Фінляндії було створено декілька робочих груп, до складу яких входили представники та фахівці різних міністерств й органів кримінального правосуддя. За підсумками роботи у 2005 р. був прийнятий закон «Про медіацію у кримінальних та окремих цивільних справах», який передбачав належне фінансування з Державного бюджету процедур медіації, організацію державного керівництва, моніторингу та контролю в цій сфері, створення належних умов для майбутнього організаційно-методичного забезпечення та навчання медіаторів [216, с. 24].

З 01.06.2006 р. на всій території Фінляндії функціонували служби медіації, які надавали послуги з медіації та сприяли забезпеченню правового захисту громадян. Відповідно до положень законодавства про медіацію всі громадяни Фінляндії мали гарантоване право на одержання якісних медіаційних послуг незалежно від місця їхнього проживання. Законодавча основа функціонування інституту медіації мала уніфікований характер та

сприяла надійнішому гарантуванню та захисту прав сторін кримінального правопорушення. Інститут медіації мав на меті: письмове закріплення факту визнання правопорушником своєї вини за вчинене кримінальне правопорушення та згоду на виплату репарацій; публічне вибачення, примирення сторін кримінального конфлікту. Після завершення медіаційних процедур медіаційні центри інформують прокурора про підсумки процесу медіації та здійснюють контроль над практичним виконанням договірних умов з боку правопорушника. Важливим є дотримання принципу добровільної участі в процесі медіації на будь-якій стадії процедури медіації [216, с. 67].

Рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації приймається поліцією та прокурором після цього службою, центром медіації. Так, охоче направляються на процедуру медіації кримінальні провадження, в яких кримінальні правопорушення вчинені неповнолітніми особами або молоддю. В кожному національному провінційному офісі функціонує п'ять офісів, які відповідають за організацію, належне забезпечення та доступ до медіаційних послуг на всій території провінції. Законодавчо закріплене право державних провінційних офісів укладати договори з органами місцевого самоврядування, юридичними особами приватного права на надання медіаційних послуг на засадах аутсорсингу [216, с. 68].

Станом на 2013 р. у Фінляндії функціонують 25 медіаційних центрів, в яких працює 90-110 медіаційних координаторів, радників, 900 медіаторів-волонтерів. Така організаційно-структурна основа передбачає розгляд 10 тисяч кримінальних проваджень, які повинні бути вирішені шляхом медіації, протягом року. У Фінляндії 95% проваджень, які направляються на медіацію, є кримінальними провадженнями, частина з них – провадження, що мають підвідомчий характер, інша частина, зокрема, 45% напади; 1/10 – крадіжки; 1/5 – умисні тілесні ушкодження. Також на медіацію направляються кримінальні провадження щодо заборони використання транспортних засобів, наклепів, шахрайства [216, с. 68-69].

У Фінляндії медіація розглядається як профілактика рецидиву серед неповнолітніх осіб та молоді. При цьому медіація поширюється на кримінальні

правопорушення середньої тяжкості, які вчинені повнолітніми правопорушниками.

Фінська модель медіації між потерпілим та правопорушником не розглядається як додаткова стадія кримінального провадження або як наслідок окремого кримінального судочинства. З боку представників публічної адміністрації пропагується ліберально-демократичне розуміння сутності інституту медіації, що заснований на консенсуальній моделі медіації, який розглядається як добровільний спосіб вирішення кримінальних конфліктів. Рішення, прийняті за підсумками процедури медіації, мають істотний, потужний вплив на подальші рішення поліцейських, прокурорів, суддів та є підставами для не підтримання державного обвинувачення та не переправлення кримінального провадження до суду. Хоча законодавчо судові та правоохоронні органи не зобов'язані керуватися рішеннями, прийнятими за підсумками процедури медіації [103, с. 48].

Відповідно до положень матеріального кримінального законодавства Фінляндії позасудовий порядок провадження процедури медіації є пом'якшуючою обставиною при винесенні вироку судом. При цьому не передбачено формально-правових підстав для припинення кримінального переслідування або призначення пом'якшення покарання за підсумками процедури медіації. Кримінальне процесуальне законодавство Фінляндії позбавлене надмірного процедурного порядку регулювання медіації. Законодавство наділяє поліцію, прокурора правом вибору категорій кримінальних правопорушень, які підлягають направленню на процедуру медіації. Після цього рішення щодо доцільності розгляду кримінальних проваджень в порядку медіації приймає служба медіації [88, с. 21].

Відповідно до роз'яснення положень, які закріплені в законі «Про медіацію», що надане Міністерством внутрішніх справ Фінляндії, «медіація є державною послугою, а це означає, що будь-яка особа може звернутися та отримати послугу з медіації навіть без направлення з поліції чи прокуратури. Єдиним винятком з цього загального правила є випадки домашнього насильства, адже у таких справах право направлення на медіацію належить виключно поліції та прокуророві» [88, с.25]. Громадяни Фінляндії розглядають

медіацію як швидкий, дієвий, невитратний, відновний, компенсаційний спосіб врегулювання кримінального конфлікту шляхом укладення угоди між сторонами кримінального правопорушення. В більшості кримінальних проваджень, направлених на медіацію, остання була успішною, це свідчить про дієвий методологічний характер вирішення кримінальних конфліктів та зниження рівня злочинності.

Законодавче регулювання питань відновного правосуддя та, зокрема, медіації у Швейцарії визначається актами матеріального кримінального права та законодавчими актами про неповнолітніх федерального та кантонального рівнів. Кожен кантон (у Швейцарії 26 кантонів) має власну систему кримінального судочинства та правові механізми передачі справ на медіацію [33, с. 36].

В різних кантонах Швейцарії передбачені розрізнені підходи до регламентації правового статусу медіаторів, зокрема, в кантонах Цюріха і Фрібурга медіатори мають статус державних службовців та працюють у департаментах юстиції, у кантоні Женева медіатори мають незалежний статус та входять до складу відповідних громадських об'єднань та асоціацій [33, с. 36].

В практичній діяльності статус медіатора може мати змішаний характер, зокрема, медіатор – державний службовець, медіатор – громадський представник. В кантоні Цюріх до складу служб медіації включено дирекції та підрозділи, які підпорядковані та належать до системи кримінальної юстиції. В кантоні Цюріх 5% кримінальних правопорушень направляються прокуратурою на процедуру медіації. Провідну роль при вирішенні питання щодо доцільності направлення кримінальних проваджень на медіацію приймає прокурор, який інформує про цей спосіб вирішення кримінального конфлікту сторони кримінального провадження [33, с. 36].

Сутність та призначення інституту медіації викладені у формулярному порядку та направляються сторонам кримінального провадження, які вирішують питання про надання чи відмову у наданні згоди на застосування процедури медіації. У разі згоди на застосування процедури медіації сторони заповнюють формуляр та направляють прокуророві. Така згода є підставою для ознайомлення медіатора з матеріалами кримінального провадження. У випадку

прийняття рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації кримінальне провадження призупиняється. По завершенню процедури медіації матеріали кримінального провадження разом із рішенням, прийнятим за підсумками процедури медіації, направляються (повертаються) прокуророві, який залежно від прийнятого сторонами кримінального провадження рішення або закриває кримінальне провадження, або поновлює кримінальне провадження [88, с. 34].

У Швейцарії законодавчо визначені обставини, які перешкоджають застосуванню процедур медіації, зокрема, відсутність згоди сторін кримінального провадження на участь в процедурі медіації. При цьому детально вивчаються питання відмови від участі в процедурі медіації, можливо така позиція обумовлена образою, небажанням відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, відмовою, небажанням прокурора з огляду на ознаки складу кримінального правопорушення застосовувати процедуру медіації. Більшість прокурорів в Швейцарії вважають, що вони спроможні самостійно вирішити кримінальний конфлікт, маючи при цьому необхідні ресурси та повноваження [88, с. 34].

Теоретичне застосування процедури медіації можливе на стадії судового розгляду. Проте така практика відсутня з огляду на намагання вирішити це питання на початкових стадіях кримінального провадження з боку уповноважених осіб правоохоронних органів, зокрема, прокурорів. Прокурори діють завжди в державних інтересах та прагнуть до збереження матеріальних, фінансових, людських ресурсів, які обумовлені збором доказової бази, які можуть виявитися марними у випадку примирення сторін або укладення будь-якої угоди, спрямованої на досягнення взаємоприйняттого для сторін кримінального провадження рішення за наслідками процедури медіації. Тобто, досудове розслідування, пов'язане із зібранням доказової бази, може виявитися марним, якщо своєчасно не прийняти рішення про застосування процедури медіації [61, с. 43].

Інша практика провадження передбачена у кантоні Фрібург, де справи на медіацію передає ювенальний суддя. Для роботи над законопроектом, який регулює питання медіації в 2003 р. була створена спеціальна робоча група, до

складу якої ввійшли представники офісу Генерального прокурора Фрібургу, представники ювенального суду, комісари поліції та правозахисники. Законопроект «про медіацію» був ухвалений парламентом в 2004 р. Відповідно до положень ухваленого закону 1 листопада 2004 р. був створений офіс медіатора, який розглядав на медіації кримінальні провадження будь-якого ступеня тяжкості, у зв'язку з тим, що на рівні кантонів відсутні були законодавчі обмеження щодо категорій кримінальних правопорушень, які можуть розглядатися із застосуванням процедури медіації [22, с. 136].

При цьому для вирішення питання про направлення кримінального провадження на процедуру медіації слідчий суддя має отримати погодження прокурора. У цьому випадку можна свідчити про широкі повноваження прокурора в цій сфері, що не властиво для більшості європейських моделей медіації. Така ситуація підкріплюється тим, що де-факто у Фрібурзі був складений перелік кримінальних правопорушень, щодо яких прокурор не заперечував проти застосування процедури медіації. Проте прокурор, як правило, виступає проти застосування медіації щодо тяжких кримінальних правопорушень. З огляду на цей факт, позиція прокурора обумовлена положенням статті 8 Федерального Закону Швейцарії «Про медіацію», яка передбачає направлення на медіацію тих кримінальних проваджень, за які передбачено інше покарання, що не пов'язано із позбавленням волі [22, с. 137].

У Швейцарії простежується колізія норм права на кантональному та федеративному рівнях в розрізі досліджуваної проблематики. Так, у Фрібурзі застосування процедури медіації можливе на будь-якій стадії кримінального провадження, а на федеральному рівні провадження процедур медіації на стадії виконання вироку суду заборонено.

Так, у Женеві функціонує принцип факультативного прийняття рішення щодо застосування процедури медіації, а у Цюріху та Фрібурзі основоположним, засадничим є принцип законності, відповідно до якого прокурор зобов'язаний прийняти рішення про застосування процедури медіації в кримінальному провадженні виключно у випадках, передбачених законом. У Женеві рішення про можливість і доцільність проведення медіації приймається прокурором на його власний розсуд, і він не зобов'язаний направляти

кримінальне провадження на процедуру медіації [22, с. 143]. При цьому, кримінальні провадження, які порушуються за заявою потерпілого в порядку приватного обвинувачення менш залежні від рішення прокурора та охоче направляються на процедуру медіації.

Цікавим є положення в Законі кантону Женева «Про медіацію» відносно права участі адвокатів сторін в процедурі медіації, яке неохоче сприймається представниками консенсуальної моделі інституту медіації між потерпілим та правопорушником та істотно порушує принцип особистої участі сторін. Правом на направлення кримінального провадження на процедуру медіації користуються ювенальні судді, які розглядають кримінальні правопорушення дітей віком від 10 до 18 років. Ювенальні судді щодо кримінальних проваджень неповнолітніх правопорушників користуються достатньо широкими повноваженнями, зокрема, виконують функції судді, слідчого, прокурора, здійснюють нагляд за виконанням покарання [68, с. 48].

Медіація призначається щодо тих категорій кримінальних проваджень, у яких суддя переконаний у високій ймовірності досягнення позитивного результату процедури медіації. При цьому, якщо суддя дійшов висновку, що медіація є доцільною у відповідному кримінальному провадженні, він сам переконує сторони в доцільності цієї процедури перед тим, як її призначити [68, с. 56]. Законодавство кантону Женева передбачає спеціальний список, який формується та ведеться її урядом. Так, з цього списку суддя, сторони кримінального провадження обирають кандидатуру медіатора, який був би більш прийнятним у розгляді відповідної категорії кримінальних проваджень. У провадженнях неповнолітніх правопорушників медіація застосовується на будь-якій стадії кримінального провадження [68, с. 56].

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційного дослідження проаналізовано теоретичні засади медіації в системі відновного правосуддя в Україні. Такий аналіз включав: дослідження поняття «відновного правосуддя», сучасних тенденцій його розвитку у кримінальному процесі; дослідження сутності,

змісту відновного правосуддя та його співвідношення з кримінальним процесом; дослідження генезису інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України; дослідження та аналіз концептуальних засад інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.

Проведений аналіз свідчить про те, що зародження теоретико-концептуальних засад відновного правосуддя відбулося в Європі та Північній Америці в 70-ті р. ХХ ст. у вигляді руху за зміну парадигми на кримінальне правопорушення та покарання. Така парадигма на кримінальне правопорушення та покарання є наслідком критичного осмислення характерних рис традиційного кримінального судочинства та зводиться до того, що кримінальне правопорушення є порушенням в першу чергу інтересів потерпілого та його соціального оточення, а не держави як суб'єкта права.

Аналіз теоретичних засад відновного правосуддя, закріплених в працях П. Мак Колда, Г. Зера, Г. Бейземора, Л. Волгрейва, М. Райта, Е. Ещуорта та інших дослідників, виявив диференційоване тлумачення сутності, природи відновного правосуддя, яке засноване на множинних концептуально-методологічних підвалинах, що мають розрізнений неуніфікований характер.

Досліджено та проаналізовано холістичний та максималістський підходи до тлумачення засад відновного правосуддя. Водночас запропоновано трактування цієї категорії на підставі проведення компаративного аналізу тлумачення «злочинного діяння (кримінального правопорушення)» та «правосуддя» як з боку відновного, так і з боку кримінального (традиційного) правосуддя, які засновані на теоретико-практичних орієнтирах Г. Зера задля розкриття істинної сутності концептуальних засад відновного правосуддя.

Проведено аналіз історико-правової еволюції інституту медіації на теренах сучасної України. За підсумками дослідження виявлено та встановлено таке:

1. Аналіз історії Київської Русі свідчить про існування інституту медіації та відновного правосуддя в тогочасній системі права, правосвідомості українського народу. Цей інститут був заснований на компенсаційному характері санкцій, що застосовувалися до правопорушника в обхід каральних механізмів покарання.

2. У Київській Русі мирова угода не ототожнювалася з компенсаційними санкціями (визначальною складовою відновного правосуддя), застосування компенсаційних санкцій як альтернатива каральних санкцій не переслідувала мети – примирення конфліктуючих сторін, а у разі примирення сторін за таких умов розглядалася як один із позитивних наслідків процедури медіації. Вітчизняний генезис інституту медіації заснований на публічно-правовій, політичній практиці відносин між різними носіями державної влади та непов'язаний із тогочасною судовою системою.

3. Процедура медіації в Київській Русі зводилася до проведення князівських з'їздів, княжих судів, які провадилися за посередництвом авторитетних державних діячів, які сприяли вирішенню конфліктних міжусобницьких війн князів.

4. У Київській Русі правові акти інституту медіації в публічних спірних правовідносинах передбачали синтез правових та релігійних норм, що знайшли свій прояв в процедурі хресного цілування, яким завершувалося та скріплювалося укладення угод в системі відновного правосуддя та інституту медіації зокрема.

5. Розуміння «інституту медіації» та «примирення» в Київській Русі співвідносилися як загальне та ціле, що розглядає перше як процес пошуку взаємоприйняттого рішення, а останнє як позитивний, бажаний результат.

6. Інститут медіації та примирення мали в своїй основі єдину нормативно-правову основу, спрямовану на припинення ескалації соціальних, публічних конфліктів в Київській Русі. Інструментарієм відновного правосуддя було грошове та інше матеріальне відшкодування (компенсація), завданої правопорушенням шкоди та націлювало основну увагу на потреби жертви конфлікту. Інструментарієм примирення було вирішення та запобігання конфліктній ситуації мирним шляхом, примирення ворогуючих князів.

7. Інститут медіації продовжував функціонувати навіть після розпаду Київської Русі на теренах сучасної України, коли вона потрапила під владу Великого князівста Литовського, а згодом – Польського королівства. У зв'язку з тим, що джерела права цих держав, зокрема, «Литовські статuti» 1529, 1566,

1588 рр., що діяли на значній території України протягом XVI-XVII ст. ґрунтувалися на «Руській Правді».

8. За часів козаччини (Гетьманської держави 1648-1782 рр.) функціонувала козацька правова система, яка мала форму нормативного вираження елементів інституту медіації в окремих документах та вирізнялася звичаєвим характером правового регулювання. При цьому не розмежовувався цивільний та кримінальний процеси. Форма процесу була обвинувально-змагальною, в якій вирішальну роль відігравала ініціатива сторін.

9. Починаючи з другої третини XX ст., система відновного правосуддя зникла з приходом радянської влади та запровадженням радянської системи права. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1922 р., Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1927 р., Основах кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р. в питаннях відновного правосуддя зазначені правові акти зводилися виключно до інституту примирення за заявою потерпілої особи у випадку фігурування публічного інтересу та розглядалися як підстава звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін. А в Кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1960 р. взагалі не передбачався процесуальний порядок провадження процедур примирення, медіації та не визнавалися будь-які форми відновного правосуддя. Також після реформування системи кримінальної юстиції інститут медіації не знайшов свого кримінального процесуального регулювання у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р.

Проаналізовано та досліджено концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Встановлено, що концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн мають полівалентний характер та відображені в програмах відновного правосуддя.

Здійснений компаративний аналіз програм медіації в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії свідчить про те, що програми медіації в цих країнах засновані на найбільш гуманній, прогресивній, дієвій консенсуальній моделі медіації як однієї із форм відновного правосуддя. Результати дисертаційного дослідження показали, що застосування медіації в

кримінальному провадженні має різні рівні правової регламентації та суттєво відрізняється за способами їхньої реалізації.

Встановлено, що в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії більш поширена процедура медіації між потерпілим та правопорушником, яка ініціюється прокурором, який в межах своєї компетенції може прийняти рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації та сприяє забезпеченню подальшого кримінального провадження з урахуванням наслідків процедури медіації.

Виявлено, що медіаційні процедури, засновані програмами медіації, між потерпілим та правопорушником в аналізованих країнах мають загальні та специфічні риси. Загальними практично для всіх аналізованих країн є те, що програми медіації між потерпілим та правопорушником провадяться щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності або щодо насильницьких кримінальних правопорушень середньої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками.

В кожній аналізованій країні виявлено спільний інтерес та прагнення до розширення кримінально-правових сфер застосування медіації й поширення її на більш тяжкі кримінальні правопорушення. Також виявлено, що у разі підпорядкування служб медіації органам кримінального правосуддя, статус цих служб змінюється в бік організаційно-структурного підпорядкування служб медіації органам кримінального правосуддя, що в свою чергу впливає на зменшення кількості кримінальних проваджень, які передаються на медіацію. Встановлено спільну тенденцію до пошуку нових шляхів прискорення, спрощення та одночасної гуманізації кримінального правосуддя за посередництвом впровадження експериментальних програм медіації між потерпілим та правопорушником, що адаптовані до місцевих, національних традицій.

Виявлено хиби впровадження заходів, які передбачені програмами медіації у вигляді відсутності ключових параметрів відновного правосуддя, зокрема, активної участі сторін у розв'язанні кримінального конфлікту.

Проаналізовано види медіації на різних стадіях провадження в Англії, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії. Виявлено розвиток відновно-

орієнтованої системи місць позбавлення волі у Бельгії та функціонування в місцях позбавлення волі координаторів з питань відновного правосуддя, які сприяють у проведенні медіації по відношенню до тяжких кримінальних правопорушень таких, як зґвалтування, вбивство. Виявлено єдність європейського підходу до розуміння ролі та місця інституту медіації в кримінальному провадженні як в Бельгії, так і в Німеччині. В цих країнах медіація між потерпілим та правопорушником розглядається як альтернатива кримінальному переслідуванню, подібна практика має місце як до офіційного пред'явлення обвинувачення, так і після. Проаналізований німецький досвід застосування інституту медіації щодо тяжких кримінальних правопорушень виявив ознаки гуманізації кримінального покарання.

Висвітлено та проаналізовано чинники, які сприяли поширенню інституту медіації на всі регіони Фінляндії. Виявлено, що фінська модель інституту медіації між потерпілим та правопорушником, яка заснована програмами відновного правосуддя, не розглядається як додаткова стадія кримінального провадження або, як наслідок, окремого кримінального судочинства.

В процесі дослідження програм відновного правосуддя в Швейцарії виявлено розрізнені (неуніфіковані) підходи до регламентації аналізованої інституційної основи. Так, у Швейцарії простежується колізія норм права на кантональному та на федеративному рівнях в розрізі досліджуваної проблематики. Зокрема, у Фрібурзі застосування процедури медіації можливе на будь-якій стадії кримінального провадження, а на федеральному рівні провадження процедур медіації на стадії виконання вироку суду заборонено. Також виявлена виключно теоретична можливість застосування процедури медіації на стадії судового розгляду. Проте практично така практика відсутня з огляду на намагання вирішити це питання на початкових стадіях кримінального провадження з боку уповноважених осіб правоохоронних органів, зокрема, прокурорів.

РОЗДІЛ 2

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

2.1 Поняття та значення інституту медіації у кримінальному процесі

Світовою тенденцією останніх років є активне впровадження в національні правові системи процедур альтернативного вирішення спорів, найбільш поширеними серед яких є медіація. Незважаючи на варіативний характер визначень терміну «медіація», як правило, під цією процедурою розуміють переговори між учасниками предмета спору під керівництвом незацікавленого посередника, який не уповноважений ухвалювати обов'язкове для сторін конфлікту рішення. Найбільшого поширення медіація набула при розв'язанні господарських, корпоративних спорів, які впливають із шлюбно-сімейних та трудових відносин [2, с.10]. Останніми роками все більша кількість юристів з різних країн схиляються до необхідності поширення процедури медіації на кримінально-правові правовідносини. В якості обґрунтування своєї позиції вони наводять такі аргументи: медіація розглядається як елемент нової кримінально-правової парадигми, за допомогою якої можливим є подолання кризи в розумінні сутності покарання; застосування медіації в кримінальному провадженні є логічним наслідком сучасних модерних теорій, пов'язаних із гуманізацією покарання, відновною юстицією, альтернативним розв'язанням спорів, ювенальною юстицією; міжнародне визнання ефективності та дієвості медіації зумовлено закріпленням в міжнародно-правових актах необхідності застосування медіації як при вирішенні цивільних спорів, так і під час кримінального провадження задля полегшення впровадження цього правового інституту в національне законодавство; медіація в кримінальному провадженні має суттєвий економічний ефект: зменшення судового навантаження, скорочення витрат на утримання засуджених тощо.

Всі зазначені вище аргументи обумовлюють важливість та неоціненність процедур медіації для кримінального процесуального законодавства України. Нині світові тенденції впровадження в правову систему альтернативних видів

вирішення спорів знайшли своє відображення у вітчизняному законодавстві у вигляді цивільно-правових, господарсько-правових, сімейно-правових відносин. Викривлена вітчизняна, квазієвропейська інтерпретація інституту медіації закріплена в главі 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. [59]. На сьогодні традиційне кримінальне провадження не в змозі максимально задовольнити законні інтереси учасників кримінального провадження, з огляду на низький рівень довіри громадян до діяльності органів публічної адміністрації (Додатки Н, П, С).

Як зазначалося в попередньому розділі дисертаційного дослідження, відновне правосуддя є сучасним, новітнім, гуманістичним та дієвим механізмом тридцятилітньої міжнародно-правової практики вирішення кримінальних правопорушень (кримінальних конфліктів), яка підтверджена та схвалюється з боку провідних міжнародно-правових інститутів, зокрема, Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Європейським Союзом, практикою європейських країн, США, Канади, Китаю, Таїланду під час кримінального провадження. При цьому розповсюдженою формою відновного правосуддя є медіація між потерпілим та правопорушником, яка в межах Європейського Союзу заснована Рішенням Ради Європейського Союзу від 15.03.2001 р. «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» та є процедурою, спрямованою на пошук до або під час кримінального судочинства взаємоприйняттого рішення між жертвою та правопорушником за посередництвом компетентної особи (медіатора) [93, с.54].

Неоціненне значення інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України обумовлене дієвістю цієї інституційної основи в межах європейського континенту та міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо виконання низки рекомендацій і рішень Ради Європи, зокрема: Рекомендації №R19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. [105]; Рекомендації №R(85) 11 Комітету міністрів державам-членам «Щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р. [106]; Рекомендації № 6 R (87) 18

Комітету міністрів державам-членам «Щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р. [107].

У межах Європейського Союзу це – Рамкове рішення «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. [104].

Значення інституту медіації в кримінальному процесі обумовлене гуманістичним напрямом розвитку, який відображений у зазначених вище міжнародно-правових актах. Лише 14% (на противагу 85% слідчим) слідчим знайомі положення: Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах»; Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. (Додатки П, Р, Т).

З огляду на різновекторний характер регламентації інституту медіації, ми вважаємо за доцільне зосередити особливу увагу на аналізі сутності поняття та визначальних ознаках інституту медіації, що закріплені в Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та в Рамковому рішенні «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. При цьому, функціонування інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві країн Європи пов'язане із прийняттям 15.09.1999 р. Рекомендації Ради Європи № R19 «Про посередництво в кримінальних справах». Ця Рекомендація розроблена Комітетом експертів, зокрема, Європейським комітетом з кримінальних справ та міністрами юстиції країн Європи, які є фахівцями в галузі кримінального права та процесу й спрямована на консолідацію зусиль держав-членів Ради Європи на реалізацію програм відновного правосуддя та передбачає використання медіації в кримінальному провадженні як гнучкого, всеохоплюючого інструменту з метою створення альтернативи традиційному судовому провадженню [105]. Аналізована Рекомендація, в першу чергу, адресована керівництвом всіх країн-членів Ради Європи та зосереджує основну увагу на правову та інституційну основи функціонування медіації й відновного правосуддя. Рекомендація Ради Європи № R 19 складається із шести основних розділів: «Загальні положення (визначення)»; «Загальні принципи»; «Правова

основа»; «Місце органів кримінальної юстиції в медіації»; «Організація медіації»; «Подальший розвиток системи медіації» [105].

На нашу думку, всебічно розкрити сутність аналізованого явища можливо через принципи, які містяться в додатку до аналізованої Рекомендації та які вважаються засадничою частиною акту. Так, принцип автономності служб медіації передбачає активну участь зацікавлених сторін, вимагає відповідної автономії під час застосування процедури медіації. Задля досягнення цієї мети, медіація повинна засновуватися на власній логіко-структурній моделі, яка відрізняється від логіко-структурної моделі стадій кримінального процесу. Призначення кримінального процесу полягає в оцінці абстрактної вини, кваліфікації діяння відповідно до складу кримінального правопорушення, визначеного в нормах матеріального кримінального права та застосувати покарання в межах санкції статті кримінального закону або активізації реабілітаційних заходів. З іншого боку, медіація потребує певних сприятливих, без шаблонних умов, спрямованих на відкрито налаштовану дискусію, в ході якої можливим є вільне вираження власних емоцій, почуттів та активний пошук творчих і практичних рішень, які відповідають реальним потребам потерпілого та реальній можливості правопорушника реабілітуватися в очах потерпілого. Різновид автономності, передбачений в Рекомендації Ради Європи № R 19, може бути визначений як «умовна автономність» в межах системи кримінального правосуддя [105]. Такий статус передбачає часові межі та свободу дій, необхідних для налагодження відкритої бесіди і є суттєвою перевагою медіації, яка не виходить за межі кримінального процесуального провадження. Таким чином, держава в особі прокурора або судді (суду) має змогу контролювати рефлексію кримінального конфлікту (кримінального правопорушення) та не вживати заходів контролю до певного часу. Потерпілий та правопорушник в цьому випадку мають можливості для активізації власних дій та зберігають власну автономію в системі кримінального правосуддя. У цей період процесом керує логіко-структурна матриця інституту медіації, яка підпорядкована кримінальним процесуальним правилам провадження. Після того як були заслухані всі сторони та досягнена спільна позиція (консенсус) в межах процедури медіації, кримінальне провадження передається на наступну

стадію провадження, в межах якого прокурор чи суддя мають право застосовувати власні дискреційні повноваження, зокрема: вирішувати питання про закриття кримінального провадження; продовжувати кримінальне переслідування з подальшим ухваленням обвинувального вироку [152]. Принцип автономності функціонування служб медіації в кримінальному провадженні неохоче підтримується представниками правоохоронних органів, про що свідчать статистичні дані, зокрема, лише 16% слідчих, на противагу 69% слідчих, охоче підтримали необхідність автономного функціонування служб медіації в кримінальному провадженні (Додаток Т).

Наступний принцип – добровільність, конфіденційність та неупередженість. Принцип добровільності походить від ідеї участі, який є специфічним для медіації. Активна участь є можливою за умови уникнення елементів примусу. Добровільність є складовою будь-якого різновиду процедури медіації. Однак були висловлені сумніви з приводу відсутності повної чи «реальної» добровільності з боку підозрюваної чи обвинуваченої особи, зокрема, виникало питання «чи не здійснює кримінальний процес тиск на правопорушника під час прийняття ним рішення про згоду чи відмову на участь в процедурі медіації?».

Це питання широко обговорювалося експертами Комітету з питань медіації в кримінальних справах та тісно пов'язано з вимогами належної правової процедури, яка передбачає кримінальні процесуальні гарантії захисту сторони від неправомірного тиску [128, с. 39]. Так, на початкових стадіях кримінального провадження забороняється застосування будь-якого тиску при прийнятті рішення про участь в процедурі медіації. У 11 параграфі принципів Рекомендації Ради Європи № R 19 чітко визначено: «забороняється спонукання потерпілого та правопорушника до участі в процедурі медіації будь-якими недобросовісними шляхами» [105]. У пояснювальній записці до Рекомендації Ради Європи № R 19 надається розширене тлумачення питання процесуальних прав та гарантій на підставі статі 6 Європейської Конвенції з прав людини, зокрема, права на справедливий судовий розгляд та на підставі норм прецедентного права, викладених в рішенні Європейського суду з прав людини у «справі Девеер (Deweere case)» [141, с. 47].

У рішенні по «справі Девеер» розглядається питання про відмову від «права на доступ до суду» та умови, у зв'язку із якими така відмова відповідає процесуальним правам та гарантіям сторін кримінального процесу. Мова йде про законність рішення про відмову від «права на доступ до суду». Таким чином, відповідальність щодо цього питання покладена на органи кримінального правосуддя: «Тиск на сторони кримінального провадження з боку органів кримінального правосуддя з метою одержання згоди на участь в процедурі медіації забороняється». По відношенню до підозрюваного, наслідки його відмови від процедури (процесу) медіації не повинні бути більш тяжкими ніж ті, які випливають із процесу медіації, у випадку її застосування [141, с. 49]. У процесі медіації забороняється застосування будь-якого тиску чи примусу на підозрюваного чи обвинуваченого з метою мотивувати його до пропонування більш великого розміру репарацій. Однією із основних умов недопущення порушення цієї гарантії є обов'язкова присутність представників сторін, особливо під час проведення конференцій. Наступною превентивною умовою порушення аналізованої гарантії є можливість надання правової допомоги підозрюваному чи обвинуваченому з боку юристів, фахівців в галузі права, адвокатів, які не представляють їхні інтереси (практика представлення інтересів з боку адвокатів існує в Новій Зеландії в системі правосуддя у справах неповнолітніх). Потерпіла сторона також повинна мати право на правову допомогу подібного характеру, яку необхідно було б надавати на безоплатній основі або за рахунок правопорушника, якщо постраждалий не в змозі оплатити гонорари юристів [175, с. 12].

Кримінальний процесуальний порядок процедури медіації заснований на двох взаємопов'язаних елементах: конфіденційності та неупередженості. Конфіденційність є вимогою про неприпустимість розголошення та витоку інформації, одержаної сторонами процесу медіації на зустрічах, конференціях в імперативному порядку. В Рекомендації Ради Європи № R 19 зазначено таке: «Дискусії в процесі медіації мають конфіденційний характер та не підлягають використанню в майбутньому, таке використання можливе за згодою сторін» [105]. При цьому, у параграфі 30 Рекомендації Ради Європи № R 19, як виняток, звертається увага на можливість та обов'язковість порушення

принципу конфіденційності у разі, якщо така інформація містить відомості про можливість вчинення тяжкого злочину (кримінального правопорушення) в майбутньому [122, с. 289]. У цьому випадку така інформація повинна бути передана зацікавленим особам та уповноваженим органам. Але ще більш дискусійним є питання про обсяг, межі та порядок надання інформації за результатами процедури медіації органам кримінального правосуддя. Принцип конфіденційності передбачає інформування органів кримінальної юстиції виключно про назву процедури, на якій знаходиться розгляд кримінального провадження, переданого на медіацію та про наслідки процесу медіації. Так, відповідно до положень параграфа 32 Рекомендації Ради Європи № R 19 «Доповідь медіатора не повинна розкривати зміст процесу медіації. Також, медіатор не повинен надавати оцінку діям та поведінці сторін в процесі медіації» [105].

Не менш важливим елементом процесу медіації є додержання принципу неупередженості, який характеризує та визначає сутність терміну «медіація», зокрема, «медіація має проводитися неупереджено». Втім, медіація в кримінальному провадженні передбачає певні труднощі, пов'язані з необхідністю встановлення та осуду кримінального протиправного діяння. Водночас, дієвість та ефективність медіації залежить від майстерності медіаторів створити атмосферу уважності та ввічливої поваги до доводів та суджень сторін процесу медіації, щоб кожна сторона відчула «визнання» (recognition), тобто, позиція кожної сторони має бути зрозумілою та почутою. Медіація в кримінальному провадженні повинна поглинути все напруження та знайти баланс між необхідністю встановлення та осуду кримінального діяння без будь-яких сумнівів, з одного боку, а з другого, «надати руку допомоги» підозрюваному чи обвинуваченому з тим, щоб допомогти встановити соціальні зв'язки, які виявилися втраченими. В пояснювальній записці наголошувалося: «Залишаючись неупередженим, медіатор не повинен забувати про те, що вчинено протиправне діяння, злочин (кримінальне правопорушення), відповідальним за яке залишається правопорушник» [105].

На національному рівні принципи добровільності, конфіденційності та неупередженості при вирішенні питання про направлення кримінального

провадження на процедуру медіації підтримано 60% слідчих на противагу 24% слідчих, які виступили проти принципів добровільності, конфіденційності та неупередженості при направленні кримінального провадження на процедуру медіації (Додаток С).

«Загальнодоступність» та «доступність на будь-якій стадії кримінального процесу» – цей принцип є одним із загальних принципів та розглядається державами-членами як керівництво до дії. Після закінчення експериментальної стадії медіація має бути послугою, доступ до якої є відкритим на будь-якій стадії кримінального процесу. Так, 58% слідчих підтримують вказаний вище принцип та вважають, що процедура медіації має бути загальнодоступною та доступною на будь-якій стадії кримінального провадження (Додаток Т).

При цьому, необхідно наголосити на тому, що Рекомендації Ради Європи не мають імперативного, загальнообов'язкового характеру. Правова сутність та природа рекомендацій зводяться до надання настанов правового характеру, векторів руху та юридичних обґрунтувань тим, хто має намір їх використовувати. Реалізація рекомендацій потребує ініціативи окремих осіб, груп, рухів або установ з тим, щоб запровадити, втілити у життя в державах-членах наміри та керівні принципи, які містяться в рекомендаціях. Цінність та сила таких рекомендацій заснована на бездоганній репутації Ради Європи та здатності окремих осіб і груп використати її задля впровадження ідеї відновного правосуддя. Через декілька років після набрання чинності Рекомендації Ради Європи №R 19, Європейський комітет з проблем злочинності виступив з ініціативою про проведення додаткових заходів задля оцінки ступеня та характеру реалізації Рекомендації Ради Європи № R 19 у державах-членах, а також з метою встановлення, поширення впливу Рекомендації на правові системи країн [105]. В основу доповіді були закладені анкети, які були надіслані колишнім членам Комітету експертів з питань медіації в кримінальних справах та іншим експертам, які були залучені до роботи Європейського форуму медіації між потерпілим та правопорушником й відновного правосуддя. Більшість експертів також брала участь в семінарі, який відбувся в межах другої конференції Європейського форуму у 2002 р. в

Остенде [213, с. 49]. В цілому, рекомендація істотно вплинула на аналізований стан справ в країнах-членах Ради Європи.

Існує безліч засобів впливу, якими можуть скористатися прибічники відновного правосуддя задля ініціювання та активізації Рекомендації Ради Європи № R 19. Серед прихильників та прибічників медіації є особи, які тісно пов'язані та співпрацюють з керівництвом держав чи/або представники юридичної професії, які спеціалізуються в питаннях кримінального права та процесу, наприклад, прокурори. Подібна практика широко використовується в Бельгії, на Кіпрі, Фінляндії, Італії, Словенії та певною мірою в Польщі. У цих країнах впровадження інституту медіації пов'язане із особами, які були переконані в нагальній потребі модернізації існуючого стану речей відповідно до європейського рівня світосприйняття з урахуванням критеріїв сталого розвитку. Першопроходьці певною мірою пов'язані з відповідним міністерством (як у випадку з Фінляндією), або з професійними групами системи кримінального правосуддя (як у випадку з Кіпром та Словенією) [214, с. 64].

У Чеській Республіці та Польщі питання про необхідність перегляду державної політики в кримінальній сфері було ініційовано неурядовими організаціями. Знову ж таки, Рекомендація Ради Європи № R 19 одержала визнання та схвалення як дієвий інструмент переконання в руках прибічників медіації. Хоча нова парадигма була представлена в Рекомендації Ради Європи № R 19 як прагматична та реалістична, приклад цих країн виявив низку труднощів при осмисленні та застосуванні Рекомендації Ради Європи № R 19 з боку органів кримінального правосуддя та їх представників. В іншу групу країн, зокрема, Албанію, Болгарію та Російську Федерацію, медіація між потерпілим та правопорушником лобіюється виключно зусиллями неурядових організацій [41, с. 28]. Зміст Рекомендації Ради Європи № R 19 вплинув на вибір методів організації програм медіації між потерпілим та правопорушником, а також на практичну реалізацію таких програм і навчання.

Варто зазначити, що ці програми залишаються відокремленими від самої кримінальної політики. Інший прояв впливу Рекомендації Ради Європи № R 19 спостерігається в Австралії, Франції, Німеччині, Великій Британії, в країнах

Північної Європи, Іспанії, значно пізніше в Ірландії, Португалії. Якщо і спостерігався який-небудь вплив Рекомендації Ради Європи № R 19, то він мав «загальний характер», який був переплетений з особливостями національного розвитку в галузі відновного правосуддя за останні десять років в Австрії та Норвегії, з істотним впливом за останні три-чотири роки у Бельгії, Франції, Іспанії, Швеції та Нідерландах. Рекомендація Ради Європи № R 19 істотно вплинула на проект «Визначальних (основних) принципів Організації Об'єднаних Націй із застосуванням програм відновного правосуддя в кримінальних справах» [191, с. 23]. У Рекомендації Ради Європи № R19 наголошується на необхідності збереження позитивного кримінального права, зокрема, захисту особи, підозрюваного чи обвинуваченого від порушення закону та від неправомірних обмежень його чи її прав і свобод представниками державної влади. Х. Юнг, науковий експерт Комітету експертів з медіації в кримінальних справах, звернув увагу на таке: «Призначення медіації в доповненні новою якістю права, а не в запереченні та заміні надбання цивілізації в правовій сфері. Посилання на елементарні наднаціональні категорії належної правової процедури не пов'язане із залученням медіації в зарозумілу мережу юридичного формалізму. Медіація повинна керуватися вимогами щодо додержання основних прав людини, тих, що закріплені в Європейській конвенції прав людини». Відповідно до Рекомендації Ради Європи № R 19 «законодавство має сприяти медіації в кримінальних справах» (п.6). У наступних двох пунктах (пп.7 та 8) дається безпосередній опис правової основи. При цьому, в пояснювальній записці наголошується «... з метою уникнення надмірного регулювання медіації та враховуючи наявність різних підходів з питань медіації в державах-членах, Рекомендація Ради Європи № R 19 не пропонує державам в імперативному порядку прописувати програми медіації на законодавчому рівні. Однак, законодавство в якості мінімальної вимоги повинно передбачити можливість проведення медіації, а також, можливості її використання. Медіація – менш формалізована процедура порівняно з кримінальним процесом. Вона зобов'язана бути такою, щоб забезпечити всебічний та індивідуальний підхід до врегулювання конфлікту.

Неможливо, та й не потрібно, щоб незначні деталі процедури медіації були відображені в законодавстві» [105].

Медіація між потерпілим та правопорушником та інші інститути відновного правосуддя, як правило, характеризуються неформальним характером процедури їх втілення та організації. Система кримінального правосуддя зі свого боку забезпечує більше можливостей для переговорів та різних форм участі. Організаційна процедура, також, підлягає підзаконному нормативно-правовому регулюванню, але здебільшого стандартами практики самих медіаторів та їх організацій. Крім того, офіційне регулювання процесу медіації не підпадає під виключну компетенцію кримінального права та процесу. Програми медіації можуть також регулюватися адміністративними органами та місцевими органами влади. Але оскільки медіація пов'язана з кримінальним правопорушенням, не можна забувати про його приналежність до кримінального права та процесу. Тому такий різновид медіації – у широкому розумінні – частина кримінального процесу. Таким чином, медіація між потерпілим та правопорушником та інші програми відновного правосуддя повинні визнаватися та скеровуватися органами публічної адміністрації. Правовий захист та гарантії мають бути частиною процесу медіації.

Існують три основні підстави правового регулювання програм відновного правосуддя. Перша підстава має виключний правовий характер, пов'язаний з необхідністю правового регулювання на засадах принципу законності, який посідає центральне місце в кримінально-правовій системі більшості країн Західної Європи. Якщо медіація буде визнана та врегульована законом, то у органів досудового слідства з'являться законні підстави її застосування. Особливо необхідною є правова база з питань медіації в тих країнах, де прокурори та інші правоохоронні органи не керуються у своїй роботі принципом «доцільності» [29, с. 54].

Друга підстава необхідності законодавчого закріплення медіації пов'язана з першою підставою та є більш прагматичною й передбачає більш широке застосування медіації у разі її законодавчого закріплення [29, с. 55]. Крім того, таке законодавче закріплення надає можливість для застосування державного фінансування, субсидювання програм медіації, які будуть реалізовуватися

неурядовими організаціями. Такий шлях розвитку програм медіації передбачатиме відсутність безпосередньої залежності медіації від прокурорів та суддів. Якщо розглядати проблему законодавчого закріплення інституту медіації з точки зору потерпілого та правопорушника, то закон надасть їм право або, принаймні, рівний доступ до медіації. Третя підстава необхідності прийняття відповідних законодавчих актів полягає в потребі надати правовий захист [29, с. 55]. Законодавче закріплення інституту медіації визначить порядок судового контролю та оцінки процесу та результатів медіації в світлі відповідних правових принципів, зокрема, принципів: рівності, заборони двічі бути притягнутим до кримінальної відповідальності за одне й те ж саме кримінальне правопорушення (*non bis in idem*). Закон гарантуватиме передбачуваність та визначеність кримінальних процесуальних прав, зокрема, презумпції невинуватості, права на надання юридичної допомоги, права на оскарження та інформування про надання згоди на медіацію.

В Рамковому рішенні Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. значна увага приділяється медіації в кримінальному провадженні. Медіація в кримінальному провадженні визначається як процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора [104]. Відповідно до статті 10 Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. передбачено: «кожна держава-член Європейського Союзу: повинна докладати зусилля задля сприяння застосуванню медіації в кримінальних справах щодо кримінальних правопорушень, які вона вважатиме як такі, що відповідають таким заходам та має гарантувати прийняття будь-якої угоди, що надходитиме від потерпілого та правопорушника за підсумками застосування процедури медіації» [104]. Цим Рішенням країни-члени Європейського Союзу до 22.03.2006 року зобов'язані були ухвалити закони, які забезпечували б впровадження посередництва в кримінальному провадженні та прийняття до розгляду будь-яких угод між правопорушником та потерпілим за посередництвом медіатора.

При аналізі та дослідженні інституту медіації між потерпілим і правопорушником нами наведений нижче когезійний діалектичний доробок, обумовлений «acquis communautaire» Європейського Союзу, який імplementований в положеннях Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. (рис.2.1.). Лише 39% проанкетованих нами слідчих відомі європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя у відношенні розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України на противагу 60% слідчим. Така ситуація зумовлює необхідність у проведенні широкомасштабних просвітницьких заходів з метою подальшого практичного застосування європейських інструментів боротьби із кримінальними правопорушеннями на національному рівні (Додатки: Н; С). Тому пропонуємо наступний когезійний діалектичний правовий доробок Європейського Союзу:

1) Гарантування та забезпечення медіації в процесі кримінального судочинства щодо визначеного кола кримінальних правопорушень. Гарантування того, що будь-яка угода між потерпілим та правопорушником, досягнута під час процедури медіації в кримінальному провадженні, може бути прийнята до уваги.

2) Гарантування, у відповідності до національних норм, та надання потерпілим, які мають статус сторін або свідків, можливості відшкодування витрат, які вони понесли в результаті їх законної участі в кримінальному судочинстві.

3) Гарантування та забезпечення відповідного рівня захисту для потерпілих та їх родин або щодо осіб в аналогічній ситуації, безпеки та захисту їх особистого життя там, де, на думку компетентних осіб, існує ризик.

4) Гарантування підготовки персоналу, залученого до розгляду справи або будь-яким іншим чином до спілкування з потерпілими.

5) Гарантування надання потерпілому спеціальної допомоги (безкоштовне консультування, послуги спеціалістів та організації, які надають допомогу потерпілим, юридична допомога).

6) Гарантування потерпілому доступу до інформації з моменту першого контакту з правоохоронними органами за допомогою будь-яких засобів, які вона вважатиме за необхідне.

7) Гарантування потерпілому можливості бути почутим під час розгляду справи шляхом надання показань.

8) Гарантування та забезпечення винайдення спеціального підходу до потерпілого, який якомога точніше відповідатиме його обставинам.

9) Гарантування потерпілому поваги до його людської гідності під час розгляду справи та визнання прав, законних інтересів потерпілого під час кримінального провадження.

10) Гарантування запобіганню повторній віктимізації потерпілого.

Правові гарантії та правовий захист в межах Європейського Союзу зачіпає питання поваги до спільних правових принципів, забезпечення відповідних процесуальних гарантій та захисту особистих прав. Судова влада має відігравати провідну роль у впровадженні та контролі за додержанням правових гарантій [28, с.143]. При цьому, роль медіаторів передбачає знання юридичних, правових гарантій та сприяння в реалізації цих гарантій шляхом організації належної практичної діяльності та тісного співробітництва з юристами та відповідними судовими органами.

Фундаментальні гарантії добровільної участі в медіації передбачають надання згоди на медіацію без будь-якого тиску, а також право на судовий розгляд. Заслуговує на увагу питання про «визнання своєї вини». Відповідно до принципу презумпції невинуватості (ст. 6.2. Європейської конвенції з прав людини) судова влада не повинна приймати визнання вини доти, доки не буде проведений належний судовий розгляд [28, с.150]. У дослідників інституту медіації виникає питання про співрозмірність та узгодженість цього принципу з медіацією. Слід наголосити на тому, що медіація є нікчемною, якщо ігноруються основні обставини справи, тому для передачі справи на медіацію має бути активізована дія гіпотези статті, відповідно до якої потенційний правопорушник визнає деякою мірою свою відповідальність за вчинене протиправне кримінальне діяння.

Відповідно до параграфа 14 Рекомендації Ради Європи № R 19 «основні обставини справи, як правило, мають визнаватися потерпілим та правопорушником в якості підстави для застосування медіації. Участь в медіації не повинна використовуватися в якості доказу визнання вини у випадку подальшого судового розгляду» [105]. З огляду на це положення, від підозрюваного чи обвинуваченого не вимагається визнання вини в юридичному розумінні. Тим паче, факт участі в процедурі медіації не може бути використаний проти підозрюваного чи обвинуваченого у випадку наступної передачі справи до судового провадження після процедури медіації. Таке розуміння сутності медіації та відновного правосуддя не засноване на правовій концепції вини, а походить від більш глибокого аксіологічного та морального підґрунтя.

В контексті досліджуваного питання заслуговує на увагу Закон Австрії «Про кримінальну відповідальність неповнолітніх», відповідно до якого особа, яка вчинила злочин, «повинна відповідати за вчинене діяння», але при цьому, інша норма австрійського права передбачає, що діяння перестає бути кримінально караним у випадку, якщо в подальшому особа, яка вчинила злочин, використає відновні заходи [27, с.113].

Впровадження медіації потребує додаткових правових гарантій. Право на юридичну допомогу, для неповнолітнього – право на батьківську допомогу, чітко визначено п.8 Рекомендації Ради Європи № R 19. Таке право має надаватися під час процедури медіації [46, с.41]. Відповідно до зазначеного положення, сторони мають офіційне право в процесі медіації клопотати про залучення перекладача у разі виникнення мовного бар'єру, а щодо неповнолітнього – участі та допомоги батьків чи інших законних представників. Спірним є питання позитивного впливу на процес медіації консультацій сторін з адвокатом. Стандарти позитивної практики медіації рекомендують надання права на юридичну допомогу на будь-якій стадії процесу медіації, але присутність адвоката на медіації в цілому розглядається як небажана, за винятком випадків, коли адвокат присутній як спостерігач. Міжнародний досвід свідчить про те, що втручання адвоката під час безпосередньої медіації може перешкоджати налагодженню діалогу між

сторонами. В період до початку процедури медіації чи після її проведення система кримінального правосуддя повинна надавати інші правові гарантії. Коли справа передається на медіацію, встановлюється розумний строк для розгляду справи [40, с.159].

Після завершення процедури медіації активізується дія принципу заборони кримінального переслідування за одне й те ж саме кримінальне правопорушення (*ne bis in idem*). Так, у параграфі 17 Рекомендації Ради Європи № R 19 зазначено: «Рішення про закінчення кримінального переслідування, яке засновано на угоді в процесі медіації, повинно мати таку саму юридичну силу, як судові рішення чи вирок та виключати можливість кримінального переслідування за тими ж самими фактичними даними» [105]. Це передбачає, що відмова від обвинувачень та їх зняття за підсумками процедури медіації у випадку укладення угоди має обов'язкову юридичну силу та не є наслідком неофіційної практичної діяльності прокуратури чи іншого правоохоронного органу. У разі недосягнення спільного рішення між сторонами процесу медіації або ухилення від виконання умов угоди справа перенаправляється до органів кримінального правосуддя, які приймають рішення у цій справі «без будь-яких затримок» відповідно до положень кримінального процесуального законодавства [105].

2.2 Моделі інституту медіації у кримінальному процесі

Міжнародне диспозитивне бачення та тлумачення процедурних аспектів інституту медіації між потерпілим та правопорушником зумовлюють наявність розрізних, законодавчо закріплених моделей інституту медіації в кримінальному процесі. Правова конструкція «до або під час кримінального судочинства» спричиняє трансгресивну парадигму інституту медіації між потерпілим та правопорушником, яка адаптується до конкретної правової системи, при цьому, не викривлюючи сутнісного розуміння концептуальних параметрів інституту медіації між потерпілим та правопорушником [1, с.7].

Наразі існує полівалентність підходів до законодавчого конструювання моделей медіації, окрім того, сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної

процесуальної медіації, відомі лише 35% про анкетованих нами слідчих на противагу 64% слідчих, яким взагалі не відомі міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації (Додатки П, Т).

На доктринальному рівні виокремлюють «просту медіацію» та «комбіновану медіацію».

«Проста медіація» закріплена в ст. 61 Кримінального процесуального кодексу Франції, відповідно до якої прокурор має право до ухвалення судового рішення за погодженням сторін кримінального провадження направити кримінальне провадження на процедуру медіацію, якщо прокурор вважає, що такий захід може забезпечити відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням. При цьому, прокурор за необхідності користується допомогою громадських організацій у врегулюванні кримінального конфлікту [162, с.2].

«Комбінована модель медіації» закріплена в німецькому кримінальному процесуальному законодавстві та передбачає право прокурора на закриття кримінального провадження у разі примирення сторін кримінального правопорушення та відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, збитків, виплати відповідної грошової компенсації певній суспільно корисній установі або бюджету [87, с. 13].

Аналогічний порядок функціонування інституту медіації між потерпілим та правопорушником закріплений в кримінальному законодавстві Словенії. Так, правопорушник бере на себе зобов'язання зробити грошові внески на користь Фонду захисту осіб, які постраждали від кримінального правопорушення. Моделі медіації між потерпілим та правопорушником можуть варіюватися залежно від того, чи є медіація альтернативною стадією кримінальному процесу, або розглядається як міжстадійний інститут захисту законних прав та інтересів паралельно із судовим кримінальним провадженням [87, с. 13].

Медіація може бути альтернативою традиційному кримінальному провадженню за умови, що така процедура була проведена до порушення кримінального провадження, відповідає інтересам сторін кримінального правопорушення та не зачіпає публічні інтереси держави. Дану позицію

підтримали 39% слідчих, які зазначили, що медіація може виступати як альтернатива традиційному кримінальному провадженню (Додатки П, Т).

В кримінальному законодавстві Польщі та США можливим є застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником на стадії після ухвалення вироку суду та відбування покарання [217, с. 25]. В останньому випадку інститут медіації має більш морально-психологічне спрямування, аніж юридичний вплив на сторони кримінального правопорушення.

Міжнародно-правова доктрина та практика застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником свідчать про наявність «прототипів законодавчого закріплення інституту медіації» [175, с. 12].

Більшість країн європейського континенту законодавчо закріпили інститут медіації між потерпілим та правопорушником. В деяких випадках такого роду правове регулювання може застосовуватися для проведення конференцій. В деяких країнах закон посилається на медіацію побічно, коли мова йде про застосування реституції, примирення чи «визнання винуватості» по відношенню до потерпілого [88, с.3]. У разі, якщо в законі міститься пряма вказівка на медіацію, правові норми, як правило, мають загальний характер. Під цим розуміється також те, що правові гарантії (якщо вони існують) закріплені не в офіційних документах, а у додаткових правилах або визначаються юридичною доктриною. Крім того, в офіційних законах відсутня інформація про правовий статус та компетенцію організацій чи служб медіації. В цілому, вирізняють три прототипи правового регулювання медіації в Європі.

Перший прототип: медіація передбачена та регулюється нормативними актами в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Така правова основа передбачена в Каталонії (Іспанія), Англії, Уельсі, Фінляндії, Німеччині, Ірландії та Польщі. В цьому випадку медіація ініціюється прокурором чи суддею, або поліцією чи службою пробації (в Англії та Уельсі) та є заходом дивергенції (захід виправної дії на правопорушника (як правило неповнолітнього), виведення його із системи кримінальної юстиції) [94, с.10].

Другий прототип медіації стосується дорослих правопорушників та регулюється нормами кримінального процесуального законодавства (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Німеччина, Польща, Словенія) та/або нормами

матеріального кримінального права (Фінляндія, Німеччина, Польща) [51, с.44]. В Австрії та Франції кримінальне процесуальне законодавство передбачає застосування медіацію як до повнолітніх, так і до неповнолітніх правопорушників [94, с.11].

Найбільш поширеною є система медіації, ініційована прокурором, який в межах своїх дискреційних повноважень може прийняти рішення про направлення кримінального провадження на процедуру медіації та здійснює контроль за належним виконанням прийнятого рішення за підсумками процесу медіації. Здебільшого це є формою умовного звільнення [114, с.33]. В законодавстві Швейцарії передбачена можливість застосування медіації після відбування покарання в місцях позбавлення волі про що зазначається у кримінальному кодексі та у федеральному законі про надання допомоги жертвам злочину [33, с.22].

Третій прототип – медіація може регулюватися окремим «законом про медіацію», в якому детально врегульовані питання організації та процесу медіації. Такий закон діє в Норвегії з 1991 р. (Акт про муніципальні комісії з медіації) та застосовується як до неповнолітніх, так і до повнолітніх правопорушників, які вчинили кримінальне правопорушення.

В 2002 р. закон про медіацію прийнято в Швеції. Цей закон передбачає активізацію процесу медіації за сприяння та взаємодії з муніципальними службами [56, с.60]. До цієї ж категорії відносять Чеський закон про пробацію та медіацію 2001 р., який визначає правову основу діяльності служб пробації та медіації по всій країні [162, с.27]. Третій прототип медіації є прийнятним для 71% слідчих, які вважають, що «медіація повинна регулюватися окремим «законом про медіацію в кримінальному провадженні», в якому детально повинні бути врегульовані питання організації та процесу медіації в кримінальному провадженні (Додатки: П, Т).

На нашу думку, необхідно віднайти баланс між введенням в дію законодавства, яке передбачає медіацію, а не визначає її, встановлюючи більш гнучкі межі для тих, хто надає послуги медіації та дозволяє таким службам займатися подальшим розвитком медіації з одного боку й обов'язковим законодавством, яким передбачений обов'язок посадових осіб діяти, з другого.

Законодавство з питань медіації не повинно бути занадто деталізованим, а питання про те, яким чином має провадитись медіація необхідно закріпити в офіційних інструкціях, тому що інструкції передбачають більш гнучкий порядок внесення змін та доповнень на підставі ґрунтовної емпіричної бази. Також, під час розробки законопроектів та правових норм з питань медіації доцільним є консультування з практиками, фахівцями з питань відновного правосуддя або з національними та міжнародними організаціями. Таке консультування допоможе уникнути законодавчого встановлення вимог, які будуть перешкоджати практичній реалізації відновного правосуддя.

Задля більш системного аналізу сучасних моделей кримінальної процесуальної медіації, необхідним є виокремлення та аналіз організаційних моделей відновного правосуддя.

Так, система програм відновного правосуддя представлена місцевими службами, діяльність яких, як правило, не регулюється нормами права. Спосіб їх організації залежить від виду практики відновного правосуддя (медіація між потерпілим та правопорушником, конференція чи кола правосуддя). Кожен вид відновного правосуддя включає участь третіх сторін та певну організаційну основу. Велике значення має факт участі основної групи, до складу якої входять неповнолітні та повнолітні правопорушники [79; 63, с.42]. В першому випадку програма є частиною спеціальних служб, які займаються питанням опіки неповнолітніх, судової допомоги чи соціального забезпечення. Крім того, стадія кримінального процесу, в межах якої здійснюється медіація чи конференція, є основним аспектом в її організації [44, с.3].

Медіація щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості може провадитися за межами системи кримінальної юстиції, наприклад, за місцем проживання чи в школі [46, с. 42]. Медіація може бути представлена у вигляді моделі програми заміни кримінальної відповідальності заходами дивергенції на рівні поліції, прокурора чи судді. Така модель є найбільш поширеною в Європі. Медіація може діяти як доповнення до кримінального провадження: паралельно з кримінальним переслідуванням; після винесення вироку [72, с.36].

Втім, виникає багато ризиків, які пов'язують організацію процедури медіації виключно з системою кримінальної юстиції, незалежно від того на якій стадії кримінального провадження може мати місце медіація.

Перший ризик – це тенденція використання правових категорій в процесі медіації. Такий приклад спостерігається відносно критеріїв відбору та процедур: частіше правові категорії, які засновані на класифікаційній ознаці кримінального правопорушення, є найбільш важливими підставами для прийняття кримінального провадження до розгляду, тоді як практика відновного правосуддя повинна здебільшого засновуватися (акцентувати увагу) на потребах потерпілого, правопорушника та місцевої громади [191, с. 25].

Другий ризик переплітається та пов'язаний з першим і передбачає надмірне акцентування уваги на становищі правопорушника. Становище та статус правопорушника знаходяться в центрі уваги системи кримінального правосуддя, така практика може бути перенесена на програми відновного правосуддя [190, с. 57]. Обидві ці тенденції можуть негативно вплинути на становлення та подальший розвиток програм відновного правосуддя.

Європейська практика свідчить, що організаційно служби медіації можуть бути розташовані у відповідному діапазоні служб, які більш пов'язані із системою органів кримінальної юстиції. Правовий статус програм в аспекті служб медіації визначає їх організаційну основу. Наприклад, в Бельгії служба медіації в кримінальному провадженні підпорядкована правовим структурам, в цьому випадку прокуророві. В деяких частинах Англії та Ірландії практика відновного правосуддя провадиться поліцейськими службами. У Франції більшість програм відновного правосуддя «делегуються» службам медіації чи медіаторам. Крім того, служби медіації діють під керівництвом служб пробації або тісно пов'язані з ними, володіють певним ступенем автономії, залежно від того, в якому зв'язку знаходяться служби пробації та суди в країні [74, с.74]. Наприклад, в Австрії служби пробації мають напівнезалежний статус, тоді як в інших країнах вони більш залежні від судів чи Міністерства юстиції [204, с.37].

Проведення медіації може фінансуватися або бути частиною пенітенціарної системи, що тим самим зближує її з системою кримінального правосуддя. Система кримінального правосуддя не відіграє вирішальну роль в

тому випадку, коли медіація організована місцевими адміністративними громадськими службами, наприклад, як в Норвегії та/або у Фінляндії, де медіацією займаються муніципальні соціальні служби. В Бельгії, Англії, Франції, Німеччині, Ірландії, Італії та Польщі служби медіації організовані за підтримки неурядових організацій спільно із судами [187, с.9].

Менш прийнятною є практика організації служб медіації з боку окремих осіб, які ініціюють це питання добровільно. Одним із суттєвих недоліків організації служб медіації на основі добровільних союзів є незначний їх вплив на процес прийняття рішення в кримінальному провадженні. У зв'язку з цим, важливою є відмінність, запроваджена у Великобританії. З одного боку існують служби медіації, які діють за моделлю «соціальної роботи», а з другого – за моделлю «незалежна медіація» [178, с. 38].

Служби медіації, які є підвідомчими органам пробації, належать до першої категорії та найчастіше орієнтовані на правопорушника. У цьому випадку медіація вважається формою соціальної роботи та є спробою впливу на поведінку правопорушника шляхом його ознайомлення з наслідками вчиненого протиправного діяння по відношенню до потерпілого [127, с.27]. Відповідно до цієї моделі, медіація обмежується кримінальними провадженнями, які стосуються підміни кримінальної відповідальності заходами дивергенції або кримінальними провадженнями, щодо яких вже винесено судовий вирок. Професіонали за таких умов відіграють домінуючу роль та найчастіше використовують директивний стиль медіації [96, с. 80].

Незалежна модель медіації орієнтована рівною мірою як на потерпілого, так і на правопорушника. Вона допомагає потерпілому та правопорушнику віднайти спільний інтерес, на основі якого вони можуть прийти до спільного рішення. Такий процес практично не обмежений видами кримінальних правопорушень або стадіями кримінального процесу та надає більше свободи для використання ініціатив, а медіатор діє здебільшого як фасилітатор, аніж третя особа. В Німеччині деякі медіатори безпосередньо співпрацюють з органами судової влади. Така співпраця робить їх більш гнучкими в питаннях практичної організації служби та сама медіація, як правило, провадиться в судовому засіданні. Згадана вище практика вважається більш сприятливою,

тому що в таких випадках потерпілим здається, що послуги з медіації орієнтовані переважно на правопорушника. При організації такого процесу медіації важливим є додержання принципів нейтральності та неупередженості [87, с.57].

Тобто, багатоманітність способів організації функціонування медіації між потерпілим та правопорушником в європейських країнах не повинна обов'язково розглядатися як проблема, якщо при цьому додержуються основні принципи належної практики відновного правосуддя. Основна причина такої багатоманітності залежить від історичних, юридичних, соціальних, культурних та політичних аспектів європейських країн. При цьому, не можна недооцінювати можливий вплив особливих обставин в суспільстві або в політиці, які деякою мірою привертають увагу до становища жертви (потерпілого), або до необхідності вдосконалити застосування всіх видів суспільних санкцій. Така багатоманітність виявляється в тому, що в таких країнах, як-то Австрія, Німеччина, Чеська Республіка, Англія та Уельс розвиток медіації був здійснений за сприянням служб пробації [196, с.59]. В інших державах, зокрема, Франції та Бельгії, більше уваги приділяється становищу жертви (потерпілого), хоча служби підтримки жертв кримінальних правопорушень в цих країнах першочергово мали деякі застереження з приводу медіації між потерпілим та правопорушником [146].

Скандинавські країни пішли іншим шляхом та розробили більш автономну організаційну модель, в якій медіація підтримується місцевою муніципальною владою, яка в цих державах відповідає за реалізацію соціальної роботи. У Каталонії (Іспанія) медіація знаходиться в підпорядкуванні Департаменту юстиції, тоді як в Польщі формальне обмеження не дозволяє особам, які професійно задіяні в системі кримінального правосуддя виступати в якості медіатора [88, с. 86].

В країнах з федеральним державним устроєм існує розмежування компетенції, що є важливим для організації служби медіації в цих державах. Федеральні служби відповідають за прийняття стандартів та інших спільних інструкцій, тоді як на рівні регіонів чи земель (в Австрії та Німеччині) вирішуються питання фінансування та практичної організації служб медіації

[165, с. 32]. В деяких країнах така ситуація є перешкодою до гармонійного розвитку служб медіації. В інших країнах таке функціональне відмежування розглядається як унікальна можливість для вивчення різних сфер суспільства та їхнього місця в системі правосуддя [167, с. 44].

На нашу думку, в межах висвітлених моделей інституту медіації між потерпілим та правопорушником необхідним є беззаперечне вирішення питання щодо необхідності впровадження інституту медіації між потерпілим та правопорушником і уважне дослідження, аналіз міжнародно-правового досвіду організаційно-правового функціонування інституту медіації між потерпілим та правопорушником. Тим паче, що такий досвід існує в багатьох країнах світу та узагальнений в напрацюваннях міжнародних інституцій, в межах Ради Європи представлений в узагальненнях Комітету міністрів, зокрема, в Рекомендації № R19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. Так, в цій Рекомендації обґрунтовуються позитивні сторони застосування медіаційних процедур в кримінальному провадженні та містяться заклики до всіх членів Ради Європи «ознайомити з цим документом якомога більшу кількість осіб [105].

Вивчення міжнародного досвіду застосування медіації в кримінально-правових відносинах є умовою реформування вітчизняної судової та кримінально-виконавчої систем, в ситуації, коли все гучніше лунають заклики на курс гуманізації покарання, зменшення кількості засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі та збільшення видів покарань, які не пов'язані із позбавленням волі. Відповідно до досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців, застосування медіації в кримінально-правовій сфері в різних країнах суттєво різняться як на рівні законодавчої регламентації, так і за способом її реалізації.

В Австрії, Німеччині, Фінляндії та Польщі медіаційні процедури регламентовані окремими законодавчими актами з питань ювенальної юстиції. В цьому випадку процедура медіації ініціюється суддею чи прокурором та є альтернативою судовому провадженню [156, с.44]. Нормативно-правове регулювання медіації між потерпілим та правопорушником може бути відображено в нормах процесуального права, зокрема, в кримінальному

процесуальному кодексі, як Австрії, Франції, Бельгії, Фінляндії, Польщі, так і в нормах матеріального права, зокрема, кримінальному кодексі Німеччини, Фінляндії, Польщі. В Кримінальному процесуальному кодексі Франції передбачена медіація для неповнолітніх правопорушників [202, с. 48].

В Європі поширена система, яка пов'язана з проведенням процедури медіації за ініціативи прокурора, який в межах своєї компетенції може прийняти рішення про проведення медіації та після провадження медіаційної процедури забезпечити подальше кримінальне провадження за підсумками процедури медіації [163, с.57]. Одним із подальших кроків прокурора є сприяння умовному призначенню покарання. Медіація в кримінально-правових відносинах як щодо повнолітніх, так і стосовно неповнолітніх може регулюватися окремим законом з питань медіації, як, наприклад, в Норвегії. На практиці у цій країні процедури медіації, як правило, провадяться відносно кримінальних проваджень, які направляються до служб поліції чи прокуророві, але інші соціальні служби, навчальні заклади та зацікавлені особи можуть звернутися з проханням про проведення процедури медіації до муніципальної служби медіації. Якщо досягається згода між сторонами процесу медіації, то гарантується подальше закриття кримінального провадження прокурором [166, с. 37].

Реалізація медіаційних процедур в зарубіжних країнах має загальні та специфічні риси. Загальною рисою для всіх держав є те, що процедури медіації між потерпілим та правопорушником в більшості випадків провадяться щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та щодо кримінальних правопорушень проти власності або насильницьких кримінальних правопорушень середньої тяжкості, які, як правило, вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками [164, с.19].

В більшості країн світу існує загальний інтерес та готовність до розширення сфер застосування медіації, включаючи більш тяжкі кримінальні правопорушення. В багатьох державах відсутнє необхідне кадрове та фінансове забезпечення для впровадження інституту медіації. Загальною тенденцією останніх років для держав, які стали на шлях пошуку способів прискорення,

спрощення та одночасної гуманізації кримінального судочинства, є поступове впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство.

Для прикладу, перші проекти застосування медіації для вирішення кримінально-правових конфліктів у Фінляндії були реалізовані в 1983 та 1984 р. р. в місті Ванта та провадилися трьома дослідниками. Протягом декількох років кількість подібних експериментів різко збільшилася. Вже в 1990 р. дослідження провадилися на основі 25 муніципалітетів, а в 1991 р. їх нараховувалося вже 40. До 1996 р. приблизно 75% населення Фінляндії мало можливість скористатися процедурою медіації. Часовий проміжок застосування медіації у Фінляндії з метою вирішення кримінально-правових конфліктів мав неформальний характер. Однак на сьогодні процедура медіації в кримінальному судочинстві цієї країни регулюється Законом про примирення в кримінальних та деяких цивільних справах (Act on Conciliation in Criminal and Certain Civil Cases №1015/2005), який вступив в законну силу 01.06.2006 р. [213, с.39].

Відповідно до Закону Фінляндії «Про примирення в кримінальних та деяких цивільних справах», в якому міститься положення про організацію служб медіації, закріплюється право сторін на ініціювання процедури медіації як при зверненні до суду, так і в процесі судового та подальшого апеляційного провадження [182,с.1]. Залежно від стадії кримінального провадження сторони звертаються з проханням про застосування процедури медіації шляхом подання клопотання або апеляційної скарги [153, с.78].

Починаючи з 80-х рр. ХХ ст., експериментально медіація активно застосовувалася в німецькомовних країнах. В 1985 р. в Австрії була розроблена модель медіації як різновид альтернативи судовому провадженню відносно неповнолітніх правопорушників та набула широкого визнання, схвалення в межах кримінального судочинства та в 1989 р. була закріплена законодавчо [186, с. 27]. На початку 1992 р. така форма позасудового провадження була поширена на кримінальні правопорушення повнолітніх правопорушників, потім у вигляді експериментальної моделі, яка з 01.01.2000 р. одержала законну силу. Наступним кроком було прийняття австрійського Федерального закону про медіацію. Попри наявність в різних країнах ідентичних процедур провадження

медіації, в кримінально-правовій сфері існують деякі національні особливості провадження медіації [27, с. 143].

Наприклад, у Великобританії вирізняють декілька форм медіації, за допомогою яких здійснюється врегулювання кримінальних конфліктів на будь-якій стадії кримінального провадження. У зв'язку з цим, залежно від стадії кримінального провадження, в межах якої вони застосовуються, виокремлюють судову медіацію та поліцейську медіацію [197, с. 33].

Судова медіація у Великобританії використовується відносно всіх категорій кримінальних проваджень. При цьому, між розглядом двох ключових питань в межах кримінального провадження – про винуватість та покарання – передбачений достатньо тривалий часовий проміжок для пошуку необхідної інформації, яка характеризує суб'єкта кримінального правопорушення та надає іншу інформацію, яка може вплинути на подальший процес кримінального провадження. В межах відведеного часу служба пробації може виступити в якості медіатора між потерпілим та правопорушником, переконуючи останнього в необхідності відшкодування завданої шкоди. Якщо медіація закінчується підписанням відповідної угоди, то суддя, як правило, враховує цей факт при призначенні покарання, пом'якшуючи його. За підсумками процедури медіації сатисфакцію отримують обидві сторони кримінального провадження. Потерпілий бере безпосередню участь у вирішенні питання про міру покарання та кримінальну відповідальність правопорушника, одержуючи той розмір компенсації, який він сам визначає як обов'язкову умову укладення угоди. Користь від процесу медіації є очевидною й для правопорушника [208, с. 70].

Другий тип – поліцейська медіація – історично розвивався як альтернативний спосіб реагування на кримінальні правопорушення, які вчинюються неповнолітніми особами. Пізніше набутий досвід поширювався на всі види кримінальних правопорушень, незалежно від віку правопорушника [199, с. 39].

Відмінність поліцейської медіації від судової полягає в такому:

– поліція перш ніж прийняти рішення про порушення кримінального провадження може передати матеріали провадження до служби медіації, до

складу якої входять члени служби пробації, представники відповідних громадських організацій;

- надалі провадиться процедура примирення, яка передбачає почергову окрему зустріч медіатора з потерпілим та правопорушником для пошуку компромісу, взаємоприйняттого рішення. Очна ставка усіх трьох сторін можлива, але не є обов'язковою. Якщо очна ставка й має місце, то, як правило, після обговорення усіх попередніх істотних умов угоди про відшкодування шкоди;

- форми відшкодування можуть мати варіативний характер: письмове вибачення, грошова компенсація, відшкодування шкоди власною працею на користь самого потерпілого або суспільства в цілому [209, с. 20].

В британських регіонах дозволяється застосування поліцейської медіації з певними місцевими особливостями. Так, у Нортемптонширі медіацією займається спеціальне «бюро для повнолітніх правопорушників», відкриття (порушення) медіаційної процедури залежить від оцінки п'яти критеріїв:

- класифікації ступеня тяжкості кримінального правопорушення;
- наявності публічного інтересу в кримінальному переслідуванні;
- ступеня достатності доказів для визнання особи винуватою, якщо провадження буде передано на судовий розгляд;
- визнання з боку правопорушника усіх визначених поліцією обставин кримінального провадження;
- визнання інтересів потерпілого [66, с.12].

Залежно від національної системи кримінального судочинства використання медіації для вирішення кримінально-правових спорів може потягти за собою безліч неочікуваних юридичних наслідків з точки зору подальшого кримінального провадження.

Так, відповідно до прийнятого в 2007 р. в Португалії Закону №21/2007 «Про медіацію», передбачається можливість передачі тільки певної категорії кримінальних проваджень на медіацію, зокрема, кримінальних правопорушень щодо особистості чи власності, які належать до категорії проваджень приватного чи приватно-публічного обвинувачення, максимальне покарання за вчинення яких не перевищує п'яти років позбавлення волі. Медіація не

застосовується відносно кримінальних правопорушень осіб, які не досягли 16 років та кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та недоторканості, а також у випадку застосування спрощених процедур розгляду кримінального провадження. Процедура медіації може бути ініційована прокурором на будь-якій стадії досудового розслідування. Сторони процесу медіації мають право вносити клопотання про проведення процедури медіації для вирішення конфлікту. Подальше кримінальне провадження залежить від результатів процедури медіації: якщо сторони процесу медіації не віднайшли взаємоприйняттого рішення та не було досягнуто примирення, то уповноважена посадова особа відновлює провадження на загальних підставах, укладення ж мирової угоди та/або досягнення взаємоприйняттого рішення в кримінальному провадженні свідчить про відмову потерпілого від заяви про вчинення кримінального правопорушення щодо правопорушника. У випадку, якщо обвинувачений у визначений термін не виконає покладених на нього зобов'язань, то за потерпілим залишається право подання нової заяви для відновлення кримінального провадження [215, с. 50].

Застосування процедури медіації в кримінальному процесі одержало неабияке поширення й на теренах колишнього СРСР, в деяких країнах СНД, наприклад, в Молдові й Казахстані. Зокрема, у Молдові Закон «Про медіацію» був прийнятий в 2007 р. Необхідність прийняття окремого закону була зумовлена тим, що у Кримінальному процесуальному кодексі Республіки Молдова лише в статті 276 міститься згадка про можливість застосування медіації в кримінальному процесі: «Примирення сторін може здійснюватися із використанням процедури медіації». В статтях 276 КПК та 109 КК Республіки Молдова визначені конкретні склади кримінальних правопорушень, відповідно до яких підписання угоди про примирення є підставою для припинення кримінального переслідування. Більшість з них стосуються тих кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження порушується тільки за заявою потерпілого. Медіація в Молдові є альтернативним способом розв'язання конфлікту між сторонами за посередництвом третьої особи – медіатора. Однак, щодо більш тяжких кримінальних правопорушень, передбачених КК Республіки Молдова, кримінальне провадження порушується

не тільки за наявності письмової заяви потерпілого. В цьому випадку угода про примирення не є підставою для закриття кримінального провадження, але може вплинути на пом'якшення призначуваного покарання [88, с. 28].

Відповідно до законодавства Республіки Молдова медіацію не розглядають виключно як досягнення мети, спрямованої на закриття кримінального провадження, це поняття значно ширше. Сторони можуть в добровільному порядку клопотати про застосування процедури медіації як на стадії порушення кримінального провадження під час досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду. Крім того, примирення сторін можливе й після вступу обвинувального вироку в силу, а також й після відбуття покарання. Якщо засуджений усвідомив тяжкість вчиненого кримінального діяння та відповідно до моральних, аксіологічних настанов вирішив примиритися з потерпілим, то ніхто не вправі перешкоджати йому в цьому. Разом з тим, процес медіації не замінює та не зупиняє кримінальне провадження, а факт участі в процесі медіації не може тлумачитися як доказ визнання винуватості [88, с. 32].

В законодавстві Республіки Молдова детально визначений статус медіатора. Для того щоб займатися професійною діяльністю в сфері медіації, необхідно пройти курс початкової підготовки медіаторів та атестацію в Раді з медіації. Статус медіатора підтверджується атестатом, який видається на основі наказу Міністра юстиції Республіки Молдова. В Законі Республіки Молдова «Про медіацію» зазначено, що «медіатор може просити за свою діяльність гонорар, а також відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків медіатора, в розмірі, визначеному за домовленістю обох сторін». Сума гонорару медіатора не залежить від результатів (наслідків) процесу медіації. У випадку здійснення медіації в кримінальному провадженні, в якому примирення сторін є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, сторони мають право скористатися послугами медіатора, який фінансується державою, на умовах, визначених державою. У разі невиконання договірних зобов'язань потерпілий має право звернутися до суду з клопотанням про примусове виконання договірних зобов'язань. Таким чином, сторони несуть відповідальність за підсумки процесу медіації та зміст договірних зобов'язань.

Всі домовленості, пов'язані з відшкодуванням матеріальної, фізичної та моральної шкоди, мають бути виконані, а порушені права підлягають відновленню [88, с.34].

У Республіці Казахстан застосування медіації в галузі кримінального права та процесу стало можливим після прийняття відповідних законів Республіки Казахстан від 28.01.2011 року № 401-IV «Про медіацію» та від 28.01.2011 року № 402-IV «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань медіації». Прийняття згаданих вище законів започаткувало створення в Казахстані нормативно-правової бази для медіації як альтернативного виду розв'язання спорів (конфліктів) [219, с. 29].

Законом від 28.01.2011 р. № 402-IV «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань медіації» внесені зміни та доповнення, в тому числі до кримінального процесуального законодавства, яким визначаються процесуальні права та обов'язки учасників процесу медіації. Відповідно до цього Закону в Кримінальному кодексі Республіки Казахстан передбачається право сторін на примирення. Винна особа звільняється від відповідальності у випадку відшкодування шкоди за категоріями кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та щодо кримінальних правопорушень середньої тяжкості, які вчинені вперше, якщо при цьому не завдано тяжкої шкоди здоров'ю потерпілого або не спричинено йому смерть (стаття 67 КК Республіки Казахстан). У зв'язку із прийняттям зазначених вище законодавчих актів, такі протиправні діяння можуть вирішуватися шляхом застосування процедури медіації. Також, в статті 88-1 КПК Республіки Казахстан визначений статус медіатора. В цьому законі вказано, що проведення медіації здійснюється за взаємною згодою сторін та наявності угоди про медіацію. Медіація при врегулюванні спору може застосовуватися як до звернення до суду, так і після завершення судового провадження. Судді та уповноважені особи органів досудового розслідування здійснюють кримінальне провадження та не вправі чинити тиск в будь-якій формі на учасників кримінального провадження з метою спонукання їх до участі в процесі медіації. Пропозиція звернення до процесу медіації може

лунати від друзів сторін, суду чи органів досудового розслідування. Для проведення медіації сторони за взаємною згодою обирають одного чи декількох медіаторів. Організація медіаторів може рекомендувати кандидатури медіаторів, якщо сторони направили до конкретної організації відповідне звернення. Строки проведення медіації визначаються договором про медіацію, однак медіація в процесі кримінального провадження повинна бути здійснена у встановлені кримінальним процесуальним законодавством строки досудового та судового проваджень. Укладення угоди про медіацію не призупиняє кримінального провадження. Факт участі в процесі медіації не є доказом визнання винуватості учасників судового провадження. Якщо при проведенні медіації одна із сторін є неповнолітньою, участь педагогів або психологів є обов'язковою. Відмова від підписання угоди про врегулювання конфлікту не може погіршувати становище учасників кримінального провадження, які є сторонами процесу медіації [88, с. 37].

2.3 Впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України та шляхи його удосконалення

Новоутворене (новосформоване) явище, процес матеріального чи духовного спрямування (призначення) зумовлюють потребу в його апробуванні з метою одержання максимально істинної інформації відносно нього. Показником досягнення бажаного та фактичного ефекту є емпірична складова. Шлях до одержання такого ефекту детермінує активізацію процесу впровадження. Під терміном «впровадження» розуміють стан практичного використання прогресивних, новаційних ідей, винаходів, результатів наукових досліджень (інновацій). Впровадження прямо чи побічно потребує кардинальної перебудови, перепрофілювання прийнятного, усталено-традиційного стану в будь-якій сфері пізнання та життєдіяльності з метою покращення (поліпшення) функціонування [134, с. 154]. Впровадження інновацій завжди пов'язане із ризиком неотримання бажаних результатів та втратою і неповерненням вкладених майнових (матеріальних), людських, фінансових ресурсів та часу. Впровадження характеризується поступовим

переходом традиційної системи до нової і супроводжується сумнівами та надіями відносно адаптивності і дієвості функціонування нової системи в сучасних умовах.

Процес впровадження складається із декількох етапів, зокрема, дослідного впровадження, виробничого впровадження та серійного впровадження, що зумовлено досягненнями науки, інноваціями [144, с.14]. Запропонована новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні знайшла своє практичне втілення в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (основні положення цього закону висвітлені в розділі 3 цього дисертаційного дослідження) (Додаток У). Наукове розроблення вказаного вище проекту складає перший етап впровадження, який в подальшому підлягає сприйняттю та схваленню уповноваженими представниками органів державної влади України для наявності законних підстав практичного створення і подальшого успішного функціонування (Додаток Ф).

Наразі нагальна потреба у впровадженні інституту медіації в кримінальному провадженні України зумовлена низкою визначальних чинників:

– по-перше – міжнародно-правовими зобов'язаннями та співробітництвом України, визначеними в Рекомендації Ради Європи № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р., Рекомендації № R(85) 11 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи «щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р., Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи «щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р., Рамковому рішенні Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р.;

– по-друге – положеннями вітчизняних стратегічних нормативно-правових актів, визначених в Указі Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р., Указі Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони

України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» передбачається створення альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом врегулювання спорів визначається медіація;

– по-третє – недоліками традиційного кримінального провадження та викликом часу. Так, 70 % слідчих вважають нагальною потребою та викликом часу прийняття окремого законодавчого акту, в якому детально мають бути врегульовані питання організації та процесу медіації в кримінальному провадженні (Додатки П, Т).

Окрім того, на сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається низький рівень обізнаності уповноважених представників правоохоронних органів та потерпілих у відповідному кримінальному провадженні відносно сутності, призначення відновного правосуддя взагалі та інституту медіації в кримінальному провадженні зокрема, що в свою чергу зумовлює необхідність широкомасштабного навчання та поширення інформації відносно сучасних дієвих механізмів та моделей відновного правосуддя, які успішно впроваджені в правову систему провідних зарубіжних країн та які мають схожі із вітчизняною правовою системою показники. Зазначена вище необізнаність слідчих з питань законодавчої регламентації відновного правосуддя істотно вплинула на параметри вибору оптимальних варіантів за підсумками анкетування слідчих та потерпілих. Так, 64% слідчим невідомі сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації та лише 35 % слідчих зазначили про те, що їм відомі деякі міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. При цьому, спостерігається дуже низький рівень обізнаності слідчих відносно європейських стандартів в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя в контексті розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. Оскільки лише 39% слідчих відомі вказані вище європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя, а 60% слідчих не мають жодного уявлення відносно європейських стандартів в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя (Додатки: П, Т).

Спостерігається необізнаність респондентів відносно положень Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. Так, зокрема, 68% слідчих невідомі положення Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положення Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р., а 17% слідчих взагалі ухилилися від відповіді на поставлене питання і лише 14 % слідчих заявили про власну обізнаність відносно ключових сутнісних положень Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. (Додатки П, Р, Т).

Вищевказані статистичні дані визначили компетенційну складову респондентів, що в свою чергу істотно вплинуло на кількісно-якісні показники проведеного анкетування, зокрема, відносно відповіді на питання «чи може медіація виступати в якості альтернативи традиційному кримінальному провадженню?», оскільки на це питання 40% слідчих відповіли «негативно» (на противагу 39% слідчих, які відповіли «позитивно», а 19% слідчих не змогли відповісти на це питання), що зумовлено незнанням основ відновного правосуддя і неправильним сприйняттям питання та навмисною підміною понять, оскільки функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні не виключає і не замінює функціонування традиційного кримінального провадження (Додатки П, Р, Т) (Рис. 2.2.);

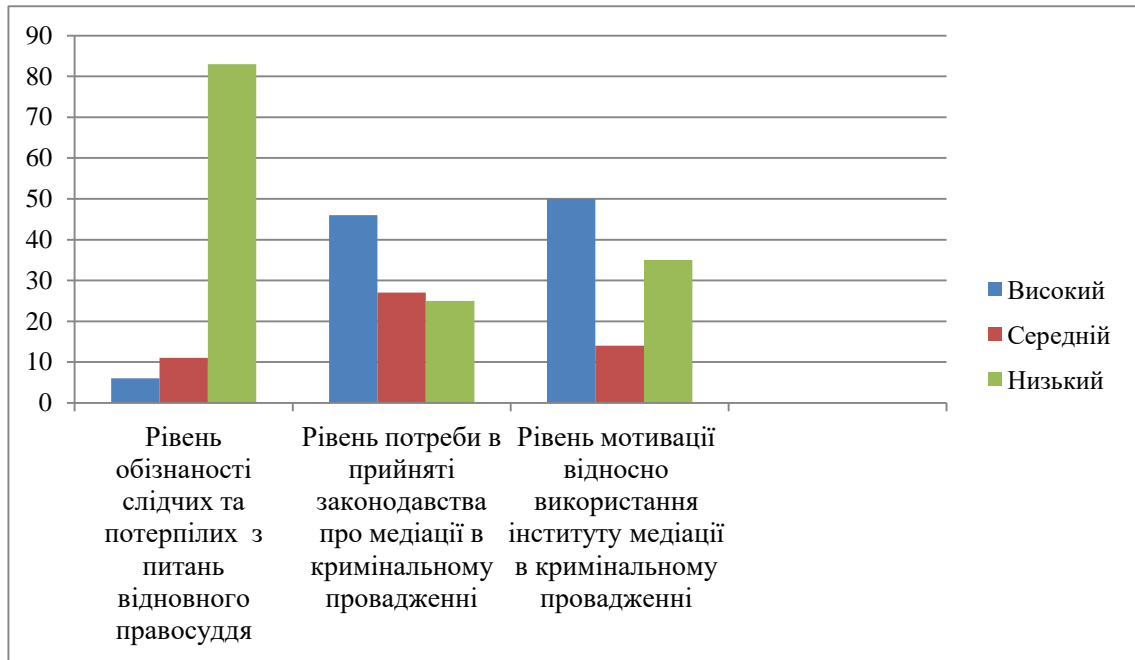

Рис. 2.2. Узагальнені результати статистичних даних, розроблені за підсумками анкетування слідчих та потерпілих територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві*

*Джерело: авторська розробка

– по-четверте – потребами потерпілих в кримінальному провадженні, які в першу чергу бажають одержати сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням та які, здебільшого, не одержують вказаних вище сатисфакцій та, як наслідок, не задоволені рівнем компетентності службових осіб правоохоронних органів України, що в причинно-наслідковому зв'язку обумовлює високий рівень недовіри до традиційного кримінального провадження і активізує високий рівень інтересу до інститутів відновного правосуддя (Рис. 2.3.).

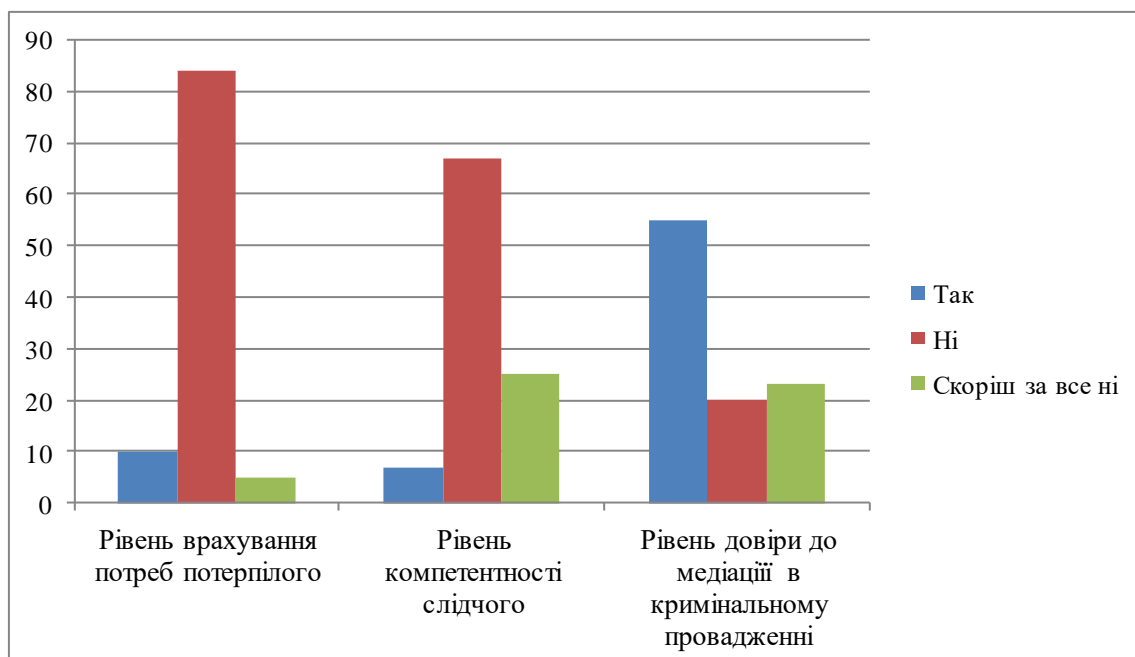

Рис. 2.3. Узагальнені результати статистичних даних, розроблені за підсумками анкетування слідчих та потерпілих територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві*

*Джерело: авторська розробка [Додатки: П; Р; Т]

Потреба у впровадженні консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні також обумовлена недоліками традиційного кримінального провадження, зокрема, незначною кількістю та якістю кримінальних процесуальних дій, які були здійснені слідчими щодо потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності, на стадії досудового розслідування (слідства). Так, лише: 11% респондентів потерпілих із 100 % потерпілих були повідомлені їх процесуальні права та обов'язки передбачені КПК України; 17% потерпілих із 100% потерпілих були повідомлені про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; 1% потерпілих із 100% потерпілих мали змогу подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, заявляли відводи та клопотання, які були взяті до відома та враховані; 22% потерпілих із 100% потерпілих за наявності відповідних підстав були забезпечені безпекою відносно себе, близьких родичів чи членів їх сімей, майна та житла; 12% потерпілих із 100% потерпілих мали можливість вільно надавати пояснення, показання та мали можливість відмовитися їх надавати; 16% потерпілих із 100% потерпілих мали можливість оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України без перешкод; 8% потерпілих із 100% потерпілих одержали відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; 10% потерпілих із 100% потерпілих мали можливість безперешкодно знайомилися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України, а також, безперешкодно знайомилися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, у випадку закриття такого провадження (Додатки Р, Т). При цьому, потерпілі респонденти заявили, що їм створювалися перешкоди, пов'язані із: наданням можливості застосовувати з додержанням вимог КПК України технічних засобів при проведенні процесуальних дій, в яких вони бажали брали участь; одержанні копій процесуальних документів та письмових повідомлень у випадках, передбачених КПК України. Лише від 20%

потерпілих із 100% потерпілих було негайно прийнято та зареєстровано заяву про кримінальне правопорушення, визнано їх потерпілими, при цьому, жодний із потерпілих своєчасно не отримував від уповноваженого органу, до якого він подавав заяву, документ, що підтверджує його прийняття та реєстрацію (Додатки П, Р, Т).

Вищевикладений стан речей є неприйнятним для правової, демократичної, гуманістичної та соціально налаштованої держави та виявляє явну неповагу до прав людини в кримінальному судочинстві й активізує нагальну потребу в реформуванні традиційної кримінальної юстиції в бік впровадження «інституту медіації в кримінальному провадженні», оскільки концептуальні положення останнього в першу чергу покликані враховувати весь спектр потреб, інтересів потерпілого. Нагальна потреба у реформуванні вказаної вище інституційної основи також обумовлена потребами потерпілих, оскільки 48 % потерпілих бажали б надати (довірити) медіатору (фахівцю в сфері відновного правосуддя), який не є представником правоохоронних органів України, право на вирішення кримінального провадження. При цьому, 91% потерпілих від мети покарання у кримінальному провадженні відносно їх самих бажать одержати сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (Додатки П, Р, Т) (рис.2.4);

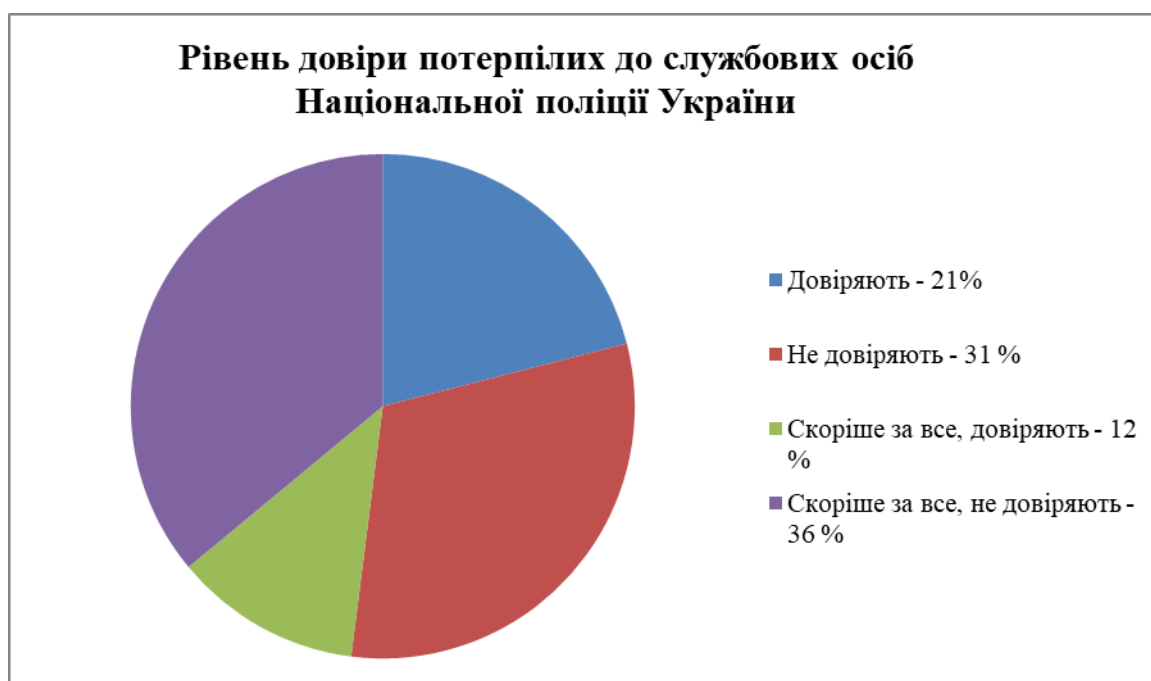

Рис. 2.4. Рівень довіри потерпілих до службових осіб Національної поліції України відносно обрання міри покарання для правопорушника*

*Джерело: авторська розробка.

Про необхідність впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні свідчать статистичні дані, які містять відомості щодо кримінальних проваджень, в яких винесено вирок, яким затверджено угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угоду між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, порядок регламентації яких передбачений Главою 35 (Кримінальне провадження на підставі угод) КПК України [59]. Попри те, що передбачений Главою 35 (Кримінальне провадження на підставі угод) КПК України правовий механізм не закріплює законодавчі підвалини регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні, але визначає правові засади регламентації основ відновного правосуддя в Україні, що в свою чергу є позитивним досягненням вітчизняної доктринальної правової думки і є свідченням приведення національного законодавства до європейських стандартів та охоче використовується в практиці провадження традиційного кримінального провадження. Так, у I півріччі 2013 р. на розгляді місцевих загальних судів перебувало понад 416 тис. справ і матеріалів кримінального судочинства (із урахуванням справ, які розглядаються відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), розглянуто понад 363 тис. справ і матеріалів. Протягом I півріччя 2013 р. відповідно до КПК України до місцевих загальних судів надійшло 357 тис. матеріалів кримінального провадження. Розглянуто 330,8 тис. матеріалів кримінального провадження. Із винесенням вироку розглянуто 320,7 тис. матеріалів кримінального провадження, серед них із затвердженням угоди розглянуто – 9,8 тис. кримінальних проваджень, (на кінець 2012 р. із затвердженням угоди розглянуто всього 58 кримінальних проваджень). Кількість рішень, ухвалених під час підготовчого провадження, становила 15,7 тис., у тому числі про затвердження угоди – 7,3 тис., (на кінець 2012 р. під час підготовчого провадження затверджено 43 угоди, розглянуто всього 58 кримінальних проваджень) (Додаток Л).

Значну частину розглянутих кримінальних проваджень із затвердженням угоди складають:

– кримінальні правопорушення проти власності – 3120 кримінальних проваджень, або 31,88 % від загальної кількості справ із затвердженням угоди;

– кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, зокрема, розглянуто із затвердженням угоди 2345 кримінальних провадження, або 23,96 % від загальної кількості справ із затвердженням угоди;

– кримінальні правопорушення проти громадської безпеки – із затвердженням угоди розглянуто 682 кримінальні провадження, або 6,96% від загальної кількості затверджених угод;

– кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи – із затвердженням угоди розглянуто 508 кримінальних проваджень, або 5,19% від загальної кількості із затвердженням угоди;

– кримінальні правопорушення проти правосуддя – із затвердженням угоди розглянуто 366 кримінальних проваджень, або 3,7% від загальної кількості із затвердженням угоди;

– кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян – із затвердженням угоди розглянуто 307 кримінальних проваджень, або 3,1% від загальної кількості угод;

– кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності – розглянуто із затвердженням угоди 280 проваджень, або 2,86% від загальної кількості затверджених угод;

– кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності – із затвердженням угоди розглянуто 271 кримінальних проваджень, або 2,8% від загальної кількості угод;

– кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності із затвердженням угоди розглянуто 257 кримінальних проваджень, або 2,6% від загальної кількості затверджених угод;

– кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту – із затвердженням угоди розглянуто 242 кримінальних провадження, або 2,5% від загальної кількості затверджених угод;

– кримінальні правопорушення проти довкілля – із затвердженням угоди розглянуто 175 кримінальних проваджень, або 1,8% від загальної кількості угод;

– кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – із затвердженням угод розглянуто 138 кримінальних проваджень, або 1,4% від загальної кількості із затвердженням угоди (Додатки Л, М).

При цьому, слід звернути увагу на ті регіони України, де найбільше зафіксовано ухвалених вироків, якими затверджено угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості за період з 2012 до I півріччя 2013 р. включно. Так, в регіонах України загальна кількість вироків із затвердженням угод складає – 9786.

Найбільша кількість вироків із затвердженням угод зафіксована в: Донецькій області, зокрема, 1027 вироків із затвердженням угод; Харківській області – 855 вироків із затвердженням угод; Дніпропетровській області – 777 вироків із затвердженням угод; Луганській області – 770 вироків із затвердженням угод; Полтавській області – 485 вироків із затвердженням угод; Херсонській області 484 вироків із затвердженням угод; Рівненській області – 449 вироків із затвердженням угод; в м. Києві – 443 вироків із затвердженням угод (Додаток М).

Слід звернути особливу увагу на статистичні дані, що обумовлюють практику застосування відновного правосуддя в контексті кримінального провадження на підставі угод в м. Києві, оскільки основний сегмент слідчих та потерпілих належить до територіальних управлінь поліції ГУ НП України в м. Києві, які вважають дієвим та ефективним функціонування на національному рівні інститутів відновного правосуддя, що передбачені в Главі 35 КПК України взагалі та запропонованої нами моделі інституту медіації в кримінальному провадженні зокрема. Так, у м. Києві у другому півріччі 2013 р. – першому кварталі 2014 р. районними судами розглянуто 984 провадження на підставі угод, серед яких угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості – 504 (щодо 519 осіб), угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим – 480 (щодо 486 осіб). За результатами розгляду 504 проваджень з угодами між прокурором та обвинуваченим про визнання

винуватості у 413 ухвалено вироки, по 48 – відмовлено в затвердженні угод (Додаток Н).

За результатами розгляду 480 проваджень з угодами про примирення між потерпілим та обвинуваченим у 360 ухвалено вироки, відмовлено в затвердженні угоди у 87 провадженнях. А у першому кварталі 2014 р. судами м. Києва розглянуто 250 кримінальних проваджень на підставі угод, до складу яких включено 139 угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості та 111 угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим, із них ухвалено: 83 вироків, якими затверджено угоди між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості та 55 вироків, якими затверджено угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим. При цьому, в 10 кримінальних провадженнях відмовлено в затвердженні угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості та у 8 кримінальних провадженнях відмовлено в затвердженні угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим (Додаток Н).

Наведені вище фактичні дані свідчать про нагальну потребу у реформуванні кримінальної юстиції в бік впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні. На сьогодні виявили свою недієвість та декларативність Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р., яким передбачалося створення альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом врегулювання спорів визначена медіація [125]. Приреченим на фіаско є й Указ Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», яким передбачено реформування кримінальної юстиції України у напрямку впровадження програм примирення між потерпілим і правопорушниками, створення системи ювенальної юстиції та служби пробації [126].

Після реформування системи кримінальної юстиції інститут медіації не знайшов свого кримінального процесуального регулювання в Україні. В новому Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р. закріплений

розділ VI «Особливі порядки кримінального провадження» [59]. У Главі 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» цього розділу передбачений процесуальний порядок провадження таких видів угод у кримінальному провадженні: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості [59]. В статті 474 КПК України визначений загальний порядок провадження на підставі угод, в якому ключову роль відіграє суд, зокрема, «...Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Розгляд таких угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду...» [59]. В ч. 1 статті 475 КПК України зазначено: «Якщо суд переконується, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання...» [59; 99].

Вітчизняне доктринально-правове розуміння відновного правосуддя в контексті досліджуваної проблематики зводиться до радянської інтерпретації інституту медіації. Так, в «Науково-практичному коментарі до Кримінального процесуального кодексу України» від 2013 р. за загальною редакцією В.Я. Тація в коментарі до статті 468 КПК України зазначена така теза «...Запровадження цих угод має на меті забезпечення принципу процесуальної економії, зменшення витрат на ведення процесу, а також забезпечення потерпілому права на швидке та повне відшкодування заподіяної шкоди. Крім того, закріплення на законодавчому рівні чіткої і детальної процедури примирення між сторонами є виконанням Україною вимог Рамкового рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р., згідно з яким кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації в кримінальних справах...» [60, с. 327].

На нашу думку, така теза є хибною та такою, що підлягає спростуванню. Так, відповідно до положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. медіація в

кримінальному провадженні визначається як процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятного рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора [104]. Положення Глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» не містить жодної згадки про посередництво третьої особи – медіатора та про процедурні аспекти відновної процедури, які апріорі проводяться поза межами кримінального провадження, виступаючи альтернативою традиційному кримінальному правосуддю. Радянське тлумачення інституту медіації зводиться до ототожнення останнього з примиренням. Такої позиції дотримуються І.А. Войтюк, Т.А. Денисова, Ємельянова, В.Д. Каневська, О.В. Коваленко, Р.Г. Коваль, І.М. Козьяков, М.В. Костицький, В.Т. Маляренко, Ж.В. Мандриченко, Н.М. Прокопенко, О.Є. Соловйова, Н.М. Ярмиш, А.М. Яценко та інші науковці, які є прихильниками формування вітчизняної моделі відновного правосуддя. Серед вітчизняних науковців-правників, які підтримують консенсуальну модель інституту медіації в кримінальному провадженні, який заснований на наведеному вище концептуальному, міжнародно-правовому доробку є – В.В. Землянська, В.І. Галаган, В.К. Грищук, В.М. Куц, Ю. І. Микитин. Але на сьогодні у вітчизняних дослідників бракує як системних досліджень, так і конкретних пропозицій щодо впровадження істинної сутності параметрів інституту медіації в кримінальному провадженні України.

На противагу зазначеним вище аргументам прихильники формування вітчизняної моделі відновного правосуддя апелюватимуть внесеними до Верховної Ради України: проектом Закону України «Про медіацію» № 2425а від 26.06.2013 р. та проектом Закону України «Про медіацію» № 2425а-1 [101; 98], які, на їхню думку, є панацеєю та відповіддю Українському народу та міжнародній спільноті на виклики часу та потреби, обумовлені прийняттям кримінального процесуального законодавства із регулювання питань медіації в кримінальному провадженні. В цих проектах закладена вітчизняна модель відновного правосуддя, яка жодним чином не відповідає міжнародно-правовим стандартам визначення та регламентації порядку провадження інституту медіації в кримінальному провадженні. Крім того, процедура медіації в

кримінальному провадженні не може існувати без чіткої кримінальної процесуальної та процедурної регламентації порядку провадження. Мета інституту медіації в кримінальному провадженні – передбачає процес винайдення взаємоприйняттого рішення за посередництвом компетентної особи – медіатора, який здійснює свою професійну діяльність виключно в межах процедури медіації в кримінальному провадженні. Такої позиції дотримуються 50 % слідчих, які вбачають за необхідне законодавчо закріпити чітку регламентацію порядку та строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, «винайдення медіатором індивідуальних підходів до кожного кримінального провадження і лише 25% слідчих не погодилися із цим твердженням, а решта 24% слідчих не змогли відповісти на це питання (Додатки П, Р,Т). Вищевказані законопроекти, які внесені до Верховної Ради України з урахуванням змін та доопрацювання повинні обмежуватися сферою цивільно-правових, господарсько-правових, сімейно-правових правовідносин та жодним чином не повинні зачіпати кримінально-процесуальну сферу регулювання інституту медіації в кримінальному провадженні.

Деякі кримінальні процесуальні аспекти регламентації процедури медіації в кримінальному провадженні, які викладені в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додаток У), у футурологічному аспекті практичного впровадження були вивчені за підсумками дослідження. Так, 33% слідчих вважають, що начальник слідчого відділення за погодженням з прокурором має вирішувати питання про направлення кримінального провадження на процедуру медіації. Більшість слідчих, зокрема, 59% та незначна частина потерпілих (35%) зазначають про доцільність застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником на будь-якій стадії кримінального провадження. При цьому, значна кількість слідчих (58% слідчих) та незначна кількість потерпілих (21% потерпілих) вважають за доцільне автономність функціонування служб медіації в кримінальному провадженні (69% слідчих) та підтримують думку про загальнодоступність та доступність на будь-якій стадії кримінального провадження функціонування процедури медіації в кримінальному провадженні (Додатки П, Р, Т).

Наразі спостерігається непослідовність думок тих слідчих, які визначають автономний характер функціонування служб медіації в кримінальному провадженні та натомість наголошують на необхідності підпорядкування служб медіації в кримінальному провадженні Міністерству внутрішніх справ України (такої думки дотримуються 52% слідчих). При цьому, 43% слідчих та 38% потерпілих не підтримують такої позиції, оскільки вважають принцип автономності визначальною правовою категорією, яка визначає особливий правовий та організаційно-правовий статус створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, які мають бути в безпосередньому підпорядкуванні новоствореної Національної служби медіації в кримінальному провадженні. Остання в свою чергу буде підпорядкована Міністерству юстиції України (Додатки П, Р, Т). Створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні має визначальне практичне значення, яке активізує широкомасштабне використання аналізованого дієвого механізму та забезпечить надання послуг медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України. До такої думки схиляються 52% слідчих, на противагу 48% слідчих, які вважають, що послуги медіації в кримінальному провадженні будуть надаватися лише в деяких регіонах України, що обумовлено дефіцитом державного бюджету України.

Заслуговує на увагу думка слідчих відносно раціоналізації фінансово-економічних витрат, які активізують функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні. Так, 19% слідчих вважають, що фінансування таких витрат повинно проводитися «за рахунок правопорушників». Така позиція заслуговує на увагу, але на початковому етапі реформування матеріальні ресурси правопорушників є недостатніми та в кінцевому підсумку детермінують загрозу досягнення основної мети реформування кримінальної юстиції. З метою недопущення фіаско необхідним вбачається акумулювання грошових коштів як за рахунок правопорушників, так і за рахунок вітчизняних централізованих та децентралізованих фондів-коштів (Додатки П, Р, Т).

На сучасному етапі економічної та політичної кризи в Україні ми погоджуємося з думкою міноритаріїв. Запропоновані нами кримінальні процесуальні ініціативи в аспекті активізації процедури медіації в

кримінальному провадженні були охоче підтримані слідчими. Так, 44% слідчих вважають, що процедуру медіації в кримінальному провадженні слід активізувати з моменту надходження ухвали суду чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні. Слідчими (58% слідчих підтримали запропонований підхід) підтримано запропоновані нами законодавчі ініціативи, які обумовлені законодавчою регламентацією правового статусу та повноважень голови служби медіації в кримінальному провадженні, які в свою чергу обмежуватимуться виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні та вчиненням інших законодавчо визначених повноважень (Додатки П, Р, Т).

Окрім вказаного вище, спостерігаються різновекторні параметри оцінки слідчими та потерпілими деяких процесуальних аспектів регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні. Так, 77% слідчих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником повинні провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності. При цьому, 80 % слідчих та 91 % потерпілих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником мають провадитися у відношенні насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками (Додатки П, Р, Т).

Серед проанкетованих респондентів спостерігається небажання поширювати аналізований інститут відновного правосуддя на тяжкі кримінальні правопорушення (79% опитаних виступили проти вчинення такої законодавчої дії). Різновекторність та не уніфікованість підходів слідчих спостерігається відносно визначення підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні. Так, 28% слідчих вважають, що до підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні слід віднести кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, на думку 12% слідчих, підставою ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні мають бути необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості. На думку 15% слідчих, підставами ініціювання медіації в кримінальному провадженні

мають бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 5% слідчих вважають, що підставою ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, а 37% слідчих вважають, що підставами ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення: невеликої тяжкості; необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Відношення потерпілих відносно підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні також має різновекторний характер, оскільки 47% потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, 21% потерпілих відповіли, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. 17% потерпілих вважають, що така процедура має провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи (Додатки П, Р, Т).

Практичне «виробниче» та «серійне» впровадження новаційної, консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні з метою вивчення подальших шляхів удосконалення підлягає періодичному апробуванню в аспекті вимірювання ефективності майбутнього функціонування законодавства про медіацію в кримінальному провадженні.

Висновки до розділу 2

1. Проаналізовано та розкрито сутність інституту медіації через принципи та визначальні положення, викладені в Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та в Рамковому

рішенні Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. За підсумками аналізу Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. запропоновано когезійний діалектичний доробок, обумовлений «*acquis communautaire*» Європейського Союзу.

2. Під час дослідження сучасних моделей інституту медіації у кримінальному процесі виявлено наявність трьох «прототипів законодавчого закріплення інституту медіації». Системно виокремлено та проаналізовано організаційні моделі відновного правосуддя. Висунута та обґрунтована позиція щодо необхідності винайдення балансу між введенням в дію законодавства, яке передбачає медіацію, а не визначає її та створенням відповідної організаційно-правової основи функціонування інституту медіації. Встановлено причинно-наслідковий характер способів організації медіації між потерпілим та правопорушником в європейських країнах, який обумовлений історичними, юридичними, соціальними, культурними та політичними чинниками. Встановлено, що в Австрії, Німеччині, Чеській Республіці, Англії та Уельсі розвиток медіації був здійснений за сприяння служб пробації, а у Франції та Бельгії розвиток медіації за сприянням служб підтримки жертв кримінальних правопорушень.

3. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що медіація в кримінально-правовій сфері в більшості країн світу є поширеним явищем, спрямованим на сприяння розвитку альтернативних способів врегулювання кримінальних конфліктів на противагу традиційному кримінальному провадженню. До позитивних рис віднесено – впровадження медіації в кримінальне правосуддя, яке дозволяє реалізувати концепцію гуманізації та диференціації покарання, розвантаження судової системи, що сприяють скороченню кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі, зменшенням проблем кримінально-виконавчої системи в розрізі виконання покарання у вигляді позбавлення волі. Однак, як свідчить практика, впровадження медіації в національне законодавство супроводжується позитивним ефектом тільки в країнах з низьким рівнем корупції.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

3.1 Впровадження концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні

Концепція – це система поглядів, спосіб розуміння та трактування тих чи інших процесів, явищ. Під правовою концепцією (від лат. *conception* – сукупність, система) розуміють провідну ідею, точку зору на те або інше правове явище, що є важливим засобом розвитку як юридичної науки, так і науково обґрунтованого державно-правового будівництва. Концепція схвалена в установленому порядку береться за основу відповідних законодавчих актів» [136, с. 469]. Концептуальним засадам новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні притаманні ознаки зазначених вище визначень, які в загальному вигляді зводяться до новітньої системи поглядів на розуміння та тлумачення кримінальних процесуальних явищ та процесів, що покладені в основу розробленого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додаток У).

Розроблення концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні детерміноване низкою чинників.

Першим таким чинником є щорічне збільшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи), які спричиняють істотний негативний вплив на політичну, економічну, соціальну та інші сфери функціонування суспільства (Додатки А, Б, В, Д, Е). Така ситуація активізує пошук дієвих механізмів, спрямованих на врегулювання та недопущення загострення, настання шкідливих, негативних наслідків кримінального конфлікту. Західна доктрина права розробила

консенсуальну модель медіації між потерпілим та правопорушником, яка є формою відновного правосуддя та реакцією на недієвий традиційний інститут кримінального судочинства. Сутнісні ознаки консенсуальної моделі медіації між потерпілим та правопорушником складають концептуальне ядро, що засновує новаційну модель інституту медіації в кримінальному провадженні.

Другий чинник розроблення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні зумовлений неспроможністю традиційного кримінального правосуддя задовольнити потреби, законні інтереси потерпілого, правопорушника повною мірою. Як вже зазначалося в попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, функціонування лише інституту традиційного кримінального правосуддя передбачає застосування покарання до правопорушника з боку держави, але тим самим держава не компенсує, не відновлює втрати та страждання, в яких та від яких потерпає постраждала особа. Традиційний інститут кримінального правосуддя не відповідає на запитання потерпілих осіб, не допомагає їм звільнитися від страхів, не сприяє їм у їх трагедії та заліковуванні їхніх ран.

Функціонування виключно інституту традиційного кримінального правосуддя є незадовільним не тільки для потерпілої особи, а й для правопорушника, який мало чого (вигідного для себе) отримує від застосування цієї процедури [171, с. 122]. Будучи засудженим, правопорушник звільняється від можливості прямого відшкодування збитків за шкоду, яку він завдав потерпілому.

Відповідно до положень вітчизняного кримінального процесуального законодавства, яке регулює порядок традиційного кримінального правосуддя, потерпілий позбавлений можливості впливати на захист правопорушника, а правопорушник не має можливості повною мірою зрозуміти аморальність своїх дій та прийняти (активна форма відшкодування, яка не обмежується виправними роботами, позбавленням або обмеженням волі, поверненням незаконно одержаного або набутого майна) відповідальність за наслідки своїх дій» [45, с.3]. На думку 50% слідчих (на противагу 36% слідчих) медіація в кримінальному провадженні здатна сприяти дієвій відповідальності правопорушника. Крім того, на думку 53% слідчих, медіація в кримінальному

провадженні здатна визволити потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення та сприяти активній участі сторін кримінального конфлікту до винайдення взаємоприйняттого рішення. Також, медіація може сприяти інтеграції правопорушника в суспільство, аналогічної позиції дотримуються 56 % слідчих (Додатки П, Р, Т).

На усунення недоліків традиційного інституту кримінального правосуддя спрямована новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні. В проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачено, що інститут медіації в кримінальному провадженні може застосовуватися паралельно з традиційним кримінальним провадженням та спрямований на пошук до або під час кримінального провадження взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом медіатора (Додаток У).

Третій чинник впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні обумовлений визнанням міжнародною спільнотою інституту медіації в кримінальному провадженні в якості найкращої моделі відновного правосуддя за останні 30 років. Дієвість інституту медіації в кримінальному провадженні в перші роки впровадження зумовлена кількісними показниками. Наприклад, у Франції в 1995 р. був запроваджений інститут медіації в кримінальному процесуальному законодавстві, а за підсумками 1995 р. було проведено близько 33 600 медіацій, значну кількість кримінальних проваджень становили кримінальні правопорушення проти особистості та проти власності. Приблизно 55% кримінальних проваджень, переданих на процедуру медіації між потерпілим та правопорушником, закінчилися укладенням угоди між потерпілим та правопорушником і лише в 30 % випадків медіація між потерпілим та правопорушником не мала успішного наслідку для потерпілого та правопорушника, що було зумовлено відмовою від укладення угоди між потерпілим та правопорушником. В Нідерландах інститут медіації поширює свою дію виключно на неповнолітніх правопорушників, з 1997 р. – 2000 р. на процедуру медіації надійшло 121 заяв, 58 з яких завершилися укладенням угоди між потерпілим та правопорушником. В Норвегії у період з 1995-1998 рр. на медіацію було направлено три тисячі

кримінальних проваджень, з них 65% – кримінальні правопорушення неповнолітніх, 26 % – магазинні крадіжки, 16 % – крадіжки, 19% – хуліганство.

З огляду на зазначені вище факти, концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні засновані також на найкращих практиках та механізмах впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні Англії, Уельсу, Франції, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Нідерландів, Норвегії та Швейцарії (Додаток Ф).

Четвертий чинник впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні передбачає раціональний фінансово-економічний ефект для українського суспільства, оскільки сторони процедури медіації в кримінальному провадженні під час застосування такої процедури не витратять власні матеріальні ресурси на організацію та проведення судових процесів, а також на представництво інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні. Заслуговує на увагу думка 19% слідчих, які вважають, що фінансування процедури медіації в кримінальному провадженні має здійснюватися за рахунок правопорушників, при цьому, 42% слідчих вважають, що наразі є раціональними фінансово-економічні витрати для активізації впровадження медіації в кримінальному провадженні (Додатки П, Т).

П'ятий чинник розроблення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» зумовлений відсутністю належних нормативно-правових основ регулювання медіації в кримінальному провадженні України. На сьогодні в Україні відсутні законодавчі акти, які б створювали кримінальний процесуальний порядок регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні (Додаток Ф).

В прикінцевих та перехідних положеннях проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначено, що Кабінет Міністрів України протягом шести місяців з дня офіційного оприлюднення Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» повинен: підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законодавчих актів України, що обумовлено прийняттям Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; привести нормативно-правові акти

Кабінету Міністрів України у відповідність із Законом України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додатки У, Ф).

Про необхідність законодавчого врегулювання та застосування процедури медіації в кримінальному провадженні наголошується в численних національних та міжнародних правових актах. Так, міжнародно-правові підвалини медіації в кримінальному провадженні представлені у вигляді низки рекомендацій та рішень Ради Європи, зокрема, в Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. Дана Рекомендація є одним із засадничих документів Ради Європи, яка спрямована на реалізацію програм відновного правосуддя та передбачає використання медіації в кримінальному провадженні як гнучкого та всеохоплюючого інструмента з метою створення альтернативи традиційному кримінальному провадженню. В розділі III Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. зазначені правові засади впровадження інституту медіації та наголошується на необхідності для країн-членів Ради Європи прийняти законодавчі акти, що сприятимуть розвитку медіації в кримінальному провадженні. В Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р., звертається увага на те, що «мають існувати законодавчі норми, які б регулювали застосування медіації в кримінальному провадженні та характеризували умови передачі кримінальних проваджень на процедуру медіації в кримінальному провадженні та висвітлювали б підходи до вирішення питань, які можуть виникнути після застосування процедури медіації. При цьому, повинні дотримуватися певні застереження та бути забезпечені права сторін процедури медіації, зокрема, на правову допомогу та, у разі необхідності, на тлумачення, роз'яснення норм права». Про необхідність впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні, також, наголошується в: Рекомендації № R(85) 11 Комітету міністрів державам-членам «Про положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р.; Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів

державам-членам «Щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р.

Зазначеними вище рекомендаціями державам-членам Ради Європи пропонується переглянути своє законодавство з метою забезпечення можливості позасудового врегулювання спорів, особливо щодо кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості. Україна ратифікувала Статут Ради Європи 31.10.1995 р. та є повноправним членом Ради Європи. Таке членство передбачає відверте та ефективне співробітництво в досягненні спільної мети, визначено у розділі 1 Статуту Ради Європи та обумовлює здійснення спільних дієвих заходів впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Шостий євроінтеграційний чинник розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України детермінований транспозицією «*acquis communautaire*» Європейського Союзу в правову систему України. Україна як держава-кандидат у члени Європейського Союзу має імплементувати *acquis* ЄС перед вступом до ЄС. Складовою частиною «*acquis communautaire*» є Рамкове рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р., в якому приділяється значна увага інституту медіації в кримінальному провадженні, при цьому, медіація в кримінальному провадженні визначається як процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора. Відповідно до положень вказаного Рамкового рішення країни-члени Європейського Союзу зобов'язані ухвалити закони, які забезпечували б впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні за посередництвом медіатора (Додаток Ф).

Сьомий чинник впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні детермінований національними підзаконними нормативно-правовими актами. Так, в Указі Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р. передбачається створення альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом

врегулювання спорів визнається медіація. В Указі Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» передбачено реформування кримінальної юстиції України в напрямку впровадження програм відновного правосуддя, одним із різновидів відновних програм є медіація між потерпілим та правопорушником (Додаток Ф).

Сім названих вище чинників активізували розроблення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на практичне втілення міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя в національний вимір та на конвергенцію кримінальних процесуальних засад й наближення останніх до рівня провідних країн світу в аналізованій сфері регулювання.

В концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні закладено ідеологічні підвалини відновного правосуддя взагалі та консенсуальної моделі медіації між потерпілим та правопорушником зокрема. Такі ідеологічні підвалини засновані на таких принципах: принцип дієвої відповідальності правопорушника, що передбачає прийняття зобов'язання з відшкодування заподіяної шкоди; принцип зцілення потерпілого – визволення потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення; принцип активної участі сторін кримінального конфлікту задля винайдення взаємоприйняттого рішення; принцип інтеграції правопорушника в суспільство (Додаток У).

Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні закріплюють автономний розгляд процедур доказування по відношенню до кримінально караних діянь, встановлення винуватості в юридичному розумінні та винесення вироку – як функціонально розрізненої діяльності, яка потребує іншої якісної процесуальної регламентації, що передбачає можливість застосування некаральних засобів впливу на правопорушника. На відміну від вітчизняного стадійного кримінального процесуального порядку кримінального провадження, новаційна модель

інституту медіації в кримінальному провадженні розглядає кримінальне правопорушення як процес, який складається з трьох вимірів: минулого, теперішнього та майбутнього.

Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на створення якісно нових процесуальних форм реагування на кримінальні правопорушення шляхом широкого залучення до цього процесу сторін процедури медіації в кримінальному провадженні, незацікавлених третіх осіб, представників громадськості та передбачає вибудовування поряд із юридичним гуманітарних методів роботи з виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника. Аналогічну позицію підтримують 76% слідчих, які вважають дієвим функціонування, поряд із юридичним, гуманітарних методів роботи з виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника (Додатки П, Р, Т).

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні має своїм наслідком: визнання законного інтересу потерпілого до можливих наслідків віктимізації, до діалогу з правопорушником для одержання вибачень та відшкодування шкоди; пробудження відчуття відповідальності у правопорушника та надання йому можливості виправити ситуацію, відшкодувати завдану шкоду з можливістю подальшої реінтеграції та реабілітації; сприяння посередництву та залученню представників громадськості з метою попередження кримінальних правопорушень та різного роду конфліктів, що може призвести до нових, більш конструктивних та менш репресивних наслідків.

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні передбачає, також, зміну вітчизняної парадигми на тлумачення сутності і значення кримінального правопорушення. Доктрина відновного правосуддя в цілому та новаційної моделі інституту медіації, зокрема, акцентує увагу на усвідомленні того, що існують випадки, коли застосування кримінального покарання та репресій є не тільки марним, але й шкідливим. Таке бачення призводить до іншого змістовного наповнення поняття «кримінальне правопорушення». Новаційна модель інституту медіації в кримінальному

провадженні розглядає кримінальне правопорушення як порушення закону про кримінальну відповідальність, що переплітається з різними аспектами кримінальної ситуації, зокрема, із потенційними спроможностями сторін кримінального правопорушення, котрим надається можливість спільного пошуку взаємоприйняттого рішення в складній ситуації. Таке бачення та сприйняття кримінального правопорушення засноване не тільки на концепції новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, але й на відновному правосудді в цілому.

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні втілена в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та спрямована на:

- створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні України, якими бажали б скористатися 50% слідчих (Додатки П, Т).

- запровадження ефективних механізмів відновного правосуддя в кримінальне процесуальне законодавство України з метою розв'язання кримінальних конфліктів;

- зменшення навантаження на судові та правоохоронні органи, оскільки більшість кримінальних конфліктів (спорів), до яких застосовується медіація в кримінальному провадженні, матимуть позитивне вирішення та не потребуватимуть подальшого кримінального провадження, про що засвідчили 57% слідчих (Додатки П, Р, Т);

- зменшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи). Узагальнені статистичні дані слідчих відносно зменшення кількості кримінальних правопорушень мають нижче окреслені показники. На запитання « як Ви вважаєте, процедура медіації в кримінальному провадженні сприятиме зменшенню кількості яких кримінальних правопорушень»: 8% слідчих відповіли – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; 7% слідчих відповіли – необережних

кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 23% слідчих відповіли – кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; 19% слідчих відповіли – кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 30% слідчих обрали всі зазначені вище варіанти; 10% слідчих відповіли – не сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень тому що, «рівень злочинності залежить від економічних факторів, міри покарання за вчинене кримінальне правопорушення» (Додатки П, Р, Т);

– раціональне використання централізованих та децентралізованих фондів коштів (Додатки П, Р, Т).

Під час розроблення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, яка відображена в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» вчені керувалися визначальними положеннями міжнародно-правових та європейських правових актів, які засновують консенсуальну модель інституту медіації в кримінальному провадженні задля гармонізації інституційного законодавства та подальшого сталого розвитку України. Однак ідеологічні підвалини консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що засновані на міжнародно-правових та європейських правових актах, були імплементовані у визначення терміну «медіації в кримінальному провадженні», під якою розуміється процес пошуку до або під час кримінального провадження взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора (п.2, ч.1, статті 1 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні») (Додаток У).

Також, в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» відображено найкращий практичний доробок механізмів впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні Англії, Уельсу, Франції, Бельгії, Німеччини, Фінляндії, Нідерландів, Норвегії та Швейцарії. Такий практичний доробок набув полівалентного виміру та частково був модифікований з урахуванням національних потреб та відображений в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

Запропонований нами проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складається з V розділів та 30 статей, що спрямовані на: визначення загальних засад медіації в кримінальному провадженні; регламентацію порядку провадження процедури медіації в кримінальному провадженні; регулювання правового становища медіатора в кримінальному провадженні; визначення організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальному провадженні (Додаток У).

Загальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні відповідно до положень проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» засновані на принципах: автономності служб медіації в кримінальному провадженні в системі кримінальної юстиції; добровільності; рівності сторін процедури медіації в кримінальному провадженні; конфіденційності; неупередженості; загальнодоступності та доступності послуг медіації на будь-якій стадії кримінального провадження (Додаток У). Кожен із зазначених принципів послідовно розкриває сутність відновного правосуддя, взагалі, та інституту медіації в кримінальному провадженні, зокрема, і засновує новітні гуманістичні підходи до вирішення кримінальних конфліктів.

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні визначає достатньо широке коло прав та гарантій таких прав сторін процедури медіації в кримінальному провадженні, що значно впливає та визначає позитивний ефект від застосування такої процедури. Сутність концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні розкривається через порядок провадження процедур медіації в кримінальному провадженні. Схематично порядок провадження процедур медіації в кримінальному провадженні зображено у Додатку У до дисертації.

Міжнародний (європейський) гуманістичний характер спрямування новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні тяжіє до розширення видів кримінальних правопорушень, які можуть бути направлені на процедуру медіації в кримінальному провадженні з урахуванням чинників національної корупціогенності. Тому зазначена тенденція відображена в ч. 1 ст.

13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додаток У).

Схематично наведений порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні не обмежується певною стадією кримінального провадження та передбачає можливість застосування медіації в кримінальному провадженні на будь-якій стадії кримінального провадження (ч.5 ст. 13 Проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»). Також, в ч. 6 ст. 13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачена можливість застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального провадження за умови, що така процедура була проведена до порушення кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та не зачіпає публічні інтереси держави. Такий порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні є свідченням гнучкого механізму провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, що передбачає своєчасне залагодження, припинення та запобігання негативних наслідків кримінального правопорушення, сприяє гуманізації кримінального провадження та спрямоване на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні (Додаток У).

Досвід Англії, Уельсу, Франції, Бельгії, Німеччини, Фінляндії, Нідерландів, Норвегії, Швейцарії та інших країн свідчить про ефективність та позитивну результативність процедури медіації в кримінальному провадженні у випадку її ініціювання виключно прокурорами та суддями місцевих суддів. Зазначені суб'єкти ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні наділені достатньо широкими повноваженнями та визначають подальші наслідки кримінального провадження, які пов'язані із призначенням покарання. Так, ч. 2 ст. 13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначає суб'єктів ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, ними є: слідчий суддя, суд під час судового провадження, які за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним

правопорушенням приймають ухвалу про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні до служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходиться у межах територіальної юрисдикції суду; прокурор, який до ухвалення судового рішення в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням приймає постанову про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні до служби медіації в кримінальному провадженні, що функціонує у межах територіальної юрисдикції відповідної прокуратури (Додатки У, Ф).

В п.2 ч.2 ст. 13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачено право прокурора на залучення представників громадськості до процесу залагодження кримінального конфлікту. Така законодавча норма має позитивний наслідок та сприятиме посередництву, залученню представників громадськості з метою запобігання кримінальних правопорушень та різного роду конфліктів, що можуть призвести до нових, більш конструктивних та менш репресивних наслідків кримінального провадження (Додаток У).

Новаційний підхід до провадження процедури медіації в кримінальному провадженні не передбачає чіткої регламентації порядку та строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні та спрямований на винайдення індивідуального підходу до кожного кримінального провадження. Визначений порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні є свідченням втілення доктринальних положень відновного правосуддя та відмежування останнього від традиційного кримінального провадження. Частиною 1 статті 14 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначено, що «процедура медіації в кримінальному провадженні має провадитися в розумний строк, який необхідний для врегулювання кримінального конфлікту, досягнення консенсусу між сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, та не повинен перевищувати двох місяців з моменту отримання медіатором в

кримінальному провадженні ухвали суду чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні» (Додаток У). При цьому, строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування та судового провадження.

Порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні регламентований ст. 15 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Зазначений порядок провадження має симпліфікований, уніфікований характер та зорієнтований здебільшого на високий фаховий рівень медіаторів в кримінальному провадженні, що визначає наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні. Так, активізація процедури медіації в кримінальному провадженні починається з моменту надходження ухвали, слідчого судді, суду чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні. З моменту надходження зазначеного акта, голова служби медіації в кримінальному провадженні за принципом спеціалізації розподіляє зазначені акти між медіаторами в кримінальному провадженні та здійснює контроль за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні. При цьому, повноваження голови служби медіації в кримінальному провадженні обмежуються виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні. Голова служби медіації в кримінальному провадженні не наділений повноваженнями, пов'язаними із відкриттям, закриттям, призупиненням процедури медіації в кримінальному провадженні. Голова служби медіації в кримінальному провадженні зобов'язаний докласти всіх зусиль на виконання визначених у ст. 29 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» завдань (Додаток У).

З дня прийняття рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні та в процесі провадження цієї процедури медіатор в кримінальному провадженні зобов'язаний: 1) вжити дієвих заходів для встановлення безпосередніх зв'язків із кожною стороною процедури медіації в

кримінальному провадженні; 2) поінформувати сторони процедури медіації про: призначення, сутність, наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні, обсяг прав сторін процедури медіації в кримінальному провадженні під час провадження процедури медіації; 3) провести бесіди, тренінги, формальні та неформальні зустрічі зі сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, застосовуючи при цьому новітні дієві та ефективні комунікативні та психологічні методики; 4) оформити письмову згоду на участь у процедурі медіації в кримінальному провадженні від сторін процедури медіації в кримінальному провадженні; 5) забезпечити документальне оформлення підсумків процедури медіації в кримінальному провадженні. При цьому, вибір методики проведення медіації в кримінальному провадженні має індивідуальний характер та визначається на власний розсуд медіатора в кримінальному провадженні із урахуванням специфіки кримінального конфлікту (Додаток У).

Статтями 17, 18 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначені підстави зупинення та припинення процедури медіації в кримінальному провадженні. Визначені в цих статтях підстави можуть мати місце на будь-якій стадії провадження процедури медіації в кримінальному провадженні та підлягають негайному усуненню задля ефективного провадження процедур медіації в кримінальному провадженні та уникнення випадків притягнення до юридичної відповідальності на підставі статті 27 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додаток У).

На завершальному етапі провадження процедури медіації в кримінальному провадженні медіатор в кримінальному провадженні складає письмовий звіт, який разом із документальним підтвердженням врегулювання або відмови від врегулювання кримінального конфлікту підписаного сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні направляється слідчому судді, судді, прокурору, котрий видав процесуальний акт про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні. При цьому, достатньо деталізовані вимоги до оформлення підсумків процедури медіації. Така деталізація обумовлена необхідністю

всестороннього визначення та офіційного підтвердження наслідків процедури медіації в кримінальному провадженні для суб'єктів ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, що детермінує подальші наслідки кримінального провадження (Додаток У).

Так, у звіті медіатора в кримінальному провадженні про підсумки процедури медіації в кримінальному провадженні зазначається:

- 1) номер кримінального провадження;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові медіатора в кримінальному провадженні;
- 3) відомості про сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 4) інформація про назву обраної методики проведення медіації в кримінальному провадженні, уникаючи загального опису процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 5) інформація про результати процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 6) підпис медіатора в кримінальному провадженні (Додаток У).

При цьому, звіт медіатора в кримінальному провадженні не має розкривати зміст процедури медіації в кримінальному провадженні та містити оцінку дій, поведінки сторін процедури медіації в кримінальному провадженні.

Документальне підтвердження врегулювання або відмови від врегулювання кримінального конфлікту приймається у письмовій формі та містить інформацію про:

- 1) дату, час та місце укладення угоди;
- 2) відомості про сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 3) опис кримінального конфлікту, що є предметом розгляду;
- 4) наміри та зобов'язання сторін процедури медіації в кримінальному провадженні відносно врегулювання кримінального конфлікту;
- 5) строки врегулювання кримінального конфлікту;
- 6) прізвище, ім'я та по батькові медіатора в кримінальному провадженні;
- 7) підписи сторін процедури медіації в кримінальному провадженні та медіатора в кримінальному провадженні (Додаток Т).

Юридична сила документального підтвердження врегулювання кримінального конфлікту автоматично не звільняє від кримінальної

відповідальності, але може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або ухвалення виправдувального вироку суду.

Статтею 20 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначений порядок затвердження врегулювання кримінального конфлікту. Так, письмовий звіт медіатора в кримінальному провадженні та документальне підтвердження врегулювання або відмови від врегулювання кримінального конфлікту, підписане сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні затверджується виключно судом, а порядок затвердження врегулювання кримінального конфлікту за підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні провадиться за аналогією кримінального провадження, передбаченого статтями 474-476 чинного Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням норм, передбачених проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додаток У).

Висвітлений порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні найкраще відповідає вітчизняним потребам та практиці провадження аналогічних процедур вірцевих зарубіжних країн, що були досліджені на засадах бенчмаркінгу в другому розділі даного дисертаційного дослідження.

Так, медіатором в кримінальному провадженні може бути обраний громадянин України, іноземець, який має повну вищу освіту в одній із сфер психології, соціології, педагогіки, права та є достатньо обізнаним в галузі знань відновного правосуддя та медіації, володіє достатнім рівнем знань віктимології, системи кримінального правосуддя, юридичних прав учасників кримінального процесу та служб, які пов'язані із системою кримінального правосуддя та який під час шестимісячного стажування в одній із служб медіації в кримінальному провадженні продемонстрував своє вміння до раціонального мислення, судження й відповідає визначеним в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» критеріям. При цьому, медіатори в кримінальному провадженні підлягають періодичній акредитації місцевими прокурорами (Додаток У).

Особливістю новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні є закріплення у ст. 22 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» уніфікованих мінімальних вимог, які пред'являються до медіаторів в кримінальному провадженні та які обумовлюють визначальні критерії відбору майбутніх медіаторів в кримінальному провадженні. Слід зазначити, що наразі в Європі відсутні єдині уніфіковані мінімальні вимоги відносно медіаторів в кримінальному провадженні. Уніфіковані мінімальні вимоги відносно медіаторів в кримінальному провадженні складають наступний когезійний зв'язок: когнітивна складова + аксіологічна складова + психолого-емоційний стан. Зазначені вище вимоги, що пред'являються до медіаторів в кримінальному провадженні обумовлені достатньо широким спектром визначених в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» повноважень медіаторів в кримінальному провадженні, що переважно й визначає майбутні наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні.

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні закріплює новий підхід до створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні. Організаційно-правові засади служб медіації в кримінальному провадженні передбачають їх створення та функціонування у формі юридичних осіб публічного та приватного права, що орієнтовані рівною мірою на сторони процедури медіації в кримінальному провадженні. Проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачається створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні, що буде мати статус юридичної особи публічного права (державна організація) та знаходитиметься в підпорядкуванні Міністерства юстиції України. Створення такого інституту забезпечить надання послуг медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України (Додаток У). Також, послуги медіації в кримінальному провадженні надаватимуться спеціалізованими приватними службами медіації в кримінальному провадженні, які створюватимуться у вигляді юридичних осіб приватного права. Зазначені служби медіації в кримінальному провадженні будуть включені до Єдиного реєстру служб медіації в кримінальному провадженні, який буде формуватися та вестися

Міністерством юстиції України. Служби медіації в кримінальному провадженні незалежно від організаційно-правової форми створення матимуть виключну компетенцію визначену в ст. 29 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та сприятимуть безпосередній співпраці медіаторів в кримінальному провадженні зі слідчими суддями та суддями судів відповідного територіального підпорядкування (Додаток У).

Основні концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, які імplementовані в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» є наслідком системного, діалектичного аналізу кримінально-правових явищ та процесів, що засновані на новітньому міжнародно-правовому, європейському сприйнятті та розумінні змісту концептуальних засад відновного правосуддя, взагалі, та консенсуальної моделі інституту медіації між потерпілим та правопорушником, зокрема.

3.2 Запровадження індикаторів ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні

Перш ніж перейти до безпосереднього визначення індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», необхідно звернути увагу на етимологію терміну «індикатор» (від. лат. *indico* — вказую, визначаю), який є елементом, що відображає хід процесу або стан об'єкта спостереження, його якісні або кількісні характеристики у формі, зручній для сприйняття людиною [65, с. 34].

При визначенні індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» були враховані критерії індикатора ефективності розроблені науковцем Р. Орром у 1973 р. На думку Р. Орра, критеріями індикатора ефективності є: дієвість, інформативність, надійність, відтворюваність та зручність, можливість використання для цілей порівняння [145, с. 17].

Підкреслимо, що зазначені критерії індикатора ефективності відображають істотні риси ефективного функціонування будь-якого суспільного явища, що підлягає дослідженню та вимірюванню. Аналогічної

позиції дотримуються 47% слідчих (Додатки П, Т). Так, дієвість індикатора ефективності обумовлює параметри його вимірювання та передбачає одержання відповідей на конкретні питання, які свідчать про результати вимірювання. Надійність індикатора обумовлює звільнення від дуалістичного підходу до осмислення аналізованого явища, чи стану й дозволяє проаналізувати відношення чи судження, які не підлягають кількісному вимірюванню [148, с.87]. Індикатор повинен бути відтворюваним, така відтворюваність забезпечується уніфікованим вимірюванням однорідних явищ. При цьому, задля досягнення відтворюваності процедура вимірювання підлягає детальному опису, а дії, особи чи предмети підлягають чіткому визначенню [194, с. 174]. В цьому аспекті вимірювання ефективності має передбачити компаративний підхід до визначення ефективного функціонування окремо взятої служби медіації в кримінальному провадженні в різних часових проміжках. Індикатор ефективності має бути інформативним під час прийняття рішень та насамперед повинен вказувати на причини похибок, які можуть бути обумовлені недостатнім рівнем фахової підготовки медіаторів в кримінальному провадженні, відсутністю відповідної ресурсної бази, похибками організаційно-правового порядку провадження процедур медіації в кримінальному провадженні, що обумовлено діями органів публічної адміністрації взагалі та діями органів кримінальної юстиції зокрема. Інформативний характер індикатора ефективності розкриває потреби учасників процесу медіації в кримінальному провадженні та є рушійною силою на шляху до досягнення більш високої ефективності [197, с. 70].

Таким чином, індикатор не тільки відображає реально існуючий стан речей в дослідженні, а й дозволяє інтерпретувати рівень якості, недоліки та виступає мірилом удосконалення. Зручність індикатора обумовлює симпліфікацію процедури оцінювання, при цьому не виключається можливість застосування більш складної процедури оцінювання. Слід зазначити, що складність індикатора детермінує надійність, відтворюваність, адекватність та зручність. Для досягнення зазначених вище аспектів необхідним вбачається визначення та прив'язка індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» до цілей останнього.

Нами були враховані всі зазначені вище сутнісні критерії індикатора ефективності, які слугували основою для розроблення наведених груп індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»:

1. Індикатори, які детерміновані експертними даними на стадіях до та після набрання проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» законної сили.

2. Індикатори ефективної адаптивності запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», що засновані на ключових параметрах методики оцінки ефективності конкретних заходів регулюючого впливу в контексті конвенціоналістичних традицій.

3. Індикатори оцінки фінансово-економічних витрат впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що засновані на методиці *cost-effectiveness analysis* (ефективності витрат).

4. Індикатори ефективної адаптивності запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», що засновані на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем, визначених в проекті Світового банку *Doing Business*.

Зупинимось більш детально на аналізі наведених груп індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Група індикаторів, яка детермінована експертними даними на стадіях до та після набрання проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» законної сили, має неабияке значення на сучасному етапі розвитку. Такої думки дотримуються 92% потерпілих-респондентів (Додатки Р, Т). В розрізі досліджуваної проблематики актуалізовані питання футурологічної експертизи представленого та обґрунтованого в дисертації проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Сучасні методики експертної оцінки нормативно-правових актів засновані на позитивістській парадигмі, які теоретично обґрунтовують існування теоретичних моделей ефективності законодавства.

Ми вважаємо, що застосування позитивістських підходів до майбутнього вимірювання та оцінки ефективності впровадження запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» є недоцільним. Така недоцільність обумовлена тим, що позитивістська теорія потребує введення поняття ефективності права в якості критерія демаркації між правом та соціальним виміром, тим не менш подальша операціоналізація зазначеного терміну має рестрикційний характер з огляду на засадничу тезу юридичного позитивізму, що ототожнює існування норми права з її юридичною силою та визначається як логічний наслідок воли верховної влади, що заснована на фактичному виконанні, правилах визнання та визначає компетенцію органів публічної адміністрації.

На думку науковців-позитивістів Дж. Остіна та Г. Кельзена, право наділене ефективністю з огляду на примусовий характер останнього [179, с. 44]. Викладена вище інтерпретація ефективності права не підлягає градації та квантифікації. Крім того, спеціальні дослідження проблем ефективності права, які містять аналіз процесів правозастосування суперечили б тезі позитивізму про відмежування предметного спрямування юридичної науки від соціальних наук, відповідно до якої юридична наука вивчає лише формальну структуру права. Відповідно, позитивістська модель ефективності законодавства не передбачає розроблення власного інструментарію оцінки ефективності законодавства, які б виходили за межі аналізу формальної сторони нормативно-правових актів. Відповідність правових приписів сукупності формальних вимог є необхідною умовою його ефективності, як частини правової системи та визначає інструментарій юридичної експертизи, за допомогою якого є можливим прогнозування випадків недостатньої ефективності правового припису в силу невідповідності формально-юридичним вимогам [177, с. 12].

Вітчизняні методичні рекомендації з питань провадження юридичної експертизи нормативно-правових актів засновані на позитивістській парадигмі та скеровані на аналіз формально-юридичної сторони проектів нормативних актів і не надають позитивних прогнозів ефективності правових приписів та володіють мінімальним ступенем відповідності [133, с. 136]. Однак експертиза нормативно-правових актів не є прогнозуванням конкретних наслідків

прийняття правового припису. Перелік факторів, які сприяють проявам корупції мають загальний характер. Проведення додаткових досліджень на корупціогенність регламентується Наказом Міністерства юстиції від 23 червня 2010 р. № 1380/5 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення експертизи проектів нормативно-правових актів на наявність корупціогенних норм» та підлягає обов'язковому проведенню в розрізі досліджуваної проблематики [78].

Так, антикорупційна експертиза в цілому зачіпає лише формальну частину нормативного документа та полягає в співвідношенні положень проектів нормативних актів із затвердженим переліком корупційних факторів. Відповідно до положень статті 15 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. антикорупційна експертиза нормативно-правових актів проводиться з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень [47]. При цьому, проведення антикорупційної експертизи здійснюється Міністерством юстиції України, крім антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України, яка здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією. Але перелік сфер правового регулювання щодо обов'язкового проведення антикорупційної експертизи достатньо вузький та не зачіпає питань кримінальної юстиції в розрізі досліджуваної проблематики й підлягає розширенню.

На нашу думку, представлений проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» підлягає періодичній антикорупційній та громадській експертизам на стадіях до та після набрання ним законної сили та буде слугувати в якості індикатора ефективної адаптивності. Такої думки дотримуються 45% слідчих та 100% потерпілих-респондентів (Додаток Т). Також, доцільним є проведення періодичних консультацій з громадськістю та громадських експертиз проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» на стадіях до / після набрання ним чинності та

підзаконних нормативно-правових актів, проектів актів, які будуть ухвалені на його виконання.

При цьому, використання індикатора, який активізує проведення антикорупційної експертизи має низку ризиків, що обумовлені похибками методики проведення антикорупційної експертизи, зокрема, відсутністю обґрунтування конкретних наслідків прийняття нормативного акту, активізація позитивістської імплікації, відсутність прогнозування соціального ефекту, що обумовлюється прийняттям запропонованого законодавчого акту. Ці ризики не є істотною перешкодою для вимірювання ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Крім того, проведення антикорупційної експертизи запропонованого законодавчого акту на стадіях до та після набрання ним законної сили закладає підвалини для створення більш цілісної системи прогнозування оцінки ефективності нормативно-правових актів.

Наступна група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності конкретних заходів регулюючого впливу в контексті конвенціоналістичних традицій. Зазначена група індикаторів інтерпретована в розрізі методологічних підвалин прогнозованого оцінювання ефективності та опирається на теорію консенсусу як способу визначення цілей закону та критеріїв його ефективності в умовах аксіологічної завантаженості варіантів тлумачення правових норм. Зазначена методологія дозволяє уникнути негативних проявів аксіологічних імплікацій, хоча емпіричний аспект передбачає аксіологічне превалювання методології в якості власних складових частин, які об'єктивно не позбавлені раціонального спрямування та детермінують оцінку регулюючого впливу [203, с.224].

Індикатор оцінки регулюючого впливу виник як реакція на зростаючу кількість «мертвонароджених» законів (так звана девальвація права) та спрямований на боротьбу з неефективністю, невиконанням правових приписів [169, с. 11]. Механізми методики оцінки регулюючого впливу впроваджені в більшості країнах світу, зокрема, в Австралії, Австрії, Бельгії, Канаді, Чехії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Греції, Угорщині, Ісландії, Ірландії, Італії,

Японії, Південній Кореї, Великому Герцогстві Люксембург, Мексиці, Нідерландах, Новій Зеландії, Норвегії, Польщі, Португалії, Словаччині, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Туреччині, Великій Британії, США, Танзанії, Хорватії, Сербії, Македонії, Молдові, Румунії, Болгарії та ін. [192, с. 155].

Група індикаторів оцінки регулюючого впливу сприяє раціоналізації процесу розроблення, прийняття та подальшого впровадження правових приписів в незалежності від конкретних критеріїв ефективності та заснована на конвенціоналістській парадигмі, яка передбачає досягнення консенсусу між представниками всіх груп інтересів у відношенні до цілей правового регулювання, найбільш сприятливих шляхів досягнення визначених цілей та застосування при цьому критеріїв ефективності. До такої думки схиляється 44% слідчих (Додаток Т). Індикатори оцінки регулюючого впливу нормативно-правових актів засновані на принципах відкритості, транспарентності, доступності та участі [172, с.1]. В наведених вище країнах існують різні механізми до визначення оцінки регулюючого впливу, деякі з таких механізмів передбачають розгляд аналізованого індикатора через систему механізмів, спрямованих на подолання негативних проявів, вимірювання вигід, витрат та подальших наслідків регулюючого впливу [193, с. 11].

Більш поширеними є механізми, що передбачають: а) систему оцінки (перевірки) майбутніх законодавчих пропозицій щодо внесення змін та доповнень до запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; б) аналітичні висновки та узагальнення, що складаються з метою підвищення ефективного функціонування аналізованих інституцій; в) інструментарій, що дозволяє приймати рішення з урахуванням вигід, витрат та ризиків.

В основу наведених вище механізмів закладена логічна структура індикаторів оцінки регулюючого впливу, що передбачає раціоналізацію процесу прийняття законодавчих рішень на всіх стадіях впровадження законопроекту. На всіх стадіях впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні необхідною є оцінка регулюючого впливу з метою визначення рівня адаптивності запропонованої моделі до

національної системи права та подальшого його удосконалення на засадах сталого розвитку.

На нашу думку, заслуговує на особливу увагу питання оцінки фінансово-економічних витрат, які активізують впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні в ретроспективі та перспективі, що визначатимуть подальший напрям розвитку та удосконалення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. При цьому, розрахунок ефективності фінансово-економічних витрат здійснюватиметься за методикою *cost-effectiveness analysis* (далі – ефективність витрат), що концентрується на вимірюванні витрат та досягненні визначеного позитивного результату та передбачає економію бюджетних коштів [203, с. 246]. Дана методика обумовлює заданий характер результатів та меншою мірою сконцентрована на аналізі фінансово-економічних витрат, пов'язаних із відповідними позитивними та негативними наслідками регулюючого впливу, що визначені в запропонованому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та обмежується визначенням загальних результатів, що детермінують економію бюджетних коштів.

Застосування визначеної методології обумовлює винайдення балансу між економією бюджетних коштів та шкодою ефективному впровадженню новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що є викликом часу та потребою гуманістично налаштованого демократичного українського суспільства [176, с. 116]. Ефективність витрат дозволить визначити ефект від реалізації законодавчих приписів, зокрема, витрат на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні, витрат на забезпечення функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні як альтернативи традиційному кримінальному провадженню.

Так, зазначена ефективність витрат розраховується за формулою:

$$CE = C/E(3.1)$$

де *CE* – це ефективність витрат, *C* – витрати, відображені в грошовому вимірі, *E* – результати, відображені в матеріальних показниках. За цією формулою вимірюватимуться витрати на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні [154, с. 66; 168, с. 113].

Задля проведення компаративного аналізу ефективності витрат за період до та після реформування системи кримінальної юстиції, що передбачатиме впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, виникне потреба у вимірюванні витрат на забезпечення функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні. Такий аналіз ефективності розраховуватиметься за формулою:

$$ICER(C_n - C_c) / (E_n - E_c) \quad (3.2)$$

де C_n – витрати на впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні в короткостроковій перспективі за останні 3–5 років,

C_c – витрати на утримання діяльності органів кримінальної юстиції за останні 3–5 років до впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні,

E_n – результат впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні в короткостроковій перспективі за останні 3–5 років.

– E_c – результати діяльності органів кримінальної юстиції за останні 3–5 років до впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні [154, с. 68].

Наступна група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем, визначених в проекті Світового банку Doing Business. Методологія проекту бере витоки з ідей Р. Коуза, який вивів наступну теорему «за умов наявності нульових трансакційних залишків підсумками переговорного процесу сторін буде такий перерозподіл прав, який виявиться ефективним (буде одержано максимізовану вартість) та не буде залежати від юридичних правил» [155, с. 33].

Подальший розвиток ідей Р. Коуза поширився на сферу юридичної науки та виявив відмінності в конструюванні юридичних інститутів, що мав своїм наслідком зменшення чи збільшення ефективності відповідних соціальних практик. Ідеї Р. Коуза про призначення інститутів були в подальшому розвинуті

Д. Нортон та Е. де Сотом. При цьому, самі експерти Всесвітнього банку вважають своїм натхненником Е. де Сота, який на прикладі найбільш адміністративно-територіальних одиниць Ліми показав як відсутність адекватних правових інститутів перешкоджає розвитку латентних капіталів відповідних верств населення й ефективному функціонуванню економіки [157, с. 25]. При цьому, його висновки були покладені в основу методології застосування так званих показників «часу та руху» (time and motion approach), що дозволяє оцінити розмір ресурсної бази, необхідної для легального ведення бізнесу. В подальшому описативні висновки та теоретичні узагальнення зазначених науковців були усвідомлені експертами Світового банку та сформувавши нормативні орієнтири. На цій підвалині сформована ідеологія та методологія проекту Doing Business [155, с. 34].

Ключові параметри методики оцінки ефективності правових систем, що визначені в проекті Світового банку Doing Business в розрізі досліджуваної проблематики, зводяться до: застосування заданого в проекті Світового банку Doing Business складного інструментарію, за допомогою якого буде вимірюватися якість нормативно-правових умов функціонування новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, яка покладена в основу проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; в якості парадигми компаративного аналізу, оцінки та подальшого реформування інституту медіації в кримінальному провадженні буде обрано Рамкове рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. та інші ратифіковані Україною міжнародно-правові акти з питань медіації в кримінальному провадженні. За підсумками такої оцінки та моніторингу надаватимуться рекомендації з метою подальшого удосконалення інституційного законодавства.

Використання індикаторів ефективною адаптивності, що засновані на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем, визначених в проекті Світового банку Doing Business та зводяться виключно до порівняння взірцевої моделі медіації, що заснова на європейських та міжнародних стандартах інституту медіації в кримінальному провадженні із існуючим станом та резюмування кількісного чи якісного відображення

відставання або відповідності до заданих критеріїв [207, с. 600]. З метою недопущення будь-яких похибок доцільним є використання вищевказаного індикатора паралельно при вимірюванні ефективної адаптивності агрегованих кількісних показників рівня злочинності та кількості порушених кримінальних проваджень (відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення злочин невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах.

Наведені вище групи індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначають вказані індикатори ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (додаток X).

Наведені вище індикатори ефективної адаптивності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» спрямовані на вимірювання позитивного та негативного ефекту від новацій. На нашу думку, ефективне впровадження проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» детерміновано застосуванням системного підходу до його реалізації та належним організаційним, нормативним, кадровим, інформаційним, фінансовим та іншим ресурсним забезпеченням.

Організаційно-правова основа функціонування новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні потребує належної фахової координації та стратегічно-цільової організації в діяльності уповноважених органів публічної адміністрації, судових, правоохоронних органів, інститутів громадянського суспільства та майбутніх служб медіації в кримінальному провадженні. Діяльність зазначених суб'єктів повинна сприяти належному проведенню процедур медіації в кримінальному провадженні.

На підставі наведених вище індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» в перспективі передбачається удосконалення організаційно-правових засад інституту медіації в кримінальному провадженні шляхом посилення взаємодії між суб'єкт-суб'єктними та об'єктними елементами аналізованої інституційної основи.

Удосконалення організаційно-правових засад медіації в кримінальному провадженні також передбачає співробітництво зацікавлених та відповідальних суб'єктів щодо проведення незалежної оцінки та моніторингу наявної практики застосування (проекту) Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» у відповідності до ключових параметрів інституту медіації в кримінальному провадженні. Ефективність інформаційного забезпечення обумовлена оптимізацією системи формування, аналізу, публічного висвітлення та оцінювання даних за підсумками реалізації проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

Задля подальшого удосконалення організаційно-правових засад інституту медіації в кримінальному провадженні на підставі представлених індикаторів ефективної адаптивності необхідним вбачається:

- удосконалення наявної системи обробки та аналізу статистичних даних щодо практики застосування проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та іншої прийнятої на його виконання підзаконної нормативно-правової бази;

- організація соціологічних опитувань на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях задля формування бази даних про якісні та кількісні характеристики кримінального процесуального порядку провадження процедур медіації в кримінальному провадженні;

- організація та проведення наукових досліджень з використанням методів прогнозування та використання одержаної інформації з метою подальшого удосконалення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні на засадах сталого розвитку;

- розміщення на офіційному веб-сайті служб медіації в кримінальному провадженні інформації про основні напрями та результати діяльності служб медіації в кримінальному провадженні, організація публічного обговорення подальших шляхів реформування інституту медіації в кримінальному провадженні;

- організація заходів інформаційного, науково-методичного забезпечення інституту медіації в кримінальному провадженні, доктринальний супровід

поступового впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні на всіх етапах нормотворчого процесу.

Окреслені організаційно-правові засади індикативного вимірювання з метою подальшого удосконалення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні є надійною гарантією практичної реалізації міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя на засадах сталого розвитку.

3.3 Шляхи врегулювання кримінальних конфліктів за сприяння інституту медіації в кримінальному провадженні

Під поняттям «конфлікт» (від лат. *conflictus* – зіткнення) розуміють зіткнення поглядів, інтересів, позицій, що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією чи протиборством його учасників та складними колізіями. Це явище породжене реальними протиріччями, які виникають у всіх сферах життєдіяльності людини, суспільства та держави. Розрізняють такі види конфліктів: за кількістю учасників – внутрішньо особистісний, міжособистісний, груповий, міжгруповий; за формою вираження – прихований, демонстративний; за тривалістю – короткочасний, тривалий; за характером виникнення – випадковий (ситуативний), спровокований; за характером результатів – конструктивний, деструктивний; за сферою виникнення – предметно-діловий (службовий), неслужбовий; за посадовим статусом учасників – «горизонтальний», «вертикальний». Причини конфлікту можуть бути об'єктивними або суб'єктивними. Динаміка конфлікту, як правило, передбачає наявність певних стадій: виникнення, усвідомлення та оцінку ситуації як конфліктної; прийняття рішення та вибір засобів вирішення конфлікту; апогей конфлікту (його зовнішнє виявлення); вирішення конфлікту. Розрізняють реальне вирішення конфлікту та удаване, при цьому в останньому випадку конфлікт «затухає» і з часом знову проявляється на одній із зазначених стадій. Динаміка конфлікту значною мірою залежить від стратегії поведінки його учасників (співробітництво, суперництво, компроміс, поступливість, уникання) [134, с. 335].

На сьогодні спостерігається наявність плюралістичних підходів до типізації та класифікації конфлікту. Проте, значна частина конфліктів має юридичну спрямованість. В свою чергу під юридичним конфліктом розуміють протиборство двох чи кількох суб'єктів, що зумовлене протилежністю чи не сумісністю їх інтересів, потреб або цінностей [118, с. 103]. Його особливість полягає у зв'язаності конфлікту правовими відносинами, наявністю правових ознак суб'єктів чи об'єктів конфлікту, можливістю його вирішення правовими засобами. Юридичний конфлікт є динамічним явищем, що розвивається у таких стадіях: виникнення в однієї чи обох сторін мотивів юридичного характеру; виникнення правових відносин між сторонами, що перебувають у конфлікті; розвиток правових відносин у зв'язку з розглядом справи юридичною інстанцією; прийняття правового акту, що є засобом вирішення конфлікту [134, с. 336].

Одним із різновидів юридичних конфліктів є кримінальний конфлікт, під яким розуміють зіткнення із кримінальним законом, що детерміновано вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення суспільно-небезпечного діяння [134, с. 336]. Значна кількість кримінальних конфліктів має неоднорідний характер, що обумовлено вчиненням кримінальних правопорушень, які передбачені в Кримінальному кодексі України. Крім того, кримінальні конфлікти характеризуються однорідністю учасників, хоча і не виключається множинність складу учасників кримінального правопорушення. Тимчасовий критерій є важливим критерієм диференціації кримінальних конфліктів, що визначається тривалістю та складністю епізодів конфліктної взаємодії. За цим критерієм кримінальні конфлікти поділяються на триваючі (включає, як правило, цілу серію конфліктних епізодів. В процесі розвитку триваючих кримінальних конфліктів спостерігається тенденція до їх ескалації, яка має явний чи прихований характер і може проходити на очах у оточуючих або відбуватися непомітно, прориваючи в акт насильства лише на завершальній, власне кримінальній стадії конфлікту) і ситуативні (спонтанні). Ситуативні (спонтанні) кримінальні конфлікти є наслідком триваючого конфлікту, в якому його останній епізод завжди виявляється під сильним впливом усієї «минулої історії» конфлікту, на реакції думки і вчинки його

учасників істотний тиск робить минулий негативний досвід спілкування з даним суб'єктом (суб'єктами). Ситуативний (спонтанний) кримінальний конфлікт характеризується циклічністю, повторюваністю конфліктних епізодів, що обумовлює генерування у його учасників звичних, стереотипних реакцій, при цьому, кульмінаційний кримінальний епізод останнього нерідко є відлунням минулих ситуацій, що відрізняється від минулих епізодів більш потужним впливом латентних механізмів. Такі латентні механізми раптово виявляються та у досить стереотипному інциденті мають наслідком скоєння кримінального правопорушення [115, с. 75].

Значна частина кримінальних конфліктів характеризується наявністю неподільного об'єкта обопільних потреб, що провокує на психологічному та фактичному рівнях вчинення кримінально караних протиправних діянь. Проте існують і без об'єктні кримінальні конфлікти, які мають персоніфікований характер, зумовлений наявністю приватного інтересу, заснованого на психо-емоційних чинниках, які також мають своїм наслідком вчинення кримінально караних протиправних діянь [135, с. 193].

Слід погодитися із думкою науковців В.Н. Кудрявцева та В.П. Казімірчука, які виявили основні фази взаємодії в більшості кримінальних конфліктів [135, с.194]. Так, усі дії сторін в кримінальному конфлікті вказаними вище науковцями скооперовано у сім таких груп: створення перешкод; захоплення об'єкта; прохання, вимоги, відмови; поштовхи; погрози; образи; фізичне насильство [115, с. 76].

Окреслена динаміка кримінального конфлікту характеризується ескалацією, що обумовлено поступовим переходом від менш інтенсивних до більш інтенсивних проявів агресивних конфліктних дій, які провокуються, як правило, злочинцем (кримінальним правопорушником). Динаміка кримінальних конфліктів характеризується не просто зміною інтенсивності конфліктних дій, але якісними змінами в природі самого конфлікту. Так, переговорний процес має перманентний та безкомпромісний характер, при цьому, спроби винайдення взаємоприйнятного рішення за таких обставин відсутні, оскільки сторони вороже висловлюють свою позицію, що виявляється вербальними та невербальними діями примусового, насильницько-

погрожуючого характеру і зумовлює фазу ескалації кримінального конфлікту. В процесі триваючого конфлікту значення має нагромадження, акумуляція негативних впливів, що призводить до вибухових змін у конфліктній динаміці. Постійне створення перешкод, триваюче не реагування на прохання або вимоги формують у супротивника враження зневажливого та ворожого ставленні до його особистості, що в свою чергу детермінує виникнення персоналізованого конфлікту. Причиною інтенсивності конфлікту є помилки сприйняття, соціально-перцептивні непорозуміння здатні викликати неадекватні дії і модифікувати ескалацію конфлікту [131, с. 84].

В аспекті досліджуваної проблематики в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» закріплений дієвий шлях вирішення кримінальних конфліктів певної категорії за допомогою інституту медіації в кримінальному провадженні, який є допоміжною ланкою поряд із традиційним кримінальним провадженням. Так, у ст. 13 Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначено підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні та запропоновано низку кримінальних правопорушень, які можуть бути відправлені на процедуру медіації в кримінальному провадженні, зокрема, визначено таке: «на процедуру медіації в кримінальному провадженні за наявності визначених у цьому Законі підстав направляються: 1) кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 2) необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 3) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 4) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Процедура медіації в кримінальному провадженні ініціюється: 1) слідчим суддею, судом під час судового провадження за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальними правопорушенням; 2) прокурором до ухвалення судового рішення в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана

кримінальним правопорушенням. Прокурор за необхідності користується допомогою громадських організацій у врегулюванні кримінального конфлікту. Рішення слідчого судді, судді під час судового провадження про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймається у формі ухвали суду, яка скеровується до служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходиться у межах територіальної юрисдикції суду. Рішення прокурора під час досудового розслідування про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймається у формі постанови, яка направляється до служби медіації в кримінальному провадженні, що функціонує в межах його юрисдикції. Рішення про застосування медіації в кримінальному провадженні приймається на всіх стадіях кримінального провадження. Дозволяється застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови, що така процедура була проведена до порушення кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпає публічні інтереси держави»(Додаток У). Про необхідність активізації викладеного вище процедурного порядку засвідчили 44% слідчих на противагу 28% слідчим-респондентам, які не підтримали визначені підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні та натомість не запропонували власного варіанту (Додатки П, Т).

Викладена вище законодавча ініціатива свідчить про те, що процедура медіації в кримінальному провадженні сприятиме розв'язанню кримінальних конфліктів:

- кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінальних проваджень (Додатки П, Р, Т);
- необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості (за які передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше десяти

тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінального провадження (Додатки: Н; П; С);

– кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності (передбачених в розділі VI Кримінального кодексу України), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінальних проваджень (Додатки П, Р, Т);

– кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи (передбачених в розділі III Кримінального кодексу України), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінальних проваджень [58] (Додатки П, Р, Т, С).

Вивчені матеріали кримінальних проваджень засвідчують наявність апріорних практичних підвалин для ефективного та дієвого вирішення кримінальних конфліктів, зокрема, кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості – 42, що дорівнює 21%; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 32, що дорівнює 17%; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти власності – 52, що дорівнює 26%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти власності – 45, що дорівнює 23%; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 12, що дорівнює 7%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 11, що дорівнює 6% за сприяння інструментів відновного правосуддя, в тому числі в майбутньому за сприяння інституту медіації в кримінальному провадженні з моменту прийняття запропонованого нами проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Виявлено, що 0,5% обвинувачених (підозрюваних) почали надавати правдиві свідчення, лише коли їх було запропоновано укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості за обставин відсутності у слідчих доказів, які засвідчують безспірну вину підозрюваного. Встановлено, що за підсумками укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості сторонами кримінального конфлікту (усього таких угод укладено

0,5%) належним чином були виконані узяті ними зобов'язання, зокрема, 0,2% таких кримінальних провадженнях зобов'язання виконано повністю, а в 0,3 % частково виконано зобов'язання (Додатки С, Т).

В результаті вивчення матеріалів кримінального провадження виявлено, що незначна кількість слідчих використовує положення глави 35 КПК України. Однак ефективно, якісно та результативно використання механізмів відновного правосуддя має місце у випадку, якщо слідчий пропонує потерпілому та правопорушнику укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, така оферта мала місце у 0,5% із 100%. При цьому, сторони (потерпілий та правопорушник) кримінального правопорушення охоче погодилися скористатися запропонованим механізмом відновного правосуддя. Найбільш цінні докази, які мали визначальне значення для встановлення фактичного складу кримінального правопорушення, мали місце лише під час пропозиції укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у 0,5% із 0,5%. При цьому, спостерігається 100% дієвість такого заходу як укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим з метою усунення причин та умов вчинення кримінального правопорушення невеликого чи середнього ступенів тяжкості (Додатки С, Т).

Аналогічну думку підтримують слідчі територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві. Так, на питання «якими, на Вашу думку, повинні бути підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні?»: 56 слідчих, що становить 28%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 24 слідчих, що становить 12%, відповіли – необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 31 слідчих, що становить 15%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 10 слідчих, що становить 5%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 73 слідчих, що становить 37%, – обрали всі перелічені вище варіанти. При цьому, лише 52% слідчих, на противагу 47% слідчих, вважають за доцільне

застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови, що така процедура буде проведена до порушення кримінального провадження, відповідатиме інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпатиме публічні інтереси держави. При цьому, 46% слідчих вірять в дієвість процедури медіації в кримінальному провадженні та в те, що цей інститут сприяє своєчасному залагодженню, припиненню та запобіганню негативних наслідків кримінального правопорушення, гуманізації порядку кримінального провадження та спрямоване на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні. При цьому, 27% слідчих не вірять в дієвість процедури медіації в кримінальному провадженні та в те, що цей інститут сприятиме своєчасному залагодженню, припиненню та запобіганню негативних наслідків кримінального правопорушення, сприятиме гуманізації порядку кримінального провадження та спрямоване на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні, а 26% слідчих взагалі не змогли відповісти на це питання (Додатки П, Р, Т).

Консенсуальна модель інституту медіації в кримінальному провадженні є дієвим шляхом вирішення кримінальних конфліктів, який в свою чергу вплине на зміну кількісних показників рівня злочинності та кількості порушених кримінальних проваджень (кримінальних правопорушень невеликого ступеню тяжкості; необережних кримінальних правопорушень середнього ступеню тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах. Так, 23% потерпілих вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні зменшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Зазначимо, що 10% потерпілих вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні збільшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних

правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Окрім вказаних вище респондентів, є 66% потерпілих, які вважають, що рівень злочинності у відповідності до заданих параметрів залишиться без змін (Додатки П, Р, Т).

Позитивним, на нашу думку, є твердження 43% опитаних слідчих, які вважають, що практичне впровадження запропонованої нами інституційної основи істотно вплине на зменшення рівня кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. При цьому, опитані слідчі-респонденти визначили низку кримінальних правопорушень, рівень злочинності відносно яких зменшиться. Так, 8% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, 7% слідчих до них віднесли необережні кримінальні правопорушення середнього ступеню тяжкості, 23% слідчих вказали на кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 19% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, 30% слідчих включили до них всі наведені вище кримінальні правопорушення.

Заслуговує на увагу окрема думка 10% слідчих, які вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні не сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень тому, що «рівень злочинності залежить від економічних факторів, міри покарання за вчинене кримінальне правопорушення» (Додатки П, Т, С). Вважаємо останнє твердження частково хибним в аспекті «обраної міри покарання правопорушника за вчинене кримінальне правопорушення», оскільки на сучасному етапі розвитку традиційне кримінальне провадження відносно кримінальних правопорушень невеликого, середнього ступенів тяжкості, тяжких кримінальних правопорушень застосовує міру покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, конфіскації майна, арешту,

обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. На перший погляд вказані вище механізми є дієвими та ефективними, але така ефективність має мінливий та перманентний характер, оскільки здебільшого превентивний механізм має тимчасовий ефект та породжує рецидиви. Для прикладу, за статистичними даними, оприлюдненими на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України у першому кварталі 2015 р., вчинено на 2005 більше особливо тяжких кримінальних правопорушень порівняно із першим кварталом 2014 р. [116].

Так, в 2012 р. обліковувалося – 373 074 кримінальних правопорушень, серед яких кількість: особливо тяжких кримінальних правопорушень складає – 8224; тяжких кримінальних правопорушень складає – 78742; кримінальних правопорушень середньої тяжкості складає – 152 074; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості складає – 133 576 (Додатки А, Ж). У порівнянні із 2012 р. у 2013 р. стабільно незмінною є кількість облікованих кримінальних правопорушень, яка складає – 373 074 кримінальних правопорушення, з них кількість: особливо тяжких кримінальних правопорушень складає – 8224; тяжких кримінальних правопорушень – 78 742; кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 152 074; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості – 133 576 (Додатки Б, Ж). При цьому, кількісні показники вказаних вище кримінальних правопорушень на стадії направлення кримінального провадження до суду, обумовлені наведеними нижче даними. У порівнянні із 2013 р. в 2014 р. зменшилася кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, зокрема, – 64 681 кримінальних правопорушень, з них кількість: особливо тяжких кримінальних правопорушень складає – 2886; тяжких кримінальних правопорушень складає – 14 985; кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 26 348; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості – 20 462 (Додатки В, Ж). В першому півріччі 2015 р. обліковувалося – 373 074 кримінальних правопорушень, що складає майже половину від показників 2014 р., з них кількість: особливо тяжких кримінальних правопорушень складає – 8224; тяжких кримінальних правопорушень складає – 78 742; кримінальних правопорушень середньої тяжкості складає – 152 074; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості – 133 576 [Додатки: Д; Ж].

При цьому, кількісні показники вищевказаних кримінальних правопорушень на стадії направлення кримінального провадження до суду обумовлені наведеними нижче даними. В 2012 р. з обвинувальним актом направлено до суду: 62 899 кримінальних проваджень із них: 1080 особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 15 010 тяжкі кримінальні правопорушення; 28355 кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 18 427 кримінальні правопорушення невеликої тяжкості. При цьому, із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності направлено до суду 1241 кримінальних проваджень із них: 2 особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 116 тяжкі кримінальні правопорушення; 210 кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 913 кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (Додатки А, Ж).

Досить високими є кількісні показники кримінальних правопорушень в яких провадження закрито. Так, у 2012 р. зареєстровано 342 467 кримінальних проваджень в яких провадження закрито, із них: 49 110 складають особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 24 831 – тяжкі кримінальні правопорушення; 99 290 – кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 167 098– кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (Додатки А, Ж).

В 2013 р. з обвинувальним актом направлено до суду 62 899 кримінальних проваджень із них: 1080 особливо тяжких кримінальних правопорушень; 15 010 тяжких кримінальних правопорушень; 28 355 кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 18 427 кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності направлено до суду 1241 кримінальних проваджень із них: 2 особливо тяжких кримінальних правопорушень; 116 тяжких кримінальних правопорушень; 210 кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 913 кримінальних правопорушень невеликої тяжкості. В 2013 р. в порівнянні із 2012 р. збільшилися кількісні показники кримінальних правопорушень в яких провадження закрито. Так, у 2013 р. зареєстровано 342 467 кримінальних проваджень в яких провадження закрито, із них: 49 110 складають особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 24 831 – тяжкі кримінальні правопорушення; 99 290 – кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 167 098 – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (Додатки

Б, Ж). У зв'язку із зменшенням кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у 2014 р. зменшилась кількість кримінальних проваджень з обвинувальним актом, направлених до суду, зокрема, 7461 кримінальних проваджень, із них: 84 – особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 1627 – тяжкі кримінальні правопорушення; 3919 – кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 1831 – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості. В 2014 р. в порівнянні із попереднім роком зменшено кількість кримінальних проваджень із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема, направлено до суду 350 кримінальних проваджень із них: 0 – особливо тяжких кримінальних проваджень; 96 – тяжких кримінальних проваджень; 76 – кримінальних проваджень середньої тяжкості; 178 – кримінальних проваджень невеликої тяжкості (Додатки В, Ж).

У першому півріччі 2015 р. спостерігається дуже високий рівень кримінальних проваджень з обвинувальним актом направлених до суду, зокрема, 62 899 кримінальних проваджень із них: 1080 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 15 010 – тяжких кримінальних правопорушень; 28 355 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 18 427 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості. Із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності направлено до суду 1241 кримінальних проваджень, із них: 2 – особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 116 – тяжких кримінальних правопорушень; 210 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 913 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки Д, Ж). В порівнянні із попередніми роками, із січня по серпень 2016 р. спостерігається істотна кількість кримінальних проваджень направлених до суду із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності відносно тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, зокрема, направлено до суду 4748 кримінальних проваджень із них: 38 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 1257 – тяжких кримінальних правопорушень; 1139 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 2314 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки: Е, Ж).

У 2015 р. достатньо високими є кількісні показники кримінальних правопорушень в яких провадження закрито. Так, зареєстровано 342 467 кримінальних проваджень в яких провадження закрито, із них: 49 110 – особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 24 831 – тяжкі кримінальні правопорушення; 99 290 – кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 167 098 – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (Додатки Д, Ж).

Спостерігається тенденція до значного збільшення кількості кримінальних правопорушень за період із січня 2016 р. по серпень 2016 р., зокрема, загальна кількість кримінальних правопорушень відносно яких провадження закрито становить 1 119 566, із них: 305 227 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 68 514 – тяжких кримінальних правопорушень; 405 191 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 367 335 – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (Додатки Е, Ж).

У порівнянні із 2012 р. в 2013 р. стабільно високими є й показники кримінальних правопорушень у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято про закінчення або зупинення кримінального провадження, кількість таких кримінальних проваджень складає 301460 із них: 7024 – особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 62949 – тяжких кримінальних правопорушень; 122335 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 108725 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки Б, Ж).

У 2014 р. досить високими залишаються кількісні показники кримінальних правопорушень, в яких провадження закрито. Так, у 2014 р. зареєстровано 32 788 кримінальних проваджень у яких провадження закрито, із них: 10 378 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 2048 – тяжких кримінальних правопорушень; 9495 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 10 867 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості. На кінець 2014 р. звітного періоду рішення не прийнято про закінчення або зупинення кримінального провадження, їх кількість складає 56 548, із них: 2795 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 13 221 – тяжких кримінальних правопорушень; 22 304 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 18228 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки В, Ж). У порівнянні із 2014 р. в першому півріччі 2015 р. високими є й показники

кримінальних правопорушень у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято про закінчення або зупинення кримінального провадження, їх кількість складає 301 460, із них: 7024 – особливо тяжкі кримінальні правопорушення; 62 949 – тяжких кримінальних правопорушень; 122 335 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 108 725 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки Д, Ж). Тенденція до стрімкого збільшення кількості кримінальних правопорушень в яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) провадження зафіксовано із січня 2016 р. по серпень 2016 р., зокрема, загальна кількість кримінальних правопорушень, в яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) провадження становить 18 885 76, із них: 67 778 – особливо тяжких кримінальних правопорушень; 575 846 – тяжких кримінальних правопорушень; 777 837 – кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 467 115 – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (Додатки Е, Ж).

Такий стан кримінальних проваджень обумовлений порушенням уповноваженими службовими особами управлінь Національної поліції України положень ст. 219 КПК України, оскільки чинним кримінальним процесуальним законодавством України не передбачений маргінальний стан кримінальних проваджень, а на противагу цьому, визначений чіткий порядок закінчення та зупинення кримінального провадження. [59]. При цьому, обов'язковим є додержання положень ст. ст. 91, 92, 290 КПК України. Аналогічні вимоги застосовуються відносно кримінального провадження на підставі угод, що закріплене в главі 35 КПК України [82, с. 115].

Міра покарання відповідно до концептуальних положень інституту медіації в кримінальному провадженні обирається із урахуванням майнових (матеріальних) та моральних, емоційних потреб і сатисфакції потерпілого, які визначаються за підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні. Втім слід пам'ятати, що підозрюваним чи обвинуваченим вчинено суспільно небезпечне кримінально каране правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України та з огляду на це, при визначенні сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні за посередництвом медіатора в

кримінальному провадженні міри покарання правопорушника необхідним є дотримання положень розділу XI (Призначення покарання) Кримінального кодексу України. При цьому, загальне правило призначення покарання текстуально передбачено п.1ч.1 ст. 65 КК України та обумовлює наступне:

- в окремих санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України мінімальна межа основного чи додаткового покарання не вказана та визначається тією статтею Загальної частини Кримінального кодексу України, яка передбачає цей вид покарання і дорівнює його мінімальній межі. Згідно з ч. 2 ст. 4 та ч.1 ст. 5 КК України злочин може бути кваліфіковано за відповідною статтею Особливої частини КК України, в такому разі суд призначає покарання в межах санкції такої статті;

- призначаючи покарання відповідно до положень Загальної частини КК України, необхідно дотримуватися положень, передбачених в Розділі XI, керуватися послідовністю застосування видів покарання передбачених ст. 51 КК України; орієнтуватися на законодавчий поділ покарань на основні та додаткові, враховувати особливості та обмеження, встановлені щодо призначення покарання неповнолітнім (ст., ст. 98 – 103 КК України), додержуватися спеціальних правил призначення покарання, встановлених щодо особливих кримінально-правових ситуацій;

- додержуватися основних чинників, визначених в п.3 ч.1 ст. 65 КК України, що передбачають урахування ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання [58; 82, с. 115-116].

Слушною, на наш погляд, є думка більшості (91% потерпілих) потерпілих, які вважають, що у випадку направлення кримінального провадження стосовно них самих на процедуру медіації в кримінальному провадженні, потерпілі хотіли б одержати за підсумками такої процедури компенсацію завданої кримінальним правопорушенням шкоди (Додатки Р, Т).

Зарубіжна практика застосування інститут медіації в кримінальному провадженні свідчить про дієву відповідальність правопорушника в межах процедури медіації в кримінальному провадженні. Таку думку поділяють 50% слідчих на противагу 36% слідчих (Додатки П, Т). Слідчі охоче підтримали

визначальні концептуальні положення інституту медіації в кримінальному провадженні, які зумовлені відновлювальним та компенсаційним характером завданої кримінальним правопорушенням шкоди та засвідчують практичну дієвість інституту медіації в кримінальному провадженні з огляду на такі показники:

– 53% слідчих, на противагу 32% слідчих, вважають, що медіація в кримінальному провадженні здатна визволити потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення;

– 52% слідчих, на противагу 36% слідчих-респондентів, вважають, що медіація в кримінальному провадженні сприятиме активній участі сторін кримінального конфлікту до винайдення взаємоприйняттого рішення;

– 56% слідчих, на противагу 30% слідчих, вважають, що медіація може сприяти інтеграції правопорушника в суспільство;

– 76% слідчих, на противагу 11% слідчих, вважають, що дієвість інституту медіації в кримінальному провадженні, на противагу традиційному кримінальному провадженню, зумовлена функціонуванням, поряд із юридичним, гуманітарних методів роботи з виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника (Додатки П, Т).

Вказані вище дані свідчать про те, що медіація в кримінальному провадженні справді є викликом часу та потребою гуманістично налаштованого демократичного українського суспільства, у це вірять 46% слідчих на противагу 25% слідчих. Так, 50% слідчих у разі створення на національному рівні кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні бажають скористалися таким правовим механізмом у своїй практичній діяльності (Додатки П, Т).

Впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні зменшить навантаження на судові органи державної влади в бік зменшення кількості нерозглянутих справ та матеріалів кримінального судочинства місцевими та апеляційними загальними судами. Аналогічну позицію підтримують 57 слідчих, які вважають, що провадження процедур медіації в кримінальному провадженні сприятиме зменшенню навантаження на судові та

правоохоронні органи у зв'язку із зменшенням кількості кримінальних конфліктів та у зв'язку із функціонуванням служб медіації в кримінальному провадженні (Додатки П, Т).

Нагальна потреба у зменшенні навантаження на судові органи державної влади обумовлена такими статистичними показниками. Так, в 2013 р. по всіх регіонах України знаходилось на розгляді в місцевих загальних судах – 44 289 кримінальних провадження, з них 9176 складають залишок нерозглянутих кримінальних проваджень на кінець звітного періоду, а в 2014 р. на розгляді в місцевих загальних судах зафіксовано 9235 кримінальних проваджень, з них 3967 складають залишок не розглянутих кримінальних проваджень на кінець звітного періоду. При цьому, значний залишок нерозглянутих кримінальних проваджень на кінець звітного періоду в діапазоні з 2013-2014 рр. зафіксовано в Донецькій області (в 2013 р. – 2172 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 337 кримінальних проваджень), Харківській області (в 2013 р. – 1138 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 564 кримінальних проваджень), Одеській області (в 2013 р. – 998 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 635 кримінальних проваджень), Луганській області (в 2013 р. – 664 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 442 кримінальних проваджень), в місті Києві (у 2013 р. – 503 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 273 кримінальних проваджень), Львівській області (у 2013 р. – 417 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 199 кримінальних проваджень), Дніпропетровській області (у 2013 р. – 406 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 169 кримінальних проваджень) (Додаток З).

В 2014 р. на розгляді місцевих загальних судів у всіх регіонах України знаходилося 166 408 справ і матеріалів кримінального судочинства із них в 2014 р. розглянуто 136 294 справ і матеріалів кримінального судочинства, при цьому, 30 114 – складає залишок нерозглянутих справ і матеріалів кримінального судочинства. В Києві простежується, також, суттєве звантаження місцевих загальних судів. Так, в 2014 р. на розгляді місцевих загальних судів м. Києва зафіксовано 9655 справ і матеріалів кримінального судочинства, із них в 2014 р. розглянуто 7775, а залишок нерозглянутих справ і матеріалів кримінального судочинства на початок 2015 р. складає 1880. Ці

статистичні дані явно свідчать про значну завантаженість судової гілки влади в Україні в контексті розгляду справ і матеріалів кримінального судочинства (Додаток К).

Дещо складнішою є завантаженість апеляційних загальних судів в аспекті розгляду справ і матеріалів кримінального судочинства. Так, у 2014 р. у всіх регіонах України, в цілому знаходилось на розгляді в апеляційних загальних судах – 155 611 кримінальних проваджень із них в 2014 р. було розглянуто 150 711, при цьому, залишок нерозглянутих кримінальних проваджень на початок 2015 р. становив 4900 кримінальних проваджень (Додаток Й).

Окрім вищевказаних показників, заслуговують на особливу увагу статистичні дані кількості кримінальних проваджень, повернутих судами першої інстанції за період з 2013-2014 рр. Кількість кримінальних проваджень, що розглянуті судами (з урахуванням кримінальних проваджень, повернутих прокурорам у порядку ст. 232 КПК України та без урахування кримінальних проваджень, що порушуються не інакше як за скаргою потерпілого) у 2013 р. складала 34 355 кримінальних проваджень, а в 2014р. – 5212 кримінальних проваджень. При цьому, питома вага від кількості закінчених кримінальних проваджень публічного обвинувачення становила в 2013 р. – 11,73 %, а в 2014 р. – 22,93%. Усього повернуто судами та відкликано прокурорами кримінальних проваджень (без урахування кримінальних проваджень, що порушуються не інакше як за скаргою потерпілого) в 2013 р. – 4097 кримінальних проваджень, а в 2014 р. – 1223 кримінальних проваджень. Істотно змінними є кількісні показники відносно осіб, щодо яких в апеляційному порядку скасовано ухвали (постанови) місцевих судів про повернення кримінальних проваджень на додаткове (досудове) розслідування, зокрема, в 2013 р. кількість таких осіб становила 2011, а в 2014 р.– 799. У діапазоні з 2013 по 2014 рр. спостерігається зменшення кількості винесених окремих ухвал на порушення законодавства при проведенні дізнання чи досудового слідства, зокрема, в 2013 р. кількість таких ухвал становила – 257, а в 2014 р. – 31 (Додаток Ж).

Процесуально-правовий порядок та організаційно-правовий механізм функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, поряд із

органами кримінальної юстиції, сприятимуть швидкому та ефективному вирішенню кримінальних конфліктів. Так, в ст. 14 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» чітко окреслені строки провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, зокрема, визначено таке: «1. Процедура медіації в кримінальному провадженні провадиться в розумний строк, який необхідний для врегулювання кримінального конфлікту, досягнення консенсусу між сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, та не повинен перевищувати двох місяців з моменту отримання медіатором в кримінальному провадженні ухвали суду чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні. 2. Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування та судового провадження» (Додаток У). Так, 50 % слідчих вважають прийнятною викладену вище законодавчу пропозицію, визначену в ст. 14 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та зазначають про те, що наразі необхідна чітка регламентація порядку та строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, винайдення медіатором індивідуальних підходів до кожного кримінального провадження (Додаток П, Т).

Також, у ст. 28 розділу IV проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» закріплені організаційно-правові засади створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, зокрема, визначено: «1. Служби медіації в кримінальному провадженні діють у формі юридичних осіб публічного та приватного права та орієнтовані в рівній мірі на сторін процедури медіації в кримінальному провадженні. 2. Національна служба медіації в кримінальному провадженні є державною організацією, яка підпорядковується Міністерству юстиції України, діє на підставі Положення про Національну службу медіації в кримінальному провадженні та надає послуги медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України. 3. Послуги медіації в кримінальному провадженні можуть надаватися спеціалізованими приватними службами медіації в кримінальному провадженні, які створені та зареєстровані у встановленому законодавством

порядку. 4. Єдиний реєстр служб медіації в кримінальному провадженні та Єдиний реєстр медіаторів України формується та ведеться Міністерством юстиції України. 5. Забороняється включення до складу служб медіації в кримінальному провадженні, які діють у формі юридичних осіб публічного та приватного права осіб, які не відповідають вимогам ст. 21 цього Закону» (Додаток У). Так, створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходитиметься в підпорядкуванні Міністерства юстиції України свідчитиме про публічно-приватний характер новоутвореної інституційної основи, її незалежність та самостійність від органів кримінальної юстиції, які знаходяться у безпосередньому підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України та/або Національної поліції України. Дана законодавча пропозиція була охоче підтримана 43% слідчих на противагу 41% слідчих, які вважають, що Національна служба медіації в кримінальному провадженні має підпорядковуватися Міністерству внутрішніх справ України та/або Національній поліції України (Додатки П, Т).

У ст. 15 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначені повноваження голови служби медіації в кримінальному провадженні такого характеру: «1. Голова служби медіації в кримінальному провадженні за принципом спеціалізації розподіляє процесуальні акти про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні між медіаторами в кримінальному провадженні та здійснює контроль за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні», також, в ч. 3 ст. 29 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначено: «3. Діяльність служб медіації в кримінальному провадженні скеровується головою служби медіації в кримінальному провадженні, який обирається із складу медіаторів в кримінальному провадженні відповідно до порядку, що визначається затвердженими положеннями про служби медіації в кримінальному провадженні» (Додаток У). Ефективне вирішення кримінальних конфліктів обумовлено принципом незалежності медіаторів в кримінальному провадженні та недопущенням будь-якого впливу чи тиску на них з боку керівництва. З огляду на це, повноваження голови служби медіації в

кримінальному провадженні обмежуються виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні. Запропоновану нами ініціативу підтримали 58% слідчих на противагу 26% слідчих, які виступили проти такого організаційно-правового статусу голови служби медіації в кримінальному провадженні та натомість не запропонували власного варіанту (Додатки П, Т). При цьому, на питання «чи повинен медіатор в кримінальному провадженні з дня надходження до його провадження процесуального акту про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймати рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні?» 43% слідчих відповіли – «так»; 29% слідчих відповіли – «ні», а 26% слідчих не змогли відповісти на це питання (Додатки П, Т).

Вивчено відношення слідчих та потерпілих щодо параметрів та методів вимірювання ефективності майбутнього функціонування законодавства про медіацію в кримінальному провадженні. Результати такого дослідження виявили: 47% слідчих та 92% потерпілих вважають за доцільне періодичне застосування методики експертної оцінки законодавства про медіацію в кримінальному провадженні. На противагу останнім, 23% слідчих вважають економічно та практично недоцільним застосування цієї методики, а 28 % слідчих взагалі вагаються відповісти на це питання (Додатки П, Р, Т). Ставлення респондентів щодо періодичного проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні виявило відсутність уніфікованих підходів до, здавалося б, однозначного питання, оскільки, лише 45 % слідчих вважають прийнятним проведення вказаного вимірювання, на противагу слідчим, 100% потерпілих без вагань підтримали проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні (Додатки П, Р, Т). Параметри вимірювання ефективності дозволять визначити рівень (зменшення чи збільшення) навантаження на судові та правоохоронні органи України, що обумовлено впровадженням в національну правову систему запропонованої інституційної основи.

Виявлено, що за підсумками проведеного анкетування 72% слідчих виявили бажання ознайомитися з положеннями розробленого нами проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (Додатки П, Р, Т). Цей факт свідчить про зацікавленість представників правоохоронних органів України до визначальних положень та механізмів відновного правосуддя, взагалі й інституту медіації в кримінальному провадженні зокрема.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі даного дисертаційного дослідження висвітлено концептуальні основи новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що знайшла своє втілення в розробленому автором дисертації проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

1. Висвітлено концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. Виявлено, що концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на практичне втілення міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя в національний вимір та на конвергенцію кримінальних процесуальних засад та наближення останніх до рівня провідних країн світу в аналізованій сфері регулювання. Також, в концептуальних засадах новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні закладені ідеологічні підвалини відновного правосуддя взагалі та консенсуальної моделі медіації між потерпілим та правопорушником зокрема.

2. Розроблено та запропоновано індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні. Сформовано групи індикаторів ефективною адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»: перша група індикаторів це ті, які детерміновані експертними даними на стадіях до та після набрання чинності запропонованого закону; друга група індикаторів ефективною адаптивності запропонованого закону заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності конкретних заходів регулюючого впливу в контексті конвенціоналістичних традицій; третя група індикаторів оцінки фінансово-економічних витрат

впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні заснована на методиці cost-effectiveness analysis (ефективності витрат); четверта група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого закону заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем визначених в проекті Світового банку Doing Business. Кожна зазначена вище група індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складає сукупність взаємопов'язаних індикаторів.

3. Проведено науково-практичне дослідження шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації у кримінальному провадженні, які виявили нижчевикладені узагальнення.

За підсумками проведеного анкетування виявлено та запропоновано шляхи вирішення кримінальних конфліктів, які знайшли своє практичне втілення в запропонованому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», який є допоміжним правовим механізмом поряд із традиційним кримінальним провадженням.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі кримінальної процесуальної діяльності. Найбільш суттєвими з них є такі:

1. Проаналізовано поняття «відновного правосуддя», сучасні тенденції розвитку відновного правосуддя в кримінальному процесі. Аналіз теоретичних засад відновного правосуддя, закріплених в працях П. Мак Колда, Г. Зера, Г. Бейземора, Л. Волгрейва, М. Райта, Е. Ешуорта та інших дослідників, виявив диференційоване тлумачення сутності, природи відновного правосуддя, що засноване на множинних концептуально-методологічних засадах, які мають розрізнений неуніфікований характер.

Відновне правосуддя не підлягає тлумаченню через призму будь-яких процесів, які є лише процесуальною формою реалізації концептуальних начал та не є новим прийомом чи методом вирішення кримінальних конфліктів. Концепція відновного правосуддя має зводитися до відновлення належного психічного, емоційного, фізичного стану потерпілого та правопорушника. Виявлено холістичний та максималістський підходи до тлумачення засад відновного правосуддя. Істина сутність концептуальних засад відновного правосуддя підлягає розкриттю за допомогою теоретико-практичних орієнтирів Г. Зера на підставі проведення компаративного аналізу тлумачення «злочинного діяння (кримінального правопорушення)» та «правосуддя» як з боку відновного, так і з боку кримінального (традиційного) правосуддя.

2. Проаналізовано генезис інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. Виявлено існування інституту медіації та відновного правосуддя системі права Київської Русі, правосвідомості українського народу. Цей інститут був заснований на компенсаційному характері санкцій, що застосовувалися до правопорушника в обхід каральних механізмів покарання. За часів козаччини (Гетьманської держави 1648-1782 рр.)

функціонувала козацька правова система, яка мала форму нормативного вираження елементів інституту медіації в окремих документах та вирізнялася звичаєвим характером правового регулювання. Починаючи з другої третини ХХ ст., система відновного правосуддя зникла з приходом радянської влади та запровадженням радянської системи права. Після реформування системи кримінальної юстиції інститут медіації не знайшов свого кримінального процесуального регулювання у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р.

3. Визначено концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Встановлено, що концептуальні засади інституту медіації у кримінальному законодавстві зарубіжних країн мають полівалентний характер та відображені в програмах відновного правосуддя.

Компаративний аналіз програм медіації в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії свідчить про те, що програми медіації в цих країнах засновані на найбільш гуманній, прогресивній, дієвій консенсуальній моделі медіації як однієї із форм відновного правосуддя.

4. Удосконалено поняття та значення інституту медіації у кримінальному процесі. Істинне значення поняття «медіації» в кримінальному процесі підлягає розкриттю через принципи та визначальні положення інституту медіації, які викладені в Рамковому рішенні Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. та Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09.1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах». Під поняттям «медіації в кримінальному провадженні» запропоновано розуміти процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора.

5. Проведено ґрунтовний аналіз моделей інституту медіації у кримінальному процесі. Аналіз сучасних моделей інституту медіації в кримінальному провадженні виявив полівалентність підходів до законодавчого конструювання моделей медіації, що на доктринальному рівні виокремлює наявність «простої медіації» та «комбінованої медіації».

Під час дослідження сучасних моделей інституту медіації у кримінальному процесі виявлено наявність трьох «прототипів законодавчого закріплення інституту медіації». Висунута та обґрунтована позиція щодо необхідності винайдення балансу між введенням в дію законодавства, яке передбачає медіацію, а не визначає її та створенням відповідної організаційно-правової основи функціонування інституту медіації.

6. Надано пропозиції відносно шляхів впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України. Процес впровадження складається із декількох етапів, зокрема, дослідного впровадження, виробничого впровадження та серійного впровадження, що зумовлено досягненнями науки, інноваціями.

Наукове розроблення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складає перший етап впровадження, який в подальшому підлягає сприйняттю та схваленню уповноваженими представниками органів державної влади України задля наявності законних підстав практичного створення та подальшого успішного функціонування. Обґрунтовано, що наразі є потреба у прийнятті спеціально-галузевого уніфікованого законодавчого акту. Таким спеціально-галузевим уніфікованим законодавчим актом має бути розроблений автором проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

7. Удосконалено концептуальні засади інституту медіації в кримінальному провадженні за сприянням розробленої автором новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що знайшла своє практичне втілення в запропонованому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

Зазначено, що концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на практичне втілення міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя в національний вимір та на конвергенцію кримінальних процесуальних засад та наближення останніх до рівня провідних країн світу в аналізованій сфері регулювання

Сутність концептуальних засад розробленої новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні розкрито через: порядок провадження

процедури медіації в кримінальному провадженні, які закріплені в ст., ст. 13, 14, 15, 16, 17, 18 та інших положеннях запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; організаційно-правові засади створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, які закріплені в ст., ст. 28, 29, 30 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; правове становище медіатора в кримінальному провадженні включаючи уніфіковані мінімальні вимоги до медіаторів в кримінальному провадженні, які закріплені в ст., ст. 20, 21, 22 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

8. Розроблено індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні. Сформовані групи індикаторів ефективної адаптивності проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»: перша група індикаторів - це ті, які детерміновані експертними даними на стадіях до та після набрання чинності запропонованого закону; друга група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого закону заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності конкретних заходів регулюючого впливу в контексті конвенціоналістичних традицій; третя група індикаторів оцінки фінансово-економічних витрат впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні заснована на методиці *cost-effectiveness analysis* (ефективності витрат); четверта група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого закону заснована на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем визначених в проекті Світового банку *Doing Business*.

9. Удосконалено шляхи врегулювання кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації у кримінальному провадженні. Проведено науково-практичне дослідження шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації у кримінальному провадженні, які виявили нижчевикладені положення. За підсумками проведеного анкетування виявлено та запропоновано шляхи вирішення кримінальних конфліктів, які знайшли своє практичне втілення в розробленому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», який є допоміжним правовим механізмом поряд

із традиційним кримінальним провадженням. Обґрунтовано позицію про те, що процедура медіації в кримінальному провадженні сприятиме вирішенню кримінальних конфліктів невеликої тяжкості. Доведено положення про те, що консенсуальна модель інституту медіації в кримінальному провадженні, на стадії «виробничого» впровадження, істотно вплине на зміну кількісних показників рівня злочинності та кількість порушених кримінальних проваджень (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах.

На підставі статистичних даних та узагальнень обґрунтовано можливість оперативного, якісного та результативного вирішення кримінальних конфліктів за сприяння запропонованого: – механізму функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні, який визначений в ст. 14 запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»; – організаційно-правового механізму функціонування служб медіації в кримінальному провадженні поряд із органами кримінальної юстиції, які визначені в ст. 28 розділу IV проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

10. У зв'язку із розробленням проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» з урахуванням положень Розділу V проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» запропоновано внести зміни та доповнень до КПК України такого змісту:

1. Внести зміни та доповнення до частини 2 статті 1 КПК України в наступній редакції: «2. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу, законодавства про медіацію в кримінальному провадженні та інших законів України»;

2. пункт 21 частини 2 статті 36 викласти в наступній редакції: «21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом та законодавством про медіацію в кримінальному провадженні»;

3. доповнити статтю 42 частиною 9 такого змісту: «Підозрюваний та обвинувачений користуються правами передбаченими законодавством про медіацію в кримінальному провадженні»;

4. доповнити статтю 315 частиною 4 такого змісту: « Під час судового провадження слідчий суддя, суддя приймає ухвалу про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням»;

5. доповнити статтю 219 частиною 4 такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування»;

6. доповнити частину 1 статті 318 положенням такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків судового провадження».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айртсен И. Деятельность в области восстановительного правосудия в Европе. *Вестник восстановительной юстиции*. 2000. Вып. 3. С. 5–15.
2. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування. уклад. : Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.
3. Арутюнян А. А. Медиация в уголовном процессе: автореф. дисс. канд. юрид. наук : 12.00.09. М. : Москва. гос. ун-т., 2012. 32 с.
4. Апостолова Н. Н. Медиация (посредничество) по уголовным делам. *Российская юстиция*. 2010. Вып. 3. С. 55–58.
5. Аракелян Р. Ф. Трансформація вітчизняного доктринального тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Випуск № 11. С. 189–195.
6. Аракелян Р. Ф. Деякі історичні аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридична наука. 2015. Випуск №2. Т. 3. С. 62–66.
7. Аракелян Р. Ф. Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Випуск № 32. Т. 3. С. 99–103.
8. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Часопис Київського університету права*. 2015. Випуск № 1. С. 240–243.
9. Аракелян Р. Ф. Індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 4. С. 130–137.
10. Аракелян Р. Ф. Компаративний аналіз програм відновного правосуддя в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 6. С. 121–130.

11. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 11. С. 121–130.
12. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя як парадигми розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Право і суспільство*. 2015. Випуск № 4. С. 203–209.
13. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 12. С. 129–140.
14. Аракелян Р. Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2016. № 1. С. 137–147.
15. Аракелян Р. Ф. Вітчизняне доктринальне тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Актуальні проблеми юридичної науки* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (21 бер. 2014 р.). Київ, 2014. С. 170–176.
16. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Західноукр. орг-ції «Центр правничих ініціатив» (18-19 груд. 2015 р.). Львів, 2015. С. 25–27.
17. Аракелян Р. Ф. Генезис інституту медіації в кримінальних справах на теренах сучасної України. *Децентралізація як основа забезпечення прав свобод людини і громадянина* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (16 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 272–278.
18. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Західноукр. орг-ції «Центр правничих ініціатив» (18-19 груд. 2015 р.). Львів, 2015. С. 140–143.
19. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти компаративного аналізу програм відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. 17-18 жовт. 2014 р. Харків, 2015. С. 113–117.

20. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. 17-18 жовт. 2014 р. Харків, 2015. С.110 –113.
21. Боровиков С. А. Принудительные меры воспитательного воздействия как альтернатива наказанию несовершеннолетних. М. : Юрлитинформ, 2009. 192 с.
22. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України : навч. посіб. за ред. В. В. Землянської. К. : Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.
23. Відновне правосуддя : навч. посіб. за ред. Л. Б. Ільковець, В. Б. Сегедін. К. : Видавець Захаренко В. О., 2008. 168 с.
24. Восстановительное правосудие : учеб. пособ. под ред. И. Л. Петрухина. М. : Правда, 2003. 196 с.
25. Восстановительное правосудие – путь к справедливости : матер. симпоз. под ред. М. Райта. – К. : «Издатель Захаренко В.А.», 2007. – 304 с.
26. Відповіді країн-учасниць Ради Європи на питання, підготовлені з урядом Фінляндії : XXVII конф. європ. мініст. юст. (7-8 квіт. 2005 р., м. Гельсінкі). *Соціальні аспекти юстиції*. 2005. № 7. 613 с.
27. Відновне правосуддя. Особливості впровадження медіації: європейський досвід : навч. посіб. за ред. О. М. Боброва, А. О. Горова, В. В. Землянської, Н. М. Прокопенка. К. : Наш час, 2006. 164 с.
28. Введение в право Европейского Союза : учебник 3-е изд., перераб. и доп. под ред. С. Ю. Кашкина, П. А. Калиниченко, А. О. Четверикова. М. : Эксмо, 2010. 464 с.
29. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід : навч. посіб. за ред. О. М. Боброва. К. : Наш час, 2006. 164 с.
30. Волошин О. Медіація – мертвий чи живий інструмент досудового врегулювання спорів. *Юридична газета*. 2012. № 27. С. 15–16.
31. Воскобитова Л. А. Доктринальный проект модельного закона субъекта Российской Федерации «О службе примирения». *Мировой судья*. 2007. № 1. С. 48–52.

32. Воскобитова Л. А. Модельный закон субъекта РФ «О службе примирения». *Вестник восстановительного правосудия*. 2006. Вып. 6. С. 65–73.
33. Вивчення швейцарського досвіду в сфері медіації / Л. Ільковець, В. Землянська, О. Коваленко, С. Олійник. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. №2. С. 55–66.
34. Головкин Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве : учеб. пособие. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 544 с.
35. Горова А. Проміжна оцінка розвитку центрів відновного правосуддя у громадах. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 1. С. 27–32.
36. Георгиевский Э. В. Уголовно-правовая характеристика международных договоров и соглашений Древней и Средневековой Руси X-XV вв. *Сибирский юридический вестник*. 2004. № 2. С. 14–19.
37. Грасенкова А. Восстановительное правосудие в России: начало движения. *Вестник восстановительной юстиции*. 2001. № 3. С. 49–55.
38. Горова А., Прокопенко Н. Програми відновного правосуддя: новий підхід до розв'язання кримінальних ситуацій. *Магістеріум. Соціальна робота і охорона здоров'я*. 2004. Вип. 15. С. 78–94.
39. Головкин Л. В. Кто будет медиатором? Альтернативы уголовному преследованию : интернет-конф. 02 груд. 2004 г. URL: http://www.zakon.kz/magazin/archiv/2004_12_2.asp/
40. Головкин Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 544 с.
41. Горова А. Проміжна оцінка розвитку центрів відновного правосуддя у громадах. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 1. С. 27–32.
42. Гуськова А. П., Маткина Д. В. Медиация в уголовном процессе. *Российский судья*. 2009. Вып. 2. С. 34–37.
43. Давыденко Д. Л. Мирное соглашение как средство внесудебного урегулирования частноправовых споров (по праву России и некоторых зарубежных стран) : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.03. МГИМО МИД РФ. М., 2004. 257 с.

44. Денисова Т. А., Трубников В. М. Восстановительное правосудие в отношении несовершеннолетних: каким оно должно быть? *Перспективы развития идей восстановительного правосудия на Украине и опыт продвижения и организации программ восстановительного правосудия в России* : матер. семин. Запорожье, 2003. С. 1–10.

45. Деришев Ю. В. Уголовное досудебное производство: концепция процедурного и функционально правового построения : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Омск ; Омский юрид. инст., 2005. 236 с.

46. Ємельянов І. І. Роль відновного правосуддя в концепції ювенальної юстиції. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 4. С. 40–43.

47. Закон України «Про запобігання корупції»: від 14.10.2014 р. № 1700-VI. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

48. Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» : від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 9. Ст. 56.

49. Землянська В. В. Запровадження відновних підходів: зміна погляду на кримінальне судочинство. *Право України*. 2000. № 10. С. 154–156.

50. Землянська В. В., Мачужак Я. В. Медіація як ефективний засіб для перевиховання та попередження злочинності серед неповнолітніх. *Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС*. 2004. № 2(1). С. 37–45.

51. Землянська В. В. Запровадження медіації у кримінальне судочинство України. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 6. С. 36–46.

52. Замніус В., Ковриженко Д., Землянська В. Передумови впровадження процедури медіації в Україні. *Парламент*. 2004. № 3. С. 65–70.

53. Зер Х. Введение в восстановительное правосудие. *Вестник восстановительной юстиции*. 2000. № 1. С. 2–10.

54. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. М. : МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. 328 с.

55. Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя. К. : Пульсари, 2004. 224 с.

56. Коваль Р. Актуальні питання впровадження відновного правосуддя в правову систему України. *Адвокатура*. 2007. №1. Вып. 3-4. С. 58–64.

57. Кримінально-процесуальний кодекс України : станом на 28 груд. 1960 р. № 1001-05 (втрат. чинність) URL: http://kodeksy.com.ua/kriminal_no_protseual_nij_kodeks_ukraini.htm (дата звернення: 12.12.2018)
58. Кримінальний кодекс України : станом на 05 квіт. 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
59. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 13 квіт. 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 9–10. № 11–12. №13 Ст. 88.
60. Кримінально-процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін [та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х. : Право, 2013. Т. 2. 664 с.
61. Карнозова Л., Максудов Р., Флямер М. Восстановительное правосудие: идеи и перспективы для России. *Российская юстиция*. 2000. № 11. С. 42–44.
62. Карякин Е. А. Медиационные процедуры в современном уголовном судопроизводстве России: необходимость и неизбежность. *Уголовное судопроизводство*. 2009. Вып. 2. 2009. С. 10–12.
63. Конин В. В. Некоторые вопросы применения восстановительного правосудия в отношении несовершеннолетних правонарушителей. *Российская юстиция*. 2010. Вып. 7. С. 42–43.
64. Кристи Н. Пределы наказания : науч. пособ. под ред. А. М. Яковлева ; пер. с англ. В. М. Когана. М. : Прогресс. 1985. 176 с.
65. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки; пер. с англ. И.Н. Веселовского, А.Л. Никифорова, В.Н. Поруса. М. : Академический Проект ; Трикста, 2008. 475 с.
66. Льоффлер-Конрад К. Медіація в кримінальних справах щодо дорослих. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 2. С. 45.
67. Літопис руський за іпатським списком: Давньоруські та давні українські літописи за ред. О.В. Мишанича, Л.Є. Махновець. К. : Дніпро, 1989. 591 с.
68. Маерс Д. Международный обзор программ восстановительного правосудия; пер. с англ. Н. Дармограй, Т. Данылив. К. : Пульсары, 2004. 101 с.

69. Малярєнко В. Т., Войтєк І. А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. Спецвип. С. 6–33.
70. Микитин Ю. І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 1. С. 33–34.
71. Медіація у кримінальних справах: деякі правові аспекти: навч. посіб. за ред. Ю. І. Микитина. К. : БО «Український Центр Порозуміння», 2006. 84 с.
72. Малярєнко В. Т., Войтєк І. А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. *Бюлетєнь Міністерства юстиції України*. 2004. № 8. С. 58.
73. Микитин Ю. І. Договір про примирення в кримінальному процесі. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 2. С. 85–88.
74. Международный обзор программ восстановительного правосудия : учеб. пособ. под ред. Д. Маерса. К. : Пульсары. 2005. 175 с.
75. Малярєнко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні / В. Т. Малярєнко, І. А. Войтєк // Бюлетєнь Міністерства юстиції України. 2004. – № 8(34). – С. 34–63.
76. Мищенко С. Н. Перспективы и возможности суда в восстановительном правосудии Украины. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 3. С. 15–18.
77. Про затвердження Порядку проведення антикорупційної експертизи : Наказ Міністерства юстиції України від 18.03.2015 № 383/5 // Офіційний вісник України. 2015. № 24. Ст. 715.
78. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2010 р. № 1380/5 // Офіційний вісник України. 2010. № 9. Ст. 258.
79. Роль центрів відновного правосуддя у системі ювенальної юстиції : наук.-практ. конф. (м. Київ, 10-20 квіт. 2007 р.): Інформаційний сервер Українського центру «Порозуміння». URL: <http://www.commonground.org.ua/> (дата звернення: 17.01.2019).

80. Мельниченко Р. Г. Медиационные тайны. *Business Аналитик*. 2011. № 4. С. 41.
81. Марковичев Е. В. Перспективы развития института медиации по уголовным делам. *Мировой судья*. 2009. Вып. 11. С. 12–14.
82. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Атіка. 2004. 554 с.
83. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний огляд. *Держава і регіони*. Сер.: Право. 2010. № 2. С. 165–168.
84. Нестор Н. В. Перспективи розвитку інституту медіації в кримінальному судочинстві України: нормативно-правовий аспект. *Форум права*. 2010. № 3. С. 312-317.
85. Нестор Н. В. Угода за результатами медіації: суть та правові наслідки. *Науково-інформаційний вісник*. 2011. № 3. С. 60-64.
86. Нуриахметов И. Ф. Мировая юстиция в современной России: проблемы становления и развития. *Адвокат*. 2008. Вып. 2. С. 18–21.
87. Основы уголовного процесса Германии : учеб. пособ. под. ред. Б. А. Филимонова. М. : Правда. 1994. 130 с.
88. Основы кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. : текст зі змінами та доповненнями на 8 квітня 1989 року. М. : Думка. 1989. 48 с.
89. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11. 2008 р. № 976. *Офіційний вісник України*. 2010. № 16. Ст. 298.
90. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11. 2010 р. № 996. *Офіційний вісник України*. 2010. № 18. Ст. 258.
91. Перепада О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. НАН України, Інститут держави і права. К., 2003. 219 с.

92. Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09; Академія адвокатури України. К., 2005. 23 с.

93. Преступление, стыд и воссоединение : учеб. пособ. под ред. Д. Брейтуэйта. М. : Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. 310 с.

94. Прокопенко Н. М. Співпраця НДО та ССН з метою профілактики злочинності серед неповнолітніх. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 1-2. С. 98.

95. Прокопенко Н. М. Професійне вигорання та його попередження в організації роботи медіаторів. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 4. С. 56.

96. Прокопенко Н. М. Програми відновного правосуддя як інструмент ресоціалізації осіб, які вчинили злочин. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 1. С. 79-84.

97. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 : Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 12. С. 486.

98. Проект Закону України «Про медіацію» за реєстраційним номером 2425а-1 від 03 липня 2013 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47710 1 (дата звернення: 03.11.2018).

99. Про практику застосування судами законодавства, яким забезпечені права потерпілих від злочинів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 2 липня 2004 р. *Інформаційний сервер Верховного Суду України*. URL : <http://www.scourt.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2018).

100. Пахомова С. Ю. Школьная студия примирения: сделано молодыми. Как быть, если технология новая, а система – не очень? *Вопросы ювенальной юстиции*. 2008. Вып. 5. С. 10–12.

101. Проект Закону України «Про медіацію» за реєстраційним номером 2425а від 26 червня 2013 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637 (дата звернення: 03.11.2018).

102. Петрова О. В. Проблема сохранения процессуальных гарантий при применении программ восстановительного правосудия. *Уголовная юстиция: связь времен* : докл. и сообщ. конф. URL: <http://www.iauaj.net/node/402>.

103. Перекрестов В. Н. Признание вины как условие медиации в уголовном процессе. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 5: Юриспруденция. 2011. № 1 (14). С. 205–209.

104. Рамкове рішення Ради ЄС від 15 березня 2001 р. «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві». *Международное право в избранных документах*. М. : Изд-во ИМО. 2009. 793 с.

105. Рекомендація №R (99) 19 (від 15. 09. 1999 р.) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про медіацію в кримінальних справах». *Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень*. 2005. № 1–2. С. 50–53.

106. Рекомендація № R(85) 11 (від 28.06.1985 р.) Комітету міністрів державам-членам «Щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу». *Відновне правосуддя в Україні*. 2003. № 2. С. 74–75.

107. Рекомендація № 6R (87) 18 (від 17.09.1987 р.) Комітету міністрів державам-членам «Щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції». *Відновне правосуддя в Україні*. 2003. № 2. С. 64–66.

108. Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця : зб. ст. наук. ред. І. А. Войтюк. К. : «Арт-бюро», 2004. 228 с.

109. Роль наказания в предупреждении преступлений : учеб. пособ. под ред. Э. А. Саркисова. М. : Наука и техника. 1990. 160 с.

110. Рыбальская В. Я. Виктимологические исследования в системе криминологической разработки проблемы профилактики в системе преступлений несовершеннолетних. *Вопросы борьбы с преступностью* : Юридическая литература. 1980. Вып. 33. С. 32–39.

111. Стефанович П. С. Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси. *Средневековая Русь* : сб. науч. тр. М. : Индрик. 2004. Вып. 5. С. 86–113.

112. Сравнительное уголовное право. Общая часть : учеб. пособ. под общ. ред. Щербы С. П. М. : Юрлитинформ, 2009. 448 с.

113. Сервецький І. В. Заяви та повідомлення громадян про злочини: теоретичні та прикладні проблеми їх вирішення: Монографія. П.П.К.: К.: 2006, 404 с.
114. Сегедін В. Б. Проблемні питання ролі прокуратури у впровадженні відновного правосуддя у кримінальний процес України. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. № 4 (8). С. 32–36.
115. Сегай М. Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2001. № 2 (33) № 3 (34). С. 745.
116. Статистична інформація станом на 02.10.2015 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/>_(дата звернення: 16.12.2018).
117. Семеняков М. Е. К вопросу об актуальности процедур альтернативного разрешения споров в суде. *Российский судья*. 2009. Вып. 7. С. 12–15.
118. Современная социология права : учеб. для вузов под ред. В. П. Казимирчука, В. Н. Кудрявцева. М. : Юристъ, 1995. 297 с.
119. Смирнова И. Г. Медиация: тернистый путь в уголовном процессе // *Вестник Томск. ун-та*. 2011. – № 350. – С. 132-136.
120. Середа Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні. *Вісник Національної акад. прокуратури України*. 2012. № 2. С. 5-9.
121. Соловійова-Полудніцина О. Є. Проблеми застосування медіації при закритті кримінальних справ. *Право і Безпека*. 2011. № 3 (40). С. 54-59.
122. Таран О. В. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 25-26. С. 289-295.
123. Уголовно-процессуальный кодекс УССР, утвержден В.У.Ц.И.К. 13 сентября 1922 г. URL : <http://uris.org.ua/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/kriminalno-protseualniy-kodeks-1922-i-1927-pp> (дата звернення: 16.12.2018).
124. Уголовно-процессуальный кодекс УССР, утвержден В.У.Ц.И.К. 8 июня 1927 г. URL : [http://uris.org.ua/istoriya-gosudarstva-i-prava-](http://uris.org.ua/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/kriminalno-protseualniy-kodeks-1922-i-1927-pp)

ukrainy/kriminalno-protsesualniy-kodeks-1922-i-1927-gr (дата звернення: 16.12.2018).

125. Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р. № 361/2006. *Офіційний вісник Президента України*. 2006. № 19. Ст. 1376.

126. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 08.04.2008 р. №311/2008. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 12. Ст. 486.

127. Цели и смысл движения за восстановительное правосудие Р. Маскудов, М. Флямер, Л. Карнозова. *Вестник восстановительной юстиции*. 2000. № 2. С. 96.

128. Что может медиация. Трансформативный подход к конфликту / под ред. Р. Буша, Д. Фолджера. К. : Издатель Захаренко В.А., 2007. 264 с.

129. Чурилова Ю. Ю. Использование примирительных процедур в уголовном судопроизводстве вопреки интересам сторон. *Уголовное судопроизводство*. 2009. Вып. 2. С. 9–10.

130. Шевченко Т. В. Про деякі питання створення ювенальної юстиції та впровадження відновного правосуддя в Україні (кримінально-правовий аспект). *Вісник Верховного суду України*. 2006. № 9(73). С. 36–40.

131. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. М. : Норма. 2009. 125 с.

132. Щавелев А. С. Процедура съезда князей. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть // Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть : тез. докл. Отв. ред. Е. А. Мельникова. М. : Институт всеобщей истории РАН. 2007. С. 297-301.

133. Экспертная деятельность и развитие науки судебной экспертизы : учеб. пособ. Под ред. Ф.М. Джавадова. Баку : Элм, 1998. 187 с.

134. Юридична енциклопедія : в 6 т. За ред. Ю.С. Шемшученка та ін.. – К. : Укр. енцикл., 2008. Т. 3. 789 с.

135. Юнацький О. В. Дослідження мікрооб'єктів в теорії та практиці розслідування злочинів. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2008. № 4. С. 192–198.

136. Юридична енциклопедія : в 6 т. За ред. Ю.С. Шемшученка та ін. К. : Укр. енцикл., 2001. Т. 4. 789 с.

137. Ященко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08.; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 15 с.

138. Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the TEU on an Area of Freedom, Security and Justice URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:12012E/TXT>

139. Braithwaite J. Restorative Justice and Responsive Regulation (Studies in Crime and Public Policy // Oxford University Press Inc. 2002. 39 p.

140. Bazemore G. Restorative Juvenile Justice: in Search of Fundamentals and an Outline for Systemic Reform // Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime / G. Bazemore, L. Walgrave. – N.Y. : Criminal Justice Press. 1999. P. 89.

141. Biermans N. Development of Belgian prisons into a restorative perspective. Positioning Restorative Justice. Fifth International Conference organized by International Network for Research on Restorative Justice for Juveniles. Leuven, 16-19 September. 2001. 97 p.

142. Bjork L. Academic Writing: A University Writing Course. Lund : *Studentlitteratur*, 1997. P. 88-95.

143. Berkowitz D. Economic Development, Legality, and the Transplant Effect. *European Economic Review*. 2003. № 47. P. 165-195.

144. Building an Institutional Framework for Regulatory Impact Analysis (RIA). OECD. 2008. P. 14.

145. Better Policy Making: A Guide to Regulatory Impact Assessment. Cabinet Office. London: Regulatory Impact Unit. 2003. P. 158.

146. Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings 2001/220/JHA URL: http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/victims_rights_e-book_en.pdf

147. Christie N. Conflicts as property. *British Journal of Criminology*. 1977. P. 68.
148. Coase R. The institutional structure of production. *Alfred Nobel Memorial Prize Lecture in Economic Science*, 1991. P. 86-90.
149. Crime in the United States. U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. Washington : U.S. Government Printing Office, 1992 URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2000/toc00.pdf>.
150. Dignan J. Restorative Justice Options for Northern Ireland: a Comparative Review, in Review of the Criminal Justice System in Northern Ireland. *Research Report 10*. Northern Ireland Office. 2000. 126 p.
151. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Survey of Victim-Offender Mediation Programs in the United States (NCJ 176350). U.S. Department of Justice New York, 2000. P. 14-27.
152. Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice ECOSOC Res. 1999/26, adopted 28 July 1999. URL : <http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/UN%20Resolutions/ECOSOC%20resolution%202002-12.pdf>.
153. Dittenhoffer T. The Victim Offender Reconciliation Program: A Message to Correctional Reformers. *University of Toronto Law Journal*. 1983. P. 77-83.
154. De Soto H. *The Other Path: the Economic Answer to Terrorism*. New York. 2000. P.64-77.
155. *Doing Business in 2005: Removing Obstacles to Growth*. World Bank, IFC and Oxford University Press. 2005. P. 33-34.
156. Eyckmans D. New Belgian Law on Mediation // Newsletter of the European Forum for Restorative Justice. 2005. Vol. 6, Issue 2-3. P. 43-49.
157. European Commission. Impact Assessment Guidelines, Part III: Annexes to impact assessment guidelines. *European Commission*. Paris. 2009. P. 23-27.
158. Fischer D. G. Juvenile Diversion: A Process Analysis. *Canadian Psychology*. 1987. P. 48-60.
159. Fellegi B. Explaining Impact of Restorative Justice: the '4-Way Interaction' of Morality, Neutralisation, Shame and Bonds : thesis submitted for the

degree of M. Phil. in Criminology // University of Cambridge, Institute of Criminology. 2004. P. 27-30.

160. Fellegi B. Meeting the challenges of introducing victim-offender mediation in Central and Eastern European countries : final report of the AGIS project). European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice v.z.w. Leuven. 2005. 62 p.

161. Friday P. C. An Overview of Restorative Justice Programmes and Issues : paper prepared for the International Scientific and Professional Advisory Council. 1999. 35 p.

162. Galaway B. Criminal Justice, Restitution, and Reconciliation // Criminal Justice Press. 2000. P. 27-39.

163. Hartmann A. Victim-Offender Mediation in Germany. *Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*. 2004. Vol. 5, Issue 3. P. 99.

164. Howard Z. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice / Z. Howard. Warsaw, 1998. P. 17-29.

165. Hughes S. Victim-Offender Mediation: A Survey of Program Characteristics and Perceptions of Effectiveness. *Crime and Delinquency*. USIA. 1989. P. 69.

166. Hughes S. Victim-Offender Mediation: A Survey of Program Characteristics and Perceptions of Effectiveness. *Crime and Delinquency*. New Jersey. 1989. P. 37-39.

167. Hughes S. Victim-Offender Mediation: A Survey of Program Characteristics and Perceptions of Effectiveness. *Crime and Delinquency*. USIA. 2009. P. 94.

168. Jacobs C. The evolution and development of regulatory impact assessment in the UK. C. Jacobs. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA). 2007. P. 112-113.

169. Jacobs S. H. Current trends in the process and methods of regulatory impact assessment: mainstreaming RIA into policy processes. *Regulatory impact assessment*. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA). 2007. P. 23.

170. Juvenile Court Statistics. U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Pittsburgh : National Center for Juvenile Justice, 1988 URL: <https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/nationalreport99/frontmatter.pdf>.

171. Kalhanova O. A., Kyrychenko S. O. International legal analysis of prosecutor's supervision over the functioning of the authorities that provide operational searching activity. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2 (4). P. 122–127.

172. Kirkpatrick C. Regulatory impact assessment: an overview. Regulatory impact assessment. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA). 2007. P. 25.

173. Legal Effectiveness. Theoretical Developments on Legal Transplants. D. Berkowitz, K. Pistor, J.-F. Richard, J. Torpman [et al.]. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 2005. S. 528-529.

174. Latimer D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis / D. Latimer, D. Muisse. Ottawa : Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 45-48.

175. Latimer D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. Ottawa : Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. – 28 p.

176. Law and Finance. R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer, R. W. Vishny. *Journal of Political Economy*. 1998. Vol. 106. P. 113-155.

177. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. *Cambridge University Press*, 1990. 152 p.

178. Marshall T. The evolution of restorative justice in Britain // *European Journal on Criminal Policy and Research*. 1996. – Vol. 4, Issue 4. – P. 21-43.

179. Menard C. Can We Rank Legal Systems According to Their Economic Efficiency? *Washington University Journal of Law and Policy*. 2008. Vol. 26. P. 55-80.

180. Miers D. A Comparative Review of Restorative Justice and Victim Offender Mediation, in Europe. *Leuven: European Forum For Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*. 2004. P. 122-126.

181. Miers D. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries. Mapping Leuven: The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restoratives Justice. 2004. P.68-72.
182. McCold P. Restorative Policing Experiment. The Bethlehem Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project. 1998. P. 1-9.
183. McCold P. Restorative Justice Handbook. Washington, DC : Prison Fellowship International. 1998. 23 p.
184. McCold P. Restorative Justice / P. McCold. Monsey, NY : Criminal Justice Press, 1997. 44 p.
185. Masters G. Restorative Justice in Sussex // Introducing Restorative Justice and Restorative Practice. Sussex : Centre for Restorative Justice. 2003. P. 2-3.
186. Martin C. Resolving Crime in the Community: Mediation in Criminal Justice. London : ISTD. 1994. – 35 p.
187. McCold P. Toward a Holistic Vision of Restorative Juvenile Justice: A Reply to the Maximalist Model. *Contemporary Justice Review*. 2000. Vol. 3(2). P. 12-24.
188. Marshall T. Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 1996. Vol. 4(4). P. 37-39.
189. Masters G. Transformation, Healing or Forgiveness? Assisting Victims of Crime Through Restorative Practice // Forgiveness and the healing process / S. Ransley, T. Spy (eds.). Hove : Brunner Routledge. New York. 2004. P. 76-87.
190. Michael E. The Moral Worth of Retribution: Character and Emotions // Character, Responsibility, and the Emotions. Cambridge : Cambridge University Press. 1987. P. 49-60.
191. Umbreit M. Victim Offender Mediation: An Analysis of Programs of Four States of the U.S. / M. Umbreit and R. Coates. Minneapolis : Minnesota Citizens' Council on Crime and Justice. HMSO. 1992. P. 19-28.
192. OECD, The 1995 Recommendation of the Council of the OECD on Improving the Quality of Government Regulation / OECD. Paris. 1995. P. 153-169.
193. OECD. Building an Institutional Framework for Regulatory Impact Analysis (RIA) / OECD Paris. 2008. 77 p.

194. Parker D. Regulatory impact assessment in developing countries. Regulatory impact assessment. 2009. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA). 2009. P. 173-180.
195. Peters T. Restorative Approaches of Crime in Belgium : paper presented at the Beyond Prisons symposium. Kingston, Ontario, Ottawa : Correctional Service of Canada, March 15-18, 1998. 107 p.
196. Rebuilding Community Connections – Mediation and Restorative Justice in Europe / Aertsen I., Mackay R., Pelican C., Willemsens J. [et al.]. Strasbourg : Council of Europe Publishing. 2004. P. 46–60.
197. Parker D. Regulatory impact assessment in developing countries. Regulatory impact assessment. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA). 2007. P. 172.
198. Reimund M. Mediation in Criminal Justice: A Restorative Approach. M. Reimund. Ottawa. 2003. P. 28-36.
199. Sherman W. The Smith Institute, Restorative Justice: The evidence / W. Sherman. London. 2007. P. 33-54.
200. Saccuzzo D. Many courts now make divorce mediation mandatory. Controversies in Divorce Mediation. Herald Press. 2005. P. 20-23.
201. Shapland J. [et al.] Restorative justice: the views of victims and offenders. The Third Report ; Ministry of Justice of UK, 2007. URL : <http://www.justice.gov.uk/publications>.
202. Strang H. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. H. Strang. Oxford : Clarendon Press. 2002. P. 45-56.
203. Sunstein C. R. Cognition and Cost-Benefit Analysis. Cost-Benefit Analysis. Legal, Economic, and Philosophical Perspectives. Chicago, 2001. P. 223-268.
204. Stubbington V. Crime Concern Mediation and Reparation Service // Restorative justice What's it all about? (Criminal Justice Forum, 6-13). London. 2001. P. 107.
205. Stipanowich Th. J. ADR and the Vanishing Trial: The Growth and Impact of «Alternative Dispute Resolution». Journal of Empirical Legal Studies. 2004. Vol. 843.

206. The Introduction of Referral Orders into Youth Justice System / T. Newburn, A. Crawford, R. Earle, S. Goldie [et al.]. London : Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2002. 136 p.

207. The New Comparative Economics. S. Djankov, E. Glaeser, R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes [et al.] // Journal of Comparative Economics. 2003. № 31. P. 595-619.

208. Umbreit M. S. National Survey of Victim-Offender Mediation Programmed in the United States / M. S. Umbreit, J. Greenwood. Washington DC : US Department of Justice, Office of Justice Programmes. 2000. 77 p.

209. Umbreit M. S. Mediation of Criminal Conflict in England: An Assessment of Services in Coventry and Leeds / M. S. Umbreit, A. Roberts. The Centre for Restorative Justice and Mediation, University of Minnesota, School of Social Work. 1996. 28 p.

210. Victim-Offender Mediation with Juveniles in Belgium : Victim-Offender Mediation Organisation and Practice in the Juvenile Justice Systems: materials of the conference (Sept. 19-20, 2002). Bologna, Italy. 232 p.

211. Van Ness D. Restoring Justice. Cincinnati. K. Heetderks. OH : Anderson Publishing Co.,1997. 58 p.

212. Van Ness D. An Overview of Restorative Justice Around the World : report pres. at the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (18-25 Apr. 2005). Bangkok, 2005. 32 p.

213. Weitekamp E. Research of Victim-Offender Mediation. Findings and Needs for the Future // Making Restorative Justice Work in European Forum for VOM and Restorative Justice. – Leuven : Leuven University Press. 2000. – 107 p.

214. Walker R. Restorative Justice in Prisons // Restorative justice: What's it all about? *Criminal Justice Forum*. London. 2001. 107 p.

215. Wright M. Repairing the harm in society: the future direction of justice (paper for meeting in Ministry of Justice during the visit of an English group on an exchange under the auspices of the British Academy and the Polish Academy of Sciences). M. Wright. Warsaw. 2005. 77 p.

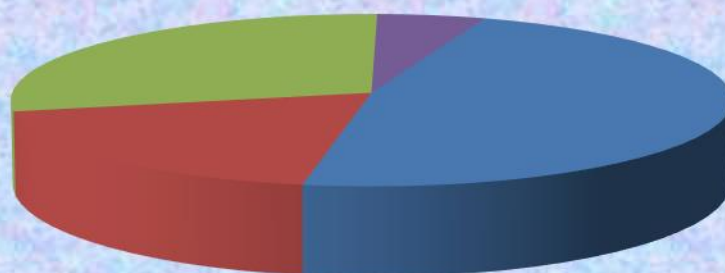
216. Walters J. Building Alternatives to Custody: Lessons from the Czech Republic and Other European States. J. Walters J. Perspectives on Probation, Criminal Justice and Civil Renewal. Vista. 2004. 75 p.

217. Wojcik D. A. Letter from Poland: Mediation in Polish Penal and Juvenile Law // Crime Prevention and Community Safety. 2004. Vol. 6 (2). P. 66.

218. Zehr H. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale : Herald Press. 1995. P. 17-19.

219. Zemlyanska V. Restorative Justice development in Ukraine // Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice. 2003. Vol. 4, Issue 3. P. 85.

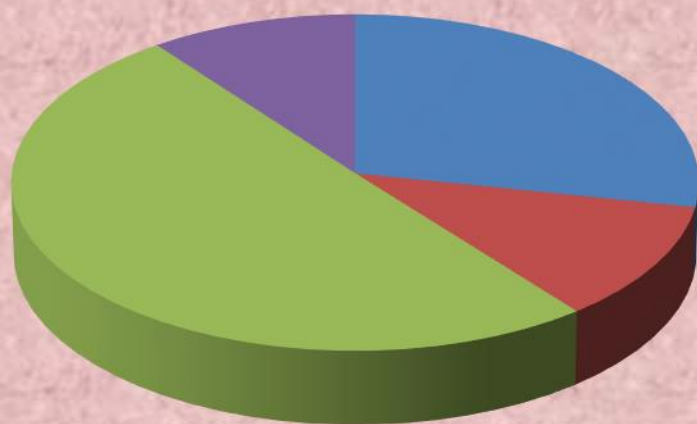
Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-грудень 2012 р.

- Кількість виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень - 48%
- Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру - 18%
- Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито - 28%
- Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом - 6%

Додаток Б

Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-грудень 2013 р.

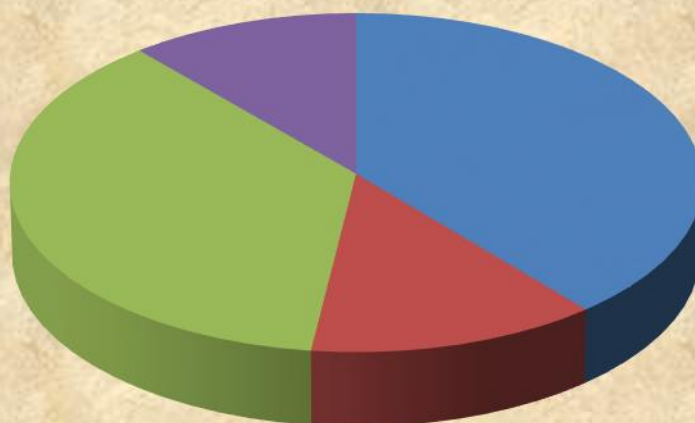
- Кількість виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень - 28%
- Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру - 11 %
- Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито - 50%

Додаток В

Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-грудень 2014 р.

Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-грудень 2015 р.

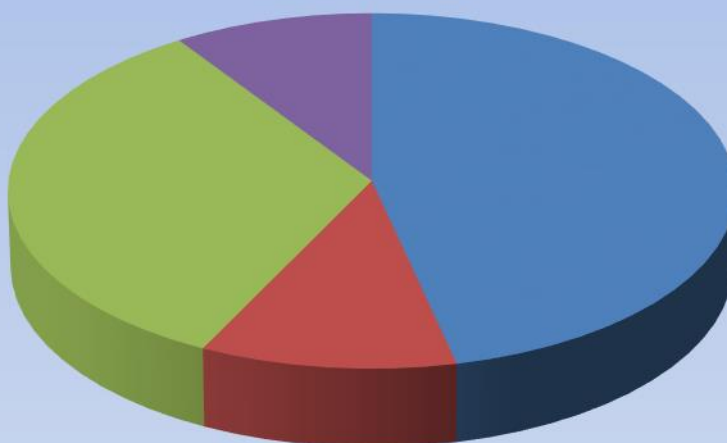
■ Кількість виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень - 39 %

■ Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру - 13%

■ Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито - 37%

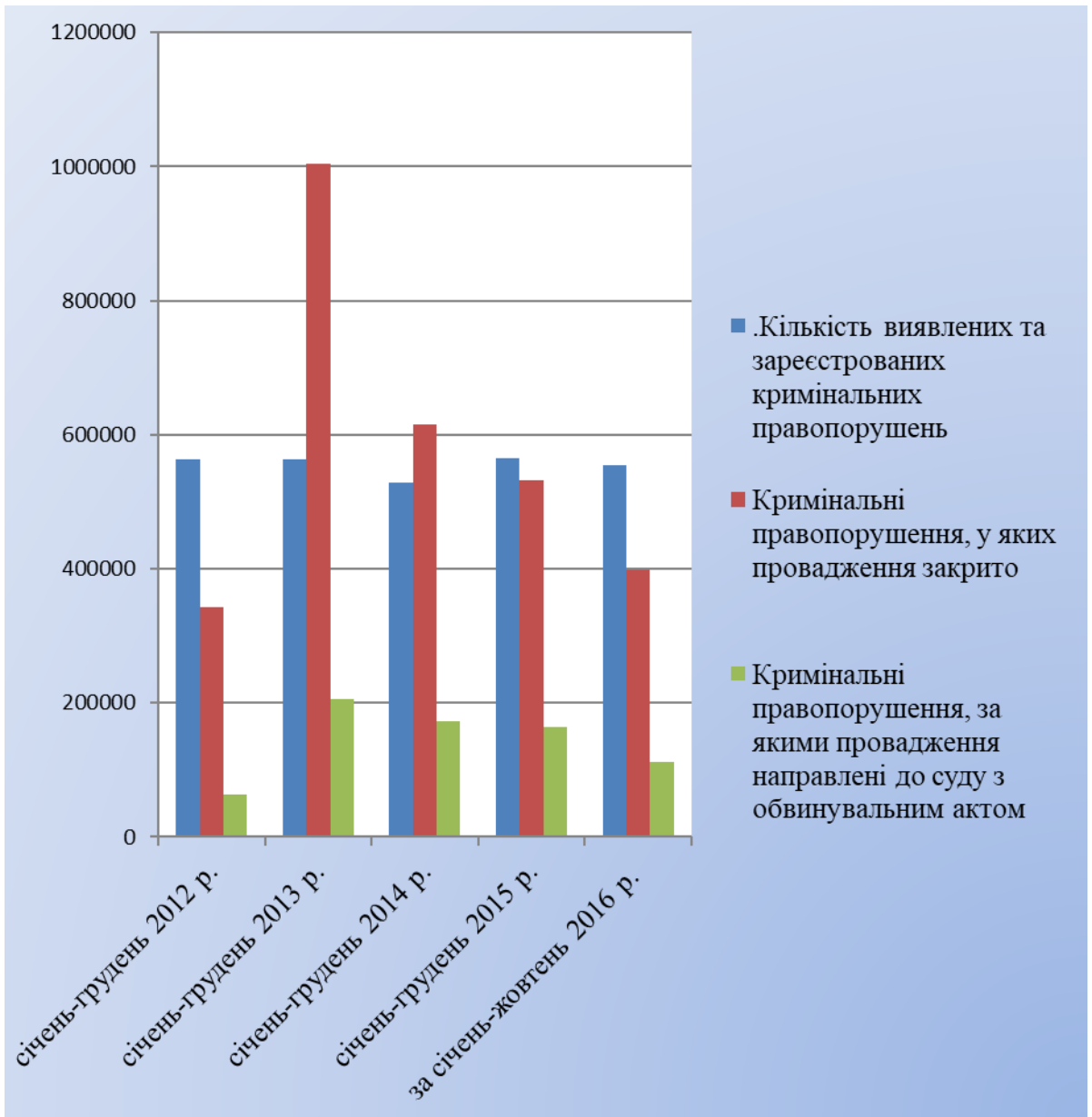
■ Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом - 11%

Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-жовтень 2016 р.

- Кількість виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень - 46%
- Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру - 11%
- Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито - 33%
- Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом - 10%

Фрагментальні відомості про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за період з 2012-2016 рр.

Додаток 3

Кількість нерозглянутих кримінальних проваджень місцевими загальними судами

№ з/п	Область (регіон)	Знаходилось на розгляді кримінальних проваджень		Залишок нерозглянутих кримінальних проваджень на кінець звітного періоду				у тому числі не розглянуто у термін понад 6 місяців (без урахування справ, провадження у яких зупинено)			
		2013	2014	2013	2014	% питома вага*		2013	2014	% питома вага**	
						2013	2014			2013	2014
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Автономна Республіка Крим	825	0	128	0	15,52	0	33	0	25,78	0
2	Вінницька	1428	343	274	141	19,19	41,11	118	49	43,07	34,75
3	Волинська	382	90	61	32	15,97	35,56	16	8	26,23	25,00
4	Дніпропетровська	3212	609	406	169	12,64	27,75	230	96	56,65	56,80
5	Донецька	7518	558	2172	337	28,89	60,39	371	43	17,08	12,76
6	Житомирська	1257	331	292	153	23,23	46,22	181	87	61,99	56,86
7	Закарпатська	1292	381	282	122	21,83	32,02	132	52	46,81	42,62
8	Запорізька	1656	211	131	87	7,91	41,23	45	28	34,35	32,18

9	І.-Франківська	776	203	157	89	20,23	43,84	65	48	41,40	53,93
10	Київська	1314	245	166	66	12,63	26,94	104	42	62,65	63,64
11	Кіровоградська	874	142	63	34	7,21	23,94	26	22	41,27	64,71
12	Луганська	2595	707	664	442	25,59	62,52	337	230	50,75	52,04
13	Львівська	1916	576	417	199	21,76	34,55	253	117	60,67	58,79
14	Миколаївська	1059	284	270	173	25,50	60,92	44	30	16,30	17,34
15	Одеська	3450	1307	998	635	28,93	48,58	245	136	24,55	21,42
16	Полтавська	811	73	55	28	6,78	38,36	22	5	40,00	17,86
17	Рівненська	870	173	127	52	14,60	30,06	71	32	55,91	61,54
18	Сумська	660	168	136	82	20,61	48,81	39	14	28,68	17,07
19	Тернопільська	480	136	104	62	21,67	45,59	42	16	40,38	25,81
20	Харківська	4546	1369	1138	564	25,03	41,20	271	121	23,81	21,45
21	Херсонська	1617	159	82	45	5,07	28,30	22	11	26,83	24,44
22	Хмельницька	646	126	118	68	18,27	53,97	27	4	22,88	5,88
23	Черкаська	1010	282	194	86	19,21	30,50	108	64	55,67	74,42
24	Чернівецька	379	66	44	22	11,61	33,33	19	3	43,18	13,64
25	Чернігівська	246	51	40	15	16,26	29,41	2	4	5,00	26,67
26	м. Київ	2564	645	503	273	19,62	42,33	304	176	60,44	64,47

27	м. Севастополь	906	0	154	0	17,00	0	105	0	68,18	0
	Усього	44289	9235	9176	3976	20,72	43,05	3232	1438	35,22	36,17

*- % від кількості кримінальних проваджень, що знаходились на розгляді

** - % від залишку нерозглянутих справ на кінець звітного періоду (без урахування справ, провадження у яких зупинено)

Джерело: статистичні дані розміщені на офіційному веб-сайті Державної судової адміністрації України

Додаток Й

Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді в апеляційних загальних судах*

№ з/п	Область (регіон)	Знаходилось на розгляді у 2014 році				Розглянуто у 2014 році			
		Апеляційна інстанція			УСЬОГО справ і матеріалів	Апеляційна інстанція			УСЬОГО справ і матеріалів
		Справ і матеріалів кримінального судочинства	Справ і матеріалів цивільного судочинства	Справ та матеріалів про адміністративні правопорушення		Справ і матеріалів кримінального судочинства	Справ і матеріалів цивільного судочинства	Справ та матеріалів про адміністративні правопорушення	
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
1	АР Крим	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Вінницька	5044	4210	470	9724	4902	3817	458	9177
3	Волинська	2705	2117	295	5117	2670	1968	286	4924
4	Дніпропетровська	10088	15007	938	26033	9733	13031	902	23666
5	Донецька	11886	8186	452	20524	11300	7362	431	19093
6	Житомирська	7389	3361	340	11090	7287	3103	322	10712
7	Закарпатська	4196	3737	363	8296	4061	3157	345	7563
8	Запорізька	15312	6397	583	22292	15045	5610	566	21221
9	І.-Франківська	4210	2995	214	7419	4139	2724	210	7073
10	Київська	4958	7665	1016	13639	4795	6910	987	12692
11	Кіровоградська	3673	3154	487	7314	3512	2876	482	6870
12	Луганська	3516	3590	202	7308	3270	2642	196	6108
13	Львівська	6687	8421	586	15694	6554	7069	548	14171
14	Миколаївська	7191	3675	348	11214	7100	3422	335	10857
15	Одеська	4081	10754	916	15751	3339	8557	840	12736
16	Полтавська	6514	4168	297	10979	6402	3889	288	10579
17	Рівненська	2175	2805	278	5258	2121	2629	275	5025
18	Сумська	3077	2460	283	5820	3020	2288	278	5586
19	Тернопільська	2374	1516	174	4064	2334	1421	172	3927

20	Харківська	15552	9578	726	25856	15173	8612	707	24492
21	Херсонська	3893	4079	317	8289	3760	3723	312	7795
22	Хмельницька	5583	2710	251	8544	5466	2456	245	8167
23	Черкаська	4412	3477	366	8255	4259	3141	354	7754
24	Чернівецька	3363	1849	181	5393	3306	1746	174	5226
25	Чернігівська	3048	2674	293	6015	2961	2517	286	5764
26	м. Київ	14684	18397	1672	34753	14202	15888	1545	31635
27	м. Севастополь	0	0	0	0	0	0	0	0
	Усього	155611	136982	12048	304641	150711	120558	11544	282813

Джерело: статистичні дані розміщені на офіційному веб-сайті Державної судової адміністрації України

* показники для формування бюджетного запиту

Додаток К

Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді в місцевих загальних судах*

№ з/п	Область (регіон)	Знаходилось на розгляді у 2014 р										
		Справ і матеріалів кримінального судочинства		Справ і матеріалів адміністративно го судочинства		Справ і матеріалів цивільного судочинства		Справ та матеріалів про адміністративні правопорушення		УСЬОГО справ і матеріалів		
		Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Автономна Республіка Крим	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Вінницька	29788	6456	4781	3326	48485	34699	35499	35096	118553	79577	
3	Волинська	14829	2777	3633	3017	25517	20243	18961	18596	62940	44633	
4	Дніпропетровська	87138	18365	10896	5378	167844	118857	62444	61388	328322	203988	
5	Донецька	26397	7272	7748	6315	84757	65077	18766	18532	137668	97196	
6	Житомирська	28279	5224	27302	15034	47187	34192	28571	28227	131339	82677	
7	Закарпатська	17309	4372	2158	1456	34475	24473	17832	17492	71774	47793	
8	Запорізька	42976	9640	6216	2748	85282	60207	37897	36814	172371	109409	
9	І.-Франківська	14517	3147	3307	2583	33180	26279	20515	20380	71519	52389	
10	Київська	29806	6984	6209	3585	65631	47420	41798	41472	143444	99461	
11	Кіровоградська	18958	5113	4167	2294	36589	26431	23303	22920	83017	56758	
12	Луганська	35741	8357	3014	2218	57804	40502	20252	19986	116811	71063	
13	Львівська	42499	7592	6681	4044	69308	52370	33220	32812	151708	96818	
14	Миколаївська	25154	6035	4001	2373	52560	38575	25570	25275	107285	72258	
15	Одеська	55233	11142	5589	3843	105335	74498	61401	60957	227558	150440	
16	Полтавська	31649	6034	6329	3117	60700	44260	26100	25729	124778	79140	
17	Рівненська	17477	3761	3536	2591	29024	22295	21351	21028	71388	49675	
18	Сумська	20100	4442	2668	1869	33742	26474	20456	20018	76966	52803	

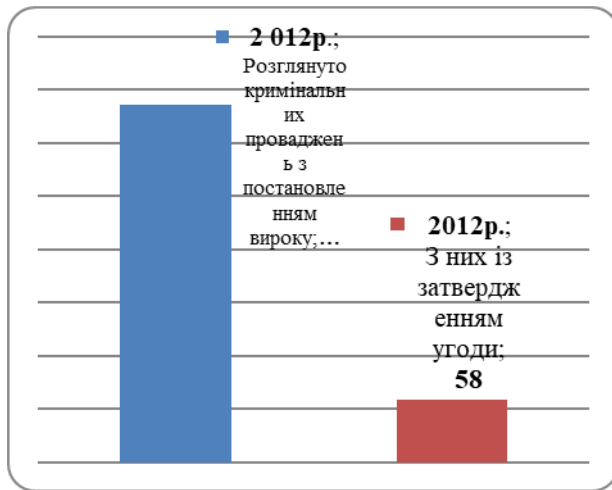
19	Тернопільська	15296	3172	2893	2120	24608	18756	14198	14071	56995	38119
20	Харківська	65437	14801	5793	3604	130983	94933	47276	47008	249489	160346
21	Херсонська	27400	6175	3209	2064	44667	31796	25626	25201	100902	65236
22	Хмельницька	22037	4018	4511	3640	37474	30432	23940	23793	87962	61883
23	Черкаська	26089	5256	4019	2754	41811	29886	22613	22445	94532	60341
24	Чернівецька	11565	2556	1050	743	20981	16332	17692	17565	51288	37196
25	Чернігівська	17119	4062	4504	2219	36091	25017	22696	22447	80410	53745
26	м. Київ	90363	9655	9042	5364	117702	69785	70261	69462	287368	154266
27	м. Севастополь	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Усього	813156	166408	143256	88299	1491737	1073789	758238	748714	3206387	2077210
		Розглянуто у 2014 р.									
№з /п	Область (регіон)	Справ і матеріалів кримінального судочинства		Справ і матеріалів адміністративного судочинства		Справ і матеріалів цивільного судочинства		Справ та матеріалів про адміністративні правопорушення		УСЬОГО справ і матеріалів	
		Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ	Усього	у тому числі справ
А	Б	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Автономна Республіка Крим	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Вінницька	28428	5330	4387	3098	44199	31330	34913	34534	111927	74292
3	Волинська	14492	2512	2754	2166	23611	18670	18786	18437	59643	41785
4	Дніпропетровська	82878	14938	9923	4674	144606	101400	61276	60286	298683	181298
5	Донецька	24571	5722	7461	6077	78223	60138	18489	18261	128744	90198
6	Житомирська	26878	4182	20094	10865	40384	29664	27780	27456	115136	72167
7	Закарпатська	15987	3478	1815	1250	29696	21169	17259	16945	64757	42842
8	Запорізька	41364	8395	5851	2468	77121	54474	37528	36454	161864	101791
9	І.-Франківська	13914	2627	2952	2269	28777	22683	20245	20114	65888	47693
10	Київська	28695	6056	5701	3315	58255	42680	41435	41119	134086	93170
11	Кіровоградська	17712	4286	3703	2000	31964	22873	22517	22170	75896	51329
12	Луганська	31057	5828	2406	1748	45147	32171	19428	19186	98038	58933

Додаток Л

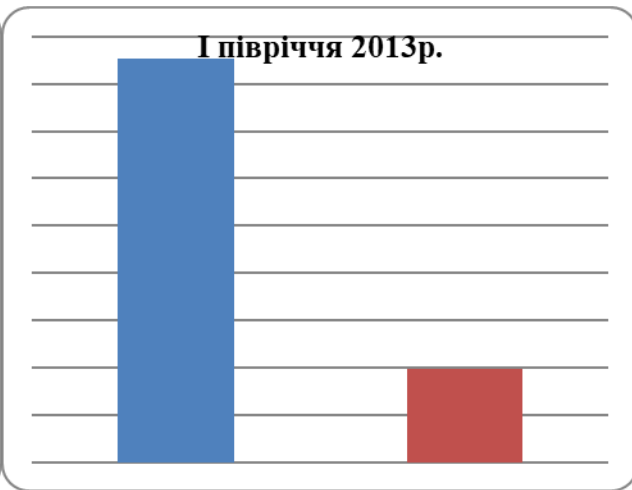
Загальні відомості щодо кримінальних проваджень з винесенням вироку та винесенням вироку, яким затверджено угоду

Р/р	Розглянуто кримінальних проваджень з винесенням вироку		Питома вага, %
	Усього	З них, із затвердженням угоди	
2012 рік	336	58	17,26
I півріччя 2013 року	42657	9786	22,94

Діаграма 1

Діаграма 2

**Порівняльна таблиця статистичних
даних по Україні за 2012-й та I півріччя 2013 р.
щодо розгляду кримінальних проваджень із затвердженням угоди**

Назва області	Розглянуто кримінальних проваджень з постановленням вироку			
	усього		із затвердженням угоди	
	2012	I-2013	2012	I-2013
АР Крим	18	2730	0	418
Вінницька	5	1308	0	266
Волинська	19	827	7	260
Дніпропетровська	34	4057	5	777
Донецька	23	4347	3	1027
Житомирська	1	920	1	174
Закарпатська	0	701	0	167
Запорізька	29	1998	0	354
Івано-Франківська	5	817	0	185
Київська	18	1530	0	226
Кіровоградська	5	1180	0	257
Луганська	14	3239	2	770
Львівська	15	1319	7	348
Миколаївська	3	1286	0	169
Одеська	7	1806	0	298
Полтавська	14	1812	1	485
Рівненська	4	1004	2	449
Сумська	12	1349	4	226
Тернопільська	1	532	0	174
Харківська	26	2509	14	855
Херсонська	10	1513	3	484
Хмельницька	8	913	3	286
Черкаська	13	1085	2	275
Чернівецька	0	592	0	143
Чернігівська	11	1159	0	161
м. Київ	39	1830	3	443
м. Севастополь	2	294	1	109
УСЬОГО	36	657	8	9786

Джерело: статистичні дані розміщені на офіційному веб-сайті Державної судової адміністрації України

Додаток Н

**Статистичні дані щодо здійснення судового провадження на підставі угод
у II півріччі 2013 р. - I кварталі 2014 р.**

За даними відділу статистики Апеляційного суду міста Києва, у другому півріччі 2013 року – першому кварталі 2014 року районними судами м. Києва розглянуто 984 провадження на підставі угод, серед яких угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості – 504 (щодо 519 осіб), угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим – 480 (щодо 486 осіб).

За результатами розгляду 504 проваджень з угодами між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості у 413 ухвалено вироки, по 48 – відмовлено в затвердженні угод.

За результатами розгляду 480 проваджень з угодами про примирення між потерпілим та обвинуваченим у 360 ухвалено вироки, відмовлено в затвердженні угоди у 87 провадженнях.

Інформація щодо розгляду проваджень на підставі угод у другому півріччі 2013 р.		
Усього розглянуто	угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості	угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим
734	365	369
З них:		
затверджено угоду	330	310
відмовлено в затвердженні угоди	38	79
Інформація щодо розгляду проваджень на підставі угод у першому кварталі 2014 р.		
Всього розглянуто	угод між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості	угод про примирення між потерпілим та обвинуваченим
250	139	111
З них:		
затверджено угоду	83	55
відмовлено в затвердженні угоди	10	8

Джерело: статистичні дані розміщені на офіційному веб-сайті Державної судової адміністрації України

**Узагальнені
результати анкетування слідчих**

Стислий опис результатів проведеного анкетного опитування слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві.

Анкетне опитування слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві проведено на підставі наказу Головного управління МВС України в м. Києві від 28.10.2015 р. №12/1-16457. Анкетне опитування слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві проведено у III кварталі 2015 р. з метою вивчення рівня обізнаності респондентів відносно: теоретичних засад медіації в системі відновного правосуддя; теоретико-прикладних засад впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України та визначення рівня дієвості (доцільності та результативності) майбутнього функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні, що заснована на новаційній моделі, яка запропонована дисертантом Р.Ф. Аракелян.

Відомості щодо складу респондентів-слідчих, які виявили бажання взяти участь в проведенні анкетного опитування за відповідними ознаками наведеними нижче:

- *територіальні управління поліції ГУ НП України в місті Києві* – 100%;
- *посади респондентів*: слідчі територіальних управлінь ГУ НП України в місті Києві – 134 чол.68%; старші слідчі територіальних управлінь ГУ НП України в місті Києві – 36 чол.18%; заступники начальників слідчого відділу територіальних управлінь ГУ НП України в місті Києві – 24чол.12 %;
- *стаж роботи в ГУ НП України в місті Києві*: до 1 року – 20 чол.10%; 1-3 роки – 32 чол. 16%; 3-5 років – 29 чол.14%; 5-10 років – 32 чол. 16%; 10-15 років – 28 чол. 14%; 15-20 років – 29 чол.14%; 20-25 років – 24 чол.12%;

- *стаж роботи в слідчих підрозділах територіальних управлінь ГУ НП України в місті Києві:* до 1 року – 40 чол. 20%; 1-3 роки – 36 чол. 18%; 3-5 років – 39 чол. 20%; 5-10 років – 36 чол. 18%; 10-15 років – 22 чол. 11%; 15-20 років – 21 чол. 10%;
- *освітньо-кваліфікаційний рівень респондента:* молодший спеціаліст – 45 чол. 23%; бакалавр – 49 чол. 25%; спеціаліст – 58 чол. 29%; магістр – 42 чол. 21%;
- *респондент має:* юридичну освіту – 193 чол. 99%; економічну освіту – 1 чол. 1%;
- *вік респондента:* до 25 років – 40 чол. 20%; 25-30 років – 30 чол. 15%; 30-35 років – 16 чол. 8%; 35-40 років – 28 чол. 14%; 40-45 років – 26 чол. 13%; 45-50 років – 26 чол. 13%, більше 50 років – 28 чол. 14%.

Анкетування слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві містили питання відносно: матеріалів кримінальних проваджень, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями невеликої та середньої тяжкості, які в подальшому, на думку слідчих, можуть бути направлені на процедуру медіації в кримінальному провадженні, теоретичних засад медіації в системі відновного правосуддя; теоретико-прикладних засад впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Узагальнені результати анкетного опитування слідчих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві:

– на питання « інтереси та потреби кого повинні мати першочергове значення для службових осіб Національної поліції України ? »: 27 слідчих, що становить 13 %, відповіли – держави; 39 слідчих, що становить 20%, відповіли – суспільства (людей); 107 слідчих, що становить 55%, відповіли – кожного окремо взятого потерпілого; 10 слідчих, що становить 5%, відповіли – безпосередніх керівників; 11 слідчих, що становить 5% не змогли відповісти на це питання;

– на питання « чи мали Ви можливість взаємодіяти із потерпілим під час розслідування кримінального правопорушення вчиненого відносно нього ? »: 190 слідчих, що становить 97%, відповіли – так; 4 слідчих, що становить 2% відповіли –

ні; 0% слідчих відповіли – мав можливість, але не скористався, тому що вважає таку співпрацю неефективною для слідства;

– на питання « чи відомі Вам нормативно-правові акти національного законодавства, які регулюють питання відновного правосуддя в Україні ? »: 120 слідчих, що становить 61%, відповіли – так; 40 слідчих, що становить 20%, відповіли – ні; 34 слідчих, що становить 17%, не змогли відповісти на це питання;

– на питання « чи відомі Вам модифікації програм відновного правосуддя ? »: 55 слідчих, що становить 28%, відповіли – так; 140 слідчих, що становить 72%, відповіли – ні;

– на питання « чи відомі Вам національні законодавчі ініціативи в сфері відновного правосуддя ? »: 50 слідчих, що становить 25%, відповіли – так; 144 слідчих, що становить 74%, відповіли – ні;

– на питання « чи потрібне реформування національної системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів у напрямку впровадження програм медіації між потерпілим та правопорушником, створення системи ювенальної юстиції та служби пробації ? »: 158 слідчих, що становить 81%, відповіли – так; 36 слідчих, що становить 18%, відповіли – ні;

– на питання « чи в достатній мірі Ви обізнані (володієте) інформацією про можливість практичного застосування концептуальних засад відновного правосуддя ? »: 0 % слідчих відповіли – володію досконало; 13 слідчих, що становить 6%, відповіли – відмінно; 22 слідчі, що становить 11%, відповіли – добре; 58 слідчих, що становить 29%, відповіли – задовільно; 19 слідчих, що становить 9%, відповіли – слабо; 82 слідчих, що становить 42%, відповіли – дуже слабо; 0 % слідчих відповіли – інше;

– на запитання « чи є проблеми (недоліки), пов'язані із кримінальною процесуальною (законодавчою) регламентацією питань відновного правосуддя на національному рівні ? »: 108 слідчих, що становить 55%, відповіли – так і визначили наступне: « недоліки існують після притягнення особи до кримінальної відповідальності для пом'якшення покарання »; 86 слідчих, що становить 44%, відповіли – ні; 0% слідчих – відмовились відповідати на це питання;

– на питання « чи відомі Вам випадки застосування відновного правосуддя в кримінальному провадженні на теренах сучасної України ? » : 60 слідчих, що становить 30%, відповіли – так; 134 слідчих, що становить 69%, відповіли – ні;

– на питання « чи відомі Вам випадки застосування відновного правосуддя в зарубіжних країнах ? »: 64 слідчих, що становить 32%, відповіли – так; 130 слідчих, що становить 67%, відповіли – ні;

– на питання « чи вірите Ви в дієвість та адаптивність відновного правосуддя в національному кримінальному провадженні ? »: 94 слідчих, що становить 48%, відповіли – так; 80 слідчих, що становить 41%, відповіли – ні; 20 слідчих, що становить 10%, не змогли відповісти на це питання;

– на питання « чи відомі Вам сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації ? »: 68 слідчих, що становить 35%, відповіли – так; 126 слідчих, що становить 64%, відповіли – ні;

- на питання « хто на Вашу думку повинен вирішувати питання про направлення кримінального провадження на процедуру медіації ? »: 0% слідчих відповіли – слідчий суддя; 63 слідчих, що становить 32%, відповіли – прокурор; 37 слідчих, що становить 19%, відповіли – слідчий; 65 слідчих, що становить 33%, відповіли – начальник слідчого відділення за погодженням з прокурором; 11 слідчих, що становить 5%, відповіли – усі вище перелічені суб'єкти; 18 слідчих, що становить 9%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « на Вашу думку, на якій стадії кримінального провадження доцільним є застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником? »: 40 слідчих, що становить 20%, відповіли – на стадії досудового розслідування та слідства; 31 слідчих, що становить 15%, відповіли – на стадії судового провадження; 116 слідчих, що становить 59%, відповіли – на будь-якій стадії кримінального провадження; 7 слідчих, що становить 3%, відповіли – інший варіант, але не визначили який;

- на питання « на Вашу думку, чи може медіація виступати в якості альтернативи традиційному кримінальному провадженню ? »: 77 слідчих, що

становить 39%, відповіли – так; 79 слідчих, що становить 40%, відповіли – ні; 38 слідчих, що становить 19%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « оберіть прийнятний для Вас варіант »: 29 слідчих, що становить 14%, відповіли – « медіація повинна бути передбачена та регулюватися нормативними актами з кримінального провадження відносно неповнолітніх правопорушників »; 26 слідчих, що становить 13%, відповіли – « медіації повинна бути передбачена та регулюватися кримінальним процесуальним законодавством у відношенні дорослих правопорушників »; 139 слідчих, що становить 71%, відповіли – « медіація повинна регулюватися окремим « законом про медіацію », в якому детально врегульовані питання організації та процесу медіації »;

- на питання: « чи відомі Вам європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя відносно розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України ? »: 77 слідчих, що становить 39%, відповіли – так; 117 слідчих, що становить 60%, відповіли – ні;

- на питання: « чи знайомі Вам положення наступних актів: Рекомендація Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. « Про посередництво в кримінальних справах » та Рамкове рішення Європейського Союзу « Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві » від 15.03.2001 року ? »: 29 слідчих, що становить 14%, відповіли – так; 132 слідчих, що становить 68%, відповіли – ні; 33 слідчих, що становить 17%, не змогли відповісти на це питання.

- на питання « чи вважаєте Ви за доцільне автономність функціонування служб медіації в кримінальному провадженні ? »: 32 слідчих, що становить 16%, відповіли – так; 134 слідчих, що становить 69%, відповіли – ні; 28 слідчих, що становить 14%, не змогли відповісти на це питання.

- на питання « чи вважаєте Ви за доцільне застосування добровільності, конфіденційності та неупередженості при вирішенні питання про направлення кримінального провадження на процедуру медіації ? »: 118 слідчих, що становить 60%, відповіли – так; 47 слідчих, що становить 24%, відповіли – ні; 29 слідчих, що становить 14%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи повинна процедура медіації бути загальнодоступною та доступною на будь-якій стадії кримінального провадження ? »: 114 слідчих, що становить 58%, відповіли – так; 58 слідчих, що становить 29%, відповіли – ні; 22 слідчих, що становить 11%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи повинні програми медіації між потерпілим та правопорушником провадяться щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності ? »: 151 слідчих, що становить 77%, відповіли – так; 24 слідчих, що становить 12%, відповіли – ні; 19 слідчих, що становить 9%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи повинні програми медіації між потерпілим та правопорушником провадяться у відношенні насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками ? »: 157 слідчих, що становить 80%, відповіли – так; 21 слідчих, що становить 10%, відповіли – ні; 16 слідчих, що становить 8%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи потрібне розширення кримінально-правових сфер застосування медіації та поширення їх на тяжкі кримінальні правопорушення ? »: 23 слідчих, що становить 11%, відповіли – так; 154 слідчих, що становить 79%, відповіли – ні; 17 слідчих, що становить 8%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи може медіація в кримінальному провадженні сприяти дієвій відповідальності правопорушника ? »: 97 слідчих, що становить 50%, відповіли – так; 71 слідчих, що становить 36%, відповіли – ні; 26 слідчих, що становить 13%, не змогли відповісти на це питання;

- на запитання « чи може медіація в кримінальному провадженні визволити потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення ? »: 104 слідчих, що становить 53%, відповіли – так; 63 слідчих, що становить 32%, відповіли – ні; 27 слідчих, що становить 13%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи здатна медіація в кримінальному провадженні сприяти активній участі сторін кримінального конфлікту до винайдення взаємоприйняттого

рішення ? »: 101 слідчих, що 52%, відповіли – так; 70 слідчих, що становить 36%, відповіли – ні; 23 слідчих, що становить 11%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи здатна медіація сприяти інтеграції правопорушника в суспільство ? »: 109 слідчих, що становить 56 %, відповіли – так; 59 слідчих, що становить 30%, відповіли – ні; 26 слідчих, що становить 13%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи дієвим є функціонування поряд із юридичними гуманітарних методів роботи з виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника ? »: 149 слідчих, що становить 76%, відповіли – так; 22 слідчих, що становить 11%, відповіли – ні; 23 слідчих, що становить 11%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « у разі створення на національному рівні кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні чи скористалися Ви цим правовим механізмом ? »: 98 слідчих, що становить 50%, відповіли – так; 68 слідчих, що становить 35%, відповіли – ні; 28 слідчих, що становить 14%, не змогли відповісти на це питання.

- на питання « як Ви вважаєте, провадження процедур медіації в кримінальному провадженні сприятиме зменшенню навантаження на судові та правоохоронні органи ? »: 111 слідчих, що становить 57%, відповіли – так; 55 слідчих, що становить 28%, відповіли – ні; 28 слідчих, що становить 14%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « оберіть прийнятний на Вашу думку варіант. Як Ви вважаєте, провадження процедур медіації сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень »: 16 слідчих, що становить 8%, відповіли – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; 15 слідчих, що становить 7%, відповіли – необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості; 45 слідчих, що становить 23%, відповіли – кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; 38 слідчих, що становить 19%, відповіли – кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 59 слідчих, що

- становить 30%, відповіли – всі вищезазначені варіанти; 21 слідчих, що становить 10%, відповіли – не сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень тому що, « рівень злочинності залежить від економічних факторів, міри покарання за скоєне кримінальне правопорушення »;
- на питання « як, на Вашу думку, чи повинні служби медіації в кримінальному провадженні підпорядковуватися Міністерству внутрішніх справ України ? »: 102 слідчих, що становить 52%, відповіли – так; 92 слідчих, що становить 47%, відповіли – ні;
 - на питання « чи доцільним є створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходитиметься в підпорядкуванні Міністерства юстиції України ? »: 84 слідчих, що становить 43%, відповіли – так; 81 слідчих, що становить 41%, відповіли – ні; 29 слідчих, що становить 14%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « чи сприятиме створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні забезпеченню надання послуг медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України ? »: 102 слідчих, що становить 52%, відповіли – так; 92 слідчих, що становить 48%, відповіли – ні;
 - на питання « якими, на Вашу думку, повинні бути підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні ? »: 56 слідчих, що становить 28%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 24 слідчих, що становить 12%, відповіли – необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 31 слідчих, що становить 15%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 10 слідчих, що становить 5%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 73 слідчих, що становить 37%, відповіли – всі перелічені вище; 0 % слідчих мають власний варіант ... –
 - на питання « як Ви вважаєте, чи правильним є застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови що така процедура була проведена до

- порушення кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпає публічні інтереси держави ? »: 101 слідчих, що становить 52%, відповіли – так; 93 слідчих, що становить 47%, відповіли – ні; 0% слідчих мають власний варіант ... – ;
- на питання « чи погоджуєтесь Ви з таким твердженням: « процедура медіації в кримінальному провадженні сприяє своєчасному залагодженню, припиненню та запобіганню негативних наслідків кримінального правопорушення, гуманізації порядку кримінального провадження та спрямована на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні » ? »: 91 слідчих, що становить 46%, відповіли – так; 53 слідчих, що становить 27%, відповіли – ні; 52 слідчих, що становить 26%, відповіли – не знаю; 0% слідчих відповіли – бажаю самостійно дослідити це питання;
 - на питання « чи необхідна чітка регламентація порядку та строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, винайдення медіатором індивідуальних підходів до кожного кримінального провадження ? »: 97 слідчих, що становить 50%, відповіли – так; 50 слідчих, що становить 25%, відповіли – ні; 47 слідчих, що становить 24%, відповіли – не знаю; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ;
 - на питання « чи прийнятною є для Вас наступна процесуальна дія: « активізація процедури медіації в кримінальному провадженні починається з моменту надходження ухвали суду, чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні » ? » : 86 слідчих, що становить 44%, відповіли – так; 55 слідчих, що становить 28%, відповіли – ні; 53 слідчих, що становить 27%, відповіли – не знаю; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ;
 - на питання « чи прийнятною є для Вас така процесуальна дія: « повноваження голови служби медіації в кримінальному провадженні обмежуються виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні ? »: 114 слідчих, що становить 58%, відповіли – так; 52 слідчих,

- що становить 26%, відповіли – ні; 28 слідчих, що становить 14%, відповіли – не знаю; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ;
- на питання « чи повинен Голова служби медіації в кримінальному провадженні здійснювати повноваження пов'язані із відкриттям, закриттям, призупиненням процедури медіації в кримінальному провадженні ? »: 86 слідчих, що становить 44%, відповіли – так; 58 слідчих, що становить 29%, відповіли – ні; 50 слідчих, що становить 25%, відповіли – не знаю; 0 % слідчих мають власний варіант – ;
 - на питання « чи повинен медіатор в кримінальному провадженні, з дня надходження до його провадження процесуального акту про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймати рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні ? »: 84 слідчих, що становить 43%, відповіли – так; 58 слідчих, що становить 29%, відповіли – ні; 52 слідчих, що становить 26%, відповіли – не знаю; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ;
 - на питання « чи доцільним є періодичне застосування методики експертної оцінки законодавства про медіацію в кримінальному провадженні з метою вимірювання його ефективності ? »: 93 слідчих, що становить 47%, відповіли – так; 45 слідчих, що становить 23%, відповіли – ні; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ; 56 слідчих, що становить 28%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « чи вбачаєте Ви нагальну потребу в необхідності періодичного проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні ? »: 89 слідчих, що становить 45%, відповіли – так; 54 слідчих, що становить 27%, відповіли – ні; 0% слідчих мають власний варіант – ; 51 слідчих, що становить 26%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « чи погоджуєтесь Ви із твердженням про те, що індикатори оцінки регулюючого впливу спрямовані на раціоналізацію процесу прийняття законодавчих рішень на всіх стадіях провадження медіації в кримінальному

- провадженні ? »: 87 слідчих, що становить 44%, відповіли – так; 55 слідчих, що становить 28%, відповіли – ні; 0% слідчих мають власний варіант ... – ; 52 слідчих, що становить 26%, не змогли відповісти на це питання;
- на питання « чи раціональними є фінансово-економічні витрати, які активізують впровадження медіації в кримінальному провадженні ? »: 82 слідчих, що становить 42%, відповіли – так; 50 слідчих, що становить 25%, відповіли – ні; 38 слідчих, що становить 19%, мають власний варіант: «фінансування за рахунок правопорушників »; 24 слідчих, що становить 12%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « чи погоджуєтесь Ви із наступним твердженням: « медіація в кримінальному провадженні є викликом часу та потребою гуманістично налаштованого демократичного українського суспільства » ? »: 91 слідчих, що становить 46 %, відповіли – так; 49 слідчих, що становить 25%, відповіли – ні; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ; 54 слідчих, що становить 27%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « чи є у Вас бажання та можливості впроваджувати в свою практичну діяльність визначальні положення Рамкового рішення Ради ЄС « Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві » від 15 березня 2001 року ? »: 90 слідчих, що становить 46%, відповіли – так; 80 слідчих, що становить 41%, відповіли – ні; 0 % слідчих мають власний варіант ... – ; 24 слідчих, що становить 12%, не змогли відповісти на це питання;
 - на питання « як Ви вважаєте, чи вплине впровадження інституту медіації на кількісні показники рівня злочинності та збільшення кількості кримінальних проваджень (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах ? »: 85 слідчих, що становить 43%, відповіли – в бік зменшення; 53 слідчих, що становить

27%, відповіли – в бік збільшення; 56 слідчих, що становить 28%, відповіли – залишиться без змін; 0 % слідчих мають власний варіант ... – 0%;

- на питання « чи бажаєте Ви ознайомитися з проектом Закону України « Про медіацію в кримінальному провадженні », який розроблений Сервецьким Іваном Васильовичем та Аракелян Розою Фердинандівною ? »: 140 слідчих, що становить 72%, відповіли – так; 54 слідчих, що становить 27%, відповіли – ні.

Джерело: авторська розробка

**Узагальнені
результати анкетування потерпілих**

Стислий опис результатів проведеного анкетного опитування потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві.

Анкетне опитування потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві проведено на підставі наказу Головного управління МВС України в м. Києві від 28.10.2015 р. №12/1-16457. Анкетне опитування потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві здійснено у III кварталі 2015 р. з метою вивчення рівня обізнаності респондентів відносно: теоретичних засад медіації в системі відновного правосуддя; теоретико-прикладних засад впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України та визначення рівня дієвості (доцільності та результативності) майбутнього функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні, що заснована на новаційній моделі, яка запропонована дисертантом Аракелян Р.Ф.

Відомості щодо складу респондентів-потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві, які виявили бажання взяти участь в проведенні анкетного опитування за відповідними ознаками наведеними нижче:

- ***місце роботи респондента:*** сфера торгівлі, бізнесу (малого, середнього, великого), готельного бізнесу, державна служба, муніципальна служба – 22 чол., що становить 27%; сфера обслуговування, менеджмент, туризм, особисте селянське/фермерське господарство – 30 чол., що становить 37%; сфера освіти, науки культури, кібернетики, охорони здоров'я, інженерія, сфера розваг, конструювання, будівельна сфера – 10 чол., що становить 12%; сфера просвітницька, волонтерська, безробітний (тимчасово, постійно), хатній робітник (домогосподарник) – 18 чол., що становить 22%; малолітня, неповнолітня особа,

непрацездатний інвалід – 0%; до жодної із зазначених сфер не належу, а працюю– 0 %;

- **вік респондента:** до 12 років – 0 %; з 12-16 років – 0 %; з 16-20 років – 9 чол., що становить 11%; з 20-25 років – 8 чол., що становить 10%; з 25-30 років – 18 чол., що становить 22%; з 30-35 років – 14 чол., що становить 17%; з 35-45 років – 6 чол., що становить 7%; з 45 - 55 років – 5 чол., що становить 6%; з 55-65 років – 15 чол., що становить 18%; з 65 і вище – 5 чол., що становить 6%;

- **стать респондента:** чоловіча – 47 чол., що становить 58%; жіноча – 33 чол., що становить 41%;

- **освітньо-кваліфікаційний рівень респондента:** молодший спеціаліст – 15 чол., що становить 18%; бакалавр – 15 чол., що становить 18%; спеціаліст – 10 чол., що становить 12%; магістр – 8 чол., що становить 10%; наявне вчене звання, науковий ступінь – 2 чол., що становить 2%; загальна середня освіта – 24 чол., що становить 30%; не закінчена загальна середня освіта – 6 чол., що становить 7%; інше – 0 %;

- **респондент має:** юридичну освіту – 8 чол., що становить 10 %; економічну освіту – 15 чол., що становить 18%; педагогічну – 10 чол., що становить 12%; технічну – 0 %; управлінську – 5 чол., що становить 6%; медичну – 2 чол., що становить 2%; іншу – 40 чол., що становить 50%.

Анкети потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві містили запитання, розроблені з урахуванням психічних, емоційних, майнових та матеріальних потреб жертв (потерпілих) кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості в розрізі досліджуваної проблематики, які детерміновані питаннями теоретичних засад медіації в системі відновного правосуддя та теоретико-прикладних засад впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Узагальнені результати анкетного опитування потерпілих територіальних управлінь поліції Головного управління Національної поліції України в місті Києві:

- на питання « інтереси та потреби кого повинні мати першочергове значення для службової особи Національної поліції України ? »: 0 % потерпілих відповіли – держави; 25 потерпілих, що становить 31%, відповіли – суспільства (людей); 55 потерпілих, що становить 68%, відповіли – кожного окремо узятого потерпілого;

- на питання « чи мали Ви можливість взаємодіяти з слідчим, співробітником оперативно-розшукової діяльності (дізнавачем) під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого відносно Вас ? »: 38 потерпілих, що становить 47%, відповіли – так; 42 потерпілих, що становить 52 %, відповіли – ні.

- на питання « підкресліть, будь-ласка, кримінальні процесуальні дії, які в належній мірі були проведені у відношенні Вас, як Потерпілого »: 9 потерпілих, що становить 11%, відповіли – були повідомлені про свої права та обов'язки, передбачені КПК України; 14 потерпілих, що становить 17%, відповіли – знали сутність підозри та обвинувачення, були повідомленні про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; 1 потерпілий, що становить 1%, відповіли – подавали докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, заявляли відводи та клопотання, які були взяті до відома та враховані; 18 потерпілих, що становить 22%, відповіли – за наявності відповідних підстав – була забезпечена безпека щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; 10 потерпілих, що становить 12%, відповіли – вільно надавали пояснення, показання або мали можливість відмовитися їх надавати; 13 потерпілих, що становить 16%, відповіли – оскаржували рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК без перешкод; 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – одержали відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – безперешкодно знайомилися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо Вас кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після

відкриття матеріалів згідно із статтею 290 КПК України, а також безперешкодно знайомилися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо Вас кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження; 0% потерпілих відповіли – надавалася можливість застосовувати з додержанням вимог КПК України технічних засобів при проведенні процесуальних дій, в яких Ви брали участь; 0% потерпілих відповіли – одержували копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках передбачених КПК України та користуватися без перешкод іншими правами, передбаченими КПК України;

- на питання « чи провадилися у відношенні Вас нижчезазначені кримінальні процесуальні дії ? »: 16 потерпілих, що становить 20%, відповіли – негайно прийнято та зареєстровано заяву про кримінальне правопорушення, визнання Вас потерпілим; 0% потерпілих відповіли – своєчасно отримували від уповноваженого органу, до якого Ви подали заяву, документ, що підтверджує його прийняття та реєстрацію; 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – безперешкодно подавали докази на підтвердження своєї заяви; 2 потерпілих, що становить 2%, відповіли – безперешкодно брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставили запитання, подавали свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомилися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за Вашої участі; 5 потерпілих, що становить 6%, відповіли – безперешкодно отримували копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо Вас кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування; 50 потерпілих, що становить 62%, не відмітили жодної із вищевказаних процесуальних дій;

- на питання « чи довіряєте Ви органам досудового розслідування Національної поліції України та/або судовим органам влади у вирішенні питання щодо розслідування та обрання справедливого покарання для правопорушника ? »: 16 потерпілих, що становить 20%, відповіли – так; 25 потерпілих, що становить

31%, відповіли – ні; 10 потерпілих, що становить 12%, відповіли – скоріше за все, так; 29 потерпілих, що становить 36%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « чи враховували службові особи органів досудового розслідування Національної поліції України Ваші потреби, побажання, міркування, інтереси, фізичних, психічний та емоційний стан під час досудового розслідування (слідства) ? »: 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – так; 62 потерпілих, що становить 77%, відповіли – ні; 4 потерпілих, що становить 5%, відповіли – скоріше за все, так; 6 потерпілих, що становить 7%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « чи надходила до Вас від уповноважених співробітників Національної поліції України під час кримінального провадження у відношенні кримінальних правопорушень (невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) пропозиція на укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим ? »: 0% потерпілих відповіли – так; 80 потерпілих, що становить 100%, відповіли – ні;

- на питання « чи потрібне реформування національної системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів у напрямку впровадження програм медіації між потерпілим та правопорушником, створення системи ювенальної юстиції та служби пробації ? »

Примітка. Медіація в кримінальному провадженні – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора.»: 70 потерпілих, що становить 87%, відповіли – так; 10 потерпілих, що становить 12%, відповіли – ні;

- на питання « чи відомі Вам випадки ефективного застосування угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим в кримінальному провадженні на теренах сучасної України ? »: 13 потерпілих, що становить 16%, відповіли – так; 67 потерпілих, що становить 83%, відповіли – ні;

- на питання « чи відомі Вам випадки застосування угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим в зарубіжних країнах ? »: 28

потерпілих, що становить 35%, відповіли – так; 52 потерпілих, що становить 65%, відповіли – ні;

- на питання « чи вірите Ви в дієвість та адаптивність угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим в національному кримінальному провадженні ? »: 33 потерпілих, що становить 41% , відповіли – так; 47 потерпілих, що становить 58%, відповіли – ні;

- на питання « на Вашу думку, на якій стадії кримінального провадження доцільним є застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником ? »: 14 потерпілих, що становить 17%, відповіли – на стадії досудового розслідування та слідства; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – на стадії судового провадження; 28 потерпілих, що становить 35%, відповіли – на будь-якій стадії кримінального провадження; 30 потерпілих, що становить 37%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи може медіація виступати в якості альтернативи традиційному кримінальному провадженню ? »: 17 потерпілих, що становить 21%, відповіли – так; 9 потерпілих відповіли – ні; 54 потерпілих, що становить 67%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « оберіть прийнятний для Вас варіант »: 16 потерпілих, що становить 20%, відповіли – медіація повинна бути передбачена та регулюватися нормативними актами в кримінальному провадженні у відношенні неповнолітніх; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – медіація повинна бути передбачена та регулюватися кримінальним процесуальним законодавством у відношенні дорослих правопорушників; 56 потерпілих, що становить 70%, відповіли – медіація повинна регулюватися окремим « законом про медіацію », в якому детально врегульовані питання організації та процесу медіації;

- на питання « чи повинні програми медіації між потерпілим та правопорушником провадяться щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності ? »: 68 потерпілих, що становить 85%, відповіли – так; 12 потерпілих, що становить 15%, відповіли – ні;

- на питання « чи повинні програми медіації між потерпілим та правопорушником провадитися у відношенні насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками ? »: 73 потерпілих, що становить 91%, відповіли – так; 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – ні;

- на питання « чи скористалися Ви процедурою медіації в кримінальному провадженні ? »: 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – так; 20 потерпілих, що становить 25%, відповіли – ні; 53 потерпілих, що становить 66%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « у разі одержання Вашої згоди на відправлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні чи надали (довірили) Ви можливість вирішення Вашої справи медіатору (фахівцю в сфері відновного правосуддя), який не є співробітником Національної поліції України ? »: 28 потерпілих, що становить 35%, відповіли – так; 19 потерпілих, що становить 23%, відповіли – ні; 11 потерпілих, що становить 13%, відповіли – скоріше за все, так; 22 потерпілих, що становить 27%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « чи може медіація в кримінальному провадженні визволити Вас від тяжких наслідків кримінального правопорушення ? »: 18 потерпілих, що становить 22%, відповіли – так; 16 потерпілих, що становить 20%, відповіли –ні; 27 потерпілих, що становить 33%, відповіли – скоріше за все, так; 19 потерпілих, що становить 23%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « чи пробачили Ви вашого кривдника правопорушника у разі матеріальної (майнової) компенсації ним спричиненої Вам шкоди та щирого каяття ? »: 67 потерпілих, що становить 83%, відповіли – так; 5 потерпілих, що становить 6%, відповіли – ні; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – скоріше за все, так; 0% потерпілих відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « якою на Вашу думку повинна бути мета покарання вашого кривдника ? »: % потерпілих відповіли – виправлення та реінтеграція в суспільство; 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – помста та страждання; 73 потерпілих,

що становить 91%, відповіли – одержання потерпілим сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- на питання « чи задоволені Ви заходами та методами, які були застосовані слідчим у вашому кримінальному провадженні ? »: 6 потерпілих, що становить 7%, відповіли – так; 28 потерпілих, що становить 35%, відповіли – ні; 20 потерпілих, що становить 25%, відповіли – частково задоволена (ний); 26 потерпілих, що становить 32%, відповіли – частково не задоволена (ний).

- на питання « як Ви в цілому оцінюєте діяльність співробітників Національної поліції України в розслідуванні Вашого кримінального правопорушення ? »: 15 потерпілих, що становить 18%, відповіли – задовільно; 47 потерпілих, що становить 58%, відповіли – незадовільно; 18 потерпілих, що становить 22%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи погодилися Ви зустрітися з Вашим кривдником на процедурі медіації в кримінальному провадженні за участі компетентної особи – медіатора задля винайдення взаємоприйняттого вирішення кримінального конфлікту між Вами та Вашим кривдником ? »: 4 потерпілих, що становить 5%, відповіли – так; 28 потерпілих, що становить 35%, відповіли – ні; 22 потерпілих, що становить 27%, відповіли – скоріше за все, так; 26 потерпілих, що становить 32%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « як Ви вважаєте, провадження процедур медіації в кримінальному провадженні сприятиме зменшенню рівня злочинності ? »: 16 потерпілих, що становить 20%, відповіли – так; 15 потерпілих, що становить 18%, відповіли – ні; 3 потерпілих, що становить 3%, відповіли – скоріше за все, так; 46 потерпілих, що становить 57%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « як, на Вашу думку, чи повинні служби медіації в кримінальному провадженні підпорядковуватися Міністерству внутрішніх справ України ? »: 28 потерпілих, що становить 35 %, відповіли – так; 31 потерпілих, що становить 38%, відповіли – ні; 10 потерпілих, що становить 12%, відповіли – скоріше за все, так; 11 потерпілих, що становить 13%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « якими, на Вашу думку, повинні бути підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні ? »: 3 потерпілих, що становить 3%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 38 потерпілих, що становить 47%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 17 потерпілих, що становить 21%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 14 потерпілих, що становить 17%, обрали всі вищезазначені варіанти; 0% потерпілих запропонували власний варіант;

- на питання « як Ви вважаєте, чи правильним є застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови що така процедура була проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, відповідає Вашим інтересам та не зачіпає публічні інтереси держави ? »: 17 потерпілих, що становить 21%, відповіли – так; 27 потерпілих, що становить 33%, відповіли – ні; 14 потерпілих, що становить 17%, відповіли – скоріше за все, так; 22 потерпілих, що становить 27%, відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « чи необхідна чітка регламентація порядку та строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, винайдення медіатором індивідуальних підходів до кожного кримінального провадження ? »: 43 потерпілих, що становить 53%, відповіли – так; 0% потерпілих відповіли – ні; 37 потерпілих, що становить 46%, не змогли відповісти на це питання;

- на питання « чи доцільним є періодичне застосування методики експертної оцінки законодавства про медіацію в кримінальному провадженні з метою вимірювання його ефективності ? »: 74 потерпілих, що становить 92%, відповіли – так; 6 потерпілих, що становить 7%, відповіли – ні;

- на питання « чи вбачаєте Ви нагальну потребу в необхідності періодичного проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні ? »: 80 потерпілих, що становить 100%, відповіли – так;

0% потерпілих відповіли – ні; 0% потерпілих відповіли – скоріше за все, так; 0% потерпілих відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « як Ви вважаєте, чи вплине впровадження інституту медіації на кількісні показники рівня злочинності та кількість порушених кримінальних проваджень (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах ? »: 19 потерпілих, що становить 23%, відповіли – в бік зменшення; 8 потерпілих, що становить 10%, відповіли – в бік збільшення; 53 потерпілих, що становить 66%, відповіли – залишиться без змін;

- на питання « як Ви вважаєте, чи повинен слідчий виконувати всі вказівки Потерпілого ? »: 67 потерпілих, що становить 83%, відповіли – так; 6 потерпілих, що становить 7%, відповіли – ні; 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – скоріше за все, так; 0% потерпілих відповіли – скоріше за все, ні;

- на питання « у разі направлення Вашого кримінального провадження на процедуру медіації, яку допомогу Ви хотіли б одержати від медіатора ? »: 7 потерпілих, що становить 8%, відповіли – моральну, психологічну, емоційну; 73 потерпілих, що становить 91%, відповіли – компенсацію завданої кримінальним правопорушенням шкоди;) % потерпілих відповіли – примирення з правопорушником; 0% потерпілих мають власний варіант.

Джерело: авторська розробка

Узагальнені
результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень
Стислий опис результатів проведеного анкетного опитування
територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві

Анкетне опитування слідчих територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві щодо вивчення матеріалів кримінальних проваджень проведено на підставі листа Головного управління МВС України в м. Києві від 28.10. 2015 р. №12/1-16457. Анкетне опитування відносно вивчення матеріалів кримінальних проваджень слідчих територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві проведено у III кварталі 2015 р. з метою вивчення рівня обізнаності респондентів відносно: теоретичних засад медіації в системі відновного правосуддя; теоретико-прикладних засад впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України та визначення рівня дієвості (доцільності та результативності) майбутнього функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні, що заснована на новаційній моделі, яка запропонована дисертантом Аракелян Р.Ф.

Відомості щодо кримінальних правопорушень:

- невеликої тяжкості – 42, що дорівнює 21%;
- необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 32, що дорівнює 17% ;
- кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти власності – 52, що дорівнює 26%;
- кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти власності – 45, що дорівнює 23% ;
- кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 12, що дорівнює 7% ;
- кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 11, що дорівнює 6% .

1. Підставами для початку кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень

середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи *є заяви, повідомлення* (офіційні заяви та повідомлення посадових осіб – 10, що дорівнює 10%; громадських організацій – 24, що дорівнює 13 %; засобів масової інформації – 11, що дорівнює 7%; громадян – 35, що дорівнює 18%; письмові доручення, постанови слідчого – 0, що дорівнює 0 %; вказівки прокурора – 0, що дорівнює 0%; ухвали суду в кримінальних провадженнях – 13, що дорівнює 7 %; матеріали органів досудового розслідування – 14, що дорівнює 8%; запити оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав – 0, що дорівнює 0%; матеріали перевірок комісій Верховної Ради України – 0, що дорівнює 0%; депутатські запити – 0, що дорівнює 0%; безпосередньо виявлені в результаті застосування оперативно-розшукових заходів дані про кримінальне правопорушення – 17, що дорівнює 9 %; на підставі заяв, повідомлень заявника – 70, що дорівнює 38 %).

2. Час, який минув з моменту подання заяви (інших первинних документів про подію, кримінальне правопорушення) до початку огляду: одна година – 155, що дорівнює 80 %; дві години – 39, що дорівнює 20 %; три години – 0, що дорівнює 0 %; п'ять годин – 0, що дорівнює 0 %; десять годин – 0, що дорівнює 0%; більше десяти годин – 0, що дорівнює 0 %.

3. Склад слідчо-оперативної групи: слідчих – 65, що дорівнює 34%; експертів-криміналістів – 64, що дорівнює 32%; оперативних співробітників – 65, що дорівнює 34%; начальників кримінальної поліції – 0, що дорівнює 0%; керівники ОВС – 0, що дорівнює 0%; інші фахівці – 0, що дорівнює 0%.

4. Місце вчинення кримінального правопорушення: ліс – 0, що дорівнює 0%; поле – 0, що дорівнює 0%; заповідник – 0, що дорівнює 0%; державний заклад – 0, що дорівнює 0%; приватний заклад – 194, що дорівнює 100%; інше – 0, що дорівнює 0%.

5. Які засоби фіксації застосовувались під час затримання: негласна фотозйомка – 49, що дорівнює 25%; негласна відео зйомка – 50, що дорівнює 26%;

негласний аудіо запис – 48, що дорівнює 25%; негласне виготовлення схем, планів, малюнків – 47, що дорівнює 24%.

6. В результаті огляду предмет кримінального правопорушення: добровільно виданий – 97, що дорівнює 50%; знайдений в процесі огляду – 97, що дорівнює 50%; не знайдений – 0, що дорівнює 0%; інше – 0, що дорівнює 0%.

7. Чи проводився додатковий огляд місця події: так – 97, що дорівнює 50%; ні – 97, що дорівнює 50%.

8. Під час огляду місця події приймали участь: посадові особи навчального закладу – 0, що дорівнює 0%; представники громадських організацій – 0, що дорівнює 0%; представники підприємств, установ – 0, що дорівнює 0%; представники засобів масової інформації – 0, що дорівнює 0%; представники громадськості – 0, що дорівнює 0%; поняті – 194, що дорівнює 100%.

9. Слідчо-оперативною групою встановлені: свідки – 38, що дорівнює 19%; очевидці – 48, що дорівнює 25%; потерпілі – 68, що дорівнює 36%; підозрювані – 40, що дорівнює 20%; інше – 0, що дорівнює 0%.

10. Допитані всі свідки та очевидці кримінальних правопорушень: так – 194, що дорівнює 100%; ні – 0, що дорівнює 0%.

11. Підозрюваний затриманий: на місці кримінального правопорушення – 0, що дорівнює 0%; на шляху слідування – 48, що дорівнює 25%; за місцем проживання – 50, що дорівнює 26%; за місцем роботи – 25, що дорівнює 12%; інше – 71, що дорівнює 37%.

12. Підготовка до вчинення кримінального правопорушення: проводилась – 0, що дорівнює 0%; не проводилась – 194, що дорівнює 100%.

13. Чи планувались дії по приховуванню кримінального правопорушення: так – 94, що дорівнює 48%; ні – 100, що дорівнює 52%.

14. Чи мало місце приховування кримінального правопорушення: так – 0, що дорівнює 0%; ні – 194, що дорівнює 100%.

15. Чи було підготовлено неправдиве алібі: так – 23, що дорівнює 12%; ні – 171, що дорівнює 88%.

16. Дії правопорушника були направлені на приховання: часу – 10, що дорівнює 6%; місяця – 17, що дорівнює 9%; мотивів – 23, що дорівнює 11%; слідів – 0, що дорівнює 0%; предмета кримінального правопорушення – 60, що дорівнює 31%; інше – 84, що дорівнює 43%.

17. Спосіб приховування : укриття в схованках – 16, що дорівнює 8%; знищення – 0, що дорівнює 0%; псування – 0, що дорівнює 0%; продаж – 78, що дорівнює 40%; дарування – 0, що дорівнює 0%; обмін – 0, що дорівнює 0%; здача в скупку – 0, що дорівнює 0%; здача на склад – 0, що дорівнює 0%; приховання в транспорті – 0, що дорівнює 0%; інше – 100 що дорівнює 52%.

18. Безпосереднє місце приховування предмету кримінального правопорушення: у знайомих – 0, що дорівнює 0%; у родичів – 0, що дорівнює 0%; у своєму помешканні – 15, що дорівнює 8%; за місцем роботи – 0, що дорівнює 0%; у схованці за місцем роботи – 18, що дорівнює 9%; за місцем проживання – 0, що дорівнює 0%; за місцем тимчасового проживання – 32, що дорівнює 17%; в автомобілі – 0, що дорівнює 0%; у сусідів – 0, що дорівнює 0%; у схованці на шляху слідування (робота, місце проживання) – 0, що дорівнює 0%; на дачі – 0, що дорівнює 0%; у лісі – 0, що дорівнює 0%; у кишенях – 0, що дорівнює 0%; у додаткових таємних сховищах – 29, що дорівнює 15%; інше – 100, що дорівнює 51%.

19. Висунення неправдивого алібі: готувалося до кримінального правопорушення – 0, що дорівнює 0%; після кримінального правопорушення – 0, що дорівнює 0%; не готувалося – 194, що дорівнює 100%.

20. Неправдиве алібі готувалося на основі: попередньої домовленості учасників – 0, що дорівнює 0%; попередньої домовленості з родичами – 0, що дорівнює 0%; попередньої домовленості зі знайомими – 0, що дорівнює 0%; попередньої домовленості з сусідами – 0, що дорівнює 0%; посилянь на документи – 0, що дорівнює 0%; не підтверджуюваного алібі – 0, що дорівнює 0%; інше (алібі було відсутнє) – 194, що дорівнює 100%.

21. Симуляція психічного чи іншого захворювання мала місце з метою: приховування своєї участі в кримінальному правопорушенні – 0, що дорівнює 0%;

приховування інших учасників кримінального правопорушення – 0, що дорівнює 0%; уникнення відповідальності – 36, що дорівнює 18%; інше – 158, що дорівнює 82%.

22. Відносно підозрюваного обрано запобіжний захід: затримання – 66, що дорівнює 35%; арешт – 0, що дорівнює 0%; підписка про невиїзд – 0, що дорівнює 0%; не обирався запобіжний захід – 128, що дорівнює 65%.

23. Тактичні прийоми під час допиту підозрюваного, обвинуваченого: вільна розповідь – 26, що дорівнює 13%; метод опитування – 50, що дорівнює 26%; пред'явлення доказів – 57, що дорівнює 29%; використання протиріч – 0, що дорівнює 0%; спонукання до визнання вини з метою подальшого укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – 0, що дорівнює 0%; інше – 61, що дорівнює 32%.

24. Чи запропоновано потерпілому та правопорушнику укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості? так – 1, що дорівнює 0,5%; ні – 100, що дорівнює 52%; інше – 93, що дорівнює 47,5%;

25. Як відреагували потерпілий та правопорушник на пропозицію укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості? охоче погодився правопорушник, а потерпілий відмовився – 0, що дорівнює 0%; охоче погодився потерпілий, а правопорушник відмовився – 0, що дорівнює 0%; відмовились обидві сторони – 0, що дорівнює 0%; погодились обидві сторони – 0,5%, що дорівнює 0,5%; інше – 193,5, що дорівнює 99,5%.

26. За підсумками укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості чи належним чином були виконані сторонами кримінального конфлікту їх зобов'язання? так – 0,2, що дорівнює 0,2%; ні – 0, що дорівнює 0%; частково – 0,3, що дорівнює 0,3%; інше – 193,5, що дорівнює 99,5%.

27. Правдиві показання у підозрюваного (обвинуваченого) були отримані перш ніж запропонувати укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості під час: першого допиту – 0, що дорівнює 0%; повторного допиту – 0, що дорівнює 0%; додаткового допиту – 0, що дорівнює 0%; очної ставки – 0, що дорівнює 0%; під час одночасного пред'явлення доказів – 0, що дорівнює 0%; відсутності доказів – 0,5, що дорівнює 0,5%.

28. Обвинувачений почав надавати правдиві показання: на початку слідства – 0, що дорівнює 0%; в середині слідства – 0, що дорівнює 0%; в кінці слідства – 0, що дорівнює 0%; коли було запропоновано укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – 0,5, що дорівнює 0,5%.

29. Чи проводився обшук у обвинуваченого: так – 75, що дорівнює 39%; ні – 119, що дорівнює 61%.

30. Місце проведення обшуку: в помешканні обвинуваченого – 50, що дорівнює 25%; за місцем роботи – 0, що дорівнює 0%; на дачі – 25, що дорівнює 12%; в гаражі – 0, що дорівнює 0%; у родичів – 0, що дорівнює 0%; у знайомих – 0, що дорівнює 119%; інше – 63, що дорівнює 0%.

31. Під час обшуку було вилучено: предмет кримінального правопорушення – 50, що дорівнює 25%; зброя – 0, що дорівнює 0%; документи, що мають значення у справі – 30, що дорівнює 10%; заборонені предмети – 0, що дорівнює 0%; інше – 124, що дорівнює 63%.

32. Чи проводилось впізнання обвинуваченого: так – 1, що дорівнює 1%; ні – 193, що дорівнює 99%.

33. Чи проводились експертизи по кримінальному провадженню (якщо так, то які саме): дактилоскопічна – 0, що дорівнює 0%; почеркознавча – 0, що дорівнює 0%; технічне вивчення документів – 0, що дорівнює 0%; трасологічна – 0, що дорівнює 0%; мікрочасток – 0, що дорівнює 0%; судово-бухгалтерська – 0, що дорівнює 0%; товарознавча – 0, що дорівнює 0%; судово-медична – 0, що дорівнює 0%; біологічна – 0, що дорівнює 0%; інша – 0, що дорівнює 0%; під час огляду місця

події – 0, що дорівнює 0%; висновку експертизи – 0, що дорівнює 0%; під час проведення інших слідчих дій – 194, що дорівнює 100%.

34. Чи застосовувалися під час кримінального провадження у відношенні кримінального правопорушення положення Глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» діючого Кримінального процесуального кодексу України? так – 0,5, що дорівнює 0,5%; ні – 193,5, що дорівнює 99,5%; інше – 0, що дорівнює 0%.

35. Які заходи були вжиті для усунення причин та умов вчинення даного кримінального правопорушення: направлено подання за місцем роботи підозрюваного, обвинуваченого – 0, що дорівнює 0%; направлено подання за місцем проживання – 0, що дорівнює 0%; не вживались – 194,5, що дорівнює 99,5%; укладена угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим – 0,5, що дорівнює 0,5%; укладена угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – 0, що дорівнює 0%; інше – 0, що дорівнює 0%.

36. Які слідчі дії щодо кримінального провадження надали найбільш цінні докази: допит – 0, що дорівнює 0%; обшук – 3,5, що дорівнює 2,5%; очна ставка – 0, що дорівнює 0%; впізнання – 0, що дорівнює 0%; експертиза – 0, що дорівнює 0%; огляд – 0, що дорівнює 0%; при допиті під час пропозиції укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – 0,5, що дорівнює 0,5%; інше – 190, що дорівнює 97%.

Джерело: авторська розробка

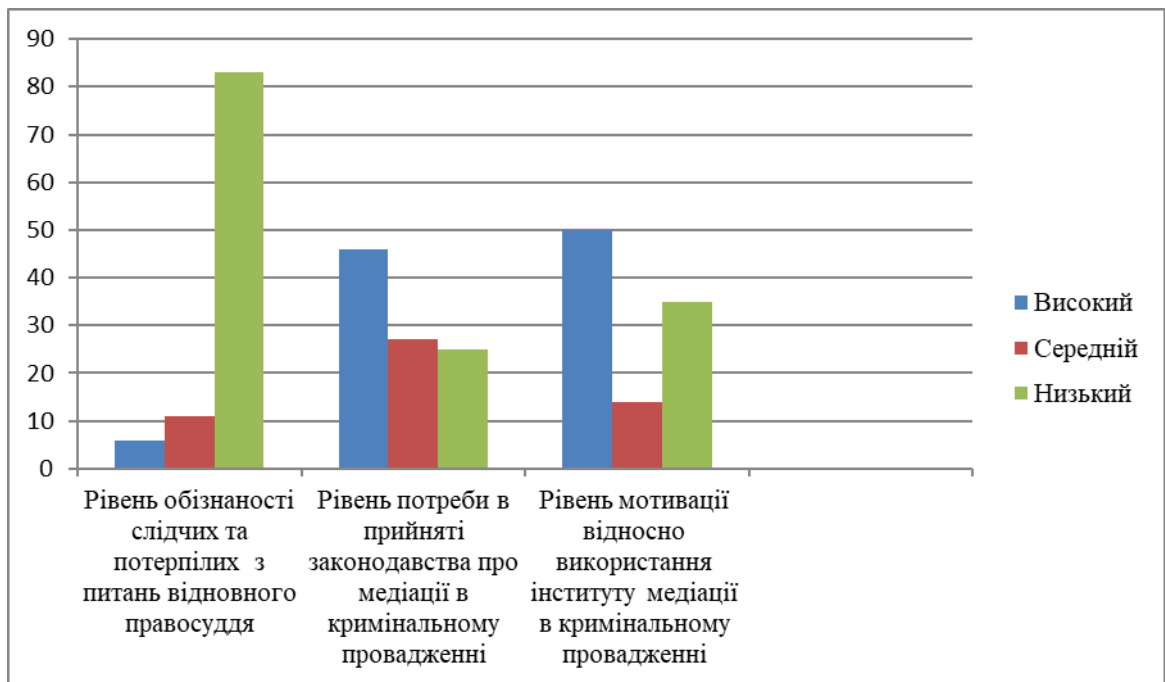
Компаративний аналіз
отриманих результатів анкетування слідчих, потерпілих та матеріалів
кримінальних проваджень відносно впровадження інституту медіації в
кримінальне процесуальне законодавство України

Результати дослідження виявили нижче окреслені показники.

Низький рівень обізнаності респондентів *відносно сутності, призначення відновного правосуддя, взагалі, та інституту медіації в кримінальному провадженні, зокрема*, що в свою чергу зумовлює необхідність широкомасштабного навчання та поширення інформації відносно сучасних дієвих механізмів та моделей відновного правосуддя, які успішно впровадженні в правову систему провідних зарубіжних країнах та які мають схожі із вітчизняною правовою системою показники. Вищезазначена необізнаність слідчих з питань законодавчої регламентації відновного правосуддя істотно вплинула на параметри вибору оптимальних варіантів за підсумками анкетування. Так, 68 % слідчих не відомі положення Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положення Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 року, що в свою чергу визначило компетенційну складову про анкетованих респондентів та вплинуло на кількісно-якісні показники проведеного анкетування, зокрема, відносно відповіді на питання «чи може медіація виступати в якості альтернативи традиційному кримінальному провадженню?» 40% слідчих відповіли негативно (на противагу 39% слідчих, які відповіли позитивно, а 19% слідчих не змогли відповісти на це питання), що зумовлено не знанням основ відновного правосуддя і не правильним сприйняттям питання та навмисною підміною понять, оскільки функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні не виключає і не замінює функціонування традиційного кримінального провадження. При цьому, спостерігається цікавість та потреба в прийнятті і подальшому використанні інституту медіації в кримінальному провадженні як серед представників правоохоронних органів, так і серед потерпілих в кримінальному провадженні, які є

потерпілими відносно кримінальних правопорушень не великої та середньої тяжкості. Так, 70 % опитаних респондентів-слідчих вважають нагальною потребою та викликом часу прийняття окремого законодавчого акту, в якому детально повинні бути врегульовані питання організації та процесу медіації в кримінальному провадженні (Див. *Діаграму 1.1.*);

Діаграма 1.1.

Футурологічні показники щодо слідчих відносно дієвості та адаптивності відновного правосуддя в національному кримінальному провадженні мають розрізнений характер, обумовлений незначною 7 % відсотковою різницею. Так, 48 % слідчих переконані в практичній дієвості відновного правосуддя на національному рівні, на противагу останнім, 41 % опитаних слідчих не вірять в дієвість та адаптивність механізмів відновного правосуддя, при цьому, останній показник не має визначального значення, оскільки 10 % опитаних слідчих вагаються відповісти на це питання, що в свою чергу обумовлено похибками когнітивної складової та в даному разі використовується на користь досліджуваної інституційної основи.

Футурологічний підхід також використовувався під час анкетування при визначенні рівня впливу інституту медіації в кримінальному провадженні на зміну кількісних показників рівня злочинності та кількості кримінальних проваджень

(кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах. Так, 23% потерпілих вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні зменшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, при цьому, 10% потерпілих вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні збільшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, окрім вказаних вище респондентів, є 66% потерпілих, які вважають, що рівень злочинності у відповідності до заданих параметрів залишиться без змін.

Відносно слідчих-респондентів. Так, позитивним, на нашу думку, є твердження 43% опитаних слідчих, які вважають, що практичне впровадження запропонованої нами інституційної основи істотно вплине на зменшення рівня кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. При цьому, опитані слідчі-респонденти визначили низку кримінальних правопорушень, рівень злочинності відносно яких був зменшений. Так, 8% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, 7% слідчих до них віднесли необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості, 23% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 19% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої та середньої

тяжкості проти волі, честі та гідності особи, 30% слідчих включили до них всі вищенаведені кримінальні правопорушення, окрім цього, заслуговує уваги окрема думка 10% слідчих, які вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні не сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень тому що, « рівень злочинності залежить від економічних факторів, міри покарання за вчинене кримінальне правопорушення». *Вважаємо останнє твердження частково хибним в аспекті «обраної міри покарання правопорушника за вчинене кримінальне правопорушення», оскільки на сучасному етапі розвитку традиційне кримінальне провадження відносно кримінальних правопорушень не великої, середньої тяжкості, тяжких кримінальних правопорушень застосовує міру покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, конфіскації майна, арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. На перший погляд вищевказані механізми є дієвими та ефективними, але така ефективність має мінливий та перманентний характер, оскільки у своїй більшості превенційний механізм має тимчасовий ефект та породжує рецидивність. За даними оприлюдненими на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України (електронна адреса веб-сайту: <http://www.gp.gov.ua/>) в першому кварталі 2015 року вчинено на 2005 більше особливо тяжких кримінальних правопорушень порівняно із першим кварталом 2014 р., також, збільшилась кількість тяжких кримінальних правопорушень, зокрема, вбивств та збільшилась кількість кримінальних правопорушень середньої тяжкості (при цьому, правопорушники вдвічі частіше почали використовувати вогнепальну зброю). Також, ми погоджуємося із думкою науковця Е.А. Саркісова, який зазначає наступне: « сподівання довгий час на ефективність позбавлення волі в загальному і спеціальному запобіганні злочинам, максимальне його використання призвело до несприятливих наслідків у сфері злочинності. У багатьох випадках позбавлення волі не забезпечувало поставлені перед покаранням цілі, ставало резервом рецидивної злочинності, породжувало жорстокі, зухвалі злочини». При цьому, міра покарання відповідно до концептуальних положень інституту медіації в кримінальному провадженні обирається із урахуванням майнових (матеріальних) моральних, емоційних потреб*

та сатисфакцій потерпілого, які визначаються за підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні. *Доречною, на наш погляд, є думка більшості (91% потерпілих) респондентів, які вважають, що у випадку направлення кримінального провадження на процедуру медіації, потерпілі хотіли б одержати за підсумками даної процедури компенсацію шкоди завданої кримінальним правопорушенням.* Крім того, відповідно до положень розробленого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» обов'язковою умовою активізації процедури медіації в кримінальному провадженні є письмова згода потерпілого та правопорушника на відправлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні. Відповідно до результатів аналізованого анкетного опитування респондентів більша частина слідчих, зокрема, 50% вважають, що медіація в кримінальному провадженні може сприяти дієвій відповідальності правопорушника, а 36% слідчих не погодилися із даним твердженням, при цьому, 13 % слідчих вагалися відповісти на це питання.

Різновекторні параметри оцінки слідчими та потерпілими деяких процесуальних аспектів регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні. Так, 77% слідчих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником повинні провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності, при цьому, 80 % слідчих та 91 % потерпілих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником повинні провадяться відносно насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками. Спостерігається серед респондентів не бажання поширювати аналізований інститут відновного правосуддя на тяжкі кримінальні правопорушення (79% респондентів виступили проти вчинення такої законодавчої дії).

Різновекторність та не уніфікованість підходів слідчих спостерігається відносно визначення підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні. Так, 28% слідчих вважають, що до підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні слід віднести кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, 12% слідчих вважають, що підставою ініціювання процедури

медіації в кримінальному провадженні мають бути необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості, 15% слідчих вважають, що підставами ініціювання медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 5% слідчих вважають, що підставою ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, а 37% слідчих вважають, що підставами ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення: невеликої тяжкості; необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; невеликої та середньої тяжкості проти власності; невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи.

Відношення потерпілих щодо підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, також, має різновекторний характер, оскільки 47% потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності. На думку 21% потерпілих, така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, 17% потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи.

Проаналізовано загальну думку слідчих відносно деяких процесуальних аспектів регламентації процедури медіації в кримінальному провадженні, які визначені в розробленому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Так, 33% слідчих вважають, що начальник слідчого відділення за погодженням з прокурором повинен вирішувати питання про направлення кримінального провадження на процедуру медіації. Більшість слідчих (59%) та незначна частина потерпілих, зокрема, 35% зазначають про доцільність застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником на будь-якій

стадії кримінального провадження. Значна кількість слідчих респондентів (58% слідчих) та незначна кількість респондентів (21% потерпілих) вважають за доцільне автономність функціонування служб медіації в кримінальному провадженні (69% слідчих) та підтримують думку про загальнодоступність та доступність на будь-якій стадії кримінального провадження функціонування процедури медіації в кримінальному провадженні. Однак, спостерігається непослідовність думки тих слідчих, які визначають автономний характер функціонування служб медіації в кримінальному провадженні та натомість зазначають про підпорядкування служб медіації в кримінальному провадженні Міністерству внутрішніх справ України (такої думки дотримуються 52 % слідчих), при цьому, 43 % слідчих та 38% потерпілих не підтримують таку позицію та вважають принцип автономності визначальною правовою категорією, яка визначає особливий правовий та організаційно-правовий статус створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, які повинні бути в безпосередньому підпорядкуванні новоствореної Національної служби медіації в кримінальному провадженні, остання в свою чергу буде підпорядкована Міністерству юстиції України. Створення Національної служби медіації в кримінальному провадженні має визначальне практичне значення, яке активізує широкомасштабне використання аналізованого дієвого механізму та забезпечить надання послуг медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України. До такої думки схиляються 52% слідчих на противагу 48% слідчих-респондентів, які вважають, що послуги медіації в кримінальному провадженні будуть надаватися лише в деяких регіонах України, що обумовлено дефіцитом державного бюджету України. Заслугове на увагу думка слідчих відносно раціоналізації фінансово-економічних витрат, які активізують функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні. Так, 19% слідчих вважають, що фінансування таких витрат повинно провадитися «за рахунок правопорушників». Ця позиція заслугове на увагу, але на початковому етапі реформування матеріальні ресурси правопорушників є недостатніми та в кінцевому підсумку детермінують загрозу досягнення основної мети реформування кримінальної юстиції. З метою недопущення фіаско необхідним вбачається

акумулювання грошових коштів як за рахунок правопорушників, так і за рахунок вітчизняних централізованих та децентралізованих фондів-коштів.

На сучасному етапі економічної та політичної кризи в Україні ми погоджуємося з думкою міноритаріїв, при цьому, вважаємо за доцільне зазначити, що реформування кримінальної юстиції в бік створення акредитованих публічних та приватних служб медіації в кримінальному провадженні не може провадитися на етапі економічної, політичної стагнації та занепаду, оскільки за таких умов одержить фіаско. Запропонований нами шлях реформування кримінальної юстиції в бік створення та функціонування дієвих механізмів відновного правосуддя націлений на перспективу в майбутньому за умови стабільної економічної, соціальної та політичної ситуації в країні. Запропоновані нами кримінальні процесуальні ініціативи в аспекті активізації процедури медіації в кримінальному провадженні були охоче підтримані слідчими-респондентами. Так, 44 % слідчих вважають, що процедуру медіації в кримінальному провадженні слід активізувати з моменту надходження ухвали суду, чи постанови прокурора про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні. Слідчими респондентами (58% слідчих підтримали запропонований підхід) підтримано, запропоновані нами, законодавчі ініціативи, які обумовлені законодавчою регламентацією правового статусу та повноважень голови служби медіації в кримінальному провадженні, які в свою чергу обмежуватимуться виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні та вчиненням інших законодавчо визначених повноважень.

Відношення слідчих респондентів щодо параметрів та методів вимірювання ефективності майбутнього функціонування законодавства про медіацію в кримінальному провадженні. 47% слідчих респондентів та 92% респондентів вважають за доцільне періодичне застосування методики експертної оцінки законодавства про медіацію в кримінальному провадженні, на противагу останнім, 23 % слідчих респондентів, які вважають економічно та практично не доцільним застосування даної методики, а 28 % слідчих респондентів взагалі

вагаються відповісти на це питання. Відношення респондентів щодо періодичного проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні виявило відсутність уніфікованих підходів до, здавалося б, однозначного питання, оскільки лише 45 % слідчих вважають прийнятним проведення даного вимірювання, при цьому, 100% потерпілих без вагань підтримали проведення антикорупційної експертизи законодавства про медіацію в кримінальному провадженні. Вищевикладені параметри вимірювання ефективності дозволять, також, визначити рівень (зменшення чи збільшення) навантаження на судові та правоохоронні органи України, що обумовлено впровадженням в національну правову систему запропонованої інституційної основи.

Виявлено незначну кількість кримінальних процесуальних дій, які були вчинені слідчими відносно потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності на стадії досудового розслідування (слідства). Так, ***лише***: 11% потерпілим із 100% потерпілих були повідомлені їх процесуальні права та обов'язки, передбачені КПК України; 17% потерпілих із 100% респондентів були повідомленні про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; 1% потерпілих із 100% респондентів мали змогу подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, заявляли відводи та клопотання, які були взяті до відома та враховані; 22% потерпілих із 100% респондентів за наявності відповідних підстав були забезпечені безпекою відносно себе, близьких родичів чи членів їх сімей, майна та житла; 12% потерпілих із 100% респондентів мали можливість вільно надавати пояснення, показання та мали можливість відмовитися їх надавати; 16% потерпілих із 100% респондентів мали можливість оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК без перешкод; ***8% потерпілих із 100% респондентів одержали відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом***; 10% потерпілих із 100% респондентів мали можливість

безперешкодно знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК України, а також безперешкодно знайомилися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, у випадку закриття такого провадження. При цьому, *потерпілими респондентами було заявлено, що їм створювалися перешкоди пов'язані із:* наданням можливості застосовувати з додержанням вимог КПК України технічних засобів при проведенні процесуальних дій, в яких вони бажали взяти участь; одержанням копій процесуальних документів та письмових повідомлень у випадках передбачених КПК України. *Лише від 20% потерпілих із 100% респондентів було негайно прийнято та зареєстровано заяву про кримінальне правопорушення, визнано їх потерпілими, при цьому, жодний із потерпілих своєчасно не отримував від уповноваженого органу, до якого він подавав заяву, документ, що підтверджує його прийняття і реєстрацію.*

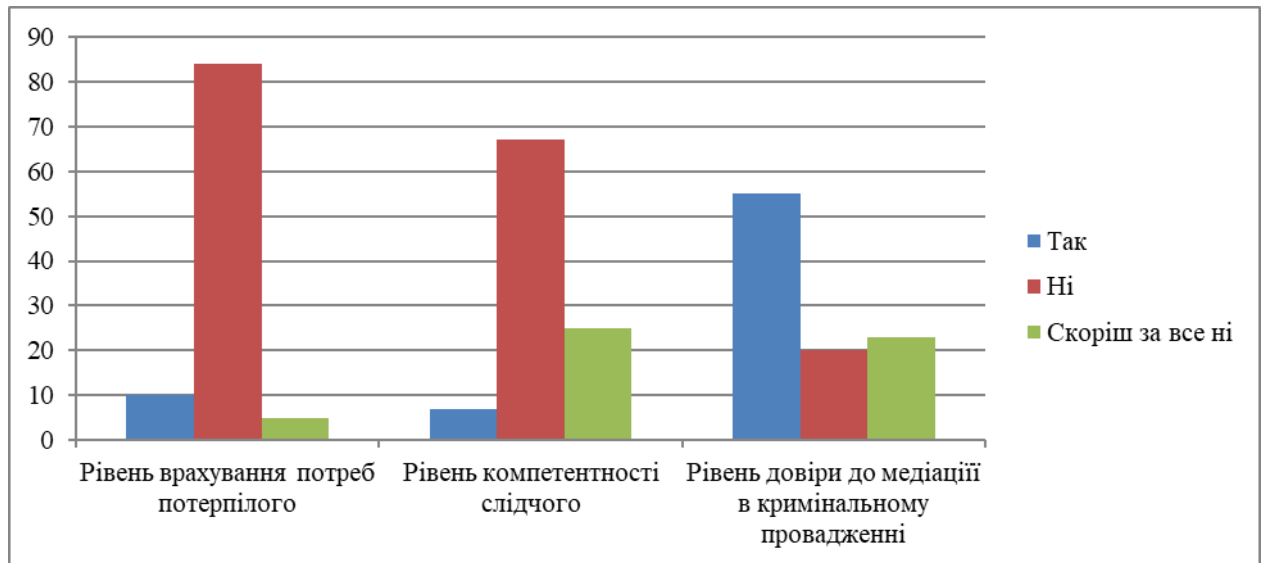
Такий стан речей є неприйнятним для правової, демократичної, гуманістично та соціально налаштованої держави та виявляє явну неповагу до прав людини в кримінальному судочинстві й активізує нагальну потребу в реформуванні традиційної кримінальної юстиції в бік впровадження «інституту медіації в кримінальному провадженні», оскільки концептуальні положення останнього в першу чергу покликані враховувати весь спектр потреб, інтересів потерпілого. *Нагальна потреба у реформуванні вказаної вище інституційної основи також обумовлена потребами потерпілих, оскільки 48% респондентів бажали б надати (довірити) медіатору (фахівцю в сфері відновного правосуддя), який не є співробітником Національної поліції України, на вирішення власне кримінальне провадження. При цьому, 91 % потерпілих від мети покарання у кримінальному провадженні відносно їх самих бажать одержати сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням (Див. Діаграму 1.2.);*

Діаграма 1.2.

Результати анкетування потерпілих, також, виявили не бажання уповноважених співробітників НП України під час кримінального провадження відносно кримінальних правопорушень (невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) пропонувати сторонам кримінального правопорушення укласти угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, які передбачені главою 35 КПК України. Також, спостерігається дуже низький рівень компетентності співробітників НП України який в причинно-наслідковому зв'язку обумовлює високий рівень не довіри до традиційного кримінального провадження та активізує високий рівень цікавості до інститутів відновного правосуддя. (Дивись Діаграму 1.3.).

Діаграма 1.3.

Вивчені матеріали кримінальних проваджень засвідчують наявність апріорних практичних підвалин для ефективного та дієвого вирішення кримінальних конфліктів, зокрема, кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості – 42, що дорівнює 21%; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 32, що дорівнює 17% ; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти власності – 52, що дорівнює 26%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти власності – 45, що дорівнює 23%; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 12, що дорівнює 7%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 11, що дорівнює 6% за сприянням інструментів відновного правосуддя в т. ч. в майбутньому за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні з моменту прийняття запропонованого нами проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Так, нами виявлено, що 0,5 % обвинувачених (підозрюваних) почали надавати правдиві свідчення, лише коли їм було запропоновано укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості за обставин відсутності у слідчих доказів, які засвідчують безспірну вину підозрюваного. Нами встановлено, що за підсумками укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або

угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості сторонами кримінального конфлікту (усього таких угод укладено 0,5%) належним чином були виконані узяті ними зобов'язання, зокрема, 0,2 % таких кримінальних проваджень зобов'язання виконано повністю, а в 0,3 % кримінальних проваджень частково виконано зобов'язання.

Вивчені нами матеріали кримінального провадження виявили те, що незначна кількість слідчих застосовують положення глави 35 КПК України, при цьому, ефективно, якісне та результативне використання механізмів відновного правосуддя має місце у випадку, якщо слідчий пропонує потерпілому та правопорушнику укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, така оферта мала місце в 0,5% із 100%. При цьому, сторони (потерпілий та правопорушник) кримінального правопорушення охоче погодилися скористатися запропонованим механізмом відновного правосуддя. Найбільш цінні докази, які мали визначальне значення для встановлення фактичного складу кримінального правопорушення мали місце лише під час пропозиції укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості в 0,5% із 0,5%. При цьому, спостерігається 100% дієвість такого заходу, як укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим з метою усунення причин та умов вчинення кримінального правопорушення невеликої чи середньої тяжкості.

Джерело: : авторська розробка на підставі Додатків: П; Р; С.

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО МЕДІАЦІЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ»

Цей Закон визначає загальні засади правового регулювання та провадження процедур медіації в кримінальному провадженні, правове становище медіаторів в кримінальному провадженні, організаційно-правові засади функціонування служб медіації в кримінальному провадженні.

Розділ I. Загальні засади

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність;

2) медіація в кримінальному провадженні – це процес пошуку до або під час кримінального провадження взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора;

3) медіатор в кримінальному провадженні – це уповноважена компетентна особа яка належить до відповідної служби медіації в кримінальному провадженні, акредитована місцевим прокурором (прокурором областей, міст Києва і Севастополя, районними, міжрайонні, міськими та іншими прирівняними до них прокурорами), включена до Єдиного реєстру медіаторів України та має контракт з Міністерством юстиції України щодо надання послуг медіації в кримінальному провадженні;

4) процедура медіації в кримінальному провадженні – це регламентований нормами кримінального процесуального законодавства порядок відновного провадження в кримінальному провадженні що спрямований на врегулювання кримінального конфлікту та недопущення загостренню, настанню шкідливих, негативних наслідків кримінального конфлікту;

5) прокурор – Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, їх старші помічники, помічники,

прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, прокурори міст і районів, районів у містах, міжрайонні та спеціалізовані прокурори, їх перші заступники, заступники прокурорів, начальники головних управлінь, управлінь, відділів прокуратур, їх перші заступники, заступники, старші прокурори та прокурори прокуратур усіх рівнів, які діють у межах повноважень, визначених діючим Кримінальним процесуальним кодексом України;

б) служби медіації в кримінальному провадженні – це юридичні особи приватного та публічного права, до складу яких належать медіатори в кримінальному провадженні;

7) сторони процедури медіації в кримінальному провадженні – це потерпілий, підозрюваний, обвинувачений та підсудний;

8) слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого входить здійснення у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 Кримінального процесуального кодексу України, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя;

9) суддя – голова, заступник голови, суддя Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційних судів областей, міст Києва та Севастополя, районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний;

10) судове провадження – кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами;

11) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості визначаються в значенні статей 468-476 діючого Кримінального процесуального кодексу України;

Стаття 2. Правова основа медіації в кримінальному провадженні

1. Правовою основою медіації в кримінальному провадженні є: Конституція України, цей Закон, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Рамкове рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року та інші ратифіковані Україною міжнародно-правові акти, підзаконні нормативно-правові акти з питань медіації в кримінальному провадженні.

2. Якщо міжнародно-правовими актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші положення, ніж ті, що містяться у цьому Законі, то застосовуються положення міжнародно-правових актів.

Стаття 3. Принципи медіації в кримінальному провадженні

Медіація в кримінальному провадженні заснована на принципах:

1. автономності служб медіації в кримінальному провадженні в системі кримінальної юстиції;
2. добровільності;
3. рівності сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
4. конфіденційності;
5. неупередженості;
6. загальнодоступності та доступності послуг медіації на будь-якій стадії кримінального процесу.

Стаття 4. Автономність служб медіації в кримінальному провадженні в системі кримінальної юстиції

1. Зацікавлені сторони процедури медіації в кримінальному провадженні наділені правом брати активну участь у ній, що забезпечується гарантованою

державою автономією служб медіації в кримінальному провадженні під час застосування процедури медіації в кримінальному провадженні.

2. Задля досягнення автономності служб медіації в кримінальному провадженні в системі кримінальної юстиції, медіація в кримінальному провадженні засновується на власній логіко-структурній моделі, яка відрізняється від логіко-структурної моделі стадій кримінального процесу.

Стаття 5. Добровільність процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Забороняється спонукання потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного до участі в процедурі медіації в кримінальному провадженні будь-якими недобросовісними шляхами. Тиск на потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного з боку органів кримінального правосуддя з метою одержання згоди на участь в процедурі медіації в кримінальному провадженні забороняється.

2. Наслідки відмови підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного від процедури медіації в кримінальному провадженні не повинні бути більш тяжкими ніж, ті які випливають із процедури медіації в кримінальному провадженні, у випадку її застосування.

3. У процесі медіації в кримінальному провадженні забороняється застосування будь-якого тиску чи примусу на підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного з метою мотивувати його до пропонування більш великого розміру відшкодування.

Стаття 6. Рівність сторін процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Сторони процедури медіації в кримінальному провадженні наділені рівними правами під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні.

2. Забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та будь-якими іншими ознаками.

Стаття 7. Конфіденційність процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Неприпустимим є розголошення та виток інформації, що одержана сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні на зустрічах.

2. Дискусії під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні мають конфіденційний характер та не підлягають використанню в майбутньому, таке використання можливе за згодою сторін процедури медіації в кримінальному провадженні.

3. Конфіденційність процедури медіації в кримінальному провадженні підлягає порушенню у разі, якщо така інформація містить відомості про можливість скоєння тяжкого кримінального правопорушення в майбутньому, за таких умов така інформація повинна бути передана зацікавленим особам та уповноваженим органам.

4. Органи кримінальної юстиції інформуються виключно про назву стадії процедури медіації в кримінальному провадженні та про наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 8. Неупередженість медіатора в кримінальному провадженні

1. Медіація в кримінальному провадженні провадиться неупереджено.

2. Процедура медіації в кримінальному провадженні спрямована на досягнення балансу між необхідністю встановлення та осуду кримінального діяння, а не сторін процедури медіації в кримінальному провадженні та без будь-яких сумнівів.

3. Залишаючись неупередженим, медіатор в кримінальному провадженні не повинен забувати про те, що вчинено кримінальне протиправне діяння, відповідальним за яке залишається правопорушник.

Стаття 9. Загальнодоступність та доступність послуг медіації в кримінальному провадженні на будь-якій стадії кримінального процесу

1. Держава вживає заходів до забезпечення загальнодоступності послуг медіації на всій території України шляхом створення преференційного режиму для функціонування приватних служб медіації в кримінальному провадженні.

2. Застосування процедури медіації в кримінальному провадженні можливе на будь-якій стадії кримінального процесу. Участь в процедурі медіації в кримінальному провадженні не використовується в якості доказу визнання вини у випадку подальшого кримінального провадження.

Розділ 2. Порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні

Стаття 10. Учасники процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Учасниками процедури медіації в кримінальному провадженні є сторони процедури медіації в кримінальному провадженні та медіатор в кримінальному провадженні.

2. Участь лише представників сторін процедури медіації в кримінальному провадженні забороняється.

3. Присутність родичів та близьких друзів під час процедури медіації в кримінальному провадженні погоджується із медіатором в кримінальному провадженні.

Стаття 11. Права сторін процедури медіації в кримінальному провадженні

11. Під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні сторони процедури медіації в кримінальному провадженні мають право:

- бути поінформованими про призначення, сутність та наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні;

- бути повідомленими про обсяг своїх права на всіх стадіях провадження процедури медіації в кримінальному провадженні;
- відмовитися від участі у процедурі медіації в кримінальному провадженні на будь-якому етапі її проведення;
- вносити клопотання про присутність родичів та близьких друзів під час процедури медіації в кримінальному провадженні;
- заявляти відводи медіатору в кримінальному провадженні, голові служби медіації в кримінальному провадженні;
- заявляти клопотання про призначення іншого медіатора в кримінальному провадженні, голові служби медіації в кримінальному провадженні;
- на правову допомогу з боку юристів, фахівців в галузі права, адвокатів, які не представляють їхні інтереси. Право на правову допомогу сторонам процедури медіації в кримінальному провадженні надається на безоплатній основі або за рахунок правопорушника, якщо потерпілий не в змозі оплатити гонорари юристів;
- користуватися іншими правами, передбаченими чинним законодавством.

Стаття 12. Гарантії особистих прав учасників процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Гарантування та забезпечення медіації під час провадження кримінального правосуддя щодо визначеного кола кримінальних правопорушень.
2. Гарантування та визнання будь-якої угоди між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим чи підсудним, яка досягнута під час процедури медіації в кримінальному провадженні.
3. Гарантування сторонам процедури медіації в кримінальному провадженні права на відшкодування витрат, які вони понесли за результатами їхньої участі в процедурі медіації в кримінальному провадженні.
4. Гарантування та забезпечення відповідного рівня захисту для потерпілих та їхньої родини або щодо інших осіб, які перебувають в аналогічній

ситуації. Безпека та захист таких осіб в тих місцях, де, на думку компетентних органів публічної адміністрації, існує ризик.

5. Гарантування кваліфікованої підготовки персоналу, який залучається до процедури медіації в кримінальному провадженні або будь-яким іншим чином залучається до спілкування із сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні.

6. Гарантування права на одержання спеціальної кваліфікованої допомоги (безкоштовне консультування, послуги спеціалістів та організацій, які надають допомогу жертвам кримінального правопорушення, юридична допомога тощо).

7. Гарантування права на доступ до інформації з моменту першого контакту з медіатором в кримінальному провадженні за допомогою будь-яких засобів, які особа вважатиме за необхідне.

8. Гарантування сторонам процедури медіації в кримінальному провадженні права давати свідчення та бути почутими під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні.

9. Гарантування та забезпечення винайдення спеціального підходу до сторін процедури медіації в кримінальному провадженні, який якомога точніше відповідатиме її обставинам.

10. Гарантування поваги до людської гідності під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні та визнання прав і законних інтересів учасників процедури медіації в кримінальному провадженні.

11. Гарантування недопущення потворної віктимізації потерпілого за підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 13. Підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні

1. На процедуру медіації в кримінальному провадженні за наявності визначених у цьому Законі підстав направляються:

- 1) кримінальні правопорушення невеликої тяжкості;
- 2) необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості;

3) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності;

4) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи.

2. Процедура медіації в кримінальному провадженні ініціюється:

1) слідчим суддею, суддею під час судового провадження за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням;

2) прокурором до ухвалення судового рішення у справі за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням. Прокурор за необхідності користується допомогою громадських організацій у врегулюванні кримінального конфлікту.

3. Рішення слідчого судді, судді під час судового провадження про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймається у формі ухвали суду, яка скеровується до служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходиться у межах територіальної юрисдикції суду.

4. Рішення прокурора, під час досудового розслідування, про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймається у формі постанови, яка скеровується до служби медіації в кримінальному провадженні, що функціонує у межах його юрисдикції.

5. Рішення про застосування медіації в кримінальному провадженні приймається на всіх стадіях кримінального провадження.

6. Дозволяється застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови, що така процедура була проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, відповідає інтересам

потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та не зачіпає публічні інтереси держави.

Стаття 14. Строки провадження процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Процедура медіації в кримінальному провадженні провадиться в розумний строк, який необхідний для врегулювання кримінального конфлікту, досягнення консенсусу між сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, та не повинен перевищувати двох місяців з моменту отримання медіатором в кримінальному провадженні ухвали суду чи постанови прокурора про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні.

2. Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування та судового провадження.

Стаття 15. Порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Голова служби медіації в кримінальному провадженні за принципом спеціалізації розподіляє процесуальні акти про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні між медіаторами в кримінальному провадженні та здійснює контроль за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні.

2. Медіатор в кримінальному провадженні з дня надходження до його провадження процесуального акту про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймає рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні.

3. З дня прийняття рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні та в процесі провадження цієї процедури медіатор в кримінальному провадженні зобов'язаний:

- 1) вжити дієвих заходів для встановлення безпосередніх зв'язків із кожною стороною процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 2) поінформувати сторони процедури медіації про: призначення, сутність, наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні, обсяг прав сторін процедури медіації в кримінальному провадженні під час провадження процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 3) провадити бесіди, тренінги, формальні та неформальні зустрічі зі сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, застосовуючи при цьому новітні дієві та ефективні комунікативні та психологічні методики;
- 4) оформити письмову згоду на участь у процедурі медіації в кримінальному провадженні від сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 5) забезпечити документальне оформлення процедури та підсумків процедури медіації в кримінальному провадженні.

4. Провадження стадій процедури медіації в кримінальному провадженні залежить від методики проведення медіації в кримінальному провадженні, що обирається на компетентний розсуд медіатором в кримінальному провадженні із урахуванням специфіки кримінального конфлікту.

Стаття 16. Фіксування процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Діяння учасників процедури медіації в кримінальному провадженні можуть фіксуватися за допомогою технічних засобів, протоколів та інших носіїв інформації, що не заборонені законом.
2. Сторони процедури медіації в кримінальному провадженні мають право доступу до носіїв фіксації процедури медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 17. Підстави зупинення процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Процедура медіації підлягає зупиненню у випадку:

- 1) наявності підстав, передбачених пунктом 6 частини 1 статті 11 цього Закону;
- 2) неможливості виконання медіатором в кримінальному провадженні своїх обов'язків за станом здоров'я;
- 3) набрання законної сили обвинувального вироку суду щодо медіатора в кримінальному провадженні;
- 4) набрання законної сили рішення суду щодо визнання медіатора в кримінальному провадженні недієздатною або обмежено дієздатною особою;
- 5) смерті медіатора в кримінальному провадженні;
- 6) тимчасової неможливої участі однією із сторін процедури медіації в кримінальному провадженні в процедурі медіації в кримінальному провадженні за станом здоров'я.

Стаття 18. Підстави припинення процедури медіації в кримінальному провадженні

1. Підставами припинення процедури медіації в кримінальному провадженні є:

- 1) врегулювання кримінального конфлікту та досягнення взаємоприйняттого рішення між сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, що підлягає оформленню у вигляді певної угоди, домовленості тощо;
- 2) відмова однієї із сторін процедури медіації в кримінальному провадженні від подальшої участі в процедурі медіації в кримінальному провадженні;
- 3) смерть однієї із сторін процедури медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 19. Підсумки процедури медіації в кримінальному провадженні

1. За підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні медіатор в кримінальному провадженні складає письмовий звіт, який разом із документальним підтвердженням врегулювання або відмови від врегулювання

кримінального конфлікту підписаного сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні направляються слідчому судді, судді, прокурору який прийняв процесуальний акт про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні.

2. У звіті медіатора в кримінальному провадженні про підсумки процедури медіації в кримінальному провадженні має бути зазначено:

- 1) номер кримінального провадження;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові медіатора в кримінальному провадженні;
- 3) відомості про сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 4) інформація про назву обраної методики проведення медіації в кримінальному провадженні, уникаючи загального опису процедури провадження медіації в кримінальному провадженні;

- 5) інформація про результати процедури медіації в кримінальному провадженні;

- 6) підпис медіатора в кримінальному провадженні.

3. Звіт медіатора в кримінальному провадженні не повинен розкривати зміст процедури медіації в кримінальному провадженні та містити оцінку дій, поведінки сторін процедури медіації в кримінальному провадженні. Документальне підтвердження врегулювання або відмови від врегулювання кримінального конфлікту приймається у письмовій формі та містить інформацію про:

- 1) дату, час місце укладення домовленості (угоди);
- 2) відомості про сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 3) опис кримінального конфлікту, що є предметом розгляду;
- 4) наміри та зобов'язання сторін процедури медіації в кримінальному провадженні щодо врегулювання кримінального конфлікту;
- 5) строки врегулювання кримінального конфлікту;
- 6) прізвище, ім'я та по батькові медіатора в кримінальному провадженні;
- 7) підписи сторін процедури медіації в кримінальному провадженні та медіатора в кримінальному провадженні.

4. Наявність документального підтвердження врегулювання кримінального конфлікту автоматично не звільняє від кримінальної відповідальності.

Стаття 20. Порядок затвердження врегулювання кримінального конфлікту

1. Письмовий звіт медіатора в кримінальному провадженні та документальне підтвердження врегулювання або відмови від врегулювання кримінального конфлікту, підписане сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні, затверджується виключно судом.

2. Порядок затвердження врегулювання кримінального конфлікту за підсумками процедури медіації в кримінальному провадженні провадиться за аналогією кримінального провадження, передбаченого статтями 474-476 чинного Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням норм, передбачених цим Законом.

Розділ III Правове становище медіатора в кримінальному провадженні

Стаття 21. Правовий статус медіатора в кримінальному провадженні

1. Медіатором в кримінальному провадженні може бути – громадянин України, іноземець, який має повну вищу освіту в одній із сфер психології, соціології, педагогіки, права, є достатньо обізнаним в галузі знань відновного правосуддя та медіації, володіє достатньо ґрунтовним знанням віктимології, системи кримінального правосуддя, юридичних прав учасників кримінального процесу та служб, які пов'язані із системою кримінального правосуддя та який під час шестимісячного стажування в одній із служб медіації в кримінальному провадженні продемонстрував своє вміння до раціонального мислення, судження й відповідає критеріям, визначеним у пункті 3 частини 1 статті 1 та статті 22 цього Закону.

2. Медіатором в кримінальному провадженні не може бути особа, визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною, або такою, що мала судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо судимість не погашена або не знята в установленому законодавством порядку.

3. Медіатори в кримінальному провадженні акредитуються місцевими прокурорами в межах строків, визначених Положенням про акредитацію медіаторів в кримінальному провадженні.

4. Порядок укладання контрактів щодо надання послуг медіації в кримінальному провадженні між медіатором в кримінальному провадженні та Міністерством юстиції України визначається Положенням про оформлення послуг медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 22. Уніфіковані мінімальні вимоги до медіаторів в кримінальному провадженні

Медіатори в кримінальному провадженні повинні володіти відповідними фаховими навичками та широким спектром таких особистих якостей, які слугують критеріями для відбору медіаторів в кримінальному провадженні:

- 1) наявність відповідних навичок спілкування, зокрема, вміння до вислуховування;
- 2) вміння вирішувати проблеми та вести переговори;
- 3) підтримання принципу рівних можливостей;
- 4) вміння до співчуття, емпатії до різних людей;
- 5) добре знання та розуміння місцевої культури й життя співтовариства;
- 6) вміння приймати, визнавати та володіти, керувати упередженими почуттями;
- 7) займати нейтральну позицію та бути об'єктивним;
- 8) здатність до скеровування та володіння сильними та неприємними емоціями по відношенню до інших осіб;
- 9) терплячість, вміння контролювати процес, надавши сторонам право скеровувати ситуацію;
- 10) гнучкість, вміння взаємодіяти конструктивно;
- 11) зацікавленість в продовженні навчання та розвитку медіації (також, самонавчання);
- 12) вміння працювати під наглядом та контролем.

Стаття 23. Права медіаторів в кримінальному провадженні

1. Медіатор в кримінальному провадженні має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження, яка передана на процедуру медіації в кримінальному провадженні;
- 2) ознайомлюватися з інформацією, яка характеризує сторони процедури медіації в кримінальному провадженні за їх згодою;
- 3) провадити формальні або неформальні зустрічі зі сторонами процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 4) на власний компетентний розсуд здійснювати вибір комунікативних та психологічних методичних рекомендацій з урахуванням всіх обставин кримінального провадження, яка передана на процедуру медіації в кримінальному провадженні;
- 5) безперешкодний доступ до інформації, яка перебуває у віддані органів публічної адміністрації, юридичних осіб приватного та публічного права, яка необхідна для провадження процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 6) бути ініціатором створення або членом об'єднання медіаторів в кримінальному провадженні, що створюється та функціонує у порядку визначеному нормами чинного законодавства;
- 7) наділений іншими правами, передбаченими нормами чинного законодавства.

2. Медіатори в кримінальному провадженні мають право на збір інформації, яка свідчить про високий рівень безробіття, про неналежну шкільну та професійно-технічну освіту, про наявність расової дискримінації, недостатню кількість місць для відпочинку, розваг та інші відомості з метою надання такої інформації уповноваженим органам публічної адміністрації, відповідальним за розробку стратегій зниження рівня злочинності в Україні.

Стаття 24. Обов'язки медіаторів в кримінальному провадженні

1. Професійні обов'язки медіатора в кримінальному провадженні полягають у:

- 1) роз'ясненні сторонам процедури медіації в кримінальному провадженні про призначення, сутність та наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 2) дотриманні принципів рівності сторін процедури медіації в кримінальному провадженні, конфіденційності, неупередженості;
- 3) дотриманні уніфікованих мінімальних вимог які пред'являються до медіаторів в кримінальному провадженні;
- 4) оформленні письмової згоди сторін процедури медіації в кримінальному провадженні на участь у процедурі медіації в кримінальному провадженні;
- 5) роз'ясненні сторонам процедури медіації в кримінальному провадженні про обсяг їхніх прав на всіх стадіях провадження процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 6) сприянні всебічній реалізації прав та законних інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 7) заявленні самовідводу у випадку наявності конфлікту інтересів голові служби медіації в кримінальному провадженні;
- 8) вжитті дієвих заходів для встановлення безпосередніх зв'язків із кожною стороною процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 9) проведенні процедури медіації в кримінальному провадженні відповідно до обраних комунікативних та психологічних методичних рекомендацій;
- 10) забезпеченні своєчасного документального оформлення процедури медіації в кримінальному провадженні та підсумків процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 11) здійсненні інших обов'язків, передбачених актами чинного законодавства.

Стаття 25. Фінансування діяльності медіаторів в кримінальному провадженні

1. Медіатори в кримінальному провадженні фінансуються в залежності від організаційно-правової форми створення та функціонування служби медіації в кримінальному провадженні.

2. Служби медіації в кримінальному провадженні, які належать до юридичних осіб публічного права, підлягають державному асигнуванню. Форми і розміри грошового забезпечення медіаторів в кримінальному провадженні, які належать до служб медіації в кримінальному провадженні публічного права встановлюються Кабінетом Міністрів України і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови функціонування медіаторів в кримінальному провадженні.

3. Служби медіації в кримінальному провадженні, які належать до юридичних осіб приватного права, фінансуються в межах власного статутного капіталу та за необхідності підлягають державній фінансовій підтримці.

4. Засади обчислення та виплати заробітної плати медіаторів в кримінальному провадженні визначаються нормами чинного трудового законодавства.

5. Органи місцевого самоврядування можуть провадити для медіаторів в кримінальному провадженні додаткові виплати понад встановлені Кабінетом Міністрів України розміри.

6. Пільги, компенсації та гарантії, встановлені чинним законодавством для фінансування діяльності медіаторів в кримінальному провадженні, надаються за рахунок і в межах коштів, передбачених на утримання бюджетних установ (підприємств, організацій) у кошторисах або фінансових планах.

Стаття 26. Соціальне та пенсійне забезпечення медіаторів в кримінальному провадженні

Держава гарантує медіаторам в кримінальному провадженні законодавчо визначений соціальний захист. Медіатори в кримінальному провадженні у випадку повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, досягненні пенсійного віку мають право на повне соціальне та пенсійне забезпечення в порядку, передбаченому нормами чинного законодавства України.

Стаття 27. Юридична відповідальність медіатора в кримінальному провадженні

1. Медіатор в кримінальному провадженні несе кримінальну, адміністративну, цивільну та дисциплінарну відповідальність в межах та в порядку, встановленому нормами чинного законодавства України.

2. Медіатор в кримінальному провадженні не несе юридичної відповідальності у випадку відмови сторін процедури медіації в кримінальному провадженні від врегулювання кримінального конфлікту.

3. Голови служб медіації в кримінальному провадженні застосовують дисциплінарну відповідальність до медіаторів в кримінальному провадженні.

4. До медіаторів в кримінальному провадженні, які порушують вимоги цього Закону застосовуються такі дисциплінарні стягнення: попередження; попередження про неповну професійну відповідність; тимчасове виключення з єдиного реєстру медіаторів України строком до одного року, що має наслідком призупинення провадження процедур медіації в кримінальному провадженні та автоматичне виключення із об'єднання медіаторів в кримінальному провадженні.

5. Сторона процедури медіації в кримінальному провадженні, яка вважає, що її права та законні інтереси порушені чи порушуються діями (дією/бездіяльністю) медіатора в кримінальному провадженні, має право на направлення скарги на дії медіатора в кримінальному провадженні до голови служби медіації в кримінальному провадженні або до суду та право на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних дій медіатора в кримінальному провадженні.

6. Голова служби медіації в кримінальному провадженні зобов'язаний порушити дисциплінарне провадження на підставі скарги, яка надійшла від сторони процедури медіації в кримінальному провадженні та з'ясувати викладені у скарзі обставини, і у випадку встановлення в діях медіатора в кримінальному провадженні ознак дисциплінарного проступку притягти останнього до дисциплінарної відповідальності.

7. Рішення голови служби медіації в кримінальному провадженні про притягнення або про відмову в притягненні медіатора в кримінальному провадженні до дисциплінарної відповідальності може бути оскаржено до суду.

8. Підстави та порядок застосування дисциплінарного стягнення до медіаторів в кримінальному провадженні визначаються Положенням про дисциплінарне провадження щодо медіаторів в кримінальному провадженні.

Розділ IV Організаційно-правові засади служб медіації в кримінальному провадженні

Стаття 28. Організаційно-правовий статус служб медіації в кримінальному провадженні

1. Служби медіації в кримінальному провадженні діють у формі юридичних осіб публічного та приватного права та орієнтовані в рівній мірі на сторін процедури медіації в кримінальному провадженні.

2. Національна служба медіації в кримінальному провадженні є державною організацією, підпорядкованою Міністерству юстиції України, діє на підставі Положення про Національну службу медіації в кримінальному провадженні та надає послуги медіації в кримінальному провадженні в усіх регіонах України.

3. Послуги медіації в кримінальному провадженні можуть надаватися спеціалізованими приватними службами медіації в кримінальному провадженні, які створені та зареєстровані у встановленому законодавством порядку.

4. Єдиний реєстр служб медіації в кримінальному провадженні та Єдиний реєстр медіаторів України формуються та ведуться Міністерством юстиції України.

5. Забороняється включення до складу служб медіації в кримінальному провадженні, які діють у формі юридичних осіб публічного та приватного права осіб, які не відповідають вимогам статті 21 цього Закону.

Стаття 29. Завдання служб медіації в кримінальному провадженні

1. Служби медіації в кримінальному провадженні сприяють:

- 1) ефективній реалізації організаційно-правових засад процедур медіації в кримінальному провадженні;
- 2) систематизації, узагальненню та покращенню, схвалених Міністерством юстиції України, науково-методологічних засад провадження процедур медіації в кримінальному провадженні;
- 3) залученню іноземних та вітчизняних фахівців-практиків та науковців до підготовки, перепідготовки й підвищення професійної кваліфікації медіаторів в кримінальному провадженні;
- 4) виробленню новітніх методологічних підходів до провадження процедур медіації в кримінальному провадженні на підставі узагальненої практики;
- 5) відповідальному веденню власного реєстру медіаторів в кримінальному провадженні, відомості про який підлягають розміщенню на офіційному веб-сайті кожної служби медіації в кримінальному провадженні;
- 6) здійсненню інших завдань визначених актами чинного законодавства.

2. Діяльність служб медіації в кримінальному провадженні на загальнодержавному рівні визначається та координується Міністерством юстиції України. Забороняються будь-які форми незаконного втручання в діяльність служб медіації в кримінальному провадженні.

3. Діяльність служб медіації в кримінальному провадженні скеровується головою служби медіації в кримінальному провадженні, який обирається із складу медіаторів в кримінальному провадженні відповідно до порядку, що визначається затвердженими положеннями про служби медіації в кримінальному провадженні.

Стаття 30 Взаємодія служб медіації в кримінальному провадженні з органами судової влади

1. Служби медіації в кримінальному провадженні, що діють у формі юридичних осіб публічного та приватного права, сприяють безпосередній співпраці медіаторів в кримінальному провадженні із слідчими суддями та суддями судів відповідного територіального підпорядкування.

2. З урахуванням обставин кримінального конфлікту та потерпілої особи за клопотанням медіатора в кримінальному провадженні служби медіації в кримінальному провадженні забезпечують можливість провадження процедури медіації в судовому засіданні. При організації такого процесу медіації в кримінальному провадженні медіатор в кримінальному провадженні забезпечує додержання принципів нейтральності та неупередженості.

Розділ V. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з _____ року.

2. Внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 9–10. – № 11–12. – №13 – Ст. 88:

1) доповнити частину 2 статті 1 після слів «цього Кодексу» положенням такого змісту: « ... законодавства про медіацію в кримінальному провадженні»;

2) пункт 21 частини 2 статті 36 викласти в такій редакції: «21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом та законодавством про медіацію в кримінальному провадженні»;

3) доповнити статтю 42 частиною 9 такого змісту: «Підозрюваний та обвинувачений (підсудний) користуються правами передбаченими в законодавстві про медіацію в кримінальному провадженні»;

4) доповнити статтю 315 частиною 4 такого змісту: «Під час судового провадження слідчий суддя, суддя приймає ухвалу про направлення кримінального провадження на процедуру медіації в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням»;

5) доповнити статтю 219 частиною 4 такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування»;

б) доповнити частину 1 статті 318 положенням такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків судового провадження»;

3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня офіційного оприлюднення цього Закону:

1) підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;

2) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом, прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону;

3) забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

Джерело: авторська розробка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України

«Про медіацію в кримінальному провадженні»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»

Щорічне збільшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) має істотний негативний вплив на політичну, економічну, соціальну та інші сфери функціонування суспільства. Проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» був розроблений з урахуванням потреб, зауважень, пропозицій службових осіб органів досудового розслідування та потерпілих у певних кримінальних провадженнях за підсумками вивчення матеріалів кримінальних проваджень. Так, 70 % респондентів-слідчих територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві вважають нагальною потребою та викликом часу прийняття окремого законодавчого акту, в межах якого підлягають врегулюванню питання організації процесу медіації в кримінальному провадженні. Окреслена вище ситуація детермінує пошук дієвих механізмів, спрямованих на врегулювання та недопущення загострення, настання шкідливих, негативних наслідків кримінального конфлікту. Західна доктрина права розробила консенсуальну модель медіації між потерпілим та правопорушником, яка є формою відновного правосуддя та реакцією на недієвий традиційний інститут кримінального судочинства.

Прихильники відновного правосуддя розглядають кримінальне правопорушення як конфлікт, який підлягає вирішенню між потерпілою особою та правопорушником. Американський науковець та сучасний дослідник Г. Зер зазначає « ... кримінальне правопорушення (злочин) – це насильство людей та їх власні

правовідносини.... Правосуддя включає процес залучення потерпілого, правопорушника та громаду». Сучасне традиційне кримінальне правосуддя неспроможне задовольнити потреби, законні інтереси потерпілого, правопорушника повною мірою. Функціонування виключно інституту традиційного кримінального правосуддя передбачає застосування покарання до правопорушника з боку держави, але тим самим держава не компенсує, не відновлює втрати та страждання в яких та від яких потерпає постраждала особа. Традиційний інститут кримінального правосуддя не відповідає на запитання потерпілих осіб, не допомагає їм звільнитися від страхів, не сприяє їм у їх трагедії та загоєнні ран.

Функціонування виключно інституту традиційного кримінального правосуддя є незадовільним не тільки для потерпілої особи, а й для правопорушника, який одержує незначні вигоди від застосування такої процедури. Будучи засудженим, правопорушник звільняється від можливості прямого відшкодування збитків за шкоду, яку він завдав потерпілому.

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства, яким врегульований порядок традиційного кримінального провадження, потерпілий позбавлений можливості впливати на захист правопорушника, а правопорушник не має можливості повною мірою зрозуміти аморальність своїх дій та бути відповідальним (активна форма відшкодування, яка не обмежується виправними роботами, позбавленням або обмеженням волі, поверненням незаконно одержаного або набутого майна) за наслідки вчинених діянь.

На вирішення всіх зазначених вище проблемних аспектів традиційного інституту кримінального правосуддя спрямований проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Інститут медіації в кримінальному провадженні є формою відновного правосуддя, що може застосовуватися паралельно з традиційним кримінальним провадженням та спрямований на пошук до або під час кримінального провадження взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом медіатора.

Міжнародна спільнота визнає медіацію в кримінальному провадженні найкращою моделлю відновного правосуддя за останні 30 років та з-поміж 300

програм відновного правосуддя в США та численних аналогічних програм країн Європи медіація в кримінальному провадженні є прикладом для наслідування.

Успішну практику впровадження міжнародних стандартів інституту медіації в національне кримінальне процесуальне законодавство має США, Австралія, Нова Зеландія, Франція, Австрія, Бельгія, Норвегія, Велика Британія, Німеччина, Фінляндія, Польща та інші країни.

Ефективність інституту медіації в перші роки впровадження зумовлена кількісними показниками на прикладі деяких країн. Так, у Франції в 1995 р. був запроваджений інститут медіації в кримінальному процесуальному законодавстві, за підсумками 1995 р. було проведено близько 33 600 медіацій, значна кількість кримінальних проваджень зафіксована відносно злочинів проти особистості, третина – злочинів проти власності. Приблизно 55% переданих кримінальних проваджень закінчилися укладанням угод між потерпілими та правопорушниками, близько 30% випадків медіація була неуспішними, що було зумовлено відмовою від укладення угоди. В Нідерландах інститут медіації поширює свою дію виключно на неповнолітніх, з 1997 р. – 2000 р. на проведення процедури медіації надіслано 121 заяв, 58 з них завершилися укладанням угоди. В Норвегії у період з 1995 – 1998 рр. на медіацію було направлено 3000 кримінальних проваджень з них 65% – злочини вчинені неповнолітніми, 26 % – магазинні крадіжки, 16 % – крадіжки, 19% – хуліганство. Укладання угоди відбулося в 93% випадків, в 94% випадків укладені угоди виконано, 41% угод передбачали грошову компенсацію, 24 % передбачали компенсацію на користь потерпілого.

До позитивних наслідків медіації в кримінальному провадженні можуть бути віднесені, також і такі, що мають раціональний фінансово-економічний характер, оскільки сторонам процедури медіації при застосуванні цієї процедури не потрібно витрачати матеріальні ресурси на організацію та проведення судових процесів, а також на представництво інтересів сторін процедури медіації в кримінальному провадженні.

Крім того, застосування медіації в кримінальному провадженні у разі прийняття запропонованого Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» сприятиме:

- зменшенню навантаження на судові та правоохоронні органи, оскільки більшість кримінальних конфліктів (спорів), до яких застосовуватиметься медіація в кримінальному провадженні, матимуть позитивне вирішення та не потребуватимуть подальшого кримінального провадження.

- зменшенню кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи).

2. Завдання проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»

Ключовим завданням проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» є:

- створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні в Україні;
- запровадження ефективних механізмів відновного правосуддя в кримінальний процесуальний порядок розв'язання кримінальних конфліктів;
- суттєве зменшення навантаження на правоохоронні та судові органи;
- раціональна економія публічних та приватних ресурсів.

3. Загальна характеристика й основні положення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»

Автори, при розробленні проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», мали на меті запровадити основні стандарти міжнародно-правових та європейських правових актів, які засновують консенсуальну модель медіації в кримінальному провадженні з урахуванням потреб,

зауважень, пропозицій слідчих та потерпілих територіальних управлінь поліції ГУ НП України в місті Києві задля подальшого сталого розвитку України.

Проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачає:

- 1) визначення загальних засад медіації в кримінальному провадженні;
- 2) порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні;
- 3) правове регулювання становища медіатора в кримінальному провадженні;
- 4) визначення організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальному провадженні.

4. Стан нормативно-правової бази у сфері правового регулювання медіації в кримінальному провадженні

Законодавчих актів які б створювали кримінальний процесуальний порядок провадження медіації в кримінальному провадженні в Україні на сьогодні не існує.

У прикінцевих та перехідних положеннях проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» зазначено, що Кабінет Міністрів України має протягом шести місяців з дня офіційного оприлюднення Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», а також має привести свої нормативно-правові акти у відповідність із Законом України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

Про необхідність законодавчого врегулювання та застосування процедур медіації в кримінальному провадженні вказують численні національні та міжнародно-правові акти.

Міжнародно-правові підвалини медіації в кримінальному провадженні представлені у вигляді рекомендацій та рішень Ради Європи, зокрема, в Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р.

Рекомендація № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. є одним із засадничих документів Ради Європи, що спрямований на реалізацію програм відновного правосуддя та передбачає використання медіації в кримінальному провадженні як гнучкого та всеохоплюючого інструмента з метою створення альтернативи традиційному судовому провадженню. В розділі III Рекомендації № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р. зазначені правові засади провадження інституту медіації, наголошується на необхідності, для країн-членів Ради Європи, створення законодавства що сприятиме розвитку медіації в кримінальному провадженні, звертається увага на те, що «мають існувати норми, які б регулювали застосування медіації в кримінальному провадженні, характеризували умови передачі кримінальних проваджень на процедуру медіації, висвітлювали б підходи до вирішення питань, які можуть виникнути після застосування процедури медіації, повинні дотримуватися певні застереження, бути забезпечені права сторін процедури медіації на правову допомогу та, у разі необхідності, на тлумачення, роз'яснення норм права». Про необхідність впровадження медіації в кримінальному провадженні, також, наголошується в: «Рекомендації № R(85) 11 Комітету міністрів державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р.; Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів державам-членам «Щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р.

Зазначеними вище рекомендаціями державам-членам Ради Європи пропонується переглянути національне законодавство з метою забезпечення можливості застосування позасудового врегулювання кримінальних конфліктів, особливо щодо кримінальних правопорушень (злочинів) невеликої та середньої тяжкості. Україна ратифікувала Статут Ради Європи 31.10.1995 року та є повноправним членом Ради Європи, таке членство передбачає відверте та ефективне співробітництво в досягненні спільної мети визначеної у розділі 1 Статуту Ради Європи та в сфері медіації в кримінальному провадженні і передбачає здійснення спільних дієвих заходів правового характеру.

Євроінтеграційний чинник розбудови інституту медіації в кримінальному провадженні України детермінований транспозицією «*acquis communautaire*» Європейського Союзу у правову систему України. Україна в якості держави-кандидата у члени Європейського Союзу повинна імплементувати *acquis* ЄС перед вступом до ЄС. Складовою частиною «*acquis communautaire*» є Рамкове рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. в якому приділяється значна увага медіації у кримінальному провадженні, медіація в кримінальному провадженні визначається як процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора. Відповідно до положень зазначеного Рамкового рішення країни-члени Європейського Союзу зобов'язані ухвалити закони, які забезпечували б впровадження медіації в кримінальному провадженні за посередництвом медіатора.

Про необхідність впровадження медіації в кримінальне провадження наголошується в національних підзаконних нормативно-правових актах. Зокрема, в Указі Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р. передбачається створення альтернативних позасудових способів розв'язання спорів, а способом врегулювання спорів визнається медіація. В Указі Президента України від 08.04.2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» передбачено реформування кримінальної юстиції України у напрямку впровадження програм відновного правосуддя, одним із різновидів відновних програм є медіація між потерпілим та правопорушником.

5. Громадське обговорення

В розробці та обговоренні проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» брали участь: Аракелян Роза Фердінадівна (провідний юрист, розробник проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»); Сервецький Іван Васильович (доктор юридичних

наук, доцент, професор спеціальної кафедри Національної академії Служби безпеки України); Матвійчук Валерій Костянтинович (доктор юридичних наук, професор, Заслужений працівник народної освіти України, перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»); Нікітін Юрій Вікторович (доктор юридичних наук, професор кафедри «Кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права» ВНЗ «Національна академія управління»); Карпенко Микола Іванович (кандидат юридичних наук, доцент кафедри «Кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права» ВНЗ «Національна академія управління»); Харь Інна Олексіївна (кандидат юридичних наук, доцент кафедри «Кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права» ВНЗ «Національна академія управління»); органи досудового розслідування та потерпілі територіальних підрозділів ГУ НП України в місті Києві.

Також, в обговоренні проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» брали участь інші експерти, які є висококваліфікованими фахівцями та представниками вітчизняної наукової еліти.

Громадське обговорення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» проведено на міжнародних науково-практичних конференціях.

Під час підготовки проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» більшість пропозицій, наданих експертами та респондентами, були враховані.

6. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» не потребуватиме значних витрат з державного бюджету України та місцевих бюджетів. Натомість забезпечить економію бюджетних ресурсів у майбутньому за рахунок вирішення значної кількості визначених в Законі кримінальних конфліктів за сприянням процедури медіації (між потерпілим та правопорушником) в кримінальному провадженні, як однієї із дієвих форм відновного правосуддя.

7. Прогноз соціально-економічних наслідків прийняття проекту Закону

Правове регулювання медіації в кримінальному провадженні сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень (зокрема, кримінальних правопорушень (злочинів) невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень злочин невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи), зменшенню навантаження на судові та правоохоронні органи, що буде мати своїм наслідком раціональне розпорядження публічними та приватними фінансово-економічними матеріальними та людськими ресурсами.

Прийняття проекту Закону сприятиме сталому розвитку України як прогресивної, демократичної держави, яка визнає міжнародні прогресивні підходи до вирішення кримінальних конфліктів.

Джерело: авторська розробка

Індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні»*

1. Група індикаторів, які детерміновані експертними даними на стадіях до та після набрання проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» законної сили

ІНДИКАТОР 1.1. Проведення періодичних антикорупційних експертиз Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» на стадіях до та після набрання ним чинності		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
СТАТИСТИЧНИЙ ПОКАЗНИК	Кількість проведених антикорупційних експертиз на стадіях до та після набрання правовим актом законної сили	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Вказати кількість експертних висновків відносно правового акту. Визначити перелік факторів, які сприяють проявам корупції, що мають загальний характер. Вказати кількість проведених додаткових досліджень на корупціогенність. Складення зведеної таблиці, співвідношення положень зазначеного акту із затвердженим переліком корупційних факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Од.	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Експертні висновки, висновки та аналітичні узагальнення незалежних центрів експертних досліджень	
ПОЯСНЕННЯ	Корисні посилання: Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII року [47]; Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 р. [48]; Наказ Міністерства юстиції України від 18.03.2015 № 383/5 «Про затвердження Порядку проведення антикорупційної експертизи» [77]; Наказ Міністерства юстиції	

	від 23 червня 2010 р. № 1380/5 «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» [78] тощо.	
ІНДИКАТОР 1.2. Проведення періодичних консультацій з громадськістю, громадських експертиз відносно Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» на стадіях до / після набрання ним чинності та підзаконних нормативно-правових актів та проектів актів, що розробляються на його виконання		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
СТАТИСТИЧНИЙ ПОКАЗНИК	Кількість проведених консультацій з громадськістю та громадських експертиз як відносно Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» на стадіях до / після набрання ним чинності, так і відносно підзаконних нормативно-правових актів та проектів актів, що розробляються на його виконання.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Вказати кількість проведених консультацій з громадськістю та громадських експертиз як відносно Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» на стадіях до / після набрання ним чинності так і щодо підзаконних нормативно-правових актів та проектів актів, що розробляються на його виконання. Надати перелік висновків та пропозицій громадськості, які враховані під час розроблення та подальшого вдосконалення аналізованого інституційного законодавства.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Од.	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Експертні висновки, рішення, протоколи засідань громадських рад та інші матеріали, які підтверджують відповідність зазначеному індикатору проведених заходів, матеріали розміщені на офіційному веб-сайті Мін'юсту і відповідних органів публічної адміністрації.	
ПОЯСНЕННЯ	Корисні посилання: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»; Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»	

[89; 90].

2. Група індикаторів ефективної адаптивності запропонованого проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», які засновані на ключових параметрах методики оцінки ефективності конкретних заходів регулюючого впливу в контексті конвенціоналістичних традицій

ІНДИКАТОР 2.1. Оцінка ступеня досягнення мети окресленої в Законі України «Про медіацію в кримінальному провадженні»

СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
ЯКІСНИЙ ПОКАЗНИК	Наявність дієвої нормативно-правової бази, що визначає організаційно-правову основу функціонування новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Надання інформації про наявність законодавчої регламентації загальних засад медіації в кримінальному провадженні. Надання інформації про фактичний порядок провадження процедур медіації в кримінальному провадженні. Надання переліку прийнятих нормативно-правових актів, які регулюють правове становище медіатора з кримінальному провадженні. Надання документального підтвердження наявності організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальному провадженні.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Опис	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Офіційний вісник України; Урядовий кур'єр; газета «Голос України»; «Відомості Верховної Ради України»; Інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»; Відомості та	

	матеріали з офіційного веб-сайту Мін'юсту, МВС України, Генеральної прокуратури та інших органів публічної адміністрації.	
ПОЯСНЕННЯ		
ІНДИКАТОР 2.2. Оцінка позитивних наслідків регулюючого впливу новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
ЯКІСНО-КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК	Статистичні данні, які засвідчують суттєве зменшення навантаження на правоохоронні, судові органи та раціональну економію публічних та приватних ресурсів. Наявність дієвої нормативно-правової бази, яка засвідчує створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні в Україні. Кількість офіційних заяв, звітів інституцій ЄС та офіційних заяв, звітів з боку міжнародної спільноти про визнання в Україні наявності дієвих механізмів відновного правосуддя в межах кримінального процесуального порядку розв'язання кримінальних конфліктів.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Надання відомостей, які засвідчують створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальному провадженні в Україні. Офіційне визнання Європейським Союзом та /або іншими міжнародними інституціями наявності в Україні ефективних механізмів відновного правосуддя в кримінальному провадженні. Надання статистичних даних, які свідчать про суттєве зменшення навантаження на правоохоронні, судові органи та раціональну економію публічних і приватних ресурсів.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Опис	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Офіційний вісник України; Урядовий кур'єр; газета «Голос України»; «Відомості Верховної Ради України»; Інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»; Відомості та матеріали з офіційного веб-сайту Мін'юсту, МВС України та інших органів публічної адміністрації; Офіційний веб-сайт Європейського Союзу та офіційні веб-сайти міжнародних інститутів.	
ПОЯСНЕННЯ		

ІНДИКАТОР 2.3. Оцінка негативних наслідків державного регулюючого впливу новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
ЯКІСНИЙ ПОКАЗНИК	Показники статистичних даних, які засвідчують завантаженість правоохоронних, судових органів та нерациональну економію публічних та приватних ресурсів. Відсутність дієвої нормативно-правової бази для створення кримінальних процесуальних основ функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні та збереження існуючого стану традиційного кримінального порядку провадження. Кількість офіційних заяв, звітів інституцій Європейського Союзу та офіційних заяв, звітів з боку міжнародної спільноти, які свідчать про брак дієвих механізмів відновного правосуддя в межах кримінального провадження в Україні.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Брак інформаційних даних, які свідчили про створення та функціонування кримінальних процесуальних основ медіації в кримінальному провадженні. Офіційне визнання Європейським Союзом та /або іншими міжнародними інституціями відсутності в Україні дієвих механізмів відновного правосуддя в межах кримінального провадження в Україні.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Опис	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Офіційний вісник України; Урядовий кур'єр; газета «Голос України»; «Відомості Верховної Ради України»; Інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»; Відомості та матеріали з офіційного веб-сайту Мін'юсту та інших органів публічної адміністрації.	
ПОЯСНЕННЯ		

*3. Група індикаторів оцінки фінансово-економічних витрат впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що засновані на методикі *cost-effectiveness analysis* (ефективності витрат)*

ІНДИКАТОР 3.1. Оцінка ефективності фінансово-економічних витрат за методикою *cost-effectiveness analysis*, що детермінована прийняттям

запропонованого Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
СТАТИСТИЧНИЙ ПОКАЗНИК	Сума витрат на досягнення визначеного позитивного результату та кількісний вимір економії бюджетних коштів.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Аналіз обсягу фінансово-економічних витрат пов'язаних із відповідними позитивними та негативними наслідками регулюючого впливу, які визначені в Законі України «Про медіацію в кримінальному провадженні» в розрізі визначення загальних результатів, що детермінують економію бюджетних коштів.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Грн. або еквівалент у валюті	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Закони України «Про державний бюджет» за останні 3-5 років до та після набрання чинності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» й інші офіційні фінансово-економічні аналітичні матеріали та узагальнення в розрізі досліджуваної проблематики	
ПОЯСНЕННЯ		
ІНДИКАТОР 3.2. Оцінка витрат на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
СТАТИСТИЧНИЙ ПОКАЗНИК	Сума витрат на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні	
ОПИС ПОКАЗНИКА	<p>Оцінити витрати та скласти аналітичний звіт про ефективність, яка має бути розрахована за формулою:</p> $CE = C/E,$ <p>де CE – це ефективність витрат, C – витрати, відображені в грошовому вимірі, E – результати, відображені в матеріальних показниках. За цією формулою підлягають вимірюванню витрати на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні. Аналітичний звіт повинен містити дані, які свідчать про ефективність витрат, ефект від реалізації</p>	

	законодавчих приписів, зокрема, витрат на провадження однієї процедури медіації в кримінальному провадженні.	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Грн. або еквівалент у валюті за провадження однієї процедури медіації в кримінальних справах.	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Закони України «Про державний бюджет» за останні 3-5 років до та після набрання чинності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», інші офіційні фінансово-економічні, аналітичні матеріали та узагальнення в контексті досліджуваної проблематики.	
ПОЯСНЕННЯ		
ІНДИКАТОР 3.3. Оцінка витрат на забезпечення функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
СТАТИСТИЧНИЙ ПОКАЗНИК	Сума витрат на забезпечення функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні в цілому.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	<p>Провести оцінку витрат та скласти аналітичний звіт про ефективність, що повинна бути розрахована за формулою: $ICER (C_n - C_c) / (E_n - E_c)$,</p> <p>де C_n – витрати на впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні в короткостроковій перспективі за останні 3–5 років,</p> <p>C_c – витрати на утримання діяльності органів кримінальної юстиції за останні 3–5 років до впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні,</p> <p>E_n – результат впровадження новаційної моделі медіації в кримінальному провадженні в короткостроковій перспективі за останні 3–5 років.</p> <p>– E_c – результати діяльності органів кримінальної юстиції за останні 3–5 років до впровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні.</p> <p>Аналітичний звіт повинен містити дані,</p>	

	які свідчать про ефективність витрат, ефект від реалізації законодавчих приписів, зокрема, витрат на забезпечення функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Грн. або еквівалент у валюті
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Закони України «Про державний бюджет» за останні 3-5 років до та після набрання чинності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».
ПОЯСНЕННЯ	

4. Група індикаторів ефективної адаптивності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», що засновані на ключових параметрах методики оцінки ефективності правових систем, визначених в проекті Світового банку Doing Business.

ІНДИКАТОР 4.1. Структура злочинності в розрізі кримінальних правопорушень, зокрема, кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушення, кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи на стадіях до та після набрання чинності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» (компаративний аспект)

СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК	Кількість кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи за даними Єдиного реєстру досудових розслідувань в просторовому, часовому вимірах, кількісні данні відносно виявлених	

	правопорушників.	
ОПИС ПОКАЗНИКА	Дані мають відображати коефіцієнт (індекс) інтенсивності зазначених кримінальних правопорушень та підлягають розрахунку у співвідношенні за останні 3-5 років до та після набрання чинності Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Компаративний аналіз надається у вигляді таблиці із застосуванням наступних підходів: за просторовими чи часовими ознаками вказаних кримінальних правопорушень; за ступенем суспільної небезпечності зазначених кримінальних правопорушень; за формою вини (навмисні, необережні); за ознаками особи правопорушника, винного у вчиненні кримінального правопорушення .	
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Од. та опис	
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Єдиний державний реєстр досудових розслідувань, дані про стан та структуру злочинності в Україні з офіційного веб-сайту Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України.	
ПОЯСНЕННЯ	Корисні посилання: Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р.; Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р.; Проект Світового банку Doing Business http://www.doingbusiness.org ; Рамкове рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. та інші ратифіковані Україною міжнародно-правові акти з питань медіації в кримінальному провадженні.	
ІНДИКАТОР 4.2. Рівень практичної реалізації ключових параметрів новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні в короткостроковій перспективі (3-5 років)		
СТАТУС	ОСНОВНИЙ	ДОДАТКОВИЙ
КІЛЬКІСНИЙ ТА	Кількість та	якість підзаконних

ЯКІСНИЙ ПОКАЗНИКИ	нормативно-правових актів спрямованих на виконання положень Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Кількість створених служб медіації в кримінальному провадженні. Кількість кримінальних правопорушень, направлених на процедуру медіації в кримінальному провадженні. Кількість медіаторів кримінального провадження. Наявність Єдиного реєстру медіаторів України. Відсотковий показник практичного втілення положень Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»
ОПИС ПОКАЗНИКА	Вказати кількість виданих, на виконання Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», підзаконних нормативно-правових актів, стан їхнього розроблення та введення в дію, надати статистичні дані про кількість кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи), направлених на процедуру медіації в кримінальному провадженні в розрізі регіонів України. Надати інформацію відносно загальної кількості медіаторів в кримінальному провадженні в цілому по Україні та про стан впровадження Єдиного реєстру медіаторів України. Відсоткове відображення рівня практичної реалізації положень Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».
ОДИНИЦЯ ВИМІРЮВАННЯ	Од. опис
ДЖЕРЕЛА ДАНИХ	Офіційний вісник України; Урядовий кур'єр; газета «Голос України»; «Відомості Верховної Ради України»; Інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента

	України»; Відомості та матеріали з офіційного веб-сайту Мін'юсту, МВС України та інших органів публічної адміністрації
ПОЯСНЕННЯ	

Джерело: авторська розробка

Пропозиції

щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р.

У зв'язку із розробленням проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» з урахуванням положень Розділу V проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» необхідним вбачається внести зміни та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК України) такого змісту:

7. Внести зміни та доповнення до частини 2 статті 1 КПК України в наступній редакції: «2. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу, законодавства про медіацію в кримінальному провадженні та інших законів України»;

8. пункт 21 частини 2 статті 36 викласти в наступній редакції: «21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом та законодавством про медіацію в кримінальному провадженні»;

9. доповнити статтю 42 частиною 9 такого змісту: «Підозрюваний та обвинувачений (підсудний) користуються правами передбаченими законодавством про медіацію в кримінальному провадженні»;

10. доповнити статтю 315 частиною 4 такого змісту: « Під час судового провадження слідчий суддя, суддя приймає ухвалу про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням»;

11. доповнити статтю 219 частиною 4 такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків досудового розслідування»;

12. доповнити частину 1 статті 318 положенням такого змісту: «Строки процедури медіації в кримінальному провадженні не включаються до строків судового провадження».

Джерело: авторська розробка

335

МВС УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
В МІСТІ КИЄВІ
СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ

вул. Володимирська, 15, м. Київ, 01601

На 2015 року № 44-16467
від _____

Першому проректору Національної академії управління, доктору юридичних наук, професору, Заслуженому працівнику народної освіти України
Матвійчуку В.К.
вул. Вінницька, 10, Київ, 03151

Про розгляд запиту

На Ваш запит про необхідність проведення апробації матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Інститут медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України» здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Національної академії управління Аракелян Розою Фердинандівною, інформуємо, що керівництво слідчого управління Головного управління не заперечує щодо проведення опитування слідчих слідчих підрозділів міста Києва відповідно до наведеної у додатках анкети опитування слідчих.

Одночасно інформуємо, що відповідно до вимог ст. 6, 8 та 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» відомості щодо розслідування кримінальних проваджень відносяться до публічної інформації з обмеженим доступом.

Згідно із положеннями ст. 222 КПК України, відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Заступник начальника

В.О. Старченко

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань правової політики та правосуддя

01008, м. Київ, в. вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-25-84

№ 04-29/15-6432

22 грудня 2015

Першому проректору
Національній академії
управління, доктору
юридичних наук, професору,
Заслуженому працівнику
народної освіти України
МАТВІЙЧУКУ В.К.
вул. Вінницька, 10,
м. Київ, 03151

Шановний Валерію Костянтиновичу!

У Комітеті з питань правової політики та правосуддя розглянуто Ваше звернення від 10 листопада 2015 року № 2/471 із законодавчими пропозиціями щодо проекту Закону про медіацію в кримінальному провадженні, а також внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України.

Надіслані законодавчі пропозиції буде розглянуто Комітетом з питань правової політики та правосуддя під час підготовки відповідних законопроектів до розгляду у Верховній Раді України.

З повагою

Голова Комітету

Р.П.КНЯЗЕВИЧ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-15-66

№ 04-18/12-3370

-24-4/18/12-3370-5

Першому проректору Національної
академії управління
Матвійчуку В.К.

Шановний Валерію Костянтиновичу!

Повідомляємо, що підготовлені здобувачем кафедри кримінального права та процесу Національної академії управління Архелієм Р.Ф. пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України, що надійшли до Комітету листом за № 02/472 від 10.12.2015 р. доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для можливого врахування у законодавчій діяльності.

З повагою

Голова Комітету

А.Кожем'якін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор «ВНЗ Національна академія управління»

Доктор економічних наук,
професор

Ерохін С.А.

2017 року

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес у ВНЗ «Національна академія управління»

Комісія у складі Матвєєва С.В., Харь І.О., Карпенка М.І. склала цей акт про те, що у ВНЗ «Національна академія управління» впроваджено в навчальний процес під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» положення та висновки, що розроблені здобувачем кафедри кримінального права та процесу Аракелян Розою Фердинандівною за результатами дисертаційного дослідження на тему: «Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України» і викладені у наступних наукових роботах:

1. Аракелян Р.Ф. Трансформація вітчизняного доктринального тлумачення медіації як форми відновного правосуддя / Р.Ф. Аракелян // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2015. – №11. – С. 189-195.
2. Аракелян Р.Ф. Деякі історичні аспекти концептуальних засад відновного правосуддя / Р.Ф. Аракелян // Науковий вісник Херсонського державного Університету. Серія: юридична наука. – Херсон, 2015. – Випуск 2, Том 3. – С. 62-66.
3. Аракелян Р.Ф. Вітчизняне доктринальне тлумачення медіації як форми відновного правосуддя / Р.Ф. Аракелян // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юридичної науки» Національної академії управління. – Київ, 2014. – С.170-176.
4. Аракелян Р.Ф. Концептуальні засади новітньої моделі інституту медіації в кримінальному провадженні / Р.Ф. Аракелян // Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія: право. – Ужгород, 2015. – Випуск 32, Том 3. – С. 99-103.

5. Аракелян Р.Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації / Р.Ф. Аракелян // Часопис Київського університету права. – Київ, 2015. – №1. – С. 240-243.
6. Аракелян Р.Ф. Індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні/ Р.Ф. Аракелян //Науковий юридичний журнал Юридична наука. – Київ, 2015. – №4. – С. 130-137.
7. Аракелян Р.Ф. Компаративний аналіз програм відновного правосуддя в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії / Р.Ф. Аракелян //Науковий юридичний журнал Юридична наука. – Київ, 2015. – №6. – С. 121-130.
8. Аракелян Р.Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України / Р.Ф. Аракелян //Науковий юридичний журнал Юридична наука. – Київ, 2015. – №11 (53). – С. 121-130.
9. Аракелян Р.Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України / Р.Ф. Аракелян // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20-21 березня 2015 р. – Львів: Західноукраїнської організації «Центр правничих ініціатив», – 2015. – С.25-27.
10. Аракелян Р.Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації/ Р.Ф. Аракелян //Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», – 2015. – С.18-21.
11. Аракелян Р.Ф. Деякі аспекти компаративного аналізу програм відновного правосуддя / Р.Ф. Аракелян // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 16-17 жовтня 2015 р. – Харків: Громадська організація «Асоціація аспірантів-юристів», – 2015. – С.113-117.
12. Аракелян Р.Ф. Деякі аспекти концептуальних засад відновного правосуддя/ Р.Ф. Аракелян // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 16-17 жовтня 2015 р. – Харків: Громадська організація «Асоціація аспірантів-юристів», – 2015. – С.110-113.
13. Аракелян Р.Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України / Р.Ф. Аракелян // Юридична наука. – 2015. – №12. – С. 129-140.

14. Аракелян Р.Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні / Р.Ф. Аракелян // Юридична наука. – 2016. – №1. – С. 137-147.

Декан юридичного факультету ВНЗ
«Національна академія управління»,
канд. юрид. наук, професор

С.В. Матвеев

Заступник завідувача кафедри
кримінального виконавчого права,
кримінології; цивільного та
господарського права, юридичного
факультету
ВНЗ «Національна академія
управління», канд. юрид. наук,
доцент

І.О. Харь

Доцент кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету
ВНЗ «Національна академія
управління», канд. юрид. наук,
доцент

М.І. Карпенко

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Аракелян Р. Ф. Трансформація вітчизняного доктринального тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Випуск № 11. С. 189–195.
2. Аракелян Р. Ф. Деякі історичні аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридична наука. 2015. Випуск № 2. Т. 3. С. 62–66.
3. Аракелян Р. Ф. Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Випуск № 32. Т. 3. С. 99–103.
4. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Часопис Київського університету права*. 2015. Випуск № 1. С. 240–243.
5. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя як парадигми розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Право і суспільство*. 2015. Випуск № 4. С. 203–209.
6. Аракелян Р.Ф. Пути решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в криминальном производстве. *Leges si Viata*. 2018. №. 7/2 (319). Р. 11–14.
7. Аракелян Р. Ф. Індикатори ефективності інституційних засад при розгляді медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 4. С. 130–137.

8. Аракелян Р. Ф. Компаративний аналіз програм відновного правосуддя в Англії, Уельсі, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 6. С. 121–130.

9. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 11. С. 121–130.

10. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України. *Юридична наука*. 2015. Випуск № 12. С. 129–140.

11. Аракелян Р. Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2016. № 1. С. 137–147.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Аракелян Р. Ф. Вітчизняне доктринальне тлумачення медіації як форми відновного правосуддя. *Актуальні проблеми юридичної науки* : матер. міжнародної науково-практичної конференції (21 бер. 2014 р.) Київ, 2014. С. 170–176.

13. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 берез. 2015 р.). Львів, 2015. С. 25–27.

14. Аракелян Р. Ф. Генезис інституту медіації в кримінальних справах на теренах сучасної України. *Децентралізація як основа забезпечення прав свобод людини і громадянина* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (16 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 272–278.

15. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (16-17 жовт. 2015 р.). Львів, 2015. С. 140–143.

16. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти компаративного аналізу програм відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17-18 жовтня 2014 р. / Громадська організація «Асоціація аспірантів-юристів». Харків, 2015. С.113 –117.

17. Аракелян Р. Ф. Деякі аспекти концептуальних засад відновного правосуддя. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (17-18 жовтня 2014 р.). Харків, 2015. С. 110 –113.